

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

قال الله تعالى:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

Allah-u Teala şöyle buyurmuştur:

“Ey Ehl-i Beyt, Kuşkusuz Allah, yalnızca sizden her türlü pisliği gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”

Ehl-i Sünnet ve Şia kaynaklarında yer alan onlarca hadis bu ayetin *Âl-i Ebâ* yani Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hakkında indiğini ve “*Ehl-i Beyt*” deyiminin onlara özgü olduğunu bildirmektedir. Örneğin şu kaynaklara bakabilirsiniz:

Müsned-i Ahmed (Ölm. Hicri 241), c. 1, s. 321, c. 4 s. 107, c. 6. s. 292, 304; Sahih-i Muslim, (Ölm. H. 261) c. 7, s. 130; Sünen-i Tirmizi (Ölm. H. 279) c. 5, s. 361; Ez-Zurriye et-Tahire, Dulabi, (Ölm. H. 310) Es-Sünenü'l-Kubra, Nesai, (Ölm. H. 303) c. 5, s. 108 ve 113; El-Müstedreku Ale's-Sahihayn Hâkim en-Neyşaburi, (Ölm. H. 405) c. 2, s. 416; c. 3. s. 133, 146, 147; El-Burhan, Zerkeşi, (Ölm. H. 794) s. 197; Fethu'l Bari Fi Şerh-i Sahih El- Buhari, İbn-i Hacer El-Askalani, (Ölm. 852) c. 7 s. 104; Usul- Kâfi, Kuleyni, (Ölm, H. 328) c. 287; El-İmametü vet-Tebşire, İbn-i Babeveyh, (Ölm, H. 329), s. 47 Hadis, 29; Deaimu'l-İslam, Magribi (Ölm. H. 363) s. 35, 37; El-Hisal, Saduk, Ölm. Hicri. 381) s. 403, 550; El-Emali, Tusi, (Ölm. H. 460) Hadis 438, 482, 783. Yine aşağıdaki kitaplarda ilgili ayetin tefsir bölümüne bakınız: Camu'l-Beyan, Taberi, Ölm. H. 310) Ahkamu'l-Kur'an, El-Cessas, (Ölm. H. 370); Esbabu'n-Nuzul, El-Vahidi, (Ölm. H. 468); Zadu'l-Mesir, İbn-i Cevzi, (Ölm. H. 597); El-Cami li Ahakmi'l-Kur'an, Kurtubi (Ölm. H. 671); Tefsir-I İbn-I Kesir, (Ölm. H. 774); Tefsir-i Sealibi, H. 825) Ed-Durru'l-Mensur, Suyuti, (Ölm. H. 911) Fethu'l-Kadir, Şevkani, (Ölm. H. 1250); Tefsir-i El-Ayyaşi, (Ölm. H. 320); Tefsir-i El-Kummi, (Ölm. H. 329); Tefsir-i Fırat El-Kufi, (Ölm. H. 352), Mecmeu'l-Beyan, Tabersi (Ölm. H. 560) ve diğer birçok kaynak.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَعِتْرَتِي
أَهْلَ بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا،
وَأَنْهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

(صحيح مسلم، ج ٧، ص ١٢٢، سنن دارمي، ج ٢، ص ٤٣٢، مسند
أحمد، ج ٣، ص ١٤، ١٧، ٢٦، ٥٩، ج ٤، ص ٣٦٦، ٣٦٧، ج ٥، ص
١٨٢، مستدرک حاکم، ج ٣، ص ١٠٩، ١٤٨، ٥٣٣، و....)

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:
“Ben sizin aranızda iki paha biçilmez
emanet bırakıyorum: ‘‘Biri Allah’ın ki-
tabı ve diğeri itretim, Ehl-i Beytim. Bu
ikisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla
sapmazsınız. Bu ikisi Kevser havuzunun
başında bana varıncaya kadar birbiri-
den ayrılmazlar.’’

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i Daremî,
c.2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s.14, 17, 26, 59,
c.4, s.466, 471, c.5, s.182; Müstedrek-i Hakim,
c.4, s.109, 148, 533 vs...)

EHL-İ BEYT'İN DİLİNDEN KUR'AN (2)

EHL-İ BEYT'İN DİLİNDEN KUR'AN (2)

Murtaza TURABİ

Çeviren:
Cafer BENDİDERYA

Edit: **Akın CABA**

Dünya Ehlibeyt (a.s) Kurultayı

نام کتاب: اهتمام اهل البيت (ع) به قرآن جلد ۲

نویسنده: مرتضی ترابی
مترجم: جعفر بندى دریا
زبان ترجمه: ترکی

Ehl-i Beyt'in Dilinden Kur'an (2)

Yazar: Murtaza TURABİ

Mütercim: Cafer BENDİDERYA

Edit: Akın CABA

Hazırlayan: Kültürel Yardımcılık, Tercüme Bürosu

Dizgi ve Mizanpaj: Derya

Baskı: Leyla

Baskı Sırası: 1. Baskı

Basım Tarihi: 2010

Yayınlayan: Dünya Ehlibeyt (a.s) Kurultayı

Tiraj: 3000

ISBN: 978-964-529-581-1

Site : www.ahl-ul-bayt.org

e-mail: info@ahl-ul-bayt.org

Baskı Hakları Yayıncıya Aittir

İÇİNDEKİLER

YAYINCININ ÖNSÖZÜ– 11

GİRİŞ– 13

BİRİNCİ BÖLÜM– 15

EHL-İ BEYT VE KUR’AN BİLİMLERİNİN TEMELİNİ ATMA– 15

- Nahiv İlmi– 16
- Kur’an-ı Kerim’in Harekelendirilmesi ve Noktalandırılması– 20
- Kur’an Bilimleri– 21
- Kıraat İlmi– 22
- Kur’an Ayetlerinin Sınıflandırılması– 31
- Tefsir İlmi– 38

İKİNCİ BÖLÜM– 45

EHL-İ BEYT VE KUR’AN-I KERİM’İN TEFSİRİ– 45

- Tefsirin Anlamı– 45
- Müfessirlerin Teriminde Tefsir– 46
- Tefsir İle Te’vilin Farkı– 48
- Kur’an-ı Kerim’in Zahirlerinin Hüccet Oluşu– 52
- Kur’an-ı Kerim Tefsirinin Usulü ve Kaynakları– 59
- Kur’an’ı Kur’an İle Tefsir Etmenin Hüccet Oluşu– 60
- Kur’an Tefsirinde Sünnetin Hüccet oluşu– 63
- Kur’an’ın Sünnet İle Tefsir Derecesi– 69
- Bu Görüşün Eleştirisi– 70
- Kur’an-ı Kerim’in Tefsirinde Haber-i Vahidin Hüccet Oluşu– 73
- Tefsirde İcma ve Aklın Hüccet Oluşu– 76
- Tefsirin Ön Bilgileri– 76
- Kur’an-ı Kerim’i Anlamanın Genel Ön Bilgileri– 77
- 1– Arap Dili Kuralları– 77
- 2– Tefsirle İlgili İlimler– 77
- Kur’an-ı Kerim’i Anlamanın Özel Ön Bilgileri– 79
- Kur’an’ın Nazil Oluşu ve Kıraat İlmi– 79
- 1– Nüzul Sebepleri İlmi– 79
- 2– Muhkem ve Müteşabih, Nasih ve Mensuh İlmi– 79

- Kur’an Müfessirinin Özellikleri– 80
- 1– Peygamberliğe İnanmak ve Takva– 81
- 2– Zahir Takılmak ve Delilsiz Batına Eğilmekten Sakınmak– 83
- 3– Peygamber ve Ehl-i Beyt (a.s)’e Müracaat Etmek– 84
- Reye (Şahsî Görüş) Göre Tefsirden Sakındırmak– 85
- Reye Göre Tefsir– 87
- Reye Göre Tefsir Etmek Konusunda Müfessirlerin Görüşleri– 94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM– 101

EHL-İ BEYT (A.S)’İN TEFSİR METOTLARI– 101

ARAPÇA DİL KURALLARINI DİKKATE ALARAK KUR’AN AYETLERİNİN TEFSİRİ– 102

- 1– Ayetlerdeki Kavramların Anlamını Belirtmek– 102
- 2– Edebî Nüktelere ve Beyan Metotlarına Dayanarak Tefsir Etmek– 104
- 3– Bir Mefhumun Kur’an’da Kullanım Şekillerini Açıklama Yoluyla Tefsir– 106
- Kur’an’da “Zann” Kelimesinin Kullanımı– 106
- Kur’an-ı Kerim’de “İman” Kelimesinin Kullanımı– 107
- Kur’an-ı Kerim’de “Küfür” Kelimesinin Kullanımı– 110
- Kur’an-ı Kerim’de “Kabz” Kelimesinin Kullanımı– 112
- Kur’an-ı Kerim’de “Adaleti Sağlamak” İfadesinin Kullanımı– 113
- 4– Mefhumu Genişleterek Tefsir Etmek– 113
- A– Örneklerini Açıklayarak Tefsir Etmek– 115
- 1– Genelleştirilebilir Umumî Örnekleri Açıklama– 116
- 2– Genelleştirilmesi İmkânsız Olan Kısmî Örnekleri Açıklama– 123
- Ayetin Mefhumu İçin Kamil Bir Örnek Vermek– 123
- B– Ayetin Belli Bir Örneğe Ait Olduğunu Açıklamak– 125
- C– Kur’an’ı Kur’an İle Tefsir Etmek– 129
- 1– Müteşabih Ayetleri Muhkem Ayetlere Döndürmek– 130
- 2– Mücmel (Belirsiz) Ayetleri Diğer Ayetler Vesilesi İle Açıklamak– 134
- 3– Kur’an’ın Mutlak Buyruklarını Mukayyetlere Döndürmek– 138
- 4– Nasih Ayetlerle Mensuh Ayetleri Ayırmak– 139

- 5– İşaretin Delaletinden Yararlanmak– 141
 Kur'an'ı Kur'an'a Çakıştırmaktan Sakındıran Rivayetlerin İncelenmesi– 142
 D– Kur'an'ı Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hadislerine Müracaat Ederek Tefsir Etmek– 145
 E– Ayetlerin Anlamalarını Açıklama– 149
 1– Ahkâmı İlgili Olmayan Ayetlerin Açıklanması– 149
 2– Ahkâmı İlgili Ayetleri Açıklamak– 153
 F– Ayetleri Tevil Edip Batınî Anlamalarını Açıklayarak Tefsir Etmek– 158
 G– Tarih Vesilesiyle Kur'an'ı Tefsir Etmek– 165
 H– Benzetme Yoluyla Tefsir– 168
 I– Nüzul Sebebini Açıklayarak Tefsir Etmek– 170

NÜZUL SEBEPLERİNİ TANIMANIN ETKİ VE FAYDALARI– 172

- 1– Haklarında Bir Ayet Nazil Olan Kişileri Tanımak– 172
 2– Kur'an-ı Kerim'in Mucizesini Tanımak– 176
 3– Ayetlerin Sahih Delaletlerine Vakıf Olmak ve Onların Zahirî Çehresinden Belirsizliği Gidermek– 177
 Sebebin Hususiyeti Değil, Lafzın Umumiyeti Ölçüsü– 180
 Nüzul Sebepleriyle İlgili Rivayetlerde Tahrif– 182
 Ehl-i Beyt'in Tefsir Mektebi Mirası– 183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM– 185

EHL-İ BEYT VE KUR'AN'IN NÜZULÜ VE TOPLANMASI– 185

- Kur'an-ı Kerim Nasıl Nazil Oldu?– 185
 Kur'an-ı Kerim Nasıl Toplanıp Yazıldı?– 191

BEŞİNCİ BÖLÜM– 199

KUR'AN'IN TAHRİFTEN KORUNMUŞLUĞU– 199

- Kur'an'ın Tahriften Korunmasıyla İlgili Şia Âlimlerinin Görüşü– 211
 Kur'an-ı Kerim'in Tahrif Edildiğiyle İlgili Şüpheler ve Bu Şüphelere Cevaplar– 216
 Şüphe– 216
 Cevap– 216

- Birinci Delil: Senetlerinin Zayıf Oluşu– 216
 İkinci Delil: Maksat Lafzî Tahrif Değil, Manevî Tahriftir– 217
 İkinci Şüphe– 223
 Cevap– 223
 Ali (a.s)'nin Mushafı– 225
 Ali (a.s)'nin Mushaf'ının Özellikleri– 227
 Ali (a.s)'nin Mushafı ve Tahrif Şüphesi– 234
 Fatıma (s.a)'nın Mushafı Bir Hadis Kaynağı– 235

ALTINCI BÖLÜM– 243

KUR'AN'IN MUCİZELİĞİ– 243

- Mucizenin Hikmeti– 243
 Peygamberlerin Her Birinin Farklı Mucizelere Sahip Olmalarının Nedeni– 251
 Hz. Muhammed (s.a.a)'in Mucizeleri– 256
 Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed (s.a.a)'in En Büyük Mucizesi– 256
 Kur'an-ı Kerim'in Mucize Yönleri– 259
 Kur'an-ı Kerim'in En Önemli Mucizevî Yönü– 265
 Hadislerde Kur'an-ı Kerim'in Hidayet Yönleri– 273

YAYINCININ ÖNSÖZÜ

Şüphesiz kültürel savaşta olduğumuz asrımızda etkili tebliğ metotlarından yararlanarak kendi ideallerini yayabilen her mektep bu alanda öncül olup dünya insanlarının düşüncesinde etki bırakacaktır.

İran'da İslam inkılâbının zafere ulaşmasından sonra dünyanın gözü bir kez daha İslam dini, Şia kültürü ve Ehl-i Beyt (a.s) mektebine dikilmiştir. Düşmanlar bu fikrî ve manevî gücü ortadan kaldırmak, dostlar ve taraftarlar ise inkılâbî ve kültürel örneklerden ilham alıp onları izleyebilmek için bu asil ve tarih yaratan kültürün merkezine göz dikmişlerdir.

Dünya Ehl-i Beyt (a.s) Kurultayı Resulullah (s.a.a)'ın Ehl-i Beyt'inin izleyicileri arasında karşılıklı yardımlaşma, fikir alış-verişi, vahdet ve birliğin zaruretinin bilincinde olarak dünya Şiileri ile aktif bir ilişki oluşturma amacıyla konferanslar düzenleme, kitap basma, telif eserlerini tercüme etme ve Şia düşüncesi alanında insanları bilgilendirme vasıtasıyla Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslam kültürünü yaymak için Şia'nın işbilir, büyük ve yaratıcı gücünden ve Caferî mektebi düşünürlerinden yararlanarak bu meydana ayak basmıştır. Rabbimize şükürler olsun ki, büyük rehberimiz Ayetullah Hameneî'nin (Allah onu başımızdan eksik etmesin) özel yönlendirmeleriyle bu hassas ve kültür yaratıcı meydana çok önemli adımlar atılmıştır. Gelecekte bu nurlu ve asil hareketin günden güne hızlanıp büyümesini, günümüz dünyasının ve Kur'an ve Ehl-i Beyt'in berrak öğretilerine susayan insanların bu mektebi maneviyatın, irfanî mektebin ve velaî İslam'ın kaynağından daha fazla yararlanmasını ümit ederiz.

Ehl-i Beyt (a.s) kültürünün sağlam, mantıklı, üslubuna uygun ve doğru bir şekilde sunulması durumunda uyanış, hareket ve maneviyat sancaktarları olan Resulullah'ın Ehl-i Beyt'inin mirasının kalıcı cilvelerini dünya insanlarının gözleri önüne serebileceğine, zuhur asrının eşiğinde Hz. Mehdi (a.f)'nin evrensel hükümetine susamış olan yorgun dünyayı modern cehaletten ve dünyayı sömürenlerin başına buyruk hareketlerinden, ahlak ve insanlığa aykırı kültürlerden kurtarıp hürleştireceğine inanıyoruz.

İşte bu nedenle, bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmi faaliyetlerine kucak açıyor ve kendimizi bu yüce kültürün yayılması için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyoruz.

* * *

Elinizdeki kitabı hazırlayan değerli yazar “Murtaza TURABî”ye ve eseri Türkçeye kazandıran Sayın “Cafer BENDİDERYA”ya teşekkür ediyor ve çalışmalarında başarılar diliyoruz.

Yine, bu eserin hazırlanmasında zahmetleri geçen tercüme bürosundaki aziz kardeşlerimiz ve sadık arkadaşlarımıza tüm samimiyetimizle teşekkür ediyor, kültürel cihad meydanında bu küçük adımın mevlamızın rızasını kazanmasını temenni ediyoruz.

Dünya Ehlibeyt Kurultayı

Kültürel Yardımcılığı

GİRİŞ

Kitabımızın birinci cildinde, Ehl-i Beyt Mektebinde Kur'an-ı Kerim'in yüceliği ve fazileti, Kur'an-ı Kerim'in kapsamlılığı ve evrenselliği, Kur'an'ın isimleri ve sıfatları, Kur'an okumanın fazileti, Kur'an-ı Kerim'i okumanın adabı, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim ile ünsiyeti ve Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim'e istinadı gibi konularda Kur'an-ı Kerim'in yerini ele aldık.

Kitabımızın ikinci cildinde ise Ehl-i Beyt ve Kur'an ilimlerinin temelini atma, Ehl-i Beyt açısından tefsir, Kur'an-ı Kerim'in mucizevî yönleri, Ehl-i Beyt'in tefsir üslubu, Kur'an-ı Kerim'in tahriften korunmuşluğu, Kur'an-ı Kerim'in nazil oluşu ve toplanışı gibi Kur'an ilimlerini incelemek istiyoruz.

Bu çalışmadan hedefimiz, usul ve tahlile dayalı olarak Ehl-i Beyt açısından Kur'an-ı Kerim'i tanıma konusunda bir proje sunmaktır. Bu çalışmamızın Ehl-i Beyt açısından Kur'an-ı Kerim'i tanıma yolunda atılan bir adım olması ümidiyle.

Murtaza Turabî

BİRİNCİ BÖLÜM

EHL-İ BEYT VE KUR'AN BİLİMLERİNİN TEMELİNİ ATMA

Kur'an bilimlerinin tarihini incelemek, Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim bilimlerinin temelini atma ve onlara yön verme konusunda onların temel rolleri olduğu gerçeğine ulaştırmaktadır.

Elbette bu, Ehl-i Beyt'in bu bilimlerin çeşitli boyut ve yönlerini belirtmede doğrudan müdahale ettikleri anlamına gelmez; aksine, temel atmaktan maksat; tefsir ve Kur'an bilimlerinde, bilim adamlarının yetişmesine yardım etmek ve asıl çerçeveyi belirtmektir. Diğer bir ifadeyle, Ehl-i Beyt, Kur'an'ı koruma ve açıklama görevini üstlenmişlerdi ve ilgili bilim dallarını kurma konusunda, ortaya çıkan şüpheler karşısında, gerekli olan her şeyi yapıyorlardı. Kur'an bilimlerinin ve hatta Kur'an-ı Kerim'i korumak için gerekli olan diğer bilimlerin temeli de bu çerçevede onlar tarafından atılmıştır.

Kur'an bilimlerini planlamak konusunda Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in rolünü, planın özünü belirleyen, ayrıntıları hesaplamayı ve o planı uygulamayı diğer mühendis ve ustalara bırakan mühendis ve mimarların rolüne benzetebiliriz.

Kur'an ve Kur'an bilimlerini tanıma konusunda Ehl-i Beyt İmamlarının rolü iki açıdan incelenebilir:

1– Nahiv, sarf, mânâ, beyan gibi dilin doğal yapısıyla ilgili olan şeyler ve yine âmm, hâss, mutlak, mukayyet, mücmel (üstü kapalı) ve mübeyyen (açık) ve... usul-i fıkıh ilminde incelenen bazı kurallar ve bu gibi konular Kur'an-ı Kerim'in açıklamasına özel olan şeyler değildirler; her yazıyı ve hatta her sözlü beyanı kapsamaktadırlar. Kur'an-ı Kerim de diğer kitaplar gibi “halk dili”nden yararlanması nedeniyle bu dil kurallarına sahiptir.

2– Kur'an-ı Kerim'e özel olan ve Kur'an'ın özel metodunun kapsamına giren konular; muhkem ve müteşabih, nasih ve mensuh, zahir ve batın, vucuh ve nezair, Mekî ve Medenî, mukattaa harfleri, te'vil ve nüzul sebebi gibi konulardır.

Bu gibi konular Kur'an'ın özel metodu olup genellikle Kur'an bilimleri başlığı altında incelenmektedirler.

Kur'an-ı Kerim'i okurken, okuma hatalarını önlemek için ilk olarak Ehl-i Beyt tarafından temeli atılan bilimlerden biri nahiv ilmidir.

Nahiv İlmî

Raviler ve ilim ehli, nahiv ilmi ve nahiv kurallarının temelini atan ilk kişinin Ali b. Ebu Talib olduğuna inanmaktadırlar. Hz. Ali (a.s) Kur'an-ı Kerim'i okurken hata yapmamasını önlemek için nahiv ilminin kurallarını tabiinin ileri gelenlerinden olan Ebu Esved Zalim b. Amr ed-Dualî'ye öğretmiş ve o da Hz. Ali (a.s)'nin yönlendirme ve aydınlatmasıyla bu ilmi genişletmiştir.

Abdullah b. Müslim b. Kuteybe-i Dinverî “Eş-Şiir ve's-Şuera” adlı kitabında şöyle demektedir: “Ebu Esved Zalim

b. Amr'ı nahivcilerden saymak gerekiyor; çünkü o, Hz. Ali (a.s)'den sonra nahiv ilminde kitap yazan ilk kişidir.”¹

İbn Hacer de “El-İsabe” adlı kitabında şöyle yazmaktadır: “Ebu Ali Kalî, Ebu İshak Zeccac'ın dilinden ve o da Ebu Abbas Muberrred'den şöyle nakletmiştir: Nahiv ilminin ilk kurucusu ve yine Kur'an-ı Kerim'e nokta bırakmayı ilk başlatan kişi Ebu Esved Dualî'dir. Ebu Esved'e bu konuda kimin kendisine kılavuzluk ettiği sorulduğu zaman “Ben bunu Ali b. Ebu Talib (a.s)'ten öğrendim” cevabını vermiştir.”²

İbn Ebi'l-Hadid Mu'tezilî “Şerh-u Nehci'l-Belağa” adlı meşhur eserinde şöyle yazmaktadır: “İlimlerden biri de nahiv ilmidir. İlk olarak bu ilmin temelini atan ve onun usûl ve kurallarını Ebu Esved'e öğreten kişinin Hz. Ali (a.s) olduğunu herkes bilmektedir. Örneğin: “Söz üç kısımdır: İsim, fiil, edat” buyuran ve yine kelimeyi ma'rife (belirili) ve nekereye (belirsiz) ayıran, harekeleri; ötre, fethe, cezm ve kesre olmak üzere kısımlara ayıran ilk kişi Hz. Ali (a.s)'dir. Ve bu bir insana hediye edilen mucizelerden biridir; çünkü insanın delil getirme gücü böyle bir istinbata ulaşamaz.”³

İbn Hallikan kendi tarih kitabında Ebu Esved Dualî'nin biyografisinde şöyle demektedir: Ebu Esved Zalim b. Amr b. Süfyan ed-Dualî tabiinin ileri gelenlerindendir. O, Hz. Ali (a.s)'nin yarenlerinden olup, Sıffin savaşında onun safında savaşmıştır. Basra haklıdır; düşünce bakımından halkın en mükemmeliydi. O, nahiv ilminin temelini atan ilk kişi-

1– Eş-Şiir ve's-Şuera, s.86.

2– El-İsabet-u Fi Temyizi's-Sahabe, c.2, s.405.

3– Şerh-u Nehci'l-Belağa, c.1, s.204.

dir. İmam Ali (a.s)'nin sözü isim, fiil ve edat olmak üzere üç kısma ayırdıktan sonra ona verdiği ve ardından bu şekilde tamamlama buyurduğu nakledilmiştir.

İbn Hallikan sözünün devamında şöyle demektedir: Nahiv ilmine “nahiv” denmesinin nedeni, Ebu'l-Esved'in İmam Ali (a.s)'den onun gibi kendisinin de temel atmak için izin almış olmasıdır.¹

Hatta bu ilime “nahiv” denilmesinin diğer nedenleri olarak şunlar zikredilmiştir: İmam Ali (a.s) bu ilmin temel kurallarını Ebu'l-Esved'e öğrettiği zaman ona “İnih haze'n-Nehve ve ezif ileyhi ma vekaa ileyk” (Sen bu metodu izle ve bulgularına da buna ekle dedi.) Veya İbn Enbarî'nin rivayetine göre, Ebu'l-Esved temel kuralları bir araya toplayıp İmam (a.s)'a sunduğu zaman, İmam (a.s) ona şöyle buyurdu: “*Ni'me ma nehevte*” veya “*ma ehsene haze'n-nehv ellezi nehevte*.” (İzlediğin metot ne de güzeldir!) Ebu Cafer Rüstem Taberi de şöyle nakletmiştir: “Nahiv ilmine nahiv denilmesinin nedeni şudur: Hz. Ali (a.s) Ebu'l-Esved ed-Dualî'ye nahiv ilminden bir takım şeyler öğretmesi üzerine Ebu'l-Esved'in Hz. Ali (a.s)'den aynı metotla çalışması için izin istemesidir. Bu nedenle bu ilme “Nahiv” (metot) ilmi denilmiştir.”²

İmam Ali (a.s), Kur'an-ı Kerim'in hatalı okunmaması için böyle bir girişimde bulunmuştur. İmam Ali (a.s) ve öğrencisi Ebu'l-Esved ed-Dualî'nin şahsiyetini tanımak bizi daha fazla bu noktaya yönlendirmektedir. Tarih ve hadis kitaplarında da buna işaret edilmiştir. Muttaki Hindi, Hz. Ali

1– Tarih-i İbn Hallikan, c.1, s.261, Ebu'l-Esved Zalim b. Amr ed-Dualî başlığı altında.

2– İbn Nedim, El-Fihtist, c.1, s.105.

(a.s) tarafından nahiv ilminin temelini atılışını açıklarken bu tarihî olayı şöyle anlatmaktadır:

Sa'saa diyor ki: Bir Arap Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin yanına gelerek, "Ey Emirü'l-Müminin! "La ye'kuluhu ille'l-hatun"¹ harfini (ayetini) nasıl okuyorsun?" diye sordu. İmam Ali (a.s) tebessüm ederek, (ayet şöyledir:) buyurdu: "La ye'kuluhu illa'l-hatiun."²

Arap, "Ey Emirü'l-Müminin! Doğru söyledin" dedi. Sonra İmam (a.s) Ebu'l-Esved Duali'ye yönelerek şöyle buyurdu: "*Acemler dine girdiler. O halde, insanların dillerini düzeltmeleri için bir şeyler yap.*" İmam daha sonra ötre, fethe ve kesreyi açıkladı.³

Şu konuya dikkat edilmesi gerekmektedir; Emirü'l-Müminin Ali (a.s), kendi hilafeti döneminde İslam toplumunun çeşitli sorunlarıyla karşı karşıya olduğu bir sırada, nahiv ilminin temelini atmakla büyük bir buluş yapmıştır. Oysa hiçbir takat kesici toplumsal sorumluluğu olmayıp, tüm zamanlarını araştırma ve öğrenmeye adanmış kimsele- rin bile böyle büyük bir buluş yapmaları çok nadir rastla- nan bir durumdur. Bu da İmam Ali (a.s)'nin eşsiz kişiliğini apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Allame Tabatabai, bu gerçeğe değinerek şöyle buyurmaktadır:

İmam Ali (a.s), İslam toplumunda meydana gelen bozuk-

1– El-Hatun "hatv" kökünden türemiş olup adım atmak anlamındadır.

2– El-Hatiun, "hetee" kökünden türemiş olup hata yapmak anlamındadır.

3– Kenzu'l-Ummal, c.10, s.284.

lukları, örneğin Müslümanların iç ihtilaflarını ve peş peşe meydana getirilen savaşları ıslah etmek için sıkı bir şekilde gayret sarfettiği hilafeti döneminde, Kur'an ve vahiy dilini anlamak hususunda bazı temel girişimlerde bulunmakta kusur etmemiş ve nahiv ilminin temelini atıp Ebu'l-Esved-i Dualî'ye onun temel kurallarını yazmasını emrederek çok önemli bir ilki başlatmıştır.¹

Kur'an-ı Kerim'in Harekelendirilmesi ve Noktalandırılması

Kur'an kıraatinde ihtilaf çıkmasını önlemek amacıyla Kur'an-ı Kerim'in noktalandırılması ve harekelendirilmesi için bir takım kuralların bırakılması, İmam Ali (a.s) tarafından temeli atılan ve daha sonra Arap dilinde genel olarak kullanılan, Kur'an için yapılmış önemli hizmetlerden biridir. Bu kuralların temeli, İmam Ali (a.s)'nin kılavuzluğu ve emriyle, öğrencisi Ebu'l-Esved ed-Duelî tarafından atılmıştır.

"Emirü'l-Müminin İmam Ali (a.s)'nin eğitimiyle Kur'an-ı Kerim'e ilk nokta koyan ve Arapça ilminin temelini atan ilk kişi Ebu'l-Esved ed-Duelî'dir."²

Zerkanî bu konuda şöyle demektedir: Ebu'l-Esved Zalim b. Amr ed-Duelî nahiv ilminin temelini atan, sayılı fakihlerden, ileri gelenlerden, şairlerden ve hazır cevap tabiidendir. Emirü'l-Müminin İmam Ali (a.s) nahiv kurallarının bir bölümünü ona öğretmiş, Ebu'l-Esved onun hakkında yazılar yazmış ve bir grup da ondan öğrenmiştir... Sıffin savaşında İmam Ali (a.s)'nin safında yer almış, çoğu görü-

1– Allame Tabatabaî, el-Mizan, c.5, s.277.

2– El-Mizan tefsiri, c.5, s.277.

şe göre o, Kur'an'a nokta koyan ilk kişidir. Basra'da vefat etmiştir.¹

Muttaki Hindi'nin, daha önce değindiğimiz Kenzu'l-Ummal adlı eserinde bu konuyla ilgili görüşü de, Hz. Ali (a.s.)'nin o dönemin sürekli değişen şartlarında ve diğer şartlar altında Kur'an-ı Kerim'in korunması için bir çare bulmaya ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır.

Bu konular, Kur'an-ı Kerim'e hizmet etmek için Ehl-i Beyt tarafından temeli atılan ve sadece Kur'an'a özel olmayıp, Arap diliyle de ilgili olması nedeniyle, Kur'an dışında da kullanılan bilim ve sanatların örnekleridir.

Ancak Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim'e özel olan ve Kur'an'ın özel metodunu ilgilendiren bilimlerdeki rolü, onlar ile öğrencilerinin Kur'an bilimleri ve Kur'an tefsirinde ne kadar payları olduğunu incelediğimizde ortaya çıkacaktır.

Kur'an Bilimleri

Kur'an bilimleri, Kur'an'ın mucizeliği, Kur'an'ın tarihi, nasih, mensuh, muhkem, müteşabih, nüzul sebepleri, farklı kıraatler gibi her müfessirin Kur'an'ı tefsir etmeye başlamadan önce bilmesi gereken bilimlerdir.

Bu kitabın diğer bölümlerinde, Ehl-i Beyt'in yukarıda değindiğimiz Kur'an-ı Kerim'in fazilet ve mucizeliği, nüzul sebepleri ve nüzul şekli ve bu alanlarda ilim ehline açılan yeni ufuklar gibi bazı konulardaki öğretilerine işaret ettik. Şimdi ise Ehl-i Beyt'in diğer Kur'an bilimlerindeki rolünü inceleyeceğiz.

1– El-A'lam, c.3, s.236.

Kıraat İlmi

Ehl-i Beyt tarafından temeli atılan bilimlerden biri, kırat ilmidir. Çok sayıdaki rivayetlerle Kur'an ve Kur'an bilimleri ile ilgili kaynakları incelediğimiz zaman, Hz. Ali (a.s.)'nin Kur'an kıraati konusunda, diğer Kur'an karilerinden çok daha fazla bilgi ve yetenek sahibi olduğu apaçık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Merhum Şeyh Mufid, Resul-i Ekrem (s.a.a.)'in dilinden tüm alanlarda Emirü'l-Müminin Hz. Ali (a.s.)'nin yüce makamını ve diğerlerinden üstünlüğünü bildiren ve onu eşi ve benzeri olmayan bir kişi olarak tanıtan şöyle bir hadis nakletmektedir:

Şehr b. Huvşeb şöyle demektedir: Ebu Ename Bahili'nin şöyle dediğini duydum: Allah'a andolsun ki, Muaviye'nin siyasi konumu, Ali (a.s) hakkında hakikati söylememi engelleyemez. Resul-i Ekrem (s.a.a.)'in şöyle buyurduğunu duydum: *“Ali sizin en üstününüz ve dinde sizin en fakihi-niz, benim sünnetimi en iyi bileniniz, Allah'ın Kitabından en iyi haberi olanınız ve onu en iyi okuyanınızdır.”* Sonra iki defa şöyle buyurdu: *“Allah'ım! Ben Ali'yi seviyorum, Allah'ım! Ben Ali'yi seviyorum.”*¹

1– Şeyh Mufid, El-Emalî, s.90.

Her ne kadar, bazı kaynaklarda Resul-i Ekrem (s.a.a) in Ubey b. Ka'b'ı Kur'an okuma konusunda diğerlerinden daha bilgili tanıttığı geçmişse de fakat karineler, elimizdeki mevcut kıraat ve yine Peygamber Efendimiz (s.a.a.)'den Ali (a.s.)'nin ilmi hakkında nakledilen -ilerideki konularda bazılarını değineceğimiz– çeşitli rivayetleri göz önünde bulundurduğumuzda, bu hadisi, Ubey b. Ka'b'ın kıraatinin -Ali dışındaki– diğer sahabelere oranla daha iyi olduğuna yormamız gerekmektedir. Yoksa

Emirü'l-Müminin Ali (a.s) Kur'an-ı Kerim'in tümünün kıraatini direkt olarak Peygamber Efendimiz (s.a.a)'den almaya özen göstermiş ve kendi topladığı Mushaf hakkında şöyle buyurmuştur:

*"...Bu topladığım Kur'an'da Resul-i Ekrem'in (s.a.a) okuyup tevil ve tefsirini bana öğretmediği hiçbir ayet yoktur."*¹

Resul-i Ekrem (s.a.a) de Hz. Ali (a.s)'yi din işlerinde ve bu cümleden Kur'an kıraatinde merci olarak tanıtmakta ve onun görüşüne hiçbir şekilde itiraz edilmemesi gerektiğini bildirmektedir. Aşağıdaki rivayet bunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. İbn Mes'ud şöyle nakletmiştir:

Kur'an'ın bir sûresi hakkında tartışarak onun 35 veya 36 ayet olduğunu söyledik. Sonra Resul-i Ekrem (s.a.a)'in huzuruna gittik. O sırada Ali (a.s) ile konuşmakta olduğunu gördük. Biz, "Kur'an'ın kıraati hakkında ihtilafa düştük" dediğimiz zaman Allah Resulü (s.a.a)'nın yüzü kızardı ve "Sizden önce gelenler, aralarında ihtilaf çıkması nedeniyle helak oldular" buyurdu. Sonra işaretle Ali (a.s)'ye bir şey söyledi. Ali (a.s) bize dedi ki: "Allah Resulü (s.a.a) öğrendiğiniz şekilde okumanızı emrediyor."²

İşte bu esasa göre, dünya Müslümanları arasında yaygın

Emirü'l-Müminin Ali (a.s), sadece Kur'an'ın kıraatinde değil, bütün Kur'an bilimlerinde sahabenin başında yer almakta ve hiç kimsenin ulaşamayacağı çok büyük bir makamasahiptir.

1– Biharu'l-Envar, c.89, s.40; Kitab-i Selim, s.72; El-İhticac, s.52.

2– Camiu'l-Beyan, c.1, s.26. Bu hadis biraz farkla şu kaynaklarda nakledilmiştir: Müsned-i Ahmed b. Hanbel, c.1, s.105 ve Kenzu'l-Ummal, c.2, s.339.

olan kıraatlerin çoğu ve hatta tamamı, rivayetleri Hz. Ali (a.s)'ye dayanan kıraatlerdir. Başka bir ifadeyle, İslam dünyasının eskiden beri kabul ettiği Kur'an'ın Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin kıraati olduğunu kabul etmektedir.

Konuyu açıklamak için kıraat konusunda Müslümanlar arasında başvuru noktası olarak tanınan kurâ-i seb'ayı (yedî kıraat âlimi) biraz tanıtmak zorundayız; bunun ışığında onların Hz. Ali (a.s)'nin kıraatinden nasıl yararlandıkları da aydınlık kazanacaktır.

Kurâ-i seb'a şunlardır:

1– Abdullah b. Amir ed-Dimaşkî (ö:118)

2– Abdullah b. Kesir el-Mekkî (ö:120)

3– Asım b. Ebi'n-Nücud Behdele el-Kufî (ö:127 veya 128)

4– Ebu Amr el-Basrî (ö: 154)

5– Hamza el-Kufî (ö: 156)

6– Nafi el-Medenî (ö: 169)

7– Kesaî el-Kufî (ö: 189)

Günümüzde, Müslümanların çoğunluğu arasında, özellikle Irak, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, İran, Türkiye, Afganistan, Hindistan ve Pakistan'da itimat edilen kıraat Hafs b. Süleyman'ın rivayeti ile Asım'ın kıraatidir. Bu da, bu kıraatin diğer kıraatlere oranla daha iyi olmasındandır. İşte bu nedenle, en fasih kıraatin Asım'ın kıraati olduğu söylenmiştir; çünkü Asım asıl kıraati sunmuştur.¹

Açıktır ki, bu kıraat iki kanalla Hz. Ali (a.s)'ye isnat edil-

---

1– Sefinetu'l-Bihar, c.2, s.202.

mektedir. Çünkü Asım genellikle kıraatini iki senetten almaktadır: Biri Abu Abdurrahman es-Selemî ve diğer ise Zer b. Hubeyş. Her ikisi de kıraatte Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin öğrencisi idiler. Dolayısıyla, Asım bir vasıtaıyla Ali (a.s)'nin kıraatinin ravisidir.

Ebu Abdurrahman el-Selemî'den şöyle nakledilmiştir: “Kur'an-ı Kerim'in tümünü Ali b. Ebu Talib'e okudum.”¹

Yine “Biharu'l-Envar”da Zer b. Hubeyş'ten şöyle rivayet edilmiştir: “Kufe'nin merkez camisinde Kur'an'ı baştan sonra Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib'e okudum.”²

Dolayısıyla, Asım kıraat ve tefsir kitaplarında da vurgulandığı gibi kıraati Ebu Abdurrahman es-Selemî kanalıyla Ali b. Ebu Talib'ten almakla birlikte, Zer b. Hubeyş kanalıyla da Ali b. Ebu Talib'ten almıştır; Zer'in kendisi de Kur'an kıraatini Ali b. Ebu Talib'ten aldığını söylemiştir. Dolayısıyla, halk arasında meşhur olduğu gibi, onun kıraati İbn Mes'ud'un yanı sıra Ali (a.s)'den de öğrendiği anlaşılmaktadır.³

Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: İslam dünyasında yaygın olan kıraat, Hafs'ın rivayeti ile Asım'ın kıraatidir ve bu kırat de Asım'ın kendi açıklamasına göre Ali

1– Menakıb-ı Âl-i Ebitalib, c.1, s.321. Biharu'l-Envar'da da Selemî'den şöyle nakledilmiştir: “Ben Kur'an'ı Ali b. Ebitalib'den daha iyi okuyan birini görmedim.” Biharu'l-Envar, c.9, s.111.

2– Biharu'l-Envar, c.89, s.206.

3– Ya da Zer b. Hubeyş'in Asım'a sadece İbn Mes'ud kanalıyla aldığı kıraati öğrettiğini söylememiz gerekir; ama bu uzak bir ihtimaldir.

(a.s)'den alınmıştır; çünkü Hafs şöyle diyor:

Asım bana şöyle dedi: “Sana yaptığım Kur'an kıraati, Ebu Abdurrahman Selemî'den öğrendiğim kıraattir. O da bunu Ali (a.s)'den öğrenmiştir. Fakat Ebubekir b. Ayyaş'a öğrettiğim kıraat, Zer b. Hubeyş'e okuduğum ve onun da İbn Mes'ud'dan öğrendiği kıraattir.”¹

Hamza da kıraatini direk olarak İmam Cafer Sadık (a.s)'tan almıştır.² “En-Neşr-u Fi'l-Kıraati'l-Aşr” adlı kitapta şöyle geçmektedir: “Hamza b. Habib, Ebu Abdullah Cafer Sadık (a.s)'a, o da babası Muhammed Bakır (a.s)'a, o da babası Zeynelabidin (a.s)'e, o da babası cennet gençlerinin efendisi Hüseyin (a.s)'e ve o da babası Ali b. Ebu Talib'e okumuştur.”³

Yine o, kıraati, Şia'nın ileri gelenlerinden ve yine İmam Muhammed Bakır ve İmam Cafer Sadık (a.s)'ın ashabından olan Harman b. A'yun'dan almıştır.⁴

Hamza kıraatini Süleyman b. Mihran A'meş, Muhammed b. Abdurrahman Ebi Leyla, Talha b. Musarraf, Muğire b. Mukassim, Mensur ve Leys b. Ebi Süleym gibi bir takım diğer karilere yapmıştır. A'meş Şii idi ve bu kişilerden bazılarının kıraati de Ali (a.s)'ye ulaşmaktadır.

Kurra-i seb'a'dan biri olan Kesaî, kıraat konusunda Hamza'ya dayanması nedeniyle,⁵ o da değindiğimiz senetle kı-

1– El-Beyan, s.130; Tabakatu'l-Kurra', c.1, s.348'den naklen.

2– El-Beyan, s.136; Et-Teysir-u ve'l-Mustenir'den naklen.

3– El-Neşr-u Fi'l-Kıraati'l-Aşr, c.1, s.165.

4– El-Beyan, s.136; Et-Teysir-u ve'l-Mustenir'den naklen.

5– El-Beyan, s.141; Tabakatu'l-Kurra', s.535'ten naklen.

raatini Ali (a.s.)'den almıştır.

İbn Nedim şöyle yazıyor: Kesâî'nin kıraatinin Hamza'nın kıraati ile farklı olan bölümü İbn Ebu Leyla'nın kıraati ile uyum içerisindedir; o da yerinde Kur'an'ı Ali (a.s.)'ye okumuştur.¹

Burada şunu da hatırlatmamız gerekiyor ki, bu iki kişi kıraatte bazı cüzî konularda İbn Mes'ud'a dayanmışlardır; çünkü apaçık bilindiği gibi Hamza ve Kesâî'nin mushafı, İbn Mes'ud'un mushafı değildir. Dolayısıyla, bu ikisi kıraatte Ali (a.s.)'nin kıraatine müracaat ediyorlar ve İbn Med'ud'u ise harekelendirme konumundaki şeylerde izliyorlardı.

Nafi, İbn Kesir ve Ebu Amr'ın kıraatleri ise İbn Abbas'a dönüyor; İbn Abbas da tefsir ve Kur'an bilimlerinde Ali (a.s.)'nin özel öğrencilerinden olup kıraati Ali (a.s.) ve Ubey b. Ka'b'dan öğrendiği için onların kıraatleri de gerçekte Ali (a.s.)'nin kıraatine dayanmaktadır. Özellikle Nafi, İbn Kesir ve Ebu Amr'ın kıraatleri Ubey b. Ka'b'ın kıraati ile farklıdır; o halde, onların kıraati de Hz. Ali (a.s.)'den alınmıştır.²

Kıraat kitaplarında, İbn Abbas'ın kıraatinin Ubey b. Ka'b'ın kıraatinden alındığının söylenmesi onun kıraati Ali (a.s.)'den öğrendiğini reddetmek anlamına gelmez; çünkü İbn Abbasi'nin kendisi şöyle demiştir:

“Ali (a.s.) Resul-i Ekrem (s.a.a.)'in ona öğretmiş olduğu ilme ulaşmıştır, Allah Resulü (s.a.a.)'ne de o ilmi Allah-u

1– El-Fihrist, s.44–45.

2– Bk. Es-Sırat-i Müstakim, c.1, s.219.

Teala öğretmiştir. O halde, Peygamberin (s.a.a) ilmi Allah'ın ilminden kaynaklanmış, Ali (a.s.)'nin ilmi Resul-i Ekrem (s.a.a.)'in ilminden ve benim ilmim de Ali (a.s.)'den alınmıştır. Benim ve Muhammed (s.a.a.)'in diğer ashabın ilmi Ali (a.s.)'nin ilmine oranla yedi deniz karşısında bir damla gibidir.”¹

Yine şöyle nakledilmiştir: Ebu Amr b. A'la, Nasr b. Asım ve Yahya b. Yamer'e okumuştur. O ikisi de Ebu'l-Esved'e, Ebu'l-Esved Ali (a.s.)'ye okumuştur.² O halde, bu yolla da onun kıraati Ali (a.s.)'ye dönmektedir.

Kıraat dışında, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin Kufî rakamları da Hz. Ali (a.s.)'ye isnat edilmektedir. Kufî rakamı sahabe arasında Hz. Ali (a.s.)'den başka kimseye isnat edilmemektedir.³

Dolayısıyla, İslam dünyası kıraat konusunda yedi kıraat imamını ve özellikle Asım'ı izledikleri için gerçekte Hz. Ali (a.s.)'yi izlemektedirler. Nitekim ayet sayılarında da, Hz. Ali (a.s.)'ye isnat edilen Kufî rakamlarını bunun ölçüsü bilmektedirler. O halde, mevcut kıraatlerde, özellikle Asım'ın kıraatinde ve Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin sayısında Emirü'l-Müminin Ali (a.s.)'yi güvenilir bir başvuru noktası ve kaynak olarak görmemiz gerekmektedir.

Nehcu'l-Belaga'yı açıklayan İbn Ebi'l-Hadid de şöyle di-

1– Biharu'l-Envar, c.105, s.89. Buna benzer bir hadiste başındaki bir ilaveyle birlikte Şeyh Mufid'in El-Emalî adlı eserinde, s.236'da geçmiştir.

2– En-Naşr-u Fi'l-Kıraati'l-Aşr, c.1, s.133.

3– Menakıb-i Âl-i Ebitalib, c.2, s.43–44, Biharu'l-Envar'dan naklen, c.89, s.53–54.

yor:

Karilerin kitaplarına müracaat ettiğiniz zaman, Ebu Amr b. Ala, Asım b. Nücud gibi bütün kıraat imamlarının İmam Ali (a.s.)'ye döndüklerini görürsünüz; çünkü bunlar karilerden biri olan Ebu Abdurrahman Selemî'ye dönmektedir ve o ise Ali (a.s.)'nin öğrencisi olup kıraati ondan öğrenmiştir. Dolayısıyla, kıraat ilmi de, yukarıda değindiğimiz birçok ilim gibi İmam Ali (a.s.)'den kaynaklanmaktadır.¹

Kıraat hakkında telif edilen ilk yazılı eser de Ehl-i Beyt İmamlarının öğrencileri tarafından yazılmıştır. Tabiinin döneminde kıraat konusunda ilk kitap yazan kimse, İmam Zeynelabidin (a.s.)'in öğrencilerinden olan Eban b. Teğlib'dir (ö: 141 hicri). İbn Nedim bu kitaba değinerek şöyle yazmıştır:

Eban b. Teğlib, Meani'l-Kur'an, Kıraat ve Şii Mektebi Esası Üzerine Usul-i Rivayet kitapları gibi eserler telif etmiştir.²

Necaşî de onun biyografisinde "El-Kıraat" kitabından söz

1– Şerh-u Nehcî'l-Belaga, c.1, s.27. Bu konuyu Fazıl Kuşçî şöyle açıklamaktadır: Ebu Amr İbn Ala ve Asım gibi kıraat imamlarının çoğu, kıraatlerini İmam Ali (a.s.)'den öğrenmişlerdir; çünkü onlar İmam Ali (a.s.)'nin öğrencisi olan Ebu Abdurrahman Selemî'nin öğrencileriydiler. Bk. Şerh-u Tecridi'l-İ'tikad, Fazıl Kuşçî, Muhakkik Tusî'nin sözünün altında: "Ali (a.s.), cihadının çokluğu ve... nedeniyle bütün insanlardan üstündü; çünkü o, Allah-u Teala'nın kitabını sahabelerin tümünden daha iyi ezberlemişti.

2– El-Fihrist, s.308.

etmiştir.¹ Ve ondan sonra Hamza b. Habib ez-Zeyyat (ö: 156 veya 158) bu konuda telifte bulunmuştur. İbn Nedim bu konuda şöyle yazmıştır: "Kıraat kitabı Hamza b. Habib'in eseridir. O, yedi kıraat imamından biri ve İmam Cafer Sadık (a.s.)'in ashabındandır."²

Elbette açıktır ki, karilerin Ehl-i Beyt'e dayanması ve onların Kur'an'ın kıraati konusunda Ehl-i Beyt'in ilim kaynağından yararlanmaları, kıraatteki ihtilafların da Ehl-i Beyt'ten kaynaklandığı anlamına gelmez. Aksine, Ehl-i Beyt sadece kariler yetiştirerek ilahî vahyin kendisini korumakla yükümlüydü. Kıraatteki ihtilaflar ise, çeşitli etkenlerden kaynaklanmaktadır. Onların en önemlisi, o dönemde yazı ve kaydetme araçlarının sınırlı olması ve bazı karilerin Ehl-i Beyt'ten başka kaynaklara istinat etmeleridir.

İşte bu nedenle Ehl-i Beyt, kıraatlerin hedef değil, vesile olduğuna inanmış ve Kur'an'ın yedi şekilde değil, sadece bir şekilde nazil olduğunu vurgulamışlardır. İmam Muhammed Bakır (a.s.)'dan şöyle nakledilmiştir: "*Kur'an birdir ve tek olan Allah tarafından nazil olmuştur. Kıraatlerdeki ihtilaflar ise ravilerden kaynaklanmaktadır.*"³

İmam Cafer Sadık (a.s.) vahyin, noksanlık ve gevşekliğini gerektiren ihtilaftan münezzehe olduğunu vurgulamış ve kıraat ihtilaflarını vahye istinat etmeyi sert bir şekilde reddetmiştir.

Fuzeyl b. Yesar şöyle diyor: İmam Cafer Sadık (a.s.)'a de-

1– Ricalu'n-Necaşî.

2– El-Fihrist, s.308.

3– El-Kâfî, c.2, s.630.

dim ki: İnsanlar, “Kur'an yedi harfle nazil olmuştur” diyorlar. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Allah'ın düşmanları yalan söylüyorlar. Kur'an tek olan Allah-u Teâlâ tarafından bir harf olarak nazil olmuştur.”¹

Elbette Ehl-i Beyt, Müslümanlar arasında Kur'an'ın konumunu güçlendirmek ve onun hakkında ihtilafı engellemek için yukarıdaki konuyu vurgulamakla birlikte Kur'an-ı Kerim'i meşhur kıraatlerle okumayı caiz bilmiş ve Kur'an'ın bu kıraatlerle okunmasını emretmişlerdir; çünkü kıraat farklılığı, bazı kelimelerin harekelerindeki farklılıklar gibi çok cüzî konularda vardır; bunlar da dikkat edilmesi gereken çok önemli bir şey değildir.

Kur'an Ayetlerinin Sınıflandırılması

Kur'an bilimlerinden biri, Kur'an ayetlerinin nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih, mücmel (üstü kapalı) ve mubeyyen (açık) gibi sınıflara ayrılmasıdır.

Ehl-i Beyt'in buyruklarında Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak ve tefsirini öğrenmek için ayetlerin kısımlarını tanımaya çok önem verilmiştir. Öyle ki, bu konuda doğru bilgiye sahip olmamak, dini ve Kur'an'ı anlama konusunda temel sapmaların kaynağı bilinmiştir. İmam Cafer Sadık (a.s)'tan rivayet edilen bir hadiste şöyle geçmektedir:

“Kur'an'ın nasihi ile mensuhunu, muhkemi ile müteşabihini, Allah'ın onda helal ettiği şey ile haram ettiği şeyi tanıyın; çünkü bu iş sizi Allah'a daha da yakınlaştırır, cehalet ve bilgisizlikten uzaklaştırır. Cehaleti ehline bırakın; çünkü cehalet ehli çok, ilim ehli ise azdır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: ‘Her bilgi sahibinin üstünde

1– Usul-i Kâfî, c.2, s.630.

daha bir bilen vardır.’”¹

İmam Cafer Sadık (a.s) kanalıyla İmam Ali (a.s)'den nakledilen “Muhkem ve Müteşabih” risalesinin mukaddimesinde, bu ilime sahip olmamanın Kur'an-ı Kerim'i anlama konusunda sapmaya neden olduğu bildirilmiştir.

İsmail b. Cabir şöyle rivayet ediyor: İmam Cafer Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: “Allah-u Teâlâ Muhammed (s.a.a)'i gönderdi ve peygamberlere onunla son verdi. Dolayısıyla, ondan sonra bir peygamber gelmeyecektir. Allah ona bir kitap indirdi ve o kitapla, kitaplara son verdi. Dolayısıyla, onun kitabından sonra başka bir kitap gelmeyecektir. Onda helali helal ve haramı da haram etmiştir. Dolayısıyla, Kur'an'ın helali kıyamet gününe kadar helal ve haramı da kıyamet gününe kadar haramdır. Onda sizin dini emirleriniz, sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberleri vardır. Peygamber (s.a.a) Kur'an'ı vasilerinin arasında ebedi bir ilim kıldı; fakat insanlar onları bıraktılar. Peygamberin vasileri her zamanın insanlarına şahittirler; fakat insanlar onlardan ayrıldılar ve onları öldürüp diğerlerini takip ettiler; samimi olarak diğerlerini izlediler; bu konuda öyle ileri gittiler ki, gerçek dostları olduklarını iddia edip ilimlerinin peşinden gittikleri kimselere düşman kesildiler.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **‘Kendilerine öğütlenen şeyden pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik görürsün.’** (Maide, 13) Bunun nedeni ise şudur: Onlar Kur'an'ın bir kısmını diğer bir kısmıyla çatıştırıyorlar, mensuh ayeti nasih sanarak

1– El-Kâfî, c.5, s.65.

onunla delil getiriyorlar, müteşabih ayeti muhkem sanıp onunla delil getiriyorlar; hassı umum sanarak hâss ile delil getiriyorlar; ayetin baş tarafı ile delil getiriyorlar, ama onun tevil nedenini bırakıyorlar; sözüün başına ve sonuna dikkat etmiyorlar. Kur'an'ın giriş ve çıkış yerlerini bilmiyorlar; çünkü Kur'an'ı ehlinden öğrenmemişlerdir. Dola-yısıyla, kendileri sapmışlardır ve diğerlerini de saptırmaktadırlar.”¹

Yukarıdaki rivayetin başka bir bölümünde şöyle buyurmaktadır:

“Allah size merhamet etsin; bilin ki, Allah'ın kitabındaki nasihi mensuhtan, hassı umumdandan, muhkemi müteşabihten, ruhsat konularını farzlardan, Mekkî ayetleri Medenî ayetlerden, nüzul sebeplerini, tek ve bitişik kelimelerde Kur'an'ın müphemini, Kur'an'daki kaza ve kader ilmini, takdim ve te'hiri, açık ve karışık ayetleri, zahiri ve batını, başı ve sonu, soru ve cevabı, kesme ve bitştirmeyi, istisna edileni ve uygulananı, kendisinden öncesine ait olduğu halde sonrasına da delalet eden sıfatı, geçmişin te'kidi olanı ve ayrı olanı, farz yerlerini ve ruhsat yerlerini, fariza ve hüküm yerlerini, mülhitlerin helak olmasına neden olan helal ve haramın anlamını, sürekli olup öncesine veya sonrasına atfedilen sözcükleri tanımayan kimse, Kur'an âlimi ve Kur'an ehli değildir. Bir kimse delil getirmeksizin bu tür ayetleri tanıdığını iddia ederse yalancı ve şüphe içerisindedir; Allah ve Resulü (s.a.a)'ne iftira etmiştir: **‘Bu kimsenin varacağı yer cehennemdir; o ne kötü varılacak**

1– Biharü'l-Envar, c.90, s.3. İlerideki sayfalarda bu Muhkem ve Müteşabih risalesi hakkında daha fazla bilgi vereceğiz.

yerdir!’ (Âl-i İmran, 62)”¹

Bu rivayetten ve diğerlerinden Kur'an'ın nasih ve mensuhu, umum ve hassı, mutlak ve mukayyedi, mücmel ve mübeyyeni olduğu ve kesinlikle doğru tefsir edilmesi için mensuhun nasihin yanında, umurun hassın yanında, mutlakın mukayyedin yanında yer alması gerektiği, çünkü nasihi dikkate almadan mensuha, hâss ve mukayyedi dikkate almadan umum ve mutlak'a istinat etmenin yanlış bir tefsir olacağı ve Kur'an'dan yanlış algılamalara sebebiyet vereceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Ehl-i Beyt, genel dil tanıma meseleleri ve Kur'an'ın özel metodu ile ilgili meseleler açısından ayetlerin sınıflandırılmasının gerekliliğini vurgulamış ve bu konuda birçok kılavuzluklarda bulunmuştur. Ehl-i Beyt, bunlardan bazılarının ve bu cümleden muhkem ve müteşabih, nasih ve mensuh, zahir ve batın, tefsir ve te'vil, nüzul sebebi, i'caz, Mekkî ve Medenî ve... gibi konuların açıklaması ve onların örnek ve uygulamaları hakkında, kitabımızın diğer bölümlerinde değindiğimiz geniş çapta bilgiler vermişlerdir. Her durumda, bu yazımızda ayetlerin kısımlarıyla ilgili hadisler hakkında kaydettiğimiz şeyler bu hadislerin bir örneğidir. Yoksa ayetlerin sınıfları ve özellikle bu sınıfların her biriyle ilgili Ehl-i Beyt'in sözlerinde geçen örnek ve uygulamalar hakkındaki kılavuzluklarını bir araya toplamak için tek başına geniş çapta bir araştırmaya gerek vardır.²

1– age.

2– Bu konuda, İmam Cafer Sadık (a.s) kanalıyla Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'den nakledilen “Muhkem ve Müteşabih” risalesine işaret edebiliriz. Bu risale, Kur'an ayetlerini kırktan fazla gruba ayırmış, her birini açıklarken Kur'an'ın beş yüz ayeti in-

celenerek istinat edilmiştir. Merhum Meclisî, bu risaleyi, “Kur'an ayetlerinin sınıfları, çeşitleri ve bazılarının tefsiri hakkında Emir-ül Mümi'nin Ali (a.s)'den rivayet edilenler” başlığı altında tam olarak nakletmiştir.

Bu risalenin girişinde şöyle geçmiştir: Şiiler Hz. Ali (a.s)'den bu bilimleri sormuşlar ve Ali (a.s) de onlara şu cevabı vermiştir:

“Allah-u Teâlâ Kur'an'ı yedi kısım kılmıştır; onun her bir kısmı mükemmel ve yeterlidir. Kur'an'ın kısımları şunlardır: Emir ve nehiy, teşvik ve korkutma, cedel, misal ve kıssalar. Kur'an'da nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih, hass ve umum, mukaddem ve muahhar, farzlar ve ruhsatlar, helal ve haram, vacipler ve ahkâm, birbiriyle ilişkili ayırık ve birbiriyle ilişkisi olmayan ayırık ve bir harfin yerine geçen başka bir harf vardır.”

İmam daha sonra Kur'an bilimleriyle ilgili, Kur'an-ı Kerim'in ifadeleri hakkında bir nevi taksim yapmıştır. Bu taksim şöyledir:

“(Kur'an ayetlerinin kısımları şunlardır:)

Lafzı hass olan ayetler.

Lafzı âmm (genel) olan ve umumu kabul eden ayetler.

Lafzı tekil olan, ama çoğul anlamı veren ayetler.

Lafzı çoğul, ama anlamı tekil olan ayetler.

Lafzı geçmiş zaman olan, fakat gelecek anlamı içeren ayetler.

Lafzı haber şeklinde olan, fakat anlamı diğer bir kavmi anlatan ayetler.

Lafzı kalan, fakat amacından saptırılan ayetler.

Nüzulüne ters olan (zahirine aykırı tefsir ve tevil edilen) ayetler.

Tevili, nüzulünde aranması gereken ayetler.

Tevili, nüzulünden önce olan ayetler.

Tevili, nüzulünden sonra olan ayetler.

Kur'an-ı Kerim'de, bir bölümü bir surede ve tamamlayıcısı ise başka bir surede geçen ayetler vardır.

Yarısı mensuh ve diğer yarısı ise kendi haline bırakılan (hükmi devam eden) ayetler.

Lafız ve ifadeleri farklı, fakat anlamları bir olan ayetler.

Lafız ve ifadeleri bir, fakat anlamları farklı olan ayetler.

İçlerinde azimetten sonra ruhsat ve mutlakiyyet bulunan ayetler. Çünkü Allah Teâlâ, farzlar yerine getirildiği gibi ruhsatların da yerine getirilmesini istiyor.

Bazı ayetlerde ruhsat vardır; insanın onları yerine getirme konusunda irade ve serbestliği vardır; isterse onlara uyabileceği gibi, isterse uygulamayabilir de.

Bazı ayetlerde ruhsat vardır; fakat onların zahiri batınlarına aykırıdır. Bu gibi ayetlerin zahirine takiyye durumunda uyulur, fakat batınlarına takiyye ile amel edilmez.

Bazı ayetler bir gruba hitap eder, fakat anlamı başka bir grubu muhatap alır.

Bazı ayetlerde muhatap Resul-i Ekrem (s.a.a)'dir, fakat anlamı ümmete tatbik etmektedir.

Bazı ayetler öyle bir şekildedirler ki, haram oluşlarını helal olmaları dışında tanımak imkânsızdır.

Bazı ayetlerin telif ve tenzili (zahiri) nazil olduğu şeyin aksinedir.

Bazı ayetler Allah-u Teâlâ tarafından bütün kâfirlere, dinsizlere, maddecilere, müşriklere, tefvizcilere, cebriyecilere, putperestlere ve ateşperestlere karşı cevap verme ve delil getirme niteliğindedir.

Bazı ayetler Hz. İsa (a.s) hakkında Hristiyanlara delil getirme niteliğindedir.

Bazı ayetler Yahudilerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bir bölümü, iman ve küfrün eksilip artmayacağını sanan kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bir bölümü, ölümden sora ve kıyametten önce sevap ve azabın olmadığını sanan kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bütün yaratılmışlardan üstünlüğünü inkâr eden kimselerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah Resulü (s.a.a)'nın mirac gecesinde miraca çıktığını inkâr edenlerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah'ı görmeyi ispatlamaya çalışan kimselerin

görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah-u Teâlâ'nın sıfatları, imanın anlamları, vücup ve şıklarıyla ilgilidir.

Bazı ayetler, imanı inkâr etme, küfür, şirk, zulüm ve sapma düşüncelerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah'ı sıfatlandırıp sınırlandıranların görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, ric'atın açıklamasını bilmeyip ric'atı inkâr edenlerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah-u Teâlâ'nın hiçbir şeyi meydana gelmeden önce bilmediğini sananların görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, kendi yerlerinde meşiyet, irade ve kudret arasındaki farkı bilmeyenlerin görüşlerini çürütmeye yöneliktir.

Bazı ayetler, Allah-u Teâlâ'nın Ehl-i Beyt İmamları ve müminleri hitap ettiği şeyleri tanımak hakkındadır.

Bazı ayetler, bizim Kâimimizin kıyamını haber vermektedir.

Bazı ayetler, Allah-u Teâlâ'nın İslam dininin kanunları, farz hükümleri, Allah'ın yarattığı varlıkların kalmasının nedeni, onların nasıl yaşadıkları ve bu yaşamın kısımları hakkındadır.

Bazı ayetleri Allah-u Teâlâ Resul-i Ekrem (s.a.a)'in savaşları, benim vasilerimin faziletleri ve onunla ilgili konular hakkında nazil etmiştir."

Daha sonra bu değerli risalede bunların her biri hakkında bir örnek vermiştir.

Bu risalenin senedine gelince:

Meşhur Tefsir-i Nu'manî'den alınmış olan "Muhkem ve Müteşabih" risalesinin üç senedi vardır:

1- Nu'manî'nin kanalı; Allame Meclisî bunu Biharu'l-Envar'da "Muhkem ve Müteşabih" risalesinin başında zikretmiştir.

2- İbn Kavlueyh'in Sa'd b. Abdullah el-Eş'arî'den naklettiği kanal. Allame Meclisî bu kanalı Biharu'l-Envar'da, bu risalenin sonunda nakletmiştir.

3- Şeyh Tusî'nin İbn Ukde'den naklettiği kanal. Seyyid Muhsin Emin bunu A'yan-i Şia'da nakletmiştir.

Bu taksimlere ve ayetlerin çeşitleri ve kısımları hakkında yukarıdaki rivayetlerde ve yine Süleym b. Kays'ın rivayeti gibi benzeri hadislerde söz konusu edilen unvanlara dikkat edilmesi ve onun, daha sonra "Kur'an ilimleri" adı altında yaygınlaşan şeyle karşılaştırılması, köklü Kur'an bilimlerinin temelini Ehl-i Beyt'in buyruklarında olduğunu göstermektedir. Gerçekte bu gibi hadisler, bazılarının halk arasındaki kavramıyla, "Kur'an bilimleri" diye tanımladıkları ilim hakkında inceleme yapmak isteyenler için bir mesele konumundadır. İslam âlimleri bunları ele almış ve Kur'an bilimleri ile ilgili bir takım eserler sunmuşlardır.

Tefsir İlmi

Ehl-i Beyt'in, temelini atmada başrolü üstlendiği Kur'an ilimlerinden bir diğeri de tefsir ilmidir. İmam Ali (a.s) ve diğer Ehl-i Beyt İmamları Kur'ân öğretilerini yaymak için oldukça fazla çaba harcayıp öğrenciler yetiştiren Abdullah b. Abbas, (ö: 68), Said b. Cubeyr (ö: 94/95), Cabir b. Yezid-i Cu'fî (ö: 127), Ebu Hamza Sumalî (ö:150), Eban

Şeyh Tusî ve Nu'manî'nin kanalının problemi şudur: Bu kanalda, Ahmet b. Yusuf, Hasan b. Ali b. Ebi Hamza ve babası Ali b. Hamza gibi raviler vardır; bu nedenle rical ilmi açısından güvenilir değildir. Sa'd b. Abdullah'ın kanalı ise mürseldir.

Bu rivayet, içerik açısından, Kur'an'ın bazı ayetlerinin tahrif edildiği görüşünü kapsamaktadır. Bu ise, Şia âlimleri arasında güvenilir olan Kur'an'ın tahrif olmadığı düşüncesiyle bağdaşmıyor; fakat bu da, bu risalede geçen tüm konuların batıl ve yanlış olduğu anlamına gelmez. Çünkü delil ve hücciyetin ayrılabileceği ilkesine göre, bir hadisin bir bölümünün hüccet olmayışı, onun diğer bölümlerinde de şüphe etmeye neden olmaz. Bk. Biharu'l-Envar, c.90, s.1-88. Bu risale Seyyid Murtaza'ya istinat edilerek "Muhkem ve Müteşabih" adı altında basılmıştır.

b. Teğlib (ö: 141), Ebu Basir Yahya b. Kasım Esedî (ö:148), Hüseyin b. Said, Ali b. Esbat, Ali b. Mehziyar, Fazl b. Şazan gibi müfessirler yetiştirerek, bu ilimlerin halk arasında yayılması için doğru bir temel atmışlardır.

Sea'lebî ve Kurtubî kendi tefsirlerinde İbn Atiyye'den şöyle rivayet etmişlerdir:

Müfessirlerin başı ve onlar arasında onaylanan kimse Ali b. Ebu Talib'tir. Ondan sonra kendini bu ilme adayıp onu zirveye ulaştıran Abdullah b. Abbas yer almaktadır. Mücahid ve Said b. Cubeyr gibi âlimler de onu takip etmişlerdir...¹

Kur'an tefsirinde en önemli ilmî şahsiyetlerden sayılan ve sadr-ı İslam'dan bugüne kadar ilim ve Kur'an tefsiri konusunda seçkin bir unvan kazanan, "Kur'an tercümanı", "Ümmetin mükemmeli", "ümmetin denizi", "müfessirlerin reisi", "Kur'an tefsirinin babası"² gibi lakaplarla lakaplandırılan İbn Abbas şöyle demiştir:

"Kur'an tefsirinde elde ettiğim şeyleri Ali b. Ebutalip'ten öğrendim."³

İbn Abbas kendisinin ve ashabın tümünün tefsir ve diğer bilimlerdeki ilim ve malumatını, Ali (a.s)'nin bilgi ve ilmi

1- Kurtubî tefsiri, c.1, s.34-35; Sealebî tefsiri, c.1, s.140-145; İbn Atiyye el-Endülüsî, El-Muharriru'l-Veciz Fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, c.1, s.41.

2- Bk. Tabakatu'l-Müfessirin, Sefinetu'l-Bihar, c.2, s.150; El-İtkan, c.2, s.319 ve 264; Şezeratu'z-Zeheb, c.1, s.76; Tefsiru'l-Merağî, mukaddime, c.1, s.6.

3- Kurtubî tefsiri, c.1, s.34-35; Mukaddemetan Fi Ulumi'l-Kur'an, s.246; Et-Tefsir-u ve'l-Müfessirun, c.1, s.89-90.

karşısında yedi deniz karşısında bir damla gibi naçiz ve çok az bildirmektedir.

Seyyid İbn Tavus ve diğerlerinin rivayetine göre, Ebubekir Nakkaş¹ "Şifau's-Sudur" adlı tefsirinde, İbn Abbas'ın tefsir konusundaki tüm bilgisini İmam Ali (a.s)'den aldığına dair sözünü ve onun Hz. Ali (a.s)'ye çok ağlaması sonucu gözlerini kaybettiğini aktardıktan sonra şöyle diyor:

"Ali (a.s) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendisine öğrettiği ilime ulaşmıştır. Allah Resulü (s.a.a)'ne de onu Allah öğretmiştir. O halde, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in ilmi Allah'ın ilminden, Ali (a.s)'nin ilmi Allah Resulü (s.a.a)'nden ve benim de ilmim Ali (a.s)'nin ilminden alınmıştır. Benim ve Muhammed (s.a.a)'in ashabının ilmi Ali (a.s)'in ilmine oranla yedi deniz karşısında bir damla gibidir."²

1- Hicri 351 yılında vefat eden En-Nakkaş, Ebubekir b. Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Ziyad el-Makerri el-Musulî meşhur müfessirlere aittir. Onun tefsir kitabı, Zehebi'nin Siyer-u A'lamu'n-Nubela kitabında nakline göre yaklaşık kırk cilttir. Ehl-i Sünnet'in rical âlimlerinin çoğu onun abid, ibadet ehli ve yüce bir kişi olduğunu itiraf etmişlerdir; fakat buna rağmen onun rivayetlerini zayıf saymışlardır. Bunun nedeni ise, Şeyh Abbas Kummî'nin El-Kunye ve'l-Elkab'da değindiği gibi onun Şiiliğe meyilli olması ve Ehl-i Beyt'in faziletinde rivayet nakletmesidir. Bk. Kamusu'r-Rical, Şeyh Muhammed Tusteri, c.9, s.215; Es-Siyer-u A'lamu'n-Nubela, Zehebî, c.15, s.574-576; Tabakatu'l-Müfessirin, Celaluddin Siyutî, s.80-82. Buna benzer bir hadis, başında biraz fazlalıkla bk. El-Emalî, Şeyh Mufid, s.236.

2- Sa'du's-Suud, s.285; Biharu'l-Envar, c.105, s.89. Bunun benzeri bir hadis de başında biraz ilaveyle Şeyh Mufid'in El-Emalî kitabında, s.236'da nakledilmiştir.

Yine Nakkaş kendi tefsirinde şöyle yazmıştır:

Ali b. Ebu Talib, İbn Abbas'a şöyle buyurdu: “Yatsı namazını kıldıktan sonra Cubane’de bana ulaş (yanıma gel).”

İbn Abbas diyor ki: Bunun üzerine ben namazı kıldıktan sonra mehtaplı bir gecede Ali (a.s)’ye ulaştım. Ali (a.s), “‘*El-Hamd*’ kelimesindeki ‘*Elif*’in tefsiri nedir?” diye sordu. Benim ona verecek bir cevabım yoktu. İmam (a.s) “‘*Elif*’ harfinin tefsiri hakkında bir saat konuştu. Daha sonra ‘*Peki “El-hamd” kelimesindeki “Lam” harfinin tefsiri nedir?*’ buyurdu. Ben, “Bilmiyorum” dedim.

İmam (a.s) bir saat boyunca ‘*Lam*’ harfinin tefsiri hakkında konuştu. Sonra bana, “‘*El-hamd*’ kelimesindeki ‘*Mim*’ harfinin tefsiri nedir?” diye sordu. Ben, “Bilmiyorum” dedim. İmam (a.s) ‘*Mim*’ harfinin tefsiri hakkında da bir saat konuştu. Sonra, “‘*El-hamd*’ kelimesindeki ‘*Ha*’ harfinin tefsiri nedir?” diye sordu. Ben yine, “Bilmiyorum” dedim. İmam (a.s) ‘*Ha*’ harfinin tefsiri hakkında da bir saat konuştu. Nihayet sabahın başladığını bildiren şafağın aydınlığı belirdi. Bunun üzerine İmam (a.s), “*Ey İbn Abbas! Ayağa kalk evine git ve farz namazını kılmak için hazırlan.*” buyurdu.

Abdullah b. Abbas sonra şöyle devam etmektedir: “Ben İmam (a.s)’ın tüm buyurduklarını ezberleyip hafızama yerleştirerek ayağa kalktım. Sonra Ali (a.s)’nin Kur’an hakkındaki ilmi yanında benim ilmimin, deniz yanında küçük bir göl olduğunu aklımdan geçirdim.”¹

Elbette Ali (a.s) ve diğer Ehl-i Beyt İmamları, tefsir ve diğer Kur’an bilimleri alanında özel öğrenciler yetiştirmekle

1– Bk. Biharu’l-Envar, c.89, s.105 ve 106.

birlikte, Kur’an bilimlerini Müslümanlar arasında yaymaya da büyük önem veriyorlardı. İmam Ali (a.s) bu konuda insan topluluklarına şöyle hitap ediyordu: “*Kur’an-ı Kerim hakkındaki her sorunuzu bana sorun.*”

Muammer, Veheb b. Abdullah kanalıyla Ebu Tufeyl’den şöyle rivayet etmektedir: Ali (a.s) konuşma yaparken onun şöyle buyurduğunu duydum: “*Benden sorun; Allah’a and olsun ki, ne hakkında sorarsanız sorun, size cevabını veririm. Bana Allah’ın Kitabı hakkında sorun. Allah’a and olsun ki, gece mi yoksa gündüz mü, çölde mi yoksa dağda mı nazil olduğunu bilmediğim bir tek ayet bile yoktur.*”¹

Zerkanî, neden Ali (a.s)’nin tefsir hakkındaki rivayetlerinin diğer halifelerden daha meşhur olduğu konusunda şunları yazmaktadır:

“İmam Ali (a.s) kendisinden önceki halifelerden sonra yaşamıştır. Zamanın geçmesiyle, insanlar Kur’an’ı anlamaya ve Kur’an tefsirine daha fazla ihtiyaç duymaya başladılar; çünkü o dönemde İslam toprakları genişlemiş ve Müslümanların arasına Arap olmayan milletler katılmıştı. Bu nedenle sahabeden öğretileri almaya her zamandan daha fazla ihtiyaç duyuluyordu. Bu da tefsir hadislerinin Ali (a.s)’den nakledilmesine neden oldu.

Ayrıca, Ali (a.s)’nin, onu diğerlerinden ayıran güzel ve

1– Et-Tefsir-u ve’l-Mufessirun, Zehebî, c.1, s.90; Kenzu’l-Ummal, c.2, s.565 az bir farkla. Bu rivayeti Kurtubî kendi tefsirinde Amir b. Vasile’den nakletmiştir. Kurtubî’nin rivayetinde, *Allah’a andolsun ki, ne hakkında sorarsanız sorun, size cevabını veririm.* Yerine, “*Allah’a andolsun ki, kıyamet gününe kadar ne hakkında sorarsanız sorun, cevabını size söylerim.*” ifadesi geçmektedir. Bk. Tefsir-i Kurtubî, c.1, s.35.

isabetli düşüncelere sahip oluşu, ilminin fazla oluşu, kalbinin nurlu oluşu gibi kişisel özellikleri de vardır.”¹

Ehl-i Beyt'ten; hadis ve tefsir kitaplarından, Kur'an-ı Kerim'in tefsiriyle ilgili dağınık olarak çok fazla eserler kalmıştır. “Tefsir-i Kummî”, “Tefsir-i Safî”, “Tefsir-i Nuru's-Sekaleyn”, “Tefsir-i Burhan” gibi Şia'nın Kur'an'ı, rivayetlerle tefsir eden tefsir kitapları bu eserler üzerine telif edilmiş tefsirler olup onların bir bölümünü ortaya koymaktadır.

Sonraki bölümlerde, Ehl-i Beyt'in Kur'an tefsirinde kullandıkları metotla birlikte, onların engin tefsir mirasından bazı örneklerle değinceğiz.

1– Menahi'l-İrfan, c.1, s.482.

İKİNCİ BÖLÜM

EHL-İ BEYT VE KUR'AN-I KERİM'İN TEFSİRİ

Tefsirin Anlamı

“Tefsir” kelimesi “fesere” kökünden türemiş olup aydınlık kazandırmak ve ortaya çıkarmak anlamındadır.

İbn Menzur şöyle demektedir: “El-Fesr” açıklama anlamındadır, onun gelecek zamanı “yefsiru” ve “yufsiru” şeklindedir. “Fesserehu” “onu açıkladı” anlamına gelmektedir. Gizli bir şeyi keşfedip ortaya çıkarmaya “el-fesr” denilmektedir. Tefsir, zor bir sözcüğü keşfetmek için kullanılmaktadır.¹

Ragıb İsfahanî ise şöyle demektedir: “El-Fesr” ve “Es-Sefr” kökü, sözcük bakımından birbirlerine yakın oldukları gibi mana bakımından da birbirlerine yakındırlar. Şu farkla ki, “fesr” makul bir anlamı ifade etmek, “sefr” ise bir şeyi diğerlerinin gözleri önüne sergilemek için kullanılmaktadır. “Sefereti'l-mer'at-u an vechiha” denildiği zaman, “Kadın yüzünü açtı” demek isteniyor ve “esfereti's-subh” denildiğinde ise, “Sabah belirdi” anlamı ifade edilmektedir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onların sana getirdikleri hiçbir temsil yoktur ki, (onun karşılığında) sana doğrusunu ve tefsirini getirmeyelim.”** (Furkan, 33)

1– Lisanu'l-Arab, c.6, s.316.

Bu ayette geçen tefsir açıklama ve ayrıntı anlamındadır.¹

Bazıları şöyle demişlerdir: “Fessere” kökü “tef'il” babında (tefsir) sözcükteki belirsizliği gidermek için çaba harcamaya denir. Bu da çabadan daha fazla bir anlamı ifade etmektedir.²

Müfessirlerin Teriminde Tefsir

Tabersî (r.a) “Mecmau'l-Beyan” tefsirinin önsözünde, “tefsir” kelimesini tanımlarken, onun lügat anlamını açıklamakla yetinerek şöyle yazmaktadır: “Tefsir, bir kelimenin belirsizliğini açığa çıkarmaktır.”³

Allame Tabatabaî (r.a) tefsiri şöyle tanımlamıştır: “Tefsir, Kur'an ayetlerinin anlamını açıklamak, onların amaç ve delaletlerini beyan etmektir.”⁴

Merhum Hoî “El-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an” adlı eserinde, tefsiri şöyle tanımlamaktadır: “Tefsir, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamını açıklamak ve Allah-u Teâlâ'nın maksudını beyan etmektir.”⁵

Anlaşıldığı kadarıyla Tabersî'nin sözünde geçen “müşkül” sözü, mücmel anlamında değil; yani tefsir sadece bir nevi mücmel ve belirsiz olan ayetlerin belirsizliğini gidermek için yapılmaz; burada geçen “müşkül” kavramından maksat, sözcüğün anlamına delalet ettiğine değil, anlamın kendisinde olsa bile her türlü belirsizliği kapsamaktadır; dola-

1– Mukaddime-i Tefsir-i Ragıb İsfahanî, s.47.

2– Et-Tefsir-u ve'l-Müfessirun (Hadi Marifet), c.1, s.13.

3– Mecmau'l-Beyan, c.1, s.80.

4– El-Mizan, c.1, s.4.

5– El-Beyan, s.187.

yısıyla bir sözcüğün, kendi zahirî anlamına yüklenmesi ve zahire ters düşen ihtimallerin reddedilmesidir. Bu arada bir ayeti bir manada ispatlamak için yapılan açıklamalar, ayetin zahirî anlamı hakkında yan bilgiler olarak söz konusu edilen ve bir anlamın daha fazla aydınlığa kavuşmasına yardım eden konuların tümü “tefsir” kapsamına girmektedir.

Bazıları tefsiri, lafzî delaletler türünden olan anlam ve amaçlarla sınırlandırmışlardır.¹ Fakat bu görüş doğru bir temele dayanmamaktadır ve tefsir, ayetlerin lafzî delaletleriyle sınırlı olmayıp, nasih ve mensuhu, ayetlerin nüzul sebeplerini, hükümlerin hikmetlerini aydınlığa kavuşturmayı ve bu ilahî kitabın amaçlarını açıklamada bir şekilde rolü olan her şeyi kapsamaktadır; dolayısıyla, bazı müfessirler tefsirin tanımını yaparken şöyle demişlerdir:

Tefsir, Allah-u Teâlâ'nın, peygamberi Muhammed (s.a.a)'e nazil ettiği kitabı anlamak, onun anlamlarını açıklamak, hüküm ve hikmetlerini çıkarmak için yararlanılan bir ilimdir. Bu amaçla lügat, nahiv, sarf, usul-i fıkıh ve kıraat ilimlerinden yararlanılır. Bunun için nüzul sebeplerini, nasih ve mensuhu bilmek gerekmektedir.²

Hadislerde de tefsir bu geniş anlamda kullanılmıştır.

Ebu Basir şöyle rivayet etmiştir: İmam Cafer Sadık (a.s)'a, Allah-u Teâlâ'nın, **“Allah'a itaat edin, Resule itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de...”** (Nisa, 59) ayetinden sordum; buyurdu ki: *“Bu ayet, Ali b. Ebu Talib, Hasan ve Hüseyin (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hakkın-*

1– Bk. Tefsir-i Tesnim, c.1, s.140–141.

2– El-Burhan-u Fi Ulumi'l-Kur'an, c.1, s.13.

da inmiştir.”

Dedim ki, “İnsanlar diyorlar ki: Niçin Ali ve Ehl-i Beyt'inin ismi Allah'ın Kitabında geçmiyor?”

Buyurdu ki: *“Onlara deyin ki: Allah Resulü (s.a.a)'ne namaz kılmaya ilişkin emir de inmiştir; ancak Allah, bu namazların üç rekât mı, dört rekât mı olacağını belirtmemiştir. Namazların rekât sayısını, peygamberimiz açıklamıştır. Ona zekât vermeye ilişkin emir de inmiştir; fakat insanlara bunun miktarının kırk dirhemde bir dirhem vermek olduğunu belirtmemiştir; ta ki bunu peygamberimiz açıklamıştır. Hac'la ilgili emri de indirmiştir; ama Ka'be'nin etrafında yedi kere tavaf edin şeklinde bir açıklama getirmemiştir. Bu açıklamayı Allah Resulü yapmıştır. “Allah'a itaat edin, Resule itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de...” ayeti de Ali, Hasan ve Hüseyin hakkında inmiştir. Peygamberimiz (s.a.a), Ali ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır.” Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: “Size Allah'ın Kitabı ve Ehl-i Beyt'imi tavsiye ediyorum. Çünkü ben Allah-u Teâlâ'dan havuz başında bana dönünceye kadar bu ikisini birbirinden ayırmamasını istedim, O da bu isteğimi kabul etti.” Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: “Ehl-i Beyt'ime bir şey öğretmeye kalkışmayın, onlar sizden daha çok bilirler.” Bir seferinde: “Onlar sizi hidayet kapısından çıkarmazlar ve sizi sapıklık kapısından da içeri sokmazlar” buyurmuştur...”¹*

Tefsir İle Te'vilin Farkı

“Evele” kökünden olan “Te'vil”, dönmek anlamındadır.

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.286.

Eski âlimlerin dilinde tefsir alanında tevil, tefsir ile eş anlamda kullanılıyordu. Son dönem âlimleri onu, sözcüğü tercih edilen anlama atfetme manasında kullanmışlardı.¹

Fakat son dönem araştırmacılarından bazıları, bu alanda kendilerine has bir görüşe sahiptirler. Onlardan bazıları, ayetlerin tevilinin onların gayr-i beyyin iltizamî delaletlerinin (gerekirici delâlet) içerisinde olduklarını söylemektedirler; bu görüşe göre tevil, lafzın delaletiyle ilgilidir.² Diğer bazıları da tevili, ayetlerin anlamlarında anlatılan veya talep edilen örnek olarak bilmişlerdir.³

Allame Tabatabaî tevili, kelamın onun üzerine kurulduğu hakikat ve amaçlardan ibaret olarak bilmiştir; bu hakikat anlamların içindeki çekirdeği oluşturur ve manalar bu çekirdeğe döner.⁴

İkinci ve üçüncü görüşe göre “Te’vil”, mana ile bir şekilde ilişkisi olan ve ona dayanan real bir hakikattir. İkinci görüşe göre, bu irtibat mısdağın mefhum ile ilişkisi türündendir. Bu esas üzerine, haberin doğrulanmasına neden olan hariçte muhbirun bih’in (kendisiyle haber verilen şey) anlamının gerçekleşmesine “tevil” ismi verilmektedir. Ancak üçüncü görüşe göre, her ne kadar “tevil”, bütün hakikatlere değil de; sadece dış dünyadaki hakikate deniyorsa da, her şeyde asıl ve öz olarak söz konusu olan hakikate denir.

1— El-Mizan, c.5, s.322; El-İtkan, c.4, s.192.

2— Et-Tefsir-u ve'l-Müfessirun (Hadi Marifet), c.1, s.24.

3— Bk. Risale-i El-İklil, İbn Teymiyye (Risalelerinin ikinci mecmuası), s.10 ve 17 ve 18, Hadi Marifet'in Et-Tefsir-u ve'l-Müfessirun kitabından, c.1, s.30'dan naklen.

4— Bk. El-Mizan, c.3, s.14–16.

Tıpkı hüküm vermede söz konusu olan ölçü, bir işteki gaye ve maslahat, bir olayın vuku bulmasındaki illet vb. gibi.

Dakik bir bakışla şöyle diyebiliriz: Tevilin açıklanmamış iltizamî delalet türünden olduğu görüşü Allame Tabatabaî'nin (r.a) görüşüyle bağdaşabilir; çünkü Allah-u Teâlâ'nın mutlak ilim ve hikmetine yakîn ettikten sonra açıklanmamış iltizamî delaletle Kur'an-ı Kerim'in bütün hükümlerinin maslahat ve hikmet üzere olduğunu anlayabiliriz. Elbette, bu iki görüş arasındaki fark şudur: Allame Tabatabaî'nin görüşüne göre, mananın açıklanmamış iltizamî delaletinden sadece öze bir bölümü tevilin kapsamına girer ve o da mananın kendisine dayandığı ve kaynaklandığı hakikatidir; ancak diğer iltizamî delaletler tevil kapsamına girmezler. Fakat birinci görüşe göre, tevilin da-iresi daha geniştir.

Sonuç olarak, bu kelime, Kur'an ve hadis terimlerinde, normal idrake anlaşılmayan “manalar ve yine dış fiil ve örneklerle ilgili hakikatler” anlamında kullanılmıştır. Bu hakikatlerin anlaşılması için aklî dikkate veya gaybî ve ledünni algılamaya ihtiyaç vardır. Bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'de kullanıldığı yerlere dikkat etmek; örneğin Hz. Musa (a.s)'nın Hz. Hızır (a.s) ile kıssasında, Hz. Hızır (a.s)'ın perde arkasındaki girişimlerdeki hakikatlerin anlamında ve Hz. Yusuf (a.s)'un kıssasında rüyanın tabiri anlamında kullanılması ve Âl-i İmran Sûresi'nin başındaki müteşabih ayetlerden asıl maksadı anlamak gibi şeyler bunu onaylamaktadır; nitekim hadislerde Kur'an'ın batınına da Kur'an'ın tevili denilmiştir:

Ayyaşî kendi senediyle Fuzeyl'den şöyle nakletmektedir: İmam Muhammed Bâkır (a.s)'dan, “*Kur'an'da zahir ve batını olmayan hiç bir ayet ve yine bir sınırı olmayan ve*

her sınırında da yüce bir noktası olmayan bir harf yoktur" rivayetindeki Kur'an'ın zahir ve batınının ne anlama geldiğini sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu: "*Kur'an'ın zahirî, nazil olan şey (Kur'an'ın mentuku-söyleneni-), batını ise te'vilidir. Onlardan bazıları geçmiş, bazıları da gelecek zaman içindir. Kur'an, güneş ve ay gibi sürekli hareket halindedir ve Kur'an'da geçen bütün haberler gerçektir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O'nun tevilini Allah ve ilimde derinleşenlerden başka kimse bilemez."* -Kur'an'ın tevilini- biz biliyoruz."

¹

Kısacası; Kur'an ve hadisler açısından Kur'an-ı Kerim'in tevilî, onun ilkel ve normal anlayışla anlaşılması mümkün olmayan anlamlarıyla ilgili hakikatlerdir; dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'in bütün ayetlerinin tevilî vardır ve tevil sadece müteşabih ayetlere has bir olay değildir.

Tefsirin tanımında değindiğimiz şeylerden (Allah-u Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'in ayetlerindeki maksadının açıklanması), tefsirin dairesinin tevilden daha geniş olduğu anlaşılmaktadır; çünkü bu anlamda tefsir hem kelimenin delaletlerinin açıklanmasını ve hem de Kur'an'ın anlamlarının dayandığı hakikatlerin açıklanmasını kapsamaktadır; çünkü Allah-u Teâlâ'nın ayetlerdeki maksadının anlaşılmasında, bunların her ikisinin de rolü vardır.²

1- Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.11.

2- Burada şu noktayı da hatırlatmamızda yarar vardır: Bazı cahiller ve Şii inancına karşı bağnaz olan kişiler, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin tevil ve batını oluşunu aracı edinerek Şia'yı eleştirmeye yeltenip demişlerdir ki: "Şia, Kur'an-ı Kerim ayetlerinde tevil olduğuna inandığı için Kur'an'ın tefsiri olmadığını söylemektedir." Bu söz kasıtlı olarak söylenmemiş ise cehaletle

Kur'an-ı Kerim'in Zahirlerinin Hüccet Oluşu

Bazı hadis bilimcileri¹, reye göre tefsir etmekten sakındıran ve Kur'an-ı Kerim'i en mükemmel şekilde ancak masumların anlayabileceği yönündeki hadislerin², Kur'an-ı Kerim'i masumların dışındaki kimselerin tefsir etmesinin haram olduğunu açıkladıklarını sanmışlardır. Onlara göre, Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken, sadece ayetlerin tefsirinde nakledilen hadislerle yetinmek ve Ehl-i Beyt İmamlarından hadis nakledilmeyen bir yerde ayetlerin anlamında herhangi bir şekilde görüş belirtmekten sakınmak gerekiyor; hatta ayetlerin açık veya zahirî anlamlarını tefsir kuralları çerçevesinde belirtilebileceği yerlerde bile, ona uygun bir hadis nakledilmemişse, onu Kur'an'a isnat etmemek gerekmektedir.

Fakat Şia'nın ileri gelen âlimlerinin, usul-i fıkıh ve tefsir kitaplarında yaptıkları açıklamalar üzere, bu görüş doğru değildir; çünkü bu görüş Kur'an-ı Kerim ayetleri, Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in aydınlatıcı buyrukları ve onların, kesin bir ilke olarak Kur'an-ı Kerim'in

söylenmiştir; çünkü Şia'nın Kur'an ayetlerinin batını ve tevilî olduğuna inanması Kur'an-ı Kerim'in zahirini inkâr etmesi anlamına gelmez. Aksine, ilerideki konularda açıklığa kavuşacağı gibi, Şia, Kur'an'ın zahirinin hüccet olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, sonraki merhalede, masum kişilerden nakledilen rivayetin olması gibi kesin delillerle ispatlanması durumunda Kur'an'ın batınının da hüccet olduğuna inanmaktadır.

1- Bk. Vesailu's-Şia, c.27, s.176. "Âdem-u cevazi istinbat-i ahkami'n-nezeriyye min zavahiri'l-Kur'an illa beade marifet-i tefsiriha mine'l-eimmeti aleyhimisselam" babı.

2- Elinizdeki kitapta reye göre tefsir başlığı altındaki hadislerle müracaat ediniz.

başvuru noktası olduğunu, ona sarılmanın ve üzerinden düşünmenin gerekliliğini bildiren uyguladıkları metotlarla apaçık bir şekilde çelişmektedir. Açıktır ki, eğer Kur'an-ı Kerim'e sarılmak, sadece Kur'an-ı Kerim'in tefsiriyle ilgili rivayet edilen hadisleri nakletmekle sınırlandırılırsa, Kur'an'a sarılmak ve Kur'an'ın başvuru noktası olması, gerçek anlamını kaybeder.

Kur'an'ın başvuru noktası olması ilkesi ve yine onun ve masum Ehl-i Beyt'in buyrukları üzerinde düşünmenin gerekliliği oldukça vurgulanmıştır.¹ Bu deliller üzerinde düşünmek bizi Ehl-i Beyt'in buyrukları ve Ehl-i Beyt'ten nakledilen bir hadis olmadığı yerde ise Kur'an'ın zahirlerinin hüccet oluşu esasına üzerine tefsir yapmanın caiz oluşuna yönlendirmektedir. Burada bu delillerden bazı örneklerle yer vereceğiz:

1– Kur'an-ı Kerim'de, onun mesajının anlaşılabilir olduğunu ve onun üzerinde düşünmek gerektiğini vurgulayan çeşitli ayetler vardır. Örneğin bu ayetlerden biri şudur:

“Onlar Kur'ân üzerinde düşünmüyorlar mı? Yoksa kalbler(inin) üzerinde kilitleri mi var.”²

“Andolsun biz, bu Kur'ân'da insanlara, öğüt almaları için her temsili anlattık.”³

“Muhakkak ki o (Kur'ân), âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu, Rûhu'l-Emin (güvenilir ruh, Cebrail) indirdi: Senin kalbine; uyarıcılardan olman için, apaçık

1– Geçen bölümlerde bu konuda çok sayıda hadis naklettik.

2– Muhammed, 24.

3– Zümer, 27.

Arapça bir dille.”¹

“Bu, insanlara bir açıklama, korunanlara yol gösterme ve öğüttür.”²

“Biz o(Kur'â)ı senin diline kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar.”³

“Andolsun biz, Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?”⁴

“Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı.”⁵

Kur'an'a sarılmanın gerekliliğini, onun anlaşılır olduğunu ve ona amel etmeyi vurgulayan bu ve benzeri ayetler onun zahirlerinin hüccet olduğuna ve tefsir etmenin caiz olduğuna delalet etmektedirler.

2– Kur'an-ı Kerim Resul-i Ekrem (s.a.a)'in peygamberliğinin doğruluğuna delil ve hüccet olarak nazıl olmuş, Allah Resulü (s.a.a) de peygamberliğini inkâr edenlere karşı küçük bir sure de olsa onun benzerini getirmelerini isteyerek onlara meydan okumuştur. Açıktır ki, bu meydan okuma Kur'an-ı Kerim'in anlamlarının Araplar için anlaşılır olduğuna delalet etmektedir; çünkü eğer Kur'an-ı Kerim anlaşılmaz olsaydı, mucize oluşu insanlar tarafından anlaşılmaz ve karışık olsaydı insanlara onun benzerini getirmek konusunda meydan okumak anlamsız olurdu; çünkü

1– Şuara, 192–195.

2– Âli- İmran, 138.

3– Duhan, 58.

4– Kamer, 17.

5– Nisa, 82.

bu durumda, Kur'an-ı Kerim onlar için, hakkında hüküm verebilecekleri bir kavram olmazdı.

3– Resul-i Ekrem (s.a.a)'in paha biçilmez iki değerli emaneti olan Kur'an ve Ehl-i Beyt'e sarılmaya delalet eden mütevatir hadisler, onun anlaşılır ve zahirlerinin hüccet olduğunu ortaya koymaktadırlar; çünkü Kur'an-ı Kerim'in emirlerine uymadan ona sarılmak imkânsızdır. Onun emirlerine uymak ise onu anlamaya bağlıdır.

4– Hadisleri Kur'an-ı Kerim'e sunmayı emreden mütevatir hadisler, Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin caiz ve onun zahirlerinin hüccet olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadırlar; bu rivayetlere göre, Kur'an-ı Kerim ile çelişen bütün hadisler batıl sayılmaktadır.

Aynı şekilde, akit şartlarını Kur'an-ı Kerim'e sunmayı ve Kur'an'a ters düşen şartın kabul edilmemesini emreden rivayetler onun anlaşılır ve zahirlerinin hüccet oluşunun delilidir; çünkü Kur'an-ı Kerim kendi haddinde anlaşılır olmazsa, bu durumda hadisleri veya şartları ve benzeri şeyleri değerlendirme ölçüsü olamaz.

Diğer bir ifadeyle, Kur'an-ı Kerim'in birbiriyle çelişkili hadislerden birini tercih etme ve sahih rivayeti batıl rivayetten ayırt etme konusunda ölçü oluşu ve yine alışverişlerde çeşitli şartların doğruluğunun Kur'an-ı Kerim ile muhalefet etmeyişlerine bağlı oluşu, Kur'an'ın anlaşılır ve başvuru noktası oluşunun apaçık delilleridir. Kur'an-ı Kerim sadece rivayetlerle anlaşılabilir olsaydı, rivayetlerin veya muamelelerin şartlarının doğru olup olmadığını değerlendirmek için Kur'an-ı Kerim'e müracaat etmenin bir anlamı olmazdı.

5– Masum imamlar, öğrencileri ile yarenlerini çeşitli konu-

larda Kur'an'a yönlendiriyor, önemli fikrî ve itikadî konuların ve yine din hükümlerinin ispatı için Kur'an-ı Kerim ayetleri ile delil getiriyorlardı. Açıktır ki, Kur'an-ı Kerim ile delil getirmek ve insanların dikkatlerini Kur'an ayetlerine çekmek, Kur'an-ı Kerim'i anlamaya davet ve onun zahirlerinin hüccet oluşunun açıklayıcısıdır. Ehl-i Beyt İmamları bu metotla, gerçekte ashap ve yarenlerini Kur'an-ı Kerim üzerinde düşünmeye ve çeşitli konularda ona sarılmaya yönlendirmekteydiler.¹

Bu şekilde delil getirmenin bazı örneklerine Ehl-i Beyt İmamları (a.s)'nın Kur'an-ı Kerim'e istinatları bölümünde değindik.

Burada şunu da hatırlatmakta yarar var: Şia alimerinin çoğu, Kur'an-ı Kerim'i Ehl-i Beyt'in öğretileri çerçevesinde tefsir etmenin caiz olduğunu ve onun zahirlerinin hüccet olduğunu kabul etmişlerdir; Kur'an-ı Kerim'in zahirlerinin hüccet olmadığı görüşü ise sadece bazı Ahbariler'e istinat edilmiştir; bu da nadir bir görüş sayılmaktadır.

Şeyh Tusî "et-Tibyan" adlı değerli eserinde her iki görüşün delillerine işaret ettikten sonra Kur'an-ı Kerim'in zahirlerinin hüccet oluşu, tefsirin caiz oluşu ve yerleri hakkında kapsamlı bir açıklama yapmıştır. Ondan sonra gelen âlimlerin çoğu da onu kabul etmişlerdir. O şöyle demektedir:

Bizim inancımız şudur: Kur'an'ın dört anlamı vardır:

1– İlmi Allah-u Teâlâ'ya özel olan, hakkında kimsenin konuşması ve öğrenmeye çalışması caiz olmayan; tıpkı şu ayette geçtiği gibi: **"Sana (Duruşma) sâ'at(in)den soruyorlar: Gelip çatması ne zaman diye. De ki: "Onun bil-**

1– El-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, s.266.

gisi, ancak Rabbimin yanındadır. Onu tam zamanında açığa çıkaracak olan, yalnız O'dur.”¹ Ve yine şu ayette geçtiği gibi: “Allah, (işte kıyamet) sâ'atin(in ne zaman geleceği) hakkındaki bilgi, O'nun yanındadır.”² Dolayısıyla, Allah'a özel olan bilginin peşinden gitmek yanlıştır.

2– Zahirî manasıyla uyum içerisinde olup onun muhatabı olan bir dili bilen her kesimin anlamını anlayacağı şey; tıpkı şu ayet gibi: “**Haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın.**”³ Ve tıpkı şu ayet gibi: “**De ki: Allah biridir.**”⁴ Ve diğer ayetler.

3– Mücmel (belirsiz) olan ve zahiri, maksadı tüm detaylarıyla ulaştırmayan. Tıpkı şu ayet gibi: “**Namazı kılın, zekâtı verin.**”⁵ Ve yine şu ayet gibi: “**Oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe'yi hacetmesi gereklidir.**”⁶ Ve şu ayet gibi: “**Hasat günü hakkını verin.**”⁷ Ve yine şu ayet gibi: “**Onların mallarında belli bir hisse vardır. Sâile ve mahruma.**”⁸ Ve buna benzer diğer ayetler; çünkü namazların ve rekâtlarının sayısının ayrıntısını, hacc amel-leri ve şartlarının ayrıntısını ve zekâtın nisabının ölçülerini Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in buyruğu ve vahiy dışında anlamak imkânsızdır. Dolayısıyla, bu konularda konuşmak

1– A'raf, 187.

2– Lokman, 34.

3– En'am, 151.

4– Tevhid, 1.

5– Bakara, 43 ve 83.

6– Âl- İmran, 97.

7– En'am, 141.

8– Mearic, 24–25.

yanlış ve yasaktır. Kur'an'ı tefsir etmeyi yasaklayan rivayetler bu kısımlar hakkında olabilir.”

4– Bir Kur'an kavramının iki veya daha fazla anlam arasında ortak olması ve iki manadan birinin kastedilmiş olma ihtimali. Bu durumda hiç kimsenin, Resul-i Ekrem (s.a.a) veya Ehl-i Beyt İmamlarından birinin buyruğundan destek almaksızın, “Allah-u Teâlâ'nın maksadı budur” demesi doğru değildir.¹

Mutedil Ahbari Şiilerden olan Muhakkik Bahranî, Şeyh Tusî'nin sözlerini naklettikten sonra onu sağlam bir söz bilerek şöyle buyurmaktadır:

“Bu konuda hak söz ve isabetli görüş Şeyhu't-Taife'nin (r.a) Et-Tibyan tefsirinde söylediği ve âlimlerimizin seçkin şahsiyetlerinden bazılarının da kabul ettiği görüştür.”²

Yine Ahbari âlimlerinden olan Seyyid Nimetullah Cezairî de Şeyh Tusî'nin sözünü naklettikten sonra onun sorunu giderip konunun hakikatini gün ışığına çıkardığını vurgulamıştır.³

Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim ayetlerini onların zahiri anlamlarına atfetmek ve bu kuralı göz önünde bulundurarak ayetlerin anlamlarını açıklamak reye (görüşe) göre tefsir sayılamaz ve bunun şer'î açıdan yasak olduğu söylenemez. İnşallah, reye (görüşe) göre tefsir etmeyi yasaklayan hadisleri özel bir başlık altında inceleyecek ve ondan maksadın ne olduğunu açıklayacağız.

1– Et-Tibyan, c.4, s.4.

2– El-Hedaiku'n-Nazire, c.1, s.32.

3– Bk. Nuru'l-Berahir, c.1, s.181.

Kur'an-ı Kerim Tefsirinin Usulü ve Kaynakları

Kur'an-ı Kerim tefsiri yakini veya güven verici bir delil ve hüccete dayalı olmalıdır. Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim tefsirinde dikkat edilmesi gereken en önemli özelliğin temeli, tefsirde, zan getiren ve güven vermeyen kaynaklara dayanmamaktır; aksine, aklî veya şer'î açıdan hücciyet ve itibarları kesin olan delillere dayanmak gerekmektedir; çünkü birincisi, zan getiren ve yakine dayanmayan delilleri izlemek şer'î açıdan yasak ve çirkindir. İkincisi, Allah'ın izni olmadan bir şeyi ona isnat etmek haram ve büyük bir günahdır; dolayısıyla, Kur'an tefsirinde geçerli bir delil olmaksızın müfessirlerin sözlerine itimat edip onların görüş ve düşüncelerini izlemek doğru değildir.

Kur'an-ı Kerim'in kendisi de insanları zannı ve din konularında ihtimali izlemekten sakındırmış, ihtimale dayalı sözü Allah'a iftira bilmiş, zan ve ihtimalin hakka ulaşamayacağını bildirmiştir:

“Onların bu hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise haktan hiçbir gerçek kazandırmaz. (Zan ile gerçeğe ulaşılmaz.)”¹

“Bilmediğin bir şeyin ardına düşme, çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi o(yaptığı)ndan sorumludur.”²

“De ki: Allah mı size böyle izin verdi, yoksa siz Allah'a iftira mı ediyorsunuz?”³

O halde, yukarıdaki ilkeyi kabul ettikten sonra şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: “Kur'an-ı Kerim tefsirinde gü-

1– Necm, 28.

2– İsrâ, 36.

3– Yunus, 59.

venilir kaynak nedir?”

Başka bir ifadeyle, Kur'an-ı Kerim tefsirinde sunulan tefsirin caiz ve güvenilir bir tefsir olması için hangi kaynaklara müracaat etmek gerekir?

Bu sorunun cevabında şunu söyleyebiliriz: Kur'an-ı Kerim'in sahih tefsir kaynağı dört delil, yani “Kur'an”, “sünnet” (Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'in buyruk ve davranışları), “icma” ve “akıl”dır.

Her ayetten Allah-u Teâlâ'nın maksadını anlayabilmek için o ayeti kesin ilkelerle ve diğer ayetlerde o konu hakkında geçen kayıtlarla ve yine sünnet, icma ve kesin akıl yoluyla anlaşılan ilkeler, kayıt ve açıklamalarla incelemek gerekir.

Kur'an'ı Kur'an İle Tefsir Etmenin Hüccet Oluşu

Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmenin hüccet oluşunu birkaç şekilde açıklayabiliriz:

1– Kur'an-ı Kerim de diğer metinler gibi bir bölümünü anlamak için diğer bölümlerdeki karinelere dikkat etmekle mümkün olan bir bütündür. Başka bir ifadeyle, akıl sahipleri yazarlar ve hatiplerin sözlü ve yazılı eserlerinden yararlanmadaki metot, bir kitap veya hitabenin bütün konularını birbiriyle karıştırarak bazı konuları diğer bazılarıyla onaylamak veya çürütmektir. Bu hareket kutlu şeriat sahibinin gözleri önünde yapılmasına ve bunu kulağıyla duymasına rağmen ona mani olmamış, ona karşı hiçbir yasaklama yapmamıştır.¹

2– Kur'an için Kur'an-ı Kerim'de zikredilen sıfatlardan bi-

1– Tefsir-i Tesnim, c.1, s.73.

ri de “Tibyan-i kulli şey” “Her şeyin açıklayıcısı” sıfatıdır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Sana bu Kitabı, her şeyi açıklayan... olarak indirdik.”**¹

Açıktır ki, Kur'an-ı Kerim her şeyin açıklayıcısı olduğuna göre kendisinin de açıklayıcısıdır; Kur'an-ı Kerim her şeyi açıkladığı halde kendi belirsizliğini açıklamaması anlamsızdır. Elbette bu açıklayıcılığın bir takım dereceleri ve her derecenin de kendine özel şartları vardır; ancak, genel olarak bu ayet-i kerimenin zahirinden, Kur'an-ı Kerim vesile-iyle onun diğer ayetlerinin zahirlerinin anlaşılacağı ve onu anlamamanın bir basamağına ulaşılacağı anlaşılmaktadır.

3– Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'in davranışlarında Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmelerine sık sık rastlamaktayız. Bu da, bu metodun doğru olduğunu ortaya koymaktadır. Ehl-i Beyt (a.s)'in Tefsir Metotları bölümünde bunun bazı örneklerine değineceğiz.

4– Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'in buyruklarında bu metodu onaylayacak birçok tanıklar vardır. Örneğin Peygamber Efendimiz (s.a.a)'den nakledilen şu hadis gibi:

*“Kur'an'ın bir bölümü diğer bölümünü doğrular (doğruluğuna tanıklık eder).”*²

Dolayısıyla, onun bir bölümüyle diğer bölümünü yalanlamayın.

İmam Ali (a.s)'den de şöyle nakledilmiştir: *“Allah'ın kita-*

1– Nahl, 89.

2– Kenzu'l-Ummal, c.1, s.619.

*bı, onunla görürsünüz, onu dilinize akıtırınız, onunla dinlersiniz ve onun bir bölümü diğer bir bölümüyle konuşur, bir bölümü diğer bölümüne tanıklık eder.”*¹

Yine şöyle nakledilmiştir:

*“Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır.’*² *Kur'an-ı Kerim'de her şeyin açıklaması vardır ve Allah-u Teâlâ Kur'an'ın bir bölümünün diğer bölümünü doğruladığını ve onda hiçbir ihtilafın bulunmadığını hatırlatmaktadır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘Eğer (Kur'an) Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı.’*^{3,4}

5– Muhaliflerin, Kur'an-ı Kerim'de ihtilaf olduğuna dair iddialarına, Kur'an-ı Kerim'in kendisine dayanılarak cevap verilebilir ve Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri metodundan yararlanılarak bu yöndeki şüpheleri giderilebilir. Aksi takdirde, bu ihtilaf kuruntusunu gidermek için Kur'an'ın dışında bir şeye ihtiyaç olursa, muhalifler için Kur'an'ın mucize oluşu ispatlanmış olmayacaktır. Ve bu da kısmen de olsa Kur'an'ın Kur'an ile tefsirinin doğruluğunu ispatlamaktadır.⁵

Kur'an Tefsirinde Sünnetin Hüccet oluşu

Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin en güzel ve en mükemmel yollardan biri, onu Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'in

1– Nehcu'l-Belaga, hutbe: 133.

2– En'am, 38.

3– Nisa, 82.

4– Nehcu'l-Belaga, hutbe: 18.

5– Bk. Tefsir-i Tensim, c.1, s.68.

sünneti ile tefsir etmektir. Ve esasen, sünneti göz önünde bulundurmadan tefsir etmek eksik ve hatta sapırtıcı bir iş olur.

Resul-i Ekrem (s.a.a) ve tertemiz Ehl-i Beyt (a.s)'in aklî ve naklî delillerle ispatlanan masumluğunu, onların ilahî mesajları ulaştırma vesilesi olduklarına ve açıklama görevini üstlendiklerine dikkat ederek Kur'an-ı Kerim'i anlama ve tefsirinde sünnetin hüccet oluşu apaçık bir şeydir.

Esasen Allah-u Teâlâ Peygamber'i (s.a.a) Kur'an'ın açıklayıcısı kılmıştır. Ehl-i Beyt ise onun halifeleri ve ilminin mirasçılarıdır. O halde, onların buyruklarını göz önünde bulundurmadan yapılacak olan her açıklama ve her tefsir kendiliğinden geçersiz ve itibarsızdır.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Sana da o Zikr'i (Kur'an'ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın.”**¹

Ve yine Cuma Sûresi'nin ikinci ayetinde ilahî mesajı insanlara ulaştırmak ilkesi hususunda Allah Resulü (s.a.a)'nın vazifesine işaret edip onu öğretmeyi de Peygamber (s.a.a)'in vazifelerinden sayarak şöyle buyurmuştur: **“O'dur ki ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları yücelten, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler.”**²

Sekaleyn hadisine göre Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu makamı onun yerine geçen halifelerine (12 İmama) intikal etmiştir. Çünkü bu mütevatir hadis Kur'an-ı Kerim ve Ehl-i

1– Nahl, 44.

2– Cuma, 2.

Beyt (a.s)'e sarılmayı emretmektedir ve şüphesiz Ehl-i Beyt (a.s)'e sarılmak, onların Kur'an tefsiri konusundaki buyruklarını görmezlikten gelmekle bağdaşmaz. Bu hadisin altında Allah Resulü (s.a.a)'nden şöyle rivayet edilmiştir:

“...Benden sonra sekaleyn nasıl davranacağınıza bakın.” O sırada biri, “Ey Allah'ın Resulü (s.a.a) sekaleyn nedir?” diye sorunca Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: *“Bir taraftı Allah'ın elinde ve diğer tarafı ise sizin elinizde bulunan Allah'ın Kitabı'dır; sapmamak için ona sarılınız. Diğerisi ise, benim iteretim (soyum)dur. Latif ve Habir olan Allah, bu ikisinin Kevser havuzu başında bana ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmayacağını bildirmiştir ve ben Kitab ve itretim için Rabbimden bunu istedim. O halde, bu ikisinden öne geçmeyin, yoksa helak olursunuz. Bu ikisinden geride kalmayın, aksi takdirde yine helak olursunuz. Onlara bir şey öğretmeye kalkışmayın; çünkü onlar sizden daha bilgilidirler.”*

Hâkim bu rivayeti Zeyd'den nakletmiş, Buharî ve Müslim'in ölçülerine göre de sahih bilmiştir.¹

Ehl-i Beyt (a.s)'in kendisi de birçok hadiste insanları kendilerine müracaat etmeden Kur'an'ı tefsir etmekten sakındırmış, bu işin sapmaya neden olduğunu bildirmiş ve Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde Ehl-i Beyt (a.s)'in başvuru noktası olduğunu vurgulamışlardır.

1– İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: *“Hiçbir şey Kur'an tefsiri kadar insanların aklından uzak*

1– El-Mu'cemu'l-Kebir, c.5, s.167; Mecmuatu'r-Resail, c.2, s.48.

değildir: Ayetin baş tarafı bir şey hakkında, ortası başka bir şey hakkında ve sonu ise daha başka bir şey hakkındadır.”¹

Bu buyruğun apaçık örneği, baş ve son tarafları Allah Resulü (s.a.a)’nın eşleri, orta kısmı ise Ehl-i Beyt hakkında nazil olan Tathir ayetidir. Açıktır ki, sünnetten yardım almadan ve Resul-i Ekrem (s.a.a) tarafından Ehl-i Beyt’in kimler olduğu belirtilmeden bu gibi ayetleri anlamak mümkün değildir.

2– Yine şöyle rivayet edilmiştir:

Sudeyr şöyle demektedir: İmam Muhammed Bakır (a.s)’dan, “Fedanız olayım! Siz nasıl insanlarsınız?” diye sordum. Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle cevap verdi: “*Biz Allah’ın ilminin hazineleriyiz. Biz Allah’ın vahyinin tercümanlarıyız. Biz gökyüzünün altındakilere ve yeryüzündekilere Allah’ın ulaşan hüccetleriyiz.*”²

3– Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir:

İmam Ali b. Ebu Talib (a.s)’ın Kur’an’ı anarak şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “*Kur’an’ın zahiri farz amel, batını gizli ve örtülü ilimdir. O, bizim yanımızda yazılı ve açıktır.*”³

4– İmam Muhammed Bakır (a.s)’dan nakledilen bir hadiste şöyle geçmektedir:

“Vasilerden başka hiç kimse zahiri ve batınıyla Kur’an’ın

1– Biharu’l-Envar, c.89, s.110.

2– Usul-i Kâfi, c.1, s.192.

3– Deaimu’l-İslam, s.53.

tümünün kendi yanında olduğunu iddia edemez.”¹

5– İmam Cafer Sadık (s.a.a), “**Yanında Kitaptan bir ilim bulunan kimse de: "Sen gözünü açıp yummadan ben onu sana getirebilirim." dedi.**”² ayetini okuduktan sonra parmaklarını açarak göğsüne koyup, “*Allah’a andolsun Kur’an’ın ilimlerinin tümü bizim yanımızdadır*” buyurdu.

6– İmam Cafer Sadık (a.s), kendisine bir soru soran Kûfeli birine şöyle buyurdu: “Medine’de seni görürsem, Cebra-il’in evlerimizdeki izini ve onun vahiy, Kur’an ve ilimleri indirmek için dedemize nazil oluşunu sana gösteririm. Acaba insanlar bizim yanımızdaki ilimden doyasıya içip hidayet buldukları halde bizim sapmamız mümkün müdür?! Bu imkânsızdır.”³

7– Yakub b. Cafer şöyle demektedir: Mekke’de İmam Ebu’l-Hasan (a.s) ile birlikte olduğum bir sırada biri, “Siz Kur’an’dan duymadığınız bir şeyi tefsir ediyorsunuz?” dedi. Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu: “*Kur’an insanlara nazil olmadan önce bize nazil olmuş, insanlar için tefsir edilmeden önce bize tefsir edilmiştir. Onun helal ve haramını, nasih ve mensuhunu biz biliyoruz ve bu ayetin hangi gecede, kimin hakkında ve hangi konuda nazil olduğunu biz biliyoruz. Bizler Allah’ın yeryüzündeki hâkimleri ve kulları üzerindeki şahitleriyiz...*”⁴

8– Mensur b. Hazım inancını şöyle sunduğunu rivayet etmektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)’a dedim ki: “Allah, yarattıkları aracılığıyla bilinmeyecek kadar yüce ve uludur.

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.228.

2– Neml, 40.

3– Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.16.

4– Nuru’s-Sekaleyn, c.4, s.595; Vesailu’ş-Şia, c.27, s.198.

Bilakis yarattıkları O'nun aracılığıyla bilinirler.”

İmam (a.s), “*Doğru söyledin*” buyurdu.

Dedim ki: “Rabbinin bir olduğunu bilen kimsenin, bu Rabbin rızasının ve öfkесinin de olduğunu, neye razı olduğunun ve neden öfkелendiğinin ancak vahiy ve resul aracılığıyla bilineceğini bilmesi gerekir. Bir kimse vahiy almıyorsa, Allah'ın elçilerini arayıp bulmakla yükümlüdür. Onlarla karşılaştığı zaman hüccet olduklarını, onlara itaat etmenin farz olduğunu bilir.

İnsanlara dedim ki: “Siz Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Allah tarafından kullarına gönderilen bir hüccet olduğunu biliyor musunuz?” Onlar, “Evet, biliyoruz” dediler. Ben, “Resul-i Ekrem (s.a.a) vefat ettikten sonra Allah'ın kulları arasındaki hücceti kim oldu?” diye sordum. Onlar, “Kur'an” dediler. Kur'an'a baktım. Murciyeciler, Kaderiyeciler ve hatta ona temelden inanmayan zındıklar, onunla ilgili olarak tartışıp duruyorlar. Karşı tarafa üstünlük sağlamak için onu kullanıyorlar. O zaman analdım ki, Kur'an'ın hüccet olması, ancak bir kayyım (denetçi) ile mümkündür. Bu kayyımın Kur'an ile ilgili konularda söylediği her şey hak olmalıdır.

İnsanlara, “Kur'an'ın kayyımı kimdir?” diye sordum. Dediler ki, “İbn Mes'ud Kur'an'ı biliyor. Ömer biliyor ve Huzeyfe biliyor.” Ben, “Tümünü mü biliyorlar?” diye sordum. Onlar, “Hayır” dediler ve Ali (a.s) dışında, “Şu adam Kur'an'ın tümünü biliyor” diye birini gösterdiklerine tanık olmadım. Nitekim halk arasında bir mesele baş gösterdiğinde, başkaları “Bilmiyorum” derken, bu: “Biliyorum” diyor. Ben de şahitlik ederim ki Ali (a.s), Kur'an'ın kayyımıydı. Bu yüzden ona itaat etmek farzdı. Resul-i Ekrem (s.a.a)'den sonra insanlar arasındaki hüccet oydu.

O'nun Kur'an ile ilgili olarak söyledikleri haklıdır.”

İmam Cafer Sadık (a.s) Mensur b. Hazım'ın sözlerinin dinledikten sonra onu överek onayladı.¹

Genel olarak şunu söyleyebiliriz: Resul-i Ekrem (s.a.a) Ehl-i Beyt'ten güvenilir kanallarla çok sayıda hadisler nakledilmiştir; ayetlerin tefsiri hakkında mütevatir veya muvassak rivayetler ulaştığı halde ve esasen onların tüm söz ve davranışları bir nevi Kur'an ayetlerinin tefsiri, beyanı ve Allah-u Teâlâ'nın maksadının açıklaması sayılır. O halde, masum ve her türlü zan ve sandan ve hatta aksi bir ihtimalden bile uzak olan Ehl-i Beyt'in tefsir ve açıklamasını kenara bırakıp Kur'an'ı direkt olarak kendisi tefsir edecek olursa, böyle bir kimsenin tefsirini nasıl kabul edebiliriz?! Oysa Kur'an-ı Kerim'de genel ve özel, mutlak ve mukayyet, mücmel ve mübeyyen, muhkem ve müteşabih olduğunu, birçok konuda Kur'an'ın mücmel hükümlerinin hadisler vesilesiyle açıklandığını veya Kur'an'ın genel hükümlerinin hadislerle açıklandığını veya mukayyet olduğunu bilmekteyiz; bu bilinç ve kesin ilme rağmen bir ayet hakkında nasıl tefsir yapılabilir ve o ayeti mukayyet veya tahsis edecek ya da nesheden bir hadisin olmadığına emin olabiliriz?

Dolayısıyla, Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmede, hüccet olmaları konusunda hiçbir şüphe yoktur ve bu konuda İmamiyye âlimleri ittifak içerisinde.

Kur'an'ın sünnet ile tefsirini kabul ettikten sonra incelenmesi gereken diğer iki konu daha vardır:

1– Kur'an-ı Kerim'i sünnet ile tefsir etmek hangi derece-

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.189.

dedir? Acaba Kur'an'ı sünnetle tefsir etmek Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etme derecesinde midir yoksa önce Kur'an'ın kendisine müracaat etmeli, ayetlerin anlamlarını elde ettikten sonra onları diğer ayetlerin ışığında hadislerle mi tefsir etmeliyiz?

2– Kur'an'ı sünnet ile tefsir ederken sadece mütevatir hadislere mi müracaat etmek gerekiyor yoksa ahkâmla ilgili ayetler ravisi sika (güvenilir) olan haber-i vahid ile de tefsir edilebilirler mi? Ya da ravisi sika (güvenilir) olan haber-i vahid, ister ahkâmla ilgili ayetlerde olsun ister itikatla ilgili ayetlerin dışında kalan diğer ayetlerde, bütün ayetlerin tefsirinde hüccet midir? Aşağıda bu iki konuyu inceleyeceğiz:

Kur'an'ın Sünnet İle Tefsir Derecesi

Bazıları, Kur'an-ı Kerim'in her ayetinin diğer ayetlerin ışığında tefsir edildikten sonra güvenilir hadislerle tefsir edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar; çünkü hadislerin Kur'an'a sunulmasını bildiren rivayetlere göre, yalnız Kur'an-ı Kerim ile çelişmeyen hadisler güvenilir ve hüccettirler. Bunu elde etmek için de, hadis ve rivayetler Kur'an'a sunulduğunda onların Kur'an ayetleriyle çelişip çelişmedikleri değerlendirilebilmesi için her şeyden önce Kur'an ayetleri Kur'an çerçevesinde anlamı açıklık kazanmalıdır.¹

Elbette bu görüşe sahip olanlar, Kur'an'ın mütevatir (kesin) olmayan rivayetlerle tefsir edilmesini de gerekli bilmektedirler. Fakat mütevatir hadislerin hüccet oluşlarını ispatlamak için onları Kur'an'a sunmaya gerek olmadığın-

1– Bk. Tefsir-i Tensim, c.1, s.131–140.

dan Kur'an'ı direkt olarak onlarla tefsir edebiliriz. Kur'an'ı böyle bir sünnetle tefsir etmek, bu açıdan Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmekle aynı derecededir.

Bu Görüşün Eleştirisi

Gördüğünüz gibi, Kur'an'ın sünnet ile tefsir edilmesinin, Kur'an'ın Kur'an ile tefsir edilmesinden sonraki derecede yer almasının asıl nedeni, hadislerin Kur'an'a sunulmasıyla ilgili rivayetlerdir. Fakat anlaşıldığı kadarıyla, rivayetlerin sunulmasıyla ilgili bu algılama doğru değildir; çünkü bunu kabul etmeyen usulcüler arasındaki meşhur görüşe göre, bu rivayetlerin anlamı, hadislerin, ayetlerin tasdik-i murat merhalesinde zahirine değil, isti'mal zuhuru merhalesinde zahirlerine sunulmasıdır.

Dolayısıyla, Kur'an'ın bu bağlantılı olmayan mukayyed veya tahsis edilmiş olması, hadisin bir ayet ile nispetini değerlendirmede herhangi bir etkisi olmayacaktır.¹

1– Burada şöyle bir sanıyla karşılaşabiliriz: Bazı yerlerde istimalî murad merhalesindeki nispet tebayün olabileceği gibi ciddi murad merhalesinde tebayün olmayabilir. Dolayısıyla, hadisleri Kur'an'a sunmayla ilgili rivayetlerin böyle yerleri kapsamına alması, istimalî murad merhalesinde Kur'an'a aykırı hadislerin düşmesini gerektirmektedir. Fakat bu düşünce, gerçek olmayan bir olasılığa dayanmaktadır; çünkü bu hadislerin kendilerinde apaçık bir şekilde şöyle geçmektedir: İçeriğine Kur'an'dan bir tanık bulunan her hadis hüccettir. Açıktır ki, eğer bir hadis hakkında diğer ayetlerde, o ayet ile sunulan hadis arasındaki orantıyı yok edecek bir açıklama yapılmışsa, bu açıklamanın kendisi hadisin içeriğinin doğruluğuna tanıktır ve sorun, ayetin ciddi murad merhalesinde nisbetini göz önünde bulundurmaya gerek kalmaksızın hallolacaktır.

Ayrıca şu ihtimal de vardır: Hadislerin Kur'an ayetlerine sunulmasıyla ilgili rivayetlerin anlamı, hadislerin ayetlerin her birine ayrı ayrı sunulması değil, onların Kur'an'dan elde edilen kesin kurallara sunulmasıdır. Şehid Sadr (r.a) bu ihtimali söz konusu ederek onu şöyle açıklamıştır:

Kur'an'a aykırı olan veya Kur'an'dan bir şahidi olmayan rivayetlerin atılmasından maksat, Kur'an'ın genel ruhuna aykırı olan ve Kur'an'da benzeri olmayan rivayetlerin atılması olabilir. Bu durumda, Kur'an'a aykırı olan rivayetlerin atılmasının anlamı şudur: İlim getirmeyen zannî delil, Kur'an'ın teşriî tabiatıyla ve yine Kur'an'ın genel ahkâmının tabiatıyla uyum içerisinde olmazsa hüccet değildir; dolayısıyla, aykırılık ve muhalefetten maksat, Kur'an ayetleriyle ciddî ve mazmunî muhalefet ve muvafakat değildir.¹

Bu ihtimale göre, bu hadisin anlamı şudur: Zan ve ihtimal getiren delil ve bunlardan biri olan haber-i vahid, Kur'an'ın teşriî durumu ve ahkâmının genel yapısı ile uyum içerisinde olmazsa hüccet olmayacaktır.

Daha sonra bu görüşü güçlendirmek için şöyle demektedir:

Bu delili güçlendiren şey şudur: Hükümlerin açıklanmasında masum imamların yeri ve rolü şeriatın takipçilerine

---

Kur'an ayetlerinin birbirlerine karşı bağlantılı karine sayıldığı, fakat hadislerin Kur'an'a karşı bağlantısız karineler olduğu iddiası ise delilsizdir; çünkü Kur'an-ı Kerim'in tedrici (aşamalı) olarak nazil olması, onların arasında gerçek anlamda bir bağlantının olmasını reddetmektedir, tenzili bağlantı için ise herhangi bir delil yoktur; hadisleri ayetlere sunmayla ilgili rivayetler ise tenzili bağlantının olduğuna delalet etmezler.

1– Buhusun Fi İlmi'l-Usul, c.7, s.333–335.

ve bu gibi hadislerin ravilerine apaçık belli ve anlaşılır olması ve bu nedenle Müslümanların, dini Ehl-i Beyt (a.s)'ten öğrenmek ve Allah-u Teâlâ'nın hükümlerinin ayrıntılarını bilmekle sorumlu olmaları bunu gerektirmekle birlikte “Onun (hadis) için Kur'an'dan bir veya iki şahid bulursanız...” gibi ifadelerin varlığı muttasıl (bağlantılı) karine konumunda olup bu hadisleri buna yönlendirmektedir. Zahiren dakik anlamıyla uyumlu olmaktan daha geniş anlamı olan “Şahit” ifadesi ve bir şahitle yetinilmemesi, şahitten maksadın, ciddî uyumluluk değil, benzerlerinin varlığı olduğunun en iyi delilidir.

Hasan b. Cehm'in İmam Musa Kazım (a.s)'dan naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: “*Sana birbiriyle çelişen iki rivayet ulaşırsa, onları Allah'ın Kitabı ve bizim hadislerimizle karşılaştır; o ikisine benziyorsa doğrudur, aksi durumda batıldır.*”¹

O halde, maksat her hadisi Kur'an'ın bütün ayetlerine sunmak değildir; çünkü bu konu zahire ve hatta âlimler ve fakihlerin davranışına aykırıdır. Ehl-i Beyt İmamlarının, hadislerin Kur'an'a sunulmasını emretmelerinden maksatları böyle bir şey olsaydı, bunu kesinlikle apaçık bir şekilde vurgularlardı; işlerinin odak noktası hadisler olan Şia'nın ileri gelen fakihleriyle müfessirleri de hadislerden yararlanmaya başlamadan önce, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ediyorlardı. Oysa günümüzdeki Kur'an bilimleri araştırmacılarının itiraf ettikleri üzere, geçmiş âlimler arasında Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmeye ilgi duyulmazdı.

1– Aynı kaynak

Kur'an-ı Kerim'in Tefsirinde Haber-i Vahidin Hüccet Oluşu

Kur'an tefsirinde Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'in hadislerinden yararlanmak konusundaki önemli sorulardan biri de şudur: Tefsir rivayetlerinin çoğu haber-i vahid türündendirler. Haber-i vahid ise yakın değil, zan ve ihtimal kazanmaya neden olurlar. Oysa Kur'an tefsirinin yakini delile dayanması gerektiğini hatırlatmıştık. Buna göre şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Kur'an-ı Kerim tefsirinde muvassak olan veya güvenilir kılınmış haber-i vahide nasıl istinat edilebilir?

Diğer bir ifadeyle; eğer Ehl-i Beyt'in tefsir konusundaki buyrukları mütevatir rivayetler gibi ilim kazandıracak yollarla elimize ulaşacak olursa, Kur'an-ı Kerim tefsirinde kesinlikle ölçü olurlar; fakat Ehl-i Beyt'in tefsir konusundaki buyrukları haber-i vahid yoluyla elimize ulaşır, bu durumda ne yapmak gerekmektedir?¹

Usul ilminde haber-i vahidin (muvassak haber) hüccet oluşu konusunda çok uzun yapılan araştırmaları göz önünde bulundurduğumuzda bu sorunun cevabı açıklık kazanmaktadır; çünkü sıkı haberi ve güvenilir kılınmış haber genel olarak insanlar için güven verici olup akıl sahipleri açısın-

1- Şeyh Tusî'nin El-Beyan tefsirindeki bazı sözlerinden de Kur'an-ı Kerim tefsirinde haber-i vahidin hüccet olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat onun kendisi de bazı ayetlerin tefsirinde haber-i vahide dayanmıştır. Bu da, onun, haber-i vahidin hüccet olmadığını söylerken maksadının, mutlak suretle haber-i vahid değil, güvenilir kılınmayan haber-i vahid oluşunu göstermektedir. Bk. El-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, c.1, s.6; El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an, c.8, s.141 v c.10,s.351.

dan ilim ve güvence sayılmaktadır. Dolayısıyla, bir konuyu bu yolla elde eden bir kimse akıl ve akıl sahipleri açısından ona uygun davranmak ve gereğini yapmak zorundadır. O halde, ister ahkâm ve fıkıh meseleleriyle ilgili ayetlerin tefsiri hakkında olsun, ister diğer mevzular hakkında, kişisel yakın ve vicdanî ilmi gerektiren usul-i din dışında, haber-i sıkı mutlak suretle hüccettir.

Daha açık bir ifadeyle, usulcülerin genelinin kabul ettiği ravisi muvassak olan haber-i vahidin hüccet oluşunun delillerinden biri de, ravisi muvassak olan haber-i vahide sarılma konusunda akıl sahiplerinin davranışdır. Ravisi muvassak olan haber örfte güven ve yakın oluşturduğu için akıl sahipleri onu vicdanî ilim kılınmış ve ona vicdanî ilmin etkilerini yüklemişlerdir. Bu davranıştan şu sonucu alabiliriz: Haber-i vahid, sünneti (masumun söz ve davranışlarını) örfî yakın olarak ispatlamaktadır. Ve yukarıda da değindiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim tefsirinde ve Allah-u Teâlâ'nın maksadını anlama konusunda sünnet kesinlikle hüccettir.

Elbette usul-i dinde sadece mütevatir haber hüccettir. Çünkü usul-i dinle ilgili meselelerde, hatalı olması söz konusu olan örfî yakın hüccet değildir ve sadece vicdanî yakın hüccettir.

“El-Beyan” tefsirinin yazarı bu konuda şöyle demektedir: “Gerçeği bildirmekte olan emarenin (gerçeği bildirmek isteyen haber-i vahid gibi) hüccet olmasının anlamı, emarenin ilim hükmünde olmasıdır. O halde, ilim ve yakîne yüklenen her şey emareye de yüklenir... Bunun delili ise akıl sahiplerinin davranışdır; akıl sahiplerinin ilim ve yakın kazandıran delile karşı davranışları ne ise, zanna neden

olan geçerli delile karşı da davranışları aynıdır.”¹

Bazılarının, sadece ahkâm konusundaki tefsir rivayetlerini geçerli bilip diğer konularda nakledilen tefsir rivayetlerini, her ne kadar sahih yolla elimize ulaşmış olsa bile geçerli bilmemeleri doğru değildir.

Belki de tefsir rivayetleri arasında Kur'an-ı Kerim'in usul ve ilkeleriyle uyuşmayan anlamlarla bazı rivayetlerin varlığı, bazı müfessirlerin tefsir rivayetlerinden yüz çevirmelerine neden olmuştur; fakat bu sorunun bütün tefsir rivayetleri hakkında söylenemeyeceğine, aksine, sadece bu tür uyuşmazlık bulunan rivayetlerin itibarlarını kaybedeceğine dikkat edilmesi gerekmektedir. Çünkü rivayetlerin hüccet olmamasının şartlarından biri de, senetlerinin doğru olmasına ilaveten rivayetin, Kur'an-ı Kerim'in zahiriyle uyuşmazlık içerisinde olmamasıdır. Bu şartın görmezden gelinmesi, bazı uydurma rivayetler ve israiliyatın (Yahudilerin İslam'a karıştırdıkları rivayetler) Kur'an tefsiri alanına girmesine neden olmuştur; fakat bu rivayetler, diğer rivayetlere güveni sarsacak seviyede değildirler. O halde, tefsirde, senet bakımından geçerli olan ve içerik bakımından Kur'an-ı Kerim'e ters düşmeyen rivayetler geçerli sayılıp onlara istinat edilebilir.²

Bu görüşe göre, ravisi muvassak olan ve güvenilir bilinen haber-i vahid, ister ahkâmla ilgili ayetlerde olsun ister itikadi ayetler dışındaki diğer ayetlerde, bütün hepsinin tefsirinde hüccettir.

1– Bk. Nakş-i Eimme Der İhya-i Din, c.7, s.64.

2– Bk. El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an, c.9, s.220.

Tefsirde İcma ve Aklın Hüccet Oluşu

Kur'an-ı Kerim tefsirinde icmanın hüccet oluşu, onun da haber-i vahid gibi sünneti ispatlamanın yollarından biri olması açısından dır. Tefsirde sünnetin hüccet olduğu ilkesine göre icma da hüccettir.

Tefsirde kesin aklın hüccet oluşu ise şu açıdandır: Allah-u Teâlâ hikmet ve ilim sahibidir. Akıl sahibi her konuşan kimsenin muradını açıklarken göz önünde bulundurduğu kesin karineler ve aklın kesin olarak idrak ettiği ölçülere göre O'nun buyruklarına muhalefet etmek ise imkânsızdır.

Tefsirin Ön Bilgileri

Daha önce de açıkladığımız gibi, Kur'an ve Ehl-i Beyt'in, Kur'an-ı Kerim üzerinde düşünmeye ve onun bitmek bilmeyen engin ilminden yararlanmaya davet ettiğini göz önünde bulundurarak, Kur'an ayetlerinden Allah-u Teâlâ'nın maksadını anlamak için çaba harcamak anlamında Kur'an-ı Kerim tefsirinin meşruiyet ve matlubiyet ilkesi, çoğu ilim adamları ve araştırmacılar açısından kesin bir şeydir. Fakat Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak ve onun hakikat ve öğretilerine ulaşmak için Kur'an müfessirinin hangi özelliklere sahip olması, hangi ön bilgi ve kuralları gözetmesi gerektiğini incelemek lazım.

Genel bir incelemeyle Kur'an-ı Kerim tefsiri için gerekli olan kural ve ön bilgileri şu iki başlık altında özetleyebiliriz:

1– Kur'an-ı Kerim'i anlama ve tefsir etmenin genel ön bilgileri.

2– Kur'an-ı Kerim'i anlama ve tefsir etmenin özel ön bilgileri.

Kur'an-ı Kerim'i Anlamanın Genel Ön Bilgileri

Tefsirin genel ön bilgilerinden maksat sadece tefsirde kullanılmayan, sırf Kur'an-ı Kerim tefsirinde kullanılması için yazılmayan, fakat o bilimlerin bazı hüküm ve meseleleri tefsir ilminde tasavvurî veya tasdiki mebadi olarak kullanıldığı için tefsir ilminde bilinmesi gerekli olan ilim ve öğretilerden sayılmaktadır.

Bu ön bilgileri de iki ana bölüme taksim edilmektedirler:

1– Arap Dili Kuralları

Kur'an-ı Kerim Arapça olarak nazil olmuştur. Bu nedenle Arap dilini ve dil kurallarını bilmek Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yardımcı olan bir yoldur. Arap dili kuralları ve dil bilimleri lügat, sarf, nahiv ve belagat olmak üzere dört ilimde derlenmiştir. O halde, Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve tefsir etmek isteyen bir kimsenin bu ilimler hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olması gerekir.

2– Tefsirle İlgili İlimler

Edebiyat bilimleri dışında tefsir için bilinmesi gereken en önemli bilim kelam, tefsir, tarih, hadis, usul-i fıkıh ve fıkıh ilmidir.

Kelam ilmine ihtiyaç duyulmasının nedeni, bazı önemli kelam konularının, tefsirin tasdiki mebadisinden olmalarıdır. Açıktır ki, bu mebadileri elde etmeden tefsir doğru temellere sahip olmayacaktır.

Tarih bilgisine ihtiyaç duyulmasının nedeni şudur: Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin, geçmiş ümmetlerin ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'in davranışları ve peygamberlik döneminde başından geçenleri önemle anlatmıştır. Tarih konusunda bilgi sahibi olmak bu ayetleri doğru bir şekilde

anlamaya büyük oranda yardımcı olacaktır.

Hadis ilmine ihtiyaç duyulmasının nedeni ise, hadisin, Kur'an-ı Kerim'den sonra Kur'an tefsirinin en önemli kaynağı oluşudur. Hadislerden haberi olmadan, Kur'an'dan yapılan algılamalar yetersiz ve hatalarla dolu olacağı kesindir.

Usul-i fıkha ihtiyaç duyulmasının nedeni, Ehl-i Beyt (a.s)'in de beyan ettiği gibi, Kur'an-ı Kerim ayetleri genel ve özel, mutlak ve mukayyed, mücmel ve mübeyyen gibi çeşitli gruplardaki söyleşi kalıplarındadır. Her ayetin anlaşılması ve doğru tefsiri ancak onun kendi grubuna yerleştirilmesiyle mümkündür. Bu nedenle, ayetlerin bütün genel ve özel, mutlak ve mukayyed, mücmel ve mübeyyen, nasih ve mensuh yönlerini çok iyi teşhis edebilmeli ve genellikle usul-i fıkıh ilminde incelenmiş olan bunlarla ilgili kanun ve kuralları tam bir titizlikle gözetmelidir; çünkü bu konuda en küçük bilimsel eksiklik, Kur'an'ı anlama hususunda sapmaya neden olur.

Fıkha duyulan ihtiyacın sebebi ise, ahkâmla ilgili ayetleri anlamaktır; çünkü ahkâmı elde etmenin kendine has bir takım ön bilgileri ve özel bir metodu vardır. Bu metot ve ön bilgilere riayet etmeden bu grup ayetleri anlamak imkânsızdır.

Bazıları, Kur'an-ı Kerim'i anlayabilmek için bu bilimler dışında mantık ve irfan ilmini öğrenmeyi de gerekli bilmektedirler.

Kur'an-ı Kerim'i Anlamanın Özel Ön Bilgileri

Özel ön bilgilerden maksat, Kur'an-ı Kerim'e özel olan ve genellikle Kur'an bilimleri adı altında toplanıp incelenen bilimlerdir. Tefsire başlamadan önce bu bilimler hakkında

bilgi sahibi olmak gerekir. Burada onların bazı genel başlıklarına işaret edeceğiz.

Kur'an'ın Nazil Oluşu ve Kıraat İlmi

Müfessir, muteber kıraatlere vakıf olmalıdır; çünkü bazı durumlarda kıraatler arasındaki farkları bilmek ayetin anlamını anlamada etkilidir.

1– Nüzul Sebepleri İlmi

Kur'an-ı Kerim tedricî (aşamalı) olarak nazil olmuştur ve Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hayatındaki özel olaylarla ilgilidir. Nüzul sebebi veya nüzul sebepleri diye adlandırılan bu olay ve ortamlardan haberdar olmak Kur'an-ı Kerim'i anlamak için etkilidir.

2– Muhkem ve Müteşabih, Nasih ve Mensuh İlmi

Kur'an-ı Kerim ayetleri ve hadislerin tanıklığıyla Kur'an ayetlerinde nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih gibi özellikler vardır. Bunlar hakkında bilgi sahibi olmadan ayetlerin maksat ve anlamlarını anlamak imkânsızdır. İşte bu nedenle, müfessir bu tür ayetlerle ilgili konuları inceleyip tefsirde ondan yararlanmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de bu gibi özellik ve hususiyetlerin varlığına delalet eden hadislerden biri, Şeyh Hurr-i Amili'nin "Vesailü's-Şia" adlı eserinde İmam Cafer Sadık (a.s)'tan naklettiği şu hadistir:

Sofiler fedakârlık ve takva konusunda Kur'an-ı Kerim'den bir takım ayetlere dayanınca İmam Cafer Sadık (a.s) onlara getirdiği delilde şöyle buyurmuştur: *"Acaba siz Kur'an'ın nasih ve mensuhunu, muhkem ve müteşabihini biliyor musunuz; çünkü bu ümmetten bazı kişiler bu konuda saparak helak olmuşlardır?"* Onlar, "Hepsini değil, ama bazılarını

biliyoruz" dediler.

İmam (a.s), *"Siz bu problemle karşılaşacaksınız..."* buyurdu ve sonra şöyle devam etti: *"Kötü bir yola gitmişsiniz ve insanları da o yola götürmüşsünüzdür! Allah'ın Kitabı, Resulullah (s.a.a)'ın sünnet ve hadislerine karşı cahillik yoludur bu yol; o hadisler ki, Kur'an tasdik eder onları ve siz cahilliğiniz nedeniyle onları reddedip Kur'an'dan bilmiyorsunuz. Ve nasih ve mensuh, muhkem ve müteşabih, emir ve nehiy gibi Kur'an'dan olup da bilmediğiniz şeyler üzerinde düşünmüyorsunuz."* İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: *"Karıştırdığınız ve bilmediğiniz şeyi kendinizden uzaklaştırın ve onun ilmini ehline bırakın ki Allah katında ecriniz olsun ve mazur sayılsın. Kur'an'ın nasihi ile mensuhunu, muhkemi ile müteşabihini ve helali ile haramını tanıyıp birbirinden ayırt edebilmeye çalışın. Çünkü bu iş, sizi Allah'a daha da yaklaştıracak, cahillik ve bilgisizlikten daha da uzaklaştıracaktır. Cahilliği de ehline bırakın; çünkü cehalet ehli çok, ilim ehli ise azdır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: 'Her ilim sahibinin üstünde bir ilim sahibi vardır.'"*

Bu ve diğer hadislerin apaçık bir şekilde vurguladıkları gibi, Kur'an'daki bütün bu özellikleri anlamak sadece Ehl-i Beyt (a.s)'e müracaat etmekle mümkündür.

Kur'an Müfessirinin Özellikleri

Kur'an müfessiri, daha önce de değindiğimiz bilimsel hazırlıkları yaptıktan sonra diğer bazı özelliklere de sahip olmalıdır; onların en önemlileri şunlardan ibarettir:

1– Peygamberliğe İnanmak ve Takva

Bir Kur'an müfessirinin sahip olması gereken en önemli özellik, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.a)'in pey-

gamberliğine inanmasıdır. Şüphesiz, gabya, Allah Resulü (s.a.a)'nın peygamberliğine ve Kur'an-ı Kerim'in vahiy olduğuna tam olarak inanmayan bir kimse Kur'an-ı Kerim'in gaybî öğretilerini anlayamayacak, Kur'an-ı Kerim'den algılaması hatalı ve yanlış olacaktır.

Böyle bir kişi, ilahî ayetler penceresinden gayb âlemine bakamadığı için o engin öğretileri maddi mefhumların dar kalıbında sınırlandırmaya ve her ayetten maddî ve tabîî ölçülerle uyumlu bir tefsir sunmaya çalışacaktır. Başka bir ifadeyle, böyle bir kişi gayb âlemini inkâr etme varsayımı ile tefsir ettiği için her ayeti bu varsayım ile uyum içerisinde olacak bir şekilde tefsir edecek ve Allah'ın kelimasını sırf Resul-i Ekrem (s.a.a)'ın asrının dünyevî kültürü, siyaset ve iktisadından ibaret bilecektir.¹

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Yeryüzünde haksız yere büyülenenleri ayetlerimden uzaklaştıracam. Onlar her ayeti görseler de yine ona inanmazlar. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler, ama azgınlık yolunu görseler, onu yol edinirler. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.”**²

Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin önemli şartlarından biri, İslam dininin temel inançlarına inanmak ve bu imanın takva, temizlik, ihlâs ve Allah-u Teâlâ'nın karşısında teslimiyetle birlikte olmasıdır. Aksi takdirde, kişi Kur'an-ı Kerim'in tefsirine kendi varsayımlarını katarak

1– Bazı materyalistlerle kasıtlı oryantalistlerin sözlerinde Kur'an ayetlerinden böyle bir telakkiye sahip olduklarına rastlamak mümkündür.

2– A'raf, 146.

ondan kişisel veya grupsal görüş ve amaçlarına ulaşmak için yararlanabilir. Çünkü imanı, sapmayla karışmış ve düşüncesi günah ve onun etkilerinden kaynaklanan sapmalara bulaşan bir kimse hiçbir zaman sapma ve fesattan serbest olmaz. Eğilim ve nefsanî heveslerini katmadan Kur'an'ın maksatlarını anlayıp ayetlerin gerçek anlam ve mefhumlarına ulaşamaz. Bu gibi kişiler ister istemez fesat, sapma ve yanlış inançlara sürüklenir, Kur'an-ı Kerim'i anlamada yanlış fikrî eğilimler ve sapmalara uğrarlar.

Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir: **“Kalplerinde eğrilik (doğru yoldan sapma) olanlar, fitne çıkarmak, -uydurma bir- tevil yapmak için onun müteşâbih ayetlerinin ardına düşerler. Oysa onun te'vilini Allah ve ilimde derinleşenlerden başka kimse bilmez...”**¹

Bu ise, hadislerde şiddetle sakındırılan, Kur'an'ı kişisel reye (görüşe) göre tefsir etmektir. Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *“Her kim Kur'an'ı kendi reyine göre tefsir ederse yeri cehennem ateşidir.”*²

*“Her kim Kur'an'ı kendi reyine (görüşüne) göre tefsir ederse Allah'a iftira etmiş olur.”*³

Diğer bir nokta ise, Kur'an'ı anlamak, ayetlerin zahirini anlamakta sınırlanmamasıdır. Kur'an-ı Kerim kendine özel derin öğretilere ve batınî anlamlara sahiptir; bundan yararlanmak için kalp temizliğine, takvalı olmaya ve Ehl-i Beyt (a.s)'i izlemeye gerek vardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim vahiy kaynağından kaynaklanmıştır ve kalp iman nuru ve takva

1– Âl-i İmran, 7.

2– Avali'l-Leali, c.4, s.104.

3– Vesailu's-Şia, c.27, s.190.

ile aydınlanmadıkça ve ondan günah perdeleri giderilmedikçe Kur'an-ı Kerim'in hakikati ile irtibat kurmak mümkün değildir ve Allah'ın nurunun kalbe ışımasına kabiliyeti olamaz; nitekim Kur'an da gerçek hidayet ve aydınlıklardan ancak takvaya sahip olanların yararlanabileceklerini vurgulamakta (**Takvalılar için hidayettir**) ve Kur'an'ın hakikatlerini ancak şirk ve imansızlık çirkefliklerinden arınmış ve münezzeh olanların anlayabileceğinin altını çizmektedir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Tamen temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz.”**¹

İmam Ali (a.s) bu konuda şöyle buyurmaktadır: *“Kur'an; ilminin hakikatini, onun tadını alanlardan, Kur'an'ı bilmesi nedeniyle cahilliği ilme, körlüğü basirete ve sağırlığı işitmeye dönüşenlerden, onunla geçmiş ilimleri idrak eden, öldükten sonra Kur'an vesilesi ile dirilen, Allah yanında iyi işler kaydeden, günahları Kur'an vesilesi ile yok eden ve Kur'an vesilesi ile Allah'ın rızasına ulaşanlardan başkası bilemez. Kur'an'ın ilmini sadece ehlinden isteyin. Onlar kendilerinden yararlanılan yegâne nur ve kendilerine uyulan yegâne imamlardır. Onlar ilmin yaşamı ve cahilliğin ölümüdürler...”*

2– Zahir Takılmak ve Delilsiz Batına Eğilmekten Sakınmak

Kur'an müfessirinin ikinci özelliği, lafzın zahirine takılmak ve yine delilsiz yere batına eğilmekten sakınmaktır. Aksine kesin bir aklî veya naklî delil olduğu yerde lafzın zahirine takılmak, Kur'an-ı Kerim kavramlarına dar görüşlülükle bakmaya neden olur ve bu yoldan elde edilen bir algılama aklın temel kuralları ve dinin sağlam ilkeleri ile

1– Vakıa, 79.

bağdaşmaz. Böyle bir tefsir eğilimi Müslümanların arasında tarihte tecsim veya tatil, cebir veya tefviz, Allah'ın veli kullarına tevessül etmenin meşruiyetini reddetme gibi büyük sapmaların meydana gelmesine neden olmuştur.

Yine, tefsirde batına eğilim göstermek ve bazı sofilerle gulatın eserlerinde rastlandığı üzere masum kişilerin buyruklarına dayanan kesin bir delile istinat etmeden ayetler için batınî anlamlar zikretmek inanç sistemini ve İslamî görüşü sürekli tehdit eden diğer bir tehlikedir. Ehl-i Beyt (a.s) tefsirde bu iki sapık eğilimi şiddetli bir şekilde reddetmiş ve bu eğilim sahipleriyle sürekli mücadele etmişlerdir.

3– Peygamber ve Ehl-i Beyt (a.s)'e Müracaat Etmek

Kur'an-ı Kerim müfessirinin üçüncü önemli özelliği, Kur'an tefsirinde Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'e müracaat etmesidir. Bu özellik aynı zamanda önceki özelliklerin ölçüsü ve temin edicisidir de.

Önceki bölümlerde bu konunun delillerine değinildiği için burada tekrarlamaktan sakınarak sadece bir hadisi nakletmekle yetiniyoruz:

İmam Muhammed Bakır (a.s), Seleme b. Kuheyl ve Hekem b. Uteybe'ye şöyle buyurmuştur: *“İster doğuya gidin ister batıya, biz Ehl-i Beyt'ten kaynaklanmayan doğru bir ilim bulamazsınız.”*¹

Reye (Şahsî Görüş) Göre Tefsirden Sakındırmak

Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'ten ulaşan hadislerde reye göre tefsir yapmak kınanmış ve ondan sakındırılmış-

1– Usul-i Kâfî, c.1, s.399.

tır. Dolayısıyla, böyle bir tefsir yapmanın çirkin ve kötü olduğu bütün İslam âlimlerinin ittifak ettiği bir husustur. Burada, konuyla ilgili hadislerin bir bölümüne yer vererek, daha sonra reye göre tefsir yapmak konusundaki asıl görüşlere değinip konuyu inceleyeceğiz:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle rivayet edilmiştir: *“Kim Kur'an'ı kendi reyine göre tefsir ederse, isabetli olsa bile hata yapmıştır.”*¹

İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: *“-Kendi zannınca– Kur'an'ın bir kısmını başka bir kısmıyla karşılaştırarak karıştıran kimse küfre düşmüş olur.”*²

İmam Hüseyin'in (a.s) Basra şehrinden gelen birisine “samed” kelimesinin ne anlama geldiği sorusuna karşı şu cevabı verdiği nakledilmiştir:

*“Kur'an hakkında yakışmayan bir şey söylemeyin, onun hakkında mücadele etmeyin ve onun hakkında bilginiz olmadan konuşmayın. Çünkü ben dedem Allah Resulü (s.a.a)'nın şöyle buyurduğunu duydum: Kim Kur'an hakkında bilgisi olmadan bir şey söylerse yeri cehennem ateşidir...”*³

Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *“Kim Kur'an'ı kendi rey ile tefsir ederse Allah'a iftira etmiş olur.”*⁴

Şeyh Kuleynî (r.a) “El-Kâfî” adlı eserinde İmam Muhammed Bakır (a.s)'ın meşhur müfessir Katade'ye şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

1– Sünen-i Tirmizî, c.5, s.200, hadis: 2952.

2– Usul-i Kâfî, c.2, s.632.

3– Et-Tevhid, s.90, Vesailu's-Şia, c.27, s.189.

4– Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Ni'met, s.256.

*“Eyvahlar olsun sana! Kur'an'ı kendi görüşüne göre tefsir ediyorsan helak olmuşsun ve diğerlerini de helaka sürüklemişindir. Kur'an'ı diğerlerinin sözlerinden tefsir ediyorsan yine helak olmuşsun ve diğerlerini de helaka sürüklemişindir. Eyvahlar olsun sana ey Katade! Kur'an'ı ancak onun muhatabı olan kimseler anlarlar.”*¹

Ayyaşî İmam Cafer Sadık (a.s)'tan şöyle nakletmektedir: *“Kim Kur'an'ı kendi reyine göre tefsir ederse, isabetli olursa ecir almaz ve eğer hata ederse (hak ve hakikat sınırında) gökyüzünün mesafesinden daha uzak olur.”*²

İmam Hasan Askerî (a.s)'ye isnat edilen tefsirde Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle rivayet edilmektedir: *“Kur'an'a sarılmakla çok büyük bir şerefe ulaşan kimsenin kim olduğunu biliyor musunuz? O, Kur'an te'vilini cedel ehlinin görüşü veya kıyas yapanların kıyasıyla değil, biz Ehl-i Beyt (a.s)'ten veya bizim Şiilerimiz arasındaki temsilcilerimizden ve elçilerimizden öğrenen kimsedir. Kur'an hakkında kendi rey ve görüşleriyle görüş belirtenler ise, tesa-düfen sözleri doğru olursa, Kur'an'ı ehli olmayan kimse-lerden almak konusunda cahillik etmiş olurlar... Fakat eğer Kur'an hakkındaki sözleri yanlış olursa yerleri cehennem ateşidir.”*³

Şeyh Saduk kendi senediyle İmam Ali (a.s)'den ve o da Resul-i Ekrem (s.a.a)'den Allah-u Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu naklediyor: *“Benim kelimümü (Kur'an'ı) kendi re-*

1– El-Kâfî, c.8, s.311.

2– Vesailu's-Şia, c.27, s.202.

3– İmam Hasan Askerî'nin tefsiri, s.14 ve Biharu'l-Envar, c.92, s.182.

yine göre tefsir eden kimse bana iman etmemiştir.”¹

İmam Muhammed Bakır (a.s) da şöyle buyurmuştur: “*Bilmediğiniz şeyi söyleyin ve bilmediğiniz şeyi ise Allah daha iyi bilir deyin (Allah’a bırakın). Bir adam bir ayeti alır, ama ayet hakkında gök ile yer arasındaki mesafeden daha büyük bir mesafeden düşer.*”²

Nakledilen rivayetler, Kur'an'ı kendi reyine göre tefsir etmenin haram olduğunu bildiren rivayetlerden bazı örneklerdir. Böylece, Kur'an'ı kendi reyine göre tefsir etmenin haram olduğu konusunda hiçbir şüpheye yer kalmamaktadır.³ Ancak “Reye göre tefsir”in gerçek anlamının ne olduğuna bakmak gerekmektedir.

Reye Göre Tefsir

Zahiren, şiddetli bir şekilde yasaklanan reye göre tefsirden maksat aşağıdaki şıklardır:

- 1– Kur'an-ı Kerim'i, herhangi muttasıl ve munfasıl bir karine olmaksızın ayetin zahiri anlamının aksine tefsir etmek.
- 2– Kur'an-ı Kerim'i, zahiri anlamın aksine kesin bir karine olduğu halde zahirî anlamına uygun tefsir etmek.
- 3– Ayetin anlamı belirsiz olup bir anlamda zahir olmadığı yerde, geçerli bir delil olmaksızın, birkaç ihtimal arasında

1– Emalî Şeyh Saduk, s.55, 2. meclis.

2– Vesailu'ş-Şia, c.27, s.3359.

3– Bu gibi rivayetleri Merhum Mevla Muhammed Tahir Amilî “Mir'atu'l-Envar” adlı kitabında, El-Burhan tefsirinin önsözünde, s.15-19'da, Merhum Allame Meclisî Biharu'l-Envar'da, c.89, s.107-112'de ve Şeyh Hürr-i Amilî'de Vesailu'ş-Şia'da, c.18, s.129'da kaydetmişlerdir.

bir ihtimali tercih ederek Kur'an-ı Kerim'i onunla tefsir etmek.

Böyle bir tefsir (reye göre tefsir), tefsirde doğru olmayan metotlardan yararlanmaktan kaynaklanmaktadır. Bu metotları üç şıkta özetleyebiliriz:

1– Kişisel görüşünü Kur'an'a mâl etmek.

Müfessirin asıl hedefi, ayetlerin gerçek anlamlarına ulaşmak, onların mana ve maksatlarını anlamak olması gerekirken, Allah'ın kelimasını kendi özel rey ve görüşü çerçevesinde tefsir edip kendi görüşüyle bağdaştırmasıdır. Bu metottan, normalde bidat çıkarmak veya kendi özel görüşlerini Kur'an'a mâl etmek isteyen ve insanların kendi görüş ve varsayımlarını kabul etmeleri için ayetin anlamındaki ihtimaller arasından onlarla uyumlu olan anlamı tercih eden kimseler yararlanmaktadırlar. Dolayısıyla, reye göre tefsirin önemli örneklerinden biri, Kur'an-ı Kerim'in maksat ve anlamlarını açıklamada kendi görüş ve düşüncesini merkez edinmektir.

Bu konuda nakledilen hadislerden, reye göre tefsirin bunu da kapsamına aldığını anlamak pekâlâ mümkündür:

Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin Basra'nın fethinden sonra okuduğu hutbede, Resul-i Ekrem (s.a.a)'den naklen şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Ey Ali! Sen benden sonra kalacak ve benim ümmetime müptela olacaksın... Ümmetimden Kur'an ve benim sünnetime muhalefet ederek benim getirdiğim dinde kendi reylerine göre amel edenlerle savaşacaksın, hâlbuki dinde görüş ve rey yoktur; sadece emir ve yasak vardır.”

Ben, “*Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü çıkacak olan*

düşmanlıkta beni zafere yönlendir” diye arz ettim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

“Evet; öyle olunca sen hidayetle yetin; kavmin hidayeti kendi heveslerine göre çevirip Kur'an'ı kendi reylerine göre dönüştürdükleri ve dünyaya itimat ederek kendi istekleri doğrultusunda Kur'an'dan delil getirmek için onu kendi reylerine göre te'vil ettikleri zaman sen kendi görüşünü Kur'an'a yönlendir. Kavmin insanı korkutan büyük olaylarla karşılaştıklarında arzularla dolu padişahların ve biatlerini bozan önderlerin (Nakisin), zalim gurubun (Kasitin) ve helak edici yalan ve azgın heves ve şüphe ehli olan dinden çıkanların (Marikin) yanında sözü yerinden kaydırıp tahrif ettikleri zaman sen değerli akıbetten geri kalma; çünkü akıbet muttakilerindir.”¹

2– Kur'an'ı ihtisası olmadan tefsir etmek.

Kur'an-ı Kerim'i muhkem ve müteşabih, nasih ve mensuh gibi konuların beyanındaki özel üslubunu ve diğer özelliklerini bilmeden yalnız genel Arapça dil kurallarından yararlanarak tefsir etmek mümkün değildir.

Üstat Allame Tabatabaî, reye göre tefsir etmekten sakındıran rivayetlerin bu metodu da kullanmaktan sakındırdığını vurgulayarak bu görüş hakkında şöyle demektedir:

“Ayet ve rivayetlerden anlaşılan şudur: Kur'an'ı kendi re-

1– El-İhticac, c.1, s.289; Biharu'l-Envar, c.92, s.422; bu anlam Nehcu'l-Belaga'nın 138. hutbesinde Emirü'l-Müminin Ali (a.s.)'nin dilinden şöyle geçmektedir: “Onlar hidayeti heva ve hevese yönlendirince, o, have ve hevesi hidayete yönlendirir, onlar Kur'an'ı reye yönlendirince, o, reyini Kur'an'a yönlendirir.” Nehcu'l-Belaga, c.2, s.21.

yine göre tefsir etmekle ilgili yasaklama, tefsir metodu ve Kur'an'ın maksatlarını elde etme yöntemine yöneliktir; şöyle ki: Müfessir, Allah-u Teâlâ'nın buyruğunu anlamak için, kulların sözlerini anlamada aşına olduğu metodu kullanmaya çalışır... (Açıktır ki) sözün delaletlerini anlamak ve anlamları sözcüklerden çıkarmak için insanların aralarında geçen konuşmalarda sürekli kullandıkları bir takım üslup ve kurallar vardır. Müfessir bu üslup ve kuralları Kur'an-ı Kerim'in anlam ve maksatlarını anlamak için kullandığı zaman ister istemez onun kendine has üslup ve metodundan dışarı çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim, konuları anlatmak için kullandığı özel üsluplar vardır; müfessirin onlara tam anlamıyla riayet edip onların sınırından çıkmaması gerekir. Özellikle, Kur'an-ı Kerim'in Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hayatı döneminde aramızda meşhur olduğu anlamda bir araya toplanmadığını, aksine dağınık ayetler ve sureler halinde Müslümanların yanında bulunduğunu dikkate alarak, bir ayetin mana ve amacını anlamak isteyen bir kimse, sadece o ayetin delaletine dikkat ederek diğer ayetlerinin delaletini göz ardı etmemelidir. Nitekim insanların sözlerinin anlam ve delaletlerini anlamak için de böyle yapılmaktadır...¹

Allame Tabatabaî'nin maksadı, Kur'an-ı Kerim tefsirinde karine ve belirtiyi belirttiği şeyden ve özeli genelden öne geçirmek gibi konuşma kurallarını bir kenara bırakmak değildir; aksine maksat, genel konuşma kurallarına ilave olarak, Kur'an-ı Kerim'in beyan metodundaki özel kuralların da göz önünde bulundurulması ve sadece genel kuralları uygulamakla yetinilmemesidir; dolayısıyla, bu Kur'an-ı Kerim'in özel kuralları genel konuşma kurallarıyla çelişir-

1– Bk. El-Mizan tefsirinin önsözü, s.9 ve İslam'da Kur'an, s.20.

se, özel kuralları genel konuşma kurallarından öne geçer.

Kısacası; Kur'an-ı Kerim tefsirinde bir taraftan zahirlerin hüccet oluşu ve karinenin kendi delaletinden, özelin genelden öne geçmesi gibi genel konuşma kuralları gözetilmeli, diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'in beyan metodunda özel bir metodu olduğu yerlerde, sadece genel kurallarla yetinilmeyip Kur'an'ı anlamak ve tefsir etmek için o üsluplar ölçü edinilmelidir. Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'i genel ve özel kurallara riayet etmeden tefsir etmek reye göre tefsirdir.

3– Kur'an-ı Kerim'i, hadisleri göz önünde bulundurmadan tefsir etmek.

Kur'an-ı Kerim'i, Allah Resülü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s)'in hadislerinden yararlanmadan tefsir etmek doğru bir yol değildir; tıpkı Ehl-i Beyt (a.s)'in buyruklarında muhassis (sınırlayan) veya mukayyet olup olmadığını araştırmadan Kur'an-ı Kerim'in genel veya mutlak buyruğunu almak gibi.

Ehl-i Beyt (a.s), kendilerine müracaat etmeden Kur'an-ı Kerim'i tefsir edenleri apaçık bir şekilde eleştiriyor, onların bu işlerinin kendilerinin helak ve diğerlerinin ise bedbaht olmasına neden olacağını vurguluyor ve bu nedenle Ehl-i Beyt (a.s)'e müracaat etmeden Kur'an'ı tefsir ettiklerini iddia edenlerle mücadele ediyorlardı.

Bir rivayette şöyle geçmektedir: İmam Cafer Sadık (a.s) Ebu Hanife'ye, “*Sen Irak'ın fakihi misin?*” diye sordu. Ebu Hanife, “Evet” dedi. İmam (a.s), “*Neye dayanarak fetva veriyorsun?*” diye sordu. Ebu Hanife, “Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti ile!” cevabını verdi.

İmam (a.s), “*Ey Ebu Hanife! Allah'ın Kitabını hakkıyla bi-*

liyor musun? Nasih ve mensuhu biliyor musun?” diye sordu.

Ebu Hanife, “Evet” cevabını verdi.

İmam (a.s), “*Ey Ebu Hanife! Büyük bir ilim iddiası ettin; eyvahlar olsun sana! Allah-u Teâlâ bu ilmi Kur'an'ın sahiplerinden -Kur'an'ın nazil olduğu kişilerden- başka kimseye vermemiştir. Eyvahlar olsun sana! Kur'an'ın ilmi sadece peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.a)'in soyundan olan özel kişilerin yanındadır. Allah-u Teâlâ Kur'an ilminde sana bir harf bile miras olarak vermemiştir.*”¹

Zeyd-i Şehham'ın naklettiği diğer bir rivayette şöyle geçmektedir: Katade, İmam Muhammed Bakır (a.s)'ın huzuruna çıktığı zaman İmam (a.s) ona, “*Ey Katade! Sen Basra halkının fakihi misin?*” diye buyurdu. Katade, “İnsanlar öyle biliyorlar” dedi. İmam (a.s), “*Ben senin Kur'an tefsiri yaptığını haber aldım*” buyurdu. Katade, “Evet” cevabını verdi.

İmam (a.s), “*Eğer ilim ve yakine sahip olarak tefsir yapıyorsan çok yüce bir makama varmışsındır...*” buyurdu ve sonra şöyle ekledi: “*Eyvahlar olsun sana ey Katade! Kur'an'ı kendi yanından tefsir yapıyorsan helak olmuşsun ve diğerlerini de helakete düşürmüşsündür. Kur'an'ı diğerlerinin sözleriyle tefsir yapıyorsan, yine helak olmuşsun ve diğerlerini de helakete düşürmüşsündür. Eyvahlar olsun sana ey Katade! Kur'an'ı yalnız Kur'an'ın muhatabı olan kişiler anlarlar.*”²

1– Vesailu's-Şia, c.27, s.48.

2– El-Kâfi, c.8, s.311; Vesailu's-Şia, c.27, s.186. Bu hadisin bir bölümü “Reye göre tefsir yapmaktan sakındırmak” bölümünde

Ebu Hanife ve Katade, Ehl-i Beyt (a.s.)'e müracaat etmeden Kur'an-ı Kerim'i tefsir ettiklerini iddia ediyorlardı. Bu hadiste, Ehl-i Beyt (a.s.)'e müracaat edilmeden tefsir yapılması reddedilmiştir. İşte bu nedenle İmam Muhammed Bakır (a.s) kendilerini Kur'an müfessirlerinden sayan Selem b. Kuheyl ve Hakem b. Uteybe'ye şöyle buyurmaktadır:

*“İster doğuya gidin ister batıya, biz Ehl-i Beyt (a.s.)’ten kaynaklanmayan doğru bir ilim bulamazsınız.”*¹

zikrettik.

1– Usul-i Kâfî, c.1, s.400.

Bazıları bu hadislerin zahirinden şu algılamayı yapmışlardır: “Tefsir sadece Ehl-i Beyt’e hastır ve hiç kimsenin Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye hakkı yoktur.” Fakat daha önce de değindiğimizi gibi, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri üzerinde düşünmeyi ve hadisleri ona sumayı emreden çok sayıdaki hadis ve ayetlere dikkat ettiğimizde, bu hadislerden, Ehl-i Beyt'e müracaat edip din öğretilerinin usulünü onlardan almadan ve onların buyurdıkları metotlardan yararlanmadan Kur'an-ı Kerim'i müstakil olarak tefsir etmenin yasaklandığı anlaşılmaktadır. Böyle bir tefsir, hatta Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin zahiri anlamını elde etmek için bile batıl ve itibarsızdır; çünkü o zahirin, hadislerde zikredilen bir kaydı ve onu tahsis edecek bir muhassisi (sınırlayanı) olabilir, bu nedenle araştırıp ondan haberdar olmadan yapılan bir tefsir geçerli olmaz. Dolayısıyla, Kur'an ilminin sadece Kur'an'ın muhatapları olan Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s.)'e verilmiş olmasından maksat, Kur'an-ı Kerim'i zahiri ve batınıyla, nasihi ve mensuhuyla ve tüm özellikleriyle tam olarak anlamak Ehl-i Beyt'e has oluşudur. Bu anlamı ifade eden çok sayıda hadis vardır. Tıpkı şu hadis gibi: “Allah'ın vasi kullarından başka hiç kimse Kur'an'ın zahiri ve batınıyla tümünü bildiğini iddia edemez.” Usul-i Kâfî, c.1, s.228.

Reye Göre Tefsir Etmek Konusunda Müfessirlerin Görüşleri

Âlimlerin ve müfessirlerin sözlerinden de reye göre tefsirin yukarıda değindiğimiz her üç metodu kapsamına aldığı anlaşılmaktadır. Feyz-i Kaşanî “Tefsir-i Sâfi”de şöyle buyuruyor:

Sakındırılan reye göre tefsiri aşağıdaki iki anlamdan birine atfetmemiz gerekmektedir:

1– Müfessirin bir konu hakkında özel bir görüşü vardır ve kalben o görüşe meyillidir. Bu nedenle, iddia ve hedefine meşruiyet kazandırmak için Kur'an-ı Kerim ayetlerini kendi görüş ve eğilimine uygun olarak tefsir eder. Hâlbuki o görüşe sahip olmasaydı Kur'an-ı Kerim'den o anlamı çıkarmazdı. Ve reye göre yapılan böyle bir tefsir, bazen çıkarmış olduğu bidate geçerlilik kazandırmak için Kur'an ayetleriyle delil getiren bir kişinin yaptığı gibi ilim ve bilinçaltında yapılır; böyle bir kişi ayetin anlam ve maksadının öyle olmadığını bildiği halde muhatabını yanıltır. Bazen de bilinçsiz olarak böyle bir tefsir yapar; fakat eğer bir ayette birkaç ihtimal varsa, o, kendi amaç ve hedefine uygun olan anlamları seçer. Böyle bir kişi de reye göre tefsir yapmış olur; çünkü böyle bir kişi de görüş ve reyini bu tefsire yüklemiştir. O, bu görüşe sahip olmasaydı ayetin an-

O halde, reye göre tefsir etmekten sakındıran hadisler ve benzerlerinin maksadı, Kur'an-ı Kerim'in zahirini masumlardan başka kimsenin anlayamayacağını vurgulamak değildir; çünkü Kur'an-ı Kerim'i Ehl-i Beyt (a.s.)'in belirttiği metotlar çerçevesinde masum olmayan kimselerin de anlayabileceğine dair birçok hadis vardır. Biz bu delillerden bazılarını “Kur'an-ı Kerim'in Zahirlerinin Hüccet Oluşu” bölümünde zikrettik.

lamları arasından o anlamı tercih etmezdi. Bazen de reye göre tefsir yapan kişinin doğru bir amacı vardır ve bu doğru amacı için Kur'an'dan bir delil bulup onunla delil getirir; hâlbuki ayetin anlamının öyle olmadığını da bilmektedir...

2– Rivayetlerden yardım almadan Arapça zahiriyle yapılan tefsir de reye göre tefsirin diğer bir anlamıdır; çünkü Kur'an-ı Kerim'in özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda böyle bir tefsir doğru bir tefsir olamaz; çünkü Kur'an-ı Kerim'in ilginç ve değişik yönleri, belirsiz ve dönüşmüş lafızları, iktisar ve hazf, izmar, takdim, te'hir, nasih, mensuh, özel, genel, ruhsat ve azaim, muhkem ve müteşabih gibi yönleri vardır; dolayısıyla, tefsirin zahirini sağlamlaştırmayıp ayetlerin çeşitli boyutlarını hadislerden elde etmeyen ve anlamları sadece Kur'an'ın Arapça olmasından elde etmek isteyen bir kimse çok hatalara düşer ve reye göre tefsire müptela olur.

Bu nedenle, bir Kur'an müfessirinin hadislerin mefhumuna aşina olması, Kur'an'ı anlayıp ondan hükümleri çıkarabilmesi için atması gereken ilk adımdır; çünkü tefsirin zahiri, bir dil gibi öğrenmeye muhtaçtır; yani onun maksatlarını anlamak için lügati bilmeye gerek vardır ve ayetler hakkında rivayetlerden elde edilen şeyler, müfessirin reye göre tefsir uçurumuna düşmemek için öğrenmesi gereken kavram ve yöntemlerdir. Bunlar şu maddelerden ibarettir:

1– Zahirleri maksadı ayrıntılı bir şekilde anlatmayan mücmel ayetler; örneğin, **“Namaz kılın”**, **“Zekât verin”** veya **“Hasat gününde ona hakkını verin”** ayetlerinde olduğu gibi. Bu ayetlerin anlamının anlaşılması için Resul-i Ekrem (s.a.a)'ın açıklamasına ihtiyaç vardır. Allah Resulü (s.a.a)'nın ilahî vahiyden yararlanarak namazın rekâtlarını

ve nasıl kılınması gerektiğini, zekâtın nisaplarını ve zekât verilmesi farz olan malları açıklaması gerekir. Dolayısıyla, sahih ve açık rivayetleri göz önünde bulundurmadan Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmek imkânsızdır.

2– Silerek veya izmar yaparak (bir sözcüğü takdirde tutarak) kısa söylemek. Tıpkı şu ayette olduğu gibi: **“Semûd(kavmin)e açık bir mu'cize olarak dişi deveyi verdik, onlar ise bu yüzden zalim oldular.”** (İsra, 59)

(Ayetin tam anlamı şudur: Biz Semud'a basiret verici bir nişane olarak dişi bir deve verdik; fakat onlar kendilerine zulmettiler.)

Bu ayetin zahirini görüp onun Arapça olmasıyla yetinen bir kimse, ayette geçen “mubsire” (basiret verici) kelimesinin “dişi deve”nin sıfatı olduğunu sanır; yani “gözleri gören dişi deve.” Ve onların kendilerine nasıl zulmettiklerini bilmez; oysa izmar ve hazf noktalarını bilecek olursa, “mubsire” kelimesinin takdirdeki “ayet” (nişane) kelimesinin sıfatı olduğunu, onların zulümlerinin nedenini ise, hazfedilmiş olan “bi-katliha” (deveyi öldürmeleri) olduğunu bilir.¹

Burada asıl konu, yani reye göre tefsirin haram oluşu ile ilişkili olan dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bazı hadislerden, bu reye göre tefsir metodundan yararlanmak, her ne kadar ayetin doğru olmayan bir anlama atfedilmesine neden olmasa bile, yine de reye göre tefsirin kapsamına girdiği ve şer'î açıdan sakıncalı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, reye göre tefsir iki merhalede sakıncalıdır:

1– Her ne kadar batıl bir sonuç almaya neden olmasa bile

1– Bk. Tefsir-i Safî'nin mukaddimesi, s.33.

sahih olmayan metotlardan yararlanma merhalesi.

2– Doğru olmayan bir sonuç alarak onu Kur'an-ı Kerim'e isnat etme merhalesi.

Elbette reye göre tefsir hakkında nakledilen rivayetlerin çoğu, ayetlerin anlamı konusunda doğru olmayan bir sonuç alma merhalesiyle ilgili olup insanları onun sonucundan sakındırmaktadırlar. Fakat değindiğimiz gibi, bu rivayetlerin bazılarında, bu metotlardan yararlanmanın da sakıncalı olduğu anlaşılmaktadır; tıpkı bu konuda Resul-i Ekrem (s.a.a)'den nakledilen şu rivayet gibi: “*Kur'an'ı kendi reyine göre tefsir eden bir kimse, hakka ulaşsa bile hata etmiştir.*”¹

Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim ayetlerini zahirî anlamlarına atfedip yukarıdaki metotları uygulamadan ayetlerin anlamlarını açıklamak, reye göre tefsir sayılmadığı gibi şer'î açıdan yasak da değildir.

Ayetullah Hoî (r.a) “El-Beyan” adlı tefsirinde bu konuda şunları söylüyor: Tefsir, dediğimiz gibi bir şeyin üzerinden perdeyi açmaktır; bu nedenle, bir sözcüğü onun zahiri anlamına atfetmek tefsir değildir; çünkü zahiri anlam saklı değildir; bu nedenle onun üzerinden perdenin alınması anlamsızdır.² Tef-

1– Sünen-i Tirmizî, c.5, s.200. Şeyh Tabersî bu hadis hakkında şöyle buyurmaktadır: Dolayısıyla, bu hadis sahihse anlamı şudur: Kur'an'ı, lafızlarının şahitlerine uymadan kendi reyine göre tefsir edip doğruya ulaşan bir kimse delilinde hata etmiştir. Bk. Mecmau'l-Beyan, c.1, s.13.

2– Elbette bu görüş doğru değildir; çünkü tefsirin anlamında da dediğimiz gibi tefsirin geniş bir anlamı vardır ve sadece müphem ve mücmel ayetlerin belirsizliğini gidermek anlamında değildir.

sir de olsa, reye göre yapılan bir tefsir değildir; bu nedenle reye göre tefsirden sakındıran mütevatir rivayetlerin kapsamına girmez. Sözcükleri zahirî anlamlarına atfetmek, örfün anlayışında bir tefsirdir; çünkü Nehcu'l-Belaga'nın hutbelelerinden birini, örfün, sözcüklerden anladığı ve muttasıl ve münfasıl karinelerin delalet ettiği şekilde tercüme etmek reye göre tefsir değildir. İmam Cafer Sadık (a.s) bu gerçeğe işaret ederek şöyle buyurmuştur: “*İnsanlar müteşabihin anlamını bilmeyip, onun hakikatini tanımadıkları, onu kendi rey ve görüşleriyle te'vil ettikleri ve bu davranışlarıyla vasilerden sormaya ihtiyaç duymayıp onları tanımadıkları için helak olmuşlardır.*”

Reye göre tefsirin anlamı, Ehl-i Beyt İmamlarına müracaat etmeden fetva vermek olabilir. Oysa Kur'an-ı Kerim'e sarılmak nasıl farz ise Ehl-i Beyt İmamları (a.s)'na sarılarak onlara ulaşmak da bir o kadar farzdır. Dolayısıyla, eğer insan Kur'an-ı Kerim'in umumiyetine veya mutlaklığına uyup Ehl-i Beyt İmamları (a.s)'ndan rivayet edilen tahsis ve takyide (sınırlama) dikkat etmezse, bu hareket, reye göre tefsirdir. Genel olarak, Kitap ve sünnette muttasıl veya münfasıl karinelerin veya aklî bir delilin olup olmadığını araştırdıktan sonra lafzı zahirî anlamına atfetmek reye göre tefsir sayılmamaktadır; bu iş, yukarıda açıkladığımız gibi hatta tefsir bile değildir. Ayrıca, yukarıdaki rivayetler Kur'an'a müracaat ederek onun buyruklarına uyulması gerektiğini vurgulamaktadırlar; bu işten maksadın da Kur'an'ın zahirlerine müracaat etmek olduğu apaçık bellidir. O halde, reye göre tefsir etmekten maksat kesinlikle zahire uymaktan farklıdır; ancak delilleri bu şekilde bir araya toplayabiliriz.¹

1– Bk. El-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, s.26–270.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EHL-İ BEYT (A.S.)'İN TEFSİR METOTLARI

Şüphesiz Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim'in tefsirindeki rol ve hükümlerini elde etme metodu dikkat edilmesi gereken çok önemli bir konudur. Tefsir metotları ve kaynakları üzerinde araştırma yapan bir kimse, tefsir konusundaki düzeltici hareketlerin birçoğunun Ehl-i Beyt'in öğretilerine borçlu olduğu hakikatine ulaşır.¹

Ehl-i Beyt'in tefsir üsluplarını, onların Kur'an ayetlerinin tefsirindeki hadislerini inceleyerek elde edebiliriz. Elbette bu üsluplardan bazıları, Allah vergisi olan vehbî ve ledünnî ilme gerek olduğu için Ehl-i Beyt'in kendilerine özeldir. Fakat bunun dışındaki üslup, diğer insanların da tefsir usûlü ve gerekli şartlara riayet ederek yapabilecekleri şeylerdir. Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim tefsirinde Ehl-i Beyt'in tefsir metotlarından yararlanmak için onları öğ-

1– Ehl-i Beyt'in, müteşabih ayetlerin doğru tefsirini yaparak ve yine aklî istidlaller yapıp bilimsel nüktelere değinerek tecessüm, irca, tefviz, zahircilik ve sapık batıncılık görüşlerine yönelmeyi engelleyip Emeviler ile Abbasilerin döneminde çeşitli konulardaki sapık hareketleri nasıl ifşa ettikleri açıklık kazanması için Şeyh Saduk'un (r.a) Tevhid kitabına ve Ehl-i Beyt'in itikad ve tefsirle ilgili bazı metinlerine müracaat etmek yeterlidir. Yine bu konuda çeşitli fıkıh bablarına ve Ehl-i Beyt İmamlarının diğer mezheplerin fıkıhlarıyla ilgili olan ahkâm ayetlerinin tefsirine müracaat etmek yeterlidir.

renmek gerekmektedir. Biz bu bölümde, bu hususta nakledilen hadisleri tahlil ederek Ehl-i Beyt'in en önemli tefsir metotlarına değineceğiz.

ARAPÇA DİL KURALLARINI DİKKATE ALARAK KUR'AN AYETLERİNİN TEFSİRİ

Ehl-i Beyt'in tefsirinde Arapça dil kuralları ve bir sözcüğün dilde çeşitli kullanım şekillerine çok dikkat edilmiştir. Bu metodu aşağıdaki başlıklarda inceleyebiliriz:

1– Ayetlerdeki Kavramların Anlamını Belirtmek

Ayetlerde kullanılan kavramların anlamlarını belirtmek, Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamının temeli olarak büyük bir önem taşımaktadır; ister ayetin anlamını anlamak için olsun ve isterse Kur'an'dan yanlış algılama yapmamak için olsun buna dikkat edilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki örnekler, Ehl-i Beyt'in tefsir konusunda ayetlerde geçen kavramların anlamlarını belirtmeye ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır:

1– Muhammed b. Müslim şöyle demektedir: İmam Muhammed Bakır (a.s.)'dan “**Ey İblis! Elimle (Kudretimle) yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kibir-lendin mi yoksa yücelerden mi oldun?**”¹ ayetinin anlamı hakkında sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “*El” Arapçada güç, kudret ve nimet anlamındadır; nitekim “Onların dediklerine sabret de el sahibi (güçlü) kulumuz Davud'u an.”*² Ve “*Göğü*

1– Sâd, 75.

2– Sad, 17.

*kendi ellerimizle (kudretimizle) biz kurduk...*¹ ayetlerinde “el” “güç ve kuvvet” anlamındadır ve yine **“Katından bir ruh ile onları desteklemiştir”** (desteklemiştir anlamında bu ayette Arapça’da el manasına gelen “yed” kökünden türemiş “eyyedehe” kelimesi kullanılmıştır) ayetinde de “kuvvet” anlamındadır. Araplar “Falancanın benim yanımda ak bir eli var” dediklerinde, “Ondan bana ulaşan bir nimet var” demek istemektedirler.²

2– Ebu Muammer Sa’dî şöyle demiştir: Ali b. Ebu Talib, Allah-u Teâlâ’nın, **“Allah kıyamet günü onlara bakmayacak...”**³ Buyruğu hakkında şöyle buyurdu: “Yani kıyamet günü onlara hayır ve rahmetle bakmayacak, yani onlara merhamet etmeyecektir. Nitekim Araplar, ileri gelen bir kişi ve padişaha, “Sizden bize bir hayır ulaşmıyor” diyorlar ve bu ayette maksat, Allah-u Teâlâ’nın onlara (ahdini bozanlara) bir hayır ve rahmet ulaştırmayacağı ve onlara rahmet gözüyle bakmayacağıdır.”⁴

3– İmam Cafer Sadık (a.s) **“Rahman’ın kulları öyle kimselerdir ki, yeryüzünde mütevazı olarak yürürler”**⁵ ayetinin tefsiri hakkında şöyle buyurmuştur: “Maksat, yaratıldığı tabiatına uygun olarak yürüyen ve yürürken de gösteriş yapmayan ve kibirlenmeyen kimsedir.”⁶

1– Zariyat, 47.

2– Nuru’s-Sekaleyn tefsiri, c.4, s.444; Et-Tevhid, s.153.

3– Âl-i İmran, 77.

4– Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.180.

5– Furkan, 63.

6– Mecmau’l-Beyan tefsiri, c.7, s.310.

2– Edebî Nüktelere ve Beyan Metotlarına Dayanarak Tefsir Etmek

Tefsirde kelimelerin anlamlarına (müfredat) ve kullanım şekillerine dikkat etmekle birlikte çeşitli konuşma kuralları, kayıtları ve harflerin kullanım şekilleri ve her birinin bildirdiği özellikler dikkate alınmalıdır. Ehl-i Beyt’in hadislerinde de Kur’an-ı Kerim tefsirinde bu metot dikkate alınmıştır. Aşağıda bu metodun kullanımından iki örnek vereceğiz:

Mes’ade b. Sadaka şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)’a iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmanın bütün ümmete farz olup olmadığı soruldu. İmam (a.s), “Hayır” cevabını verince, “Neden?” denildi. İmam (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu:

*“Bu fariza onu uygulamaya gücü yeten, iyiliği kötülükten ayırt eden ve sözü diğerleri tarafından kabul edilen kimseye farzdır; zayıf kişiye farz değildir. Bu sözün delili, Allah-u Teâlâ’nın Kitabıdır; buyuruyor ki: “İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk olsun.”*¹ Bu ayet özel bir guruba hastır, herkesi kapsamına almaz. Nitekim Allah-u Teâlâ başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: **“Musa (a.s)’nın kavmi içinde hakka götüren ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.”**² Ayet, “Musa (a.s)’nın ümmetine ve onun kavminin tümüne böyle bir sorumluluk verilmiştir” buyurmamıştır...”³

1– Âl-i İmran, 104.

2– A’raf, 159.

3– El-Kâfi, c.5, s.59.

2– İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle rivayet etmektedir: *İmam Zeynelabidin (a.s) İsrailoğullarının Cumartesi günü balık tutma yasağını çiğnemeleriyle ilgili ayetleri bir grubun önünde okuyordu: “İçinizden, Cumartesi günü (avlanma yasağını) çiğneyenleri elbette bilmişsinizdir; işte onlara: "Aşagılık maymunlar olun!" dedik.”*¹

Orada olanlardan birisi, “Ey Resulullah’ın oğlu! Allah-u Teâlâ günümüzdeki İsrail oğullarını atalarının işlemiş oldukları günah ve suçtan dolayı kınayıp cezalandırıyor; Allah-u Teâlâ En’am Sûresi’nde şöyle buyurmuyor mu: **“Kendi (günah) yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının (günah) yükünü taşımaz.”**²

İmam Zeynelabidin (a.s) ona şu cevabı verdi: *“Kur’an Arapça nazil olmuştur ve Arapların üslubuyla konuşmaktadır. Örneğin, kabilesi bir bölgeye saldırıp katliam yapan ve onları yağmalayan Temimoğullarından bir adam, “O şehri öldürdünüz ve yağmaladınız” Veya başka bir Arap, “Biz falan kabileyeye falan zararı verdik ve falan aileden esir aldık, falan şehri yıktır” diyor; fakat bu işi vasıtasız olarak yaptıklarını kastetmiyor; aksine, kabilelerinin böyle bir şey yaptığını söyleyerek övünmek istiyor. Allah-u Teâlâ’nın bu ayetlerdeki buyruğu hem atalarını ve hem de şimdi yaşayanları kınamaktadır; çünkü bu Kur’an-ı Kerim’in nazil olduğu dilin gereğidir ve yine şimdi yaşayanlar ise atalarının yaptıklarına razı oldukları ve onların bu işlerini isabetli buldukları için kınanmaktadırlar; dolayısıyla onlara da, “Siz bu işi yaptınız” söylenmesi caizdir; yani onların çirkin işlerine razı oldu-*

1– Bakara, 65.

2– En’am, 164.

*nuz.”*¹

3– Bir Mefhumun Kur’an’da Kullanım Şekillerini Açıklama Yoluyla Tefsir

Bir rivayette Resul-i Ekrem (s.a.a)’in şöyle buyurduğu geçmektedir: “Kur’an uslu bir deve gibi her tarafa götürülebilir; fakat onu en güzel şekilde götürün.”²

Emirü’l-Müminin Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: *“Kur’an farklı yükleri kabul eder.”*³

Çoğu kelimeler farklı kullanımlara ve geniş anlamlara sahiptirler. Bir kelimenin kullanım şekillerine, onun asıl olup olmayan anlamına ve bu anlamların her birini açıklayan karene ve belirtilere dikkat edilmesi, insana bir mefhumun çeşitli kullanımları arasında mukayese yapma imkânı vermekle birlikte Kur’an tefsirinde yanlış algılamaları da engelleyebilir. Ehl-i Beyt birçok yerde bir kelimenin Kur’an-ı Kerim’de çeşitli kullanım şekillerini zikrederek bu konunun Kur’an tefsirindeki önemli rolüne dikkat çekmişlerdir. Ehl-i Beyt ve öğrencilerinin bir kelimenin Kur’an’daki kullanım şekillerini açıklamaya önem vermeleri, Kur’an bilimlerinin bağımsız bir dalı olan “Kur’an’da Şekiller ve Benzerlikler” ilminin temelini atmakta önemli bir rolü olmuştur.

Şimdi bu konuda tefsir rivayetlerinden bir örnek verelim.

Kur’an’da “Zann” Kelimesinin Kullanımı

İmam Ali (a.s)’den nakledilen bir hadiste şöyle geçmiştir:

1– İmam Hasan Askerî’nin tefsiri, s.272.

2– Mecmau’l-Beyan, c.1, s.40.

3– El-Mecazatu’n-Nebeviyye, s.25.

...Sonra İmam şöyle buyurdu: “Ve Allah-u Teâlâ müminleri şöyle anmıştır: **“Onlar öyle kimselerdir ki, Rablerine kavuşacaklarını zannederler (bilirler).”** (Bakara, 46) Yani dirilip haşrolacaklarını, hesaba çekilip mükâfatlandırılacaklarını ve cezalandırılacaklarını kesin olarak bilirler. Burada geçen “zann” sadece “yakın” anlamındadır. **“Suçlular ateşi gördüler, artık içine düşeceklerini zannederler (iyice anladılar).”** (Kehf, 53) ayetinde ise, yani ateşe düşeceklerine kesin olarak emin olurlar. Yine, **“Doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zannediyordum (biliyordum)”** (Hakka, 20) ayetinde, ben kesin olarak dirilip hesaba çekileceğimi biliyordum. **“O gün Allah, onlara hak ettikleri cezalarını tam verir ve onlar da zannederler (bilirler) ki Allah, apaçık Hak'tır.”** (Nur, 25) ayeti de aynı şekildedir. Allah Teâlâ'nın münaфіklara hitaben **“Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyordunuz.”** (Ahzab, 10) buyruğunda geçen “zan” ise “şüphe” anlamındadır; yakın anlamına gelen zan değildir. Zan iki kısımdır: Biri şüphe ve diğer ise yakın ve kesin bilgi anlamındadır; dolayısıyla, kıyametle ilgili olan, yakın anlamına gelen zandır; fakat dünya ile ilgili olan zan şüphe anlamındadır. Sana yaptığım bu tefsiri alıver...”¹

Kur'an-ı Kerim'de “İman” Kelimesinin Kullanımı

Ebu Basir'in naklettiği bir rivayette İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Allah'ın kitabında iman dört çeşittir: 1– Dil ile ikrar; Allah-u Teâlâ buna iman adını vermiştir. 2– Kalp ile kabullenmek. 3– Amel. 4– Onay.

İmanın anlamları: Birinci anlamı: Dil ile ikrar edilen, Allah-u Teâlâ'nın iman diye adlandırdığı ve sahiplerini

1– Et-Tevhid, s.254.

imanlı tanımladığı imandır; çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Ey inananlar, (düşman karşısında) koruma(tedbirleri) nızı alın, bölük bölük, ya da hep birlikte (zaman ve mekân şartlarına göre) savaşa gidin. İçinizden bir kısmı var ki, pek ağır davranır. Eğer size bir felâket erişirse: "Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım." der. Eğer Allah'tan size bir nimet erişirse, sizinle kendisi arasında hiç sevgi yokmuş gibi: "Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarı kazansaydım!" der.”**¹

Bunu doğu ve batı ehli söylese, bu nedenle iman dairesinden dışarı çıkarlar; fakat Allah-u Teâlâ onları mümin diye adlandırmıştır ve yine Allah-u Teâlâ'nın, **“Ey inananlar, Allah'a, Elçisine inanın.”** (Nisa, 136) buyruğunda onları ikrar etmeleri nedeniyle “inananlar” diye adlandırmış ve daha sonra, “gerçekten inanın” buyurmuştur.

İkinci anlamı: İman kalpten kabul etmek anlamındadır; dolayısıyla, **“Onlar ki, inandılar ve korunurlardı. Dünya hayatında da, ahirette de müjde onlara!”**² Yani kabul edenleri ve yine **““Ey inananlar, Allah'a, Elçisine inanın.”**³ ayeti de, ey ikrar edenler kalben kabul edin demek istiyor. Dolayısıyla, hakka iman tasdiktir ve tasdik de şartları vardır; bu şartlar gerçekleşmedikçe tasdik kâmil olmaz.

Ve yine Allah-u Teâlâ'nın **“Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, o(kimsenin iyiliği)dir ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitaba ve peygamberlere inandı; sevdiği malını yakınlar, yetimle-**

1– Nisa, 71–73.

2– Yunus, 63–64.

3– Nisa, 136.

re, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunan(köle ve esir)lara verdi; namazı kıldı, zekâtı verdi. Antlaşma yaptıkları zaman antlaşmalarını yerine getirenler; sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler, işte doğru olanlar onlardır, (Allah'ın azabından) korunanlar da onlardır.” (Bakara, 177) buyruğu. O halde, bu şartlara sahip olan bir kişi doğru konuşan mümindir.

Üçüncü anlamı: Amelden ibaret olan iman. Aşağıdaki ayette geçtiği gibi: Allah-u Teâlâ Peygamberinin kiblesini Ka'be'ye çevirince ashabı, “Ey Allah'ın Resulü! Beytulmükaddes'e doğru kıldığımız namazlar batıl oldu” dediler. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ şöyle buyurdu: “**Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir.**”¹ Bu ayette Allah-u Teâlâ namazdan “iman” diye söz etmiştir.

Dördüncü anlam: İman Allah-u Teâlâ'nın iman ruhu ile müminlerin kalbine yerleştirdiği onay ve sebattır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “**Allah'a ve âhiret gününe inanan bir milletin babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Elçisine düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin. Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir.**”² İmanın onaylanmasının delili, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in şu buyruğudur: “Zinakâr imana sahip olduğu halde zina yapmaz, hırsız imanı olduğu halde hırsızlık yapmaz. Zinakâr zina yaptığı zaman iman ruhu ondan ayrılır ve zinanadan ayrıldıktan sonra iman ruhu ona geri döner.” “Ondan ayrılan şey nedir” diye sorulduğunda Hazret şöyle

1– Bakara, 143.

2– Mücadele, 22.

buyurdu: “Allah-u Teâlâ'nın onun kalbine yerleştirdiği şeydir.”

İmam daha sonra şöyle buyurdu: “Her kalbin iki kulağı vardır. Birinin girişinde hidayet meleği ve diğerinde ise hilekâr şeytan durmuştur; bu iyiliğe davet ediyor, o ise engelliyor. Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğu da onay anlamındaki imandandır: “**Allah mü'minleri, (şu) üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir, temiz pisten ayıracaktır.**” (Âl-i İmran, 173) Bazı müminlerin imanlar kabul edilmiştir; fakat imanlarını yaptıkları zulüm ve haksızlıkla örtüyorlar. Bu da şu ayetin ifade ettiği şeydir: “**İnananlar ve imanlarını bir haksızlıkla bulamayanlar... İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.**” (En'am, 82) Dolayısıyla, mümin olup da Allah'ın sakındırdığı günahlara bulaşan bir kimse imanını zulme bulaştırmış olur. Dolayısıyla, Allah için halis olmak amacıyla yapmış olduğu zulümden tövbe edip Allah'a dönmedikçe imanının ona bir yararı olmaz. Allah'ın Kitabında geçen imanun kısımları budur.”¹

Kur'an-ı Kerim'de “Küfür” Kelimesinin Kullanımı

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Kur'an-ı Kerim'de küfür beş anlamda geçmiştir:

1– İnkâr anlamında: Bu da iki kısımdır: Bazen cahillik nedeniyle, bazen de bilinçli olarak. Bilinçsiz olarak kâfir olanların hakkında Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “**Dediler ki: "Ne varsa dünya hayatımızdır, başka bir şey yoktur. Ölüyoruz, yaşıyoruz. Bizi zamandan başkası helâk etmiyor."** Fakat onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur.

1– Tefsir-i Kummî, c.1, s.31.

Onlar sadece zannediyorlar.”¹

Bilinçli olarak kâfir olanlar hakkında ise şöyle buyurmuştur: **“Daha önce inkâr edenlere karşı yardım isteyip dururlarken o bildikleri (Kur'ân) kendilerine gelince onu inkâr ettiler; artık Allah'ın laneti, inkârcıların üzerine olsun!”²** Onlar bilinçli olarak inkâr edip kâfir oldular...

2– Uzak olmak anlamında: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Daha sonra kıyamet gününde birbirinizi inkâr edersiniz.”³** Bazılarınız diğer bazılarınızdan uzak olursunuz.

3– Allah'ın emrini terk etmek anlamında: Bu da şu ayette-dir: **“Yoluna (oraya gitmeye) gücü yeten herkesin, o Eve gi(dip haccet)mesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse şüphesiz Allah, bütün âlemlerden zengindir.”⁴** Yani hacca gitmeye gücü olduğu halde hacı terk eden kâfir olur.”

4– Nimete nankörlük etmek anlamında: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Kendisine) şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Şükreden kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, Rabbim zengindir (onun şükrüne muhtaç değildir), kerimdir (çok ikram sahibidir, yücedir).”⁵** Yani Allah'ın nimetine şükretmeyen kimse kesinlikle kâfir olmuştur.

1– Casiye, 24.

2– Bakara, 89.

3– Ankebut, 25.

4– Âl-i İmran, 97.

5– Neml, 40.

Allah'ın Kitabında küfrün kısımları bunlardır.”¹

Kur'an-ı Kerim'de “Kabz” Kelimesinin Kullanımı

Süleyman b. Mehran şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)'a Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğu hakkında sordum: **“Hâlbuki kıyamet günü yer, tamamen O'nun avucu içindedir.”** (Zümer, 67) İmam şöyle buyurdu: **“Yani O'nun tasarrufunda ve emrindedir ve yerde O'ndan başka hiç kimsenin tasarrufu yoktur.”** İmam (a.s) daha sonra şöyle ekledi: **“Başka bir yerde Allah-u Teâlâ'nın kabz etmesi men etmek ve açmak anlamında kullanılmış ve yine ihsan ve genişlik anlamında yer almıştır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Allah (rızkı) kısar da, açar da. Hepiniz O'na döndürüleceksiniz.”** (Bakara, 243) Yani Allah verip genişletir ve men edip daraltır.

Ve yine Allah'ın kabzetmesi “Almak” anlamına da gelir. Almak da bir anlamda “kabul etmek” anlamını ifa eder. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Sadakaları alan Allah'tır.”** (Tevbe, 104) Yani onu ehliinden kabul eder ve ona mükâfat verir.”

Ben, **“Gökler de (Allah'ın) elinde dürülmüştür.”** (Zümer, 67) ayetinin anlamı nedir? diye sordum. Buyurdu ki: **“Bu ayette geçen “yemin” “el” anlamındadır (sağ el değil) ve el ise güç ve kuvvet anlamındadır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Gökler de (Allah'ın) gücüyle dürülmüştür ve O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir.””²**

1– Tefsir-i Kummî, c.1, s.32–34.

2– Et-Tevhid, 162.

Kur'an-ı Kerim'de "Adaleti Sağlamak" İfadesinin Kullanımı

Zındıklardan biri Eba Cafer El-Ahvel'e şöyle bir soru sordu: Allah-u Teâlâ, **"Size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. O(kadı)nlar arasında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın."** (Nisa, 3) buyuruyor ve sûrenin sonunda ise şöyle buyurmuştur: **"Ne kadar istesiniz de kadınlar arasında (tam) adaleti uygulayamazsınız. Öyle ise (birine) tamamen yönelip ötekini askıda (kocasızmış) gibi bırakmayın."** (Nisa, 129) Bu iki ayet arasındaki fark nedir?

Eba Cafer El-Ahvel şöyle diyor: Ben buna cevap vermedim. Medine'ye gelerek İmam Cafer Sadık (a.s)'ın huzuruna çıkıp bu iki ayeti sordum. Hazret şöyle buyurdu:

"“O(kadı)nlar arasında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın.” ayetinde adaletten maksat geçim masrafını karşılamaktır. “Ne kadar istesiniz de kadınlar arasında (tam) adaleti uygulayamazsınız.” ayeti ise, hiç kimsenin iki kadını sevmek konusunda eşit ve adaletli davranamayacağını vurgulamaktadır.”

Eba Cafer El-Ahvel İmam (a.s)'ın yanından ayrılarak o zındığın yanına gidip ona bu cevabı verince zındık adam, "Bu cevabı deve Hicaz'dan getirmiştir" dedi.¹

4– Mefhumu Genişleterek Tefsir Etmek

Mefhumların çoğunun her ne kadar maddî ve manevî örnekleri kapsayan genel bir anlamı varsa da, zihnî maddî örneklerle ünsiyeti olması ve maddî örneklerin genel an-

1– Tefsir-i Kummî, c.1, s.155.

lamı elde etmenin kaynağı olması nedeniyle, kullanılırken o mefhumun sadece maddî örneklerinin zihne gelmesine ve muhatapın doğal olarak onun manevî örneklerinden gaflet etmesine neden olmaktadır. Kur'an tefsirinde Ehl-i Beyt'in üsluplarından biri de mefhumlara tek boyutlu bakışı silmek, geniş anlam ve mefhumlara dikkat çekmek ve onların maddî olmayan örnekleri de kapsadığını vurgulamaktadır. Bunun kendisi de Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin anlamlarını anlamının anahtarıdır. Şimdi Ehl-i Beyt'in buyruklarında bu üslubun kullanılmasından bir takım örneklerle yer vereceğiz:

1– Adamın biri İmam Muhammed Bakır (a.s)'a şu ayetin anlamı nedir diye sordu: **"-Allah– size zahir ve bâtın (dış ve iç; görülen, görülmeyen; bildiğiniz ve bilmediğiniz) ni'metlerini bol bol verdi?"**¹

İmam (a.s) ona şöyle cevap verdi: *"Zahir nimeti peygamber ve onun Allah'ı tanıma ve tevhid konusunda getirdikleridir. Bâtın nimeti ise biz Ehl-i Beyt'in velayeti ve bizim meveddet (sevgi ve itaat) ahdimizdir. Bir grup bu zahirî ve bâtınî nimete inanırken diğer bir grup da zahirî nimete inanarak bâtınî nimete inanmadılar."*²

2– Cemil, İmam Cafer Sadık (a.s)'tan şöyle rivayet etmektedir: İmam'dan (a.s), **"Sonra o gün, (size verilen) nimet-ten sorulacaksınız."**³ ayetinin anlamını sorduğumda şöyle buyurdu: *"Bu ümmet Allah-u Teala'nın onlara verdiği nimeti olan Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inden soru-*

1– Lokman, 20.

2– Tefsir-i Kummî, c.2, s.166; El-Burhan Fi Tefsiri'l-Kur'an, c.3, s.376.

3– Tekasur, 8.

lacaktır.”¹

3– İmam Muhammed Bakır (a.s)’dan, Allah-u Teala’nın, **“İnsan şu yiyeceğine baksın.”**² buyruğunda ki yiyeceğin ne olduğu sorusuna şöyle cevap verdiği rivayet edilmiştir: *“Maksat onun öğrenmek istediği ilimdir; ilmini kimden öğrendiğine baksın.”*³

A– Örneklerini Açıklayarak Tefsir Etmek

Tefsir rivayetlerinin çoğu, mefhumu anlatma konumunda değillerdir; aksine, ayetin anlamını belli bir konu ile sınırlandırma yapmadan gizli, açık veya ihtilaflı konular hakkında örnekler vermişlerdir.

Örnekleri açıklayarak tefsir etmek genellikle makul anlamı zihne yaklaştırmak ve harici gerçeklerle ayetlerin genel mefhumları arasında mantıksal bir irtibat kurmak içindir. Bu iş normalde genel mefhumun tam örneğini açıklamakla gerçekleşmektedir.

Mirza Muhammed Tenkabinî (ö: 1302) şöyle yazmaktadır: *“Kur’an’ın mutlak ayetleri ve hatta mutlak ayetleri gibi umumları da tevil durumunda, yücelik ve azlık bakımından en mükemmel ferde yönelir.”*⁴

Allame Tabatabaî (r.a) bu konuda şöyle demektedir: Kur’an ayetlerinin örneklere tatbik edilmesinin bazen tefsir yönü vardır; yani sözdeki veya lafzın dışındaki belirti ve

1– Tefsir-i Kummî, c.2, s.440; İmam Rıza’dan (a.s) da buna yakın anlamda bir hadis nakledilmiştir. Bk. Vesailu’ş-Şia, c.24, s.298–299.

2– Abese, 24.

3– Usul-i Kâfi, c.1, s.50.

4– Tevşih-i Tefsir, s.43.

delealetlere dikkatle gerçekleşen lafzın delaletinin kendisiyle ilgilidir. Bazen de te’vil yönü vardır ve Kur’an-ı Kerim’in batınıyla ilgili olup Kur’an’ın lafzı delaletinin dairesinin dışındadır. Örneğin, “Sırat-i müstakim” kavramının tatbiki bazı rivayetlerde Ehl-i Beyt İmamlarının yaşam şekline tefsir edilmiştir ve bunun Emirü’l-Müminin Ali (a.s)’ye tatbik edilmesi ise tevil yerlerinden biri sayılmaktadır.¹

Yukarıda tefsir hakkında aktardığımız geniş anlamı göz önünde bulundurarak ikinci anlamı da tefsirin kapsamı alanına alabiliriz. Her durumda; ayetler için tatbikler iki şekilde yapılır:

1– Ayetlerin mefhumlarına genişletilebilir genel fert ve örnekler.

Bu örnekler her ne kadar kendi ölçülerinde genel olsalar da ayetin anlamına oranla kapsam alanları daha sınırlı olup ayetlerin mefhumunu anlamada insana yardımcı olabilirler.

2– Ayetlerin mefhumu için genelleştirme imkânı olmayan kısmî örnekler zikretmek.

Böylesi bir durumda da ya o mefhumun en mükemmel ferdini zikredilmek isteniyor ya da ayeti o fert ve örneğe ihtisas etmek isteniyordur.

Konunun açıklık kazanması için her birine bazı örnekler verelim:

1– Genelleştirilebilir Umumî Örnekleri Açıklama

1– İmam Hasan Askerî (a.s) **“Nimet verdiklerinin yoluna”** ayeti hakkında şöyle buyurmuştur: *“Yani bizi kendile-*

1– Bkz. El-Mizan Fi Tefsiri’l-Kur’an, c.5, s.333.

rine nimet olarak din ve itaat başarısı verdiği kimselerin yoluna hidayet et. Onlar, haklarında Allah-u Teâlâ'nın **"Kim Allah'a ve Elçi'ye itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir. Onlar da ne güzel arkadaşlardır!"**¹ buyurduğu kimselerdir."

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: "Onlar mal ve beden sağlığı nimetine sahip değillerdir; gerçi bunların tümü apaçık nimetlerdir. Mal ve sağlıklı beden nimetine sahip olanların bazen kâfir veya fasık olduklarını görmüyor musunuz? O halde, sizden onların yoluna hidayet olmanız için dua etmeniz istenmemiştir; aksine siz kendilerine Allah'a iman ve peygamberini doğrulamak, Muhammed ve tertemiz Ehl-i Beyt'in velayeti ve seçkin ashabının dostluğu ve Allah düşmanlarıyla iyi geçinip onları size ve müminlere eziyet etmeye tahrik etmeyerek şerlerinden korunmak, Allah düşmanlarının günahlarının artmasından ve onların küfründen korunmak ve mümin kardeşlerinin haklarını tanıma nimeti verilen kimselerin yoluna hidayet olmak için dua etmekle görevlisiniz."²

2– Mecmau'l-Beyan tefsirinde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Allah-u Teala Fatihatu'l-Kitap vesilesi ile bana minnet bırakmıştır... **'kendilerine gazap ettiği kimselerin değil'** buyruğundan maksat Yahudiler, **'sapmışlar'**dan maksat ise Hristiyanlardır."³

1– Nisa, 69.

2– Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c.1, s.23.

3– Mecmau'l-Beyan tefsiri, Fatiha Sûresi'nin altında; Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c.1, s.24.

3– Abdulazim Hasanî, İmam Muhammed Cevad (a.s)'dan, o da babası İmam Rıza (a.s)'dan, o da babası İmam Musa Kazım (a.s)'dan şöyle nakletmiştir: Amr b. Ubeyd, İmam Rıza (a.s)'nın huzuruna girdi. Selam verdikten sonra **"Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar"** (Şura, 37) ayetini okuyup sustu.

Bunun üzerine İmam (a.s), *"Neden sustun?"* diye sordu.

Amr, "Kur'an'daki büyük günahları tanımak istiyorum" diye arz etti.

İmam (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Evet, ey Amr! En büyük günah Allah'a ortak koşmaktır. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: **"Zira kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki, Allah ona cenneti haram etmiştir."*** (Maide, 72) Allah'a ortak koşmaktan sonra Allah'tan ümidi kesmektir; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Zira kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden umut kesmez!"** (Yusuf, 87) Ondan sonra da Allah'ın tuzağına yakalanmayacağından emin olmaktır; çünkü Allah-u Teala şöyle buyurmaktadır: **"Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allâh'ın tuzağın(a) yakalanmayacağından emin olamaz."** (A'raf, 99).

—Büyük günahlardan biri babaya ve anneye itaatsizliktir; çünkü Allah-u Teâlâ baba ve annesinin emrine itaatsizlik eden kimseleri zalim ve bedbaht olarak tanıtmıştır.

—Büyük günahlardan biri— de, Allah-u Teâlâ'nın haksız yere kanının dökülmesini haram kıldığı bir kimseyi öldürmektir; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Her kim bir mü'mini kasten öldürürse -onun cezası-, içinde sürekli kalacağı cehennemdir..."** (Nisa, 93)

—Büyük günahlardan biri— Müslüman bir kadına zina is-

nat etmektedir; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İnanmış kadınlara zina iftira edenler, dünya’da da âhirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azâb vardır.”** (Nur, 23)

—Büyük günahlardan bir diğeri– yetimin malını yemektir; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Zulüm ile öksüzlerin mallarını yiyenler, (gerçekte) karınlarına sadece ateş koymaktadırlar ve çulgin bir ateşe gireceklerdir.”** (Nisa, 10)

—Büyük günahlardan diğeri biri– savaştan kaçmaktır; Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim o gün savaşmak için bir tarafa çekilmek, ya da (mücahitlerden olan) başka bir birliğe katılmak dışında arkasını döner(kaçar)se o, Allah’tan bir gazaba uğrar, onun yeri cehennemdir, o ne kötü varılacak bir yerdir!”** (Enfal, 16)

—Büyük günahlardan biri de– faiz yemektir; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ribâ yiyenler, (kıyamet günü) ancak şeytanın dokunup çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar.”** (Bakara, 275)

—Büyük günahlardan diğeri biri– sihirdir; çünkü Allah-u Teâlâ buyuruyor ki: **“And olsun ki, onu satın alanın ahiretten bir nasibi olmadığını biliyorlardı.”** (Bakara, 102)

—Büyük günahlardan diğeri biri– zinadır; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Kim bunları yaparsa cezasını bulur. Kıyamet günü onun için azâb kat kat artırılır ve o azabın içinde hor ve hakir olarak kalır.”** (Furkan, 69)

—Büyük günahlardan diğeri biri– söyleyeni kötülük ve çirkinliğe batıran yalandır; çünkü Allah-u Teâlâ buyurmuştur ki: **“Fakat Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir**

paraya satanlar var ya, işte onların âhirette bir payı yoktur.” (Âl-i İmran, 77)

—Büyük günahlardan bir diğeri– Müslümanların mallarında ihanet yapmaktır; çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“Kim (emanete hıyanet eder), aşırırsa kıyamet günü aşırıldığını boynuna yüklenip getirir.”** (Âl-i İmran, 161)

—Büyük günahlardan biri de– farz zekâtı vermemektir; çünkü Allah-u Teâlâ buyurmuştur ki: **“O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılı(p pullanı)r; bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır.”** (Tevbe, 35)

—Büyük günahlardan biri ise– yalan yere şahitlik yapmak ve şahitliği gizlemektir; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Şahitliği gizlemeyin, onu gizleyenin kalbi günahkârdır.”** (Bakara, 283)

—Diğeri biri– şarap içmektir; çünkü Allah-u Teâlâ putlara tapmaktan sakındırdığı gibi şarap içmekten de sakındırmıştır.

—Onlardan bir diğeri de– namazı veya Allah’ın farzlarından birini kasıtlı olarak terk etmektir; çünkü Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur: **“Kim kasıtlı olarak namazı terk ederse Allah ver Resulü (s.a.a)’nın zimmetinden dışarı çıkmıştır.”**

—Büyük günahlardan biri de– ahdini bozmak ve sıla-i rahimi kesmektir; çünkü Allah-u Teala şöyle buyurmaktadır: **“İşte lanet onlara, yurdun kötü sonucu da onlarıdır!”** (Rad, 25)”

O sırada Amr b. Ubeyd, yüksek sesle ağladığı halde “Kendi reyile söyleyen ve sizin fazilet ve üstünlüğünüzde tartı-

şan kimse helak olmuştur” söyleyerek İmam Cafer Sadık (a.s)’ın huzurundan dışarı çıktı.”¹

Yukarıdaki hadiste İmam (a.s) on beş günahı Kur’an-ı Kerim’de geçen büyük günahlardan saymış ve her biri hakkında Kur’an’dan bir ayet getirmiş, on beş sureden getirdiği on beş ayeti “büyük günahlar”ın müfessiri kılmıştır. Dolayısıyla, bu hadis, aynı zaman da ileride değineceğimiz gibi Kur’an’ın Kur’an ile tefsir edilme metodunun delillerinden biri sayılmaktadır.

4– Zeyd-i Şehham şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)’tan “refes”, “fusuk” ve “cedal” kelimelerinin anlamını sordum İmam (a.s) şöyle buyurdu: “*Refes, cima demektir, fusuk ise yalandır; Allah-u Teâlâ’nın şöyle buyurduğunu duymadın mı: “Ey inananlar, size fâsık (yoldan çıkmış) bir adam bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa karşı kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”* (Hucurat, 6) ve *cedel de birinin diğerine “hayır vallahi”, “evet vallahi” demesi, birinin diğerine küfretmesidir.*”²

5– Ali b. Yaktin şöyle demektedir: Mehdi Abbasî, İmam Musa Kazım (a.s)’a, “İçki Allah’ın kitabında haram mıdır? Çünkü insanlar içkiden sakındırıldıklarını biliyorlar, fakat onun haram olduğunu bilmiyorlar” dedi.

İmam Musa Kazım (a.s), “*İçki Allah’ın Kitabında haram kılınmıştır*” buyurdu.

Mehdi Abbasî, “Kur’an’ın neresinde?” diye sordu.

1– Usul-i Kâfi, c.2, s.285–287.

2– Meani’l-Ahbar, 294.

İmam (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu: “*Allah-u Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur: “De ki: Rabbim, fuhuşları, gerek açığını, gerek kapalıasını; günahı ve haksız yere saldırmayı kesinlikle haram etmiştir.”*¹

Fuhuşların açığından maksat açıkça yapılan zinadır; günahkâr fahişeler cahiliye döneminde damlarının üzerine alamet koyarlardı (ve bu şekilde insanları açıkça zinaya davet ediyorlardı).

Kapalıından maksat; insanların babalarının eşleriyle evlenmeleridir; çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a)’ın peygamberliğe gönderilmeden önce, birisi ölseydi ve karısı olsaydı ve o karısından olmayan bir de oğlu olsaydı. Oğlu ölen kişinin karısıyla evleniyordu. Allah-u Teâlâ bunu haram etti.

*Günahtan maksat ise içkidir; çünkü Allah-u Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: “Sana şaraptan ve kumardan soruyorlar. De ki; “O ikisinde büyük günah ve insanlara bazı yararlar vardır.”*² *Günah Allah’ın kitabında şarap ve kumardır ve Allah-u Teâlâ’nın buyurduğu gibi onların günahı daha büyüktür.”*

Mehdi Abbasî, “Ey Ali b. Yaktin! Allah’a andolsun ki bu Haşimî’nin fetvasıdır.

Ali b. Yaktin şöyle diyor: Ben, “Doğru söyledin ey müminlerin emiri. Bu ilmi siz Ehl-i Beyt’ten dışarıya çıkarmayan Allah’a hamdolsun” dedim.

Mehdi Abbasî dayanamayıp, “Doğru söyledin ey Rafizî!”

1– A’raf, 33.

2– Bakara, 219.

dedi.¹

2– Genelleştirilmesi İmkânsız Olan Kısımî Örnekleri Açıklama

Daha önce de değindiğimiz gibi, kısımî örnekler çoğunlukla ayetin özel bir örneğe has olduğunu bildirmez; aksine, sadece o anlamın kâmil bir örneğini açıklama yönüne sahiptirler. Fakat bazı durumlarda, ayet mefhum açısından genel de olsa ayetin belli bir hususa ait olduğunu bildirmektedir. Aşağıda bunların her biri için örnekler vereceğiz:

Ayetin Mefhumu İçin Kamil Bir Örnek Vermek

1– ...Bureyde El-İclî şöyle rivayet etmektedir: Ebu Cafer Muhammed Bakır (a.s.)’a **“Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlar üzerinde şahit olasınız ve Resul de sizin üzerinizde şahit olsun.”** (Bakara, 143) ayetinin anlamını sordum. Buyurdu ki: *“Biz Ehl-i Beyt orta ümmetiz. Biz Ehl-i Beyt Allah-u Teâlâ’nın kulları üzerindeki şahitle-riyiz ve biz O’nun arzındaki hüccetleriyiz.”*

Sonra, **“Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın, Rabbinize ibadet edin, hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti.”** (Hacc, 77–78) ayetini sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Burada yüce Allah bizi kastediyor. Seçilenler biziz. Allah Teâlâ dinde bir darlık, bir sıkıntı öngörmemiştir. Zorluksa darlıktan daha şiddetlidir.”* **“Babalarınız İbrahim’in dini...”** Burada özellikle bizi kastediyor. **“Daha önce gelmiş kitaplarda (ve) gerekse**

1– El-Kâfi, c.6, s.406; Tefsir-i Ayyaşî, c.2, s.17.

bunda (Kur’an’da) size Müslümanlar adını verdik (ki) peygamber size şahit olsun, siz de insanlara şahit olasınız.” (Hacc, 78) Allah Resulü (s.a.a) Allah-u Teâlâ tarafından gelip size tebliğ ettiği dinle bizim üzerimizde şahittir ve bizler de insanlar üzerinde şahidiz. Kim bizi tasdik ederse kıyamet günü onu tasdik ederiz. Kim bizi yalanlarsa kıyamet günü onu yalanlarız.”¹

2– Abdurrahman b. Salim, **“Doğrusu Benim mümin kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin olamaz. Rabbin vekil olarak yeter.”** (İsra, 65) ayeti hakkında şöyle nakleliyor: Bu ayet Ali b. Ebu Talib hakkında nazil olmuştur (Kullardan maksat Ali b. Ebu Talib -a.s.-dir). Biz bunun Allah’ın sevdiği Müslümanlar hakkında da geçerli olmasını ümit ediyoruz.²

3– Ömer b. Yezid şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s.)’a, **“Ve onlar Allah’ın bitıştırılmesini istediği şeyi bitştirirler. (sıla yapılmasını istediği şeyde sila yaparlar)”** (Rad, 21) ayetinin anlamını sorduğumda İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Bu ayet Muhammed’in Ehl-i Beyt’inin rahimi hakkındadır ve bazen de senin akrabaların hakkındadır.”* İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: *“Sen bir şey hakkında, bu şey sadece bunun hakkındadır söyleyenlerden olma.”*³

4– Muhammed b. Müslim şöyle demektedir: İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurdu: *“Ey Muhammed! Allah-u Teâlâ’nın bu ümmetten bir kişiyi iyi bir şekilde andığını duyarsan bil ki onlar bizleriz. Geçmiş bir grubu kötü*

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.191.

2– Tefsir-i Ayyaşî, c.2, s.301.

3– El-Kâfi, c.2, s.156.

olarak andığını duyarsan bil ki onlar bizim düşmanlarımızdır.”¹

B– Ayetin Belli Bir Örneğe Ait Olduğunu Açıklamak

1– Ebu Basir şöyle rivayet etmektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)’a Allah-u Teâlâ’nın, **“Allah’a itaat edin, Resule itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine...”** (Nisa, 59) ayetinden sordum; buyurdu ki: *“Bu ayet, Ali b. Ebu Talib, Hasan ve Hüseyin hakkında inmiştir.”*

Dedim ki: *“İnsanlar diyorlar ki: Niçin Ali’nin ve Ehl-i Beyt’in isimleri Allah-u Teâlâ’nın Kitabında geçmiyor?”*

Buyurdu ki: *“Onlara deyin ki: Resulullah (s.a.a)’a namaz kılmaya ilişkin emir de inmiştir; ancak Allah, bu namazların üç rekât mı, dört rekât mı olacağını belirtmemiştir. Namazların rekât sayısını, peygamberimiz açıklamıştır. O’na zekât vermeye ilişkin emir de inmiştir; fakat insanlara bunun miktarının kırk dirhemde bir dirhem vermek olduğunu belirtmemiştir... Ta ki bunu peygamberimiz açıklamıştır. Hacla ilgili emri de indirmiştir; ama Ka’be’nin etrafında yedi kere tavaf edin şeklinde bir açıklama getirmemiştir. Bu açıklamayı Resul-i Ekrem (s.a.a) yapmıştır.”*

“Allah’a itaat edin, Resule itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine...”(Nisa, 59) ayeti de Ali, Hasan ve Hüseyin hakkında inmiştir. Peygamberimiz (s.a.a) Ali (a.s) ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *“Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır.”* Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: *“Size Allah’ın kitabını ve Ehl-i Beyt’imi tavsiye ediyorum. Çünkü ben Allah-u Teâlâ’dan, havuz başında bana dönünceye kadar bu ikisinin birbirinden ayrılmamasını istedim,*

1– Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.13.

o da bu isteğimi kabul etti.” Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: “Ehl-i Beyt’ime bir şey öğretmeye kalkışmayın; onlar sizden daha çok bilirler.” Bir defasında, “Onlar sizi hidayet kapısından çıkarmazlar ve sizi sapıklık kapısından içeri sokmazlar” buyurmuştur.

Eğer Resul-i Ekrem (s.a.a) bu açıklamayı yapmamış olsaydı, falanca oğulları (Abbasoğulları, Akiloğulları ve...), emir sahibi yetkisine sahip olduklarını iddia edeceklerdi.

Fakat Allah-u Teâlâ, peygamberini (s.a.a) tasdik etmek maksadıyla kitabında şöyle buyurmuştur: “Ey Ehl-i Beyt! Allah, Ancak ve ancak sizden her türlü pisliği gidermek ve sizi tam bir temizlikle tertemiz bir hale getirmek diler.” (Ahzab, 33) Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma’yı Ümmü Seleme’nin evinde bir örtünün altında topladı. Sonra şöyle buyurdu: *“Allah’ım! Her peygamberin bir ailesi ve yakınları vardır. Benim yakınlarım ve ailem de bunlardır.”*¹

2– Munzir şöyle diyor: İmam Ali (a.s) bize şöyle buyurdu: *“Mübahele ayeti nazil olunca Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali, Fatıma, iki oğulları (Hasan ve Hüseyin)’nın elinden tutarak (mübahele yerine götürdü) Hristiyanlardan biri, “Mübahale yapmayın; aksi takdirde zorluk ve sıkıntılara uğrarsınız” dedi. Bunun üzerine onlar mübahale yapmadılar.”*²

Bu konu Ehl-i Sünnet kaynaklarında da farklı nakillerle kaydedilmiştir. Biz burada onların arasından bir hadisi zikretmekle yetiniyoruz:

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.286.

2– Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.177.

Sa'd b. Ebi Vakkas, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in dilinden Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin faziletlerini anlattığı hadis-in sonunda şöyle diyor: Mübahele ayeti nazil olduğu zaman Allah Resulü (s.a.a) Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırarak şöyle buyurdu: *"Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i Beyt'imdirler."*¹

3– Ali b. Esbat şöyle rivayet etmektedir: Ebu'l-Hasan Musa (Musa b. Cafer aleyhis-selam) Halife El-Mehdi'nin yanına vardığında, onun insanlardan haksız yere alınan malları sahiplerine geri vermek suretiyle yargılama yapmakla meşgul olduğunu görünce ona dedi ki: *"Ey mü'minlerin emiri! Bizden haksız yere alınan mülkümüz neden geri verilmiyor?"* El-Mehdi, *"Neresidir bu mülk, ey Ebu'l-Hasan?!"* dedi. Dedi ki: *"Allah Tebareke ve Teâlâ Fedek ve mücavir etrafının Peygamberimiz tarafından, üzerine atlı ve develi süvarilerin saldırısı olmaksızın fethedilmesi üzerine, Peygamberine şöyle vahyetti: **"Akrabaya hakkını ver."** (İsra, 26) Resulullah (sallallahu aleyhi ve alihi) bununla kimlerin kastedildiğini bilmiyordu. Bu hususta Cebrail'e başvurdu. Cebrail de Rabbine başvurdu. Bunun üzerine Allah, O'na şöyle vahyetti: *"Fedek'i Fatıma'ya (aleyhassalam)a ver."* Resulullah (sallallahu aleyhi ve alihi) Fatıma'yı çağırdı ve ona dedi ki: *"Ey Fatıma! Allah bana, Fedek'i sana vermemi emretti."* Fatıma dedi ki *"Allah'ın ve senin bu bağışını kabul ettim."* Orası, Resulullah (sallallahu aleyhi ve alihi) hayatta olduğu sürece, Fatıma'nın vekilleri tarafından ediliyordu.*

Ebu Bekir yönetime gelince, Fatıma'nın (selamullahi

1– Sahih-i Buharî, c.7, s.120; Sünen-i Tirmizî, c.4, s.193; Müsned-i Ahmet, c.1, s.185; bk. Et-Taraif, c.1, s.130.

*aleyha) vekillerini oradan çıkardı."*¹

4– Ahmet b. İsa. Ebu Abdullah'tan (Cafer Sadık aleyhis selam), **"Sizin veliniz, ancak Allah, Resulü ve iman edenlerdir."** (Maide, 55) ayetiyle ilgili olarak şöyle rivayet etmektedir: *"Size en layık olan ve sizin işlerinizi, kendinizi ve mallarınızı yönetmeye en fazla hak sahibi olanlar, Allah, Resulü ve iman edenlerdir. Burada geçen iman edenlerden maksat, Ali ve onun soyundan kıyamet gününe kadar gelecek olan imamlardır."*

Sonra Allah, onları vasfetmiş ve şöyle buyurmuştur: **"Onlar namaz kılarlar, rükûda iken zekât verirler."** (Maide, 55) Emirü'l-Müminin Ali (aleyhis-selam) bir gün öğlen namazını kılariken, ikinci rekâtta rükû halinde iken, üzerinde bin dinar değerinde bir aba vardı. Bu abayı, Necaşi peygamberimize hediye etmiş, peygamberimiz de Ali'ye giydirmişti. Bir dilenci geldi ve şöyle dedi: *"Esselamu aleyke, ey Allah'ın velisi ve ey mü'minlere canlarından daha yakın olan kimse. Şu miskine bir sadaka ver."* Ali (aleyhis-selam), abayı üzerinden aşağı doğru kaydırıp ve adama alıp giymesini işaret etti. Bunun üzerine onun hakkında bu ayet indi.

Allah Azze ve Celle, onun çocuklarının verdikleri sadakaları da onun sadakasına kattı ve hepsini bir saydı. Bu yüzden onun soyundan imamlık makamına erişen biri, onun gibi bu niteliğe sahip olur.

Böylece bütün imamlar, rükû halinde sadaka vermiş olurlar. Emirü'l-Müminin Ali'den (aleyhis-selam) sadaka isteyen dilenci bir melekti. Onun soyundan gelen imamlardan

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.543.

sadaka isteyen dilenciler de meleklerden olurlar.”¹

5– Emirü’l-Müminin Ali (a.s) şehid edilince İmam Hasan-ı Mücteba (a.s) bir konuşma yaparak şöyle buyurdu: “Biz Allah-u Teâlâ’nın, sevgilerini her Müslüman’a farz kıldığı Ehl-i Beyt’teniz; buyurmuştur ki: **“Deki: Ben buna (peygamberliğime) karşılık sizden yakınlarımı sevmenizden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririm.”** (Şura, 23) -Ayette geçen– “İktiraf-i hasene” biz Ehl-i Beyt’in meveddetidir (sevgi besleyip itaat etmektir).”²

6– İmam Muhammed Bakır (a.s), Allah-u Teâlâ’nın **“Bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah’a, Resülü’ne, onun yakınlarına aittir.”** (Enfal, 41) buyruğu hakkında şöyle buyurdu: “Bunlar Allah Resülü’nün (s.a.a) akrabalarıdır ve humus Allah’a, Resülüne ve bize aittir.”³

C– Kur’an’ı Kur’an İle Tefsir Etmek

Kur’an-ı Kerim ayetleri birbirleriyle uyum içerisindedirler. Onların arasında hiçbir ihtilaf ve uyumsuzluk yoktur; aksine, onun bir bölümü diğer bölümünü doğrulamaktadır. Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Kur’an’ın bir bölümü diğer bir bölümünü doğrulamaktadır. O halde, onun bir bölümü ile diğer bölümünü yalanlamayın.”⁴

Emirü’l-Müminin Ali (a.s) ise şöyle buyurmuştur: “Al-

1– Usul-i Kâfî, c.1, s.288; bk. Tefsir-i Taberî, c.6, s.186 ve Esbabu’t-Tenzil, Vahidî, s.133–134.

2– Mesail-i Ali b. Cafer (a.s), s.328; El-Müstedrek, c.3, s.172.

3– Usul-i Kâfî, c.1, s.539.

4– Kenzu’l-Ummal, c.1, s.619.

lah’ın Kitabı ile -hakikatleri– görürsünüz ve onu dilinize akıtırınız; onu dinlersiniz. Onun bir bölümü diğer bir bölümü ile konuşur ve bir bölümü diğer bir bölümüne tanıklık eder.”¹

Yine şöyle buyurmuştur: “Münezzeh olan Allah şöyle buyurmuştur: **“Kitap’ta (Kur’an) hiçbir şeyi bırakmadık.”** Kur’an’da her şeyin açıklaması vardır. Allah-u Teâlâ, Kur’an’ın bir kısmının diğer bir kısmını tasdik ettiğini ve onda hiçbir ihtilafın olmadığını hatırlatarak şöyle buyurmuştur: **“Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı? Eğer Allah’tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birbirini tutmaz çok şey bulurlardı.”²**

Bu özellikten, yani Kur’an-ı Kerim’in çeşitli bölümleri arasındaki uyum ve onun her şeyin açıklayıcısı olması özelliğinden, Kur’an-ı Kerim’in tefsir yollarından birinin de ona müracaat etmek olduğu anlaşılmaktadır. Ehl-i Beyt’ten nakledilen tefsir rivayetlerinde de bu üsluptan çok yararlanılmıştır. Yukarıda, diğer üslupları açıklarken değindiğimiz bazı örnekler bu üslubu da içermektedir. Şimdi konuyu daha fazla açıklamak için diğer örneklerine de değinerek kısımlarını açıklayalım:

1– Müteşabih Ayetleri Muhkem Ayetlere Döndürmek

Muhkem ayetlerin ışığında müteşabih ayetleri tevil etmek Ehl-i Beyt’in Kur’an tefsirinde yararlandığı üsluplardandır. Elbette Ehl-i Beyt bu üsluptan yararlanmada bazen muhkem ayetlerin kendilerine işaret etmiş ve bazen de muhkem ayetlere işaret etmeden onlardan alınan usule değin-

1– Nehcu’l-Belaga, 133. hutbe.

2– Nisa, 82.

mekle yetinmişlerdir. Burada Ehl-i Beyt'in buyruklarında geçen bu metodun bazı örneklerine değineceğiz:

1– Abdulaziz b. Müslim şöyle rivayet etmektedir: İmam Rıza (a.s.)'ya **“Allah'ı unuttular, O da onları unuttu”** (Tevbe, 67) ayeti hakkında sordum. İmam (a.s.) şöyle buyurdu: *“Allah ne unuttur ne de yanılır; yalnız kullar unutkanlık ve yanlışlığa düşerler. Allah-u Teâlâ'nın **“Rabbîn, asla unutkan değildir.”** (Meryem, 64) buyurduğunu duymuyor musun? Ayetin anlamı şudur: Allah ve kıyamet gününden gafil olanlar cezalandırılacaklardır; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Allah'ı unuttuklarından dolayı (Allah'ın da) onlara kendi canlarını unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar, yoldan çıkan insanlardır.”**¹ Ve buyurmuştur ki: **“Onlar, bu günleriyle karşılaşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi bile bile nasıl inkâr ediyorlarsa, biz de bugün onları öyle unutturuz!”**² Yani onlar bugün görüşmeye hazırlanmadıkları gibi biz de onları bırakacağız.”*³

2– Kuleynî, Abdurrahman b. Haccac'ın rivayeti ile şöyle yazmaktadır: İmam Cafer Sadık (a.s.)'a **“Rahman Arş'a istiva etmiştir.”** (Tâhâ, 5) ayetinin anlamını sordum. İmam (a.s.) şöyle buyurdu: *“Allah-u Teâlâ her şeye istiva etmiştir (kadirdir). Hiçbir varlık O'na diğerinden daha yakın değildir. Uzak olan hiçbir şey O'ndan uzak değildir ve yakın olan bir şey O'na yakın sayılmaz. O her şeye istiva etmiştir.”*⁴

1– Haşr, 19.

2– Araf, 51.

3– Et-Tevhid, s.159–160.

4– Usul-i Kâfî, c.1, s.128.

3– Maşrikî şöyle demektedir: İmam Rıza (a.s.), **“Allah'ın iki eli de açıktır”** buyurdu. Ben, elimle İmamın (a.s.) iki eline işaret ederek, **“İki el böyle midir?”** diye sordum. İmam (a.s.), *“Hayır”* buyurdu; *“Böyle olacak olsaydı, Allah yaratılmış olurdu.”*¹

4– Hamza b. Bez'i, Ebu Abdullah'tan (Cafer Sadık aleyhis-selam): **“Böylece bizi gazaba getirince onlardan intikam aldık...”** (Zuhuf, 55) ayetiyle ilgili olarak şu açıklamayı rivayet etmiştir: *“Yüce Allah bizim öfkelenmemiz gibi öfkelenmez. Fakat O, kendisi için öfkelenen ve hoşnut olan veliler yaratır. Onlar yaratılmışlar ve yaratılıştan terbiye edilmişlerdir. Allah onların hoşnutluğunu kendi hoşnutluğu ve öfkelerini kendi öfkesi olarak öngörmüştür. Onları kendisine davet eden davetçiler ve yol göstericiler kılmuştur. Zaten bu şekilde yaratılmış olmalarının amacı budur. Bu görev için yaratılmışlardır. Yoksa ayette, kulların öfkelenmesi gibi Allah'ın da öfkelenmesi şeklinde bir anlam kastedilmiş değildir. Belki bir rivayette de işaret edildiği gibi başka bir anlam kastedilmiştir: **“Kim benim bir velimi aşağılarsa, onu küçük düşürürse, bana meydan okumuş, beni savaşıma davet etmiş olur.”** Nitekim şöyle buyurmuştur: **“Resule itaat eden Allah'a itaat etmiş olur.”** (Nisa, 80)*

“Sana biat edenler, kuşkusuz Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli onların elinin üzerindedir.” (Fetih, 10) Bu ve benzeri ayetlerin tümü sana anlattığım anlamı ifade etmektedirler. Aynı durum hoşnutluk ve öfke gibi varlıklar için geçerli olan bütün davranışlar için de geçerlidir. Eğer Allah öfkelenir ve tasalanırsa ki öfke ve tasayı yaratan, on-

1– Meani'l-Ahbar, s.18.

ları meydana getiren O'dur, o zaman birinin çıkıp: Allah, gün gelir yok olur, demesini normal karşılamak gerekir. Çünkü Allah öfkelenip tasalanıyorsa değişime de uğruyordur. Değişime uğradıysa da bir gün yok olmayacağından emin olunmaz. Ayrıca oluşan ile oluşturan, güç yetiren ile güç yetirilen, yaratan ile yaratılan birbirinden ayırt edilemez olur. Allah bu tür sözlerden yücedir, uludur. Aksine O, varlıkları yaratmıştır; ama onlara muhtaç olduğundan değil. Yaratmayı bir ihtiyaçtan dolayı gerçekleştirmedigine göre O'nun için sınır ve keyfiyet tasavvur edilemez. Allah'ın izniyle bu gerçeği anlayınız.”¹

5- ...İbni Uzeyne, Ebu Abdullah'tan (Cafer Sadık aleyhis-salam): **“Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur.”** (Mücadele, 7) ayetiyle ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir: *“O birdir. Zat olarak tektir. Yaratıklarından tamamen farklıdır. “O, her şeyi kuşatmıştır.”* (Fussilet, 54) *denetim, ihata ve kudretiyle “Her şey O'nun kontrolü altındadır. Ne yerde, ne gökte, zerre ağırlığına bir şey Rabbinden gizli kalmaz...”* (Sebe, 3)

Göklerde ve yerde bulunan şeylerin O'na gizli kalmaması kuşatma ve bilgi açısından söz konusudur, zat açısından değil. Çünkü mekânlar dört yönle (sağ, sol, arka, ön) sınırlıdır, bunları kapsarlar. Eğer göklerde ve yerde olanların Allah'a gizli kalmaması zat açısından olsaydı yönü olması gerekli olurdu. (Bu da Allah-u Teâlâ hakkında imkânsızdır).”²

İmam (a.s) burada Mücadele Sûresi'nin yedinci ayetini diğer iki ayetin yardımı ile açıklayıp tefsir etmiş ve Allah-u

1- Usul-i Kâfî, c.1, s.145. Bk. Et-Tevhid, s.169.

2- Usul-i Kâfî, c.1, s.127.

Teâlâ'nın her yerde nasıl var olduğunu açıklamıştır.

2- Mücmel (Belirsiz) Ayetleri Diğer Ayetler Vesilesi İle Açıklamak

Kur'an-ı Kerim kavramlarının çoğunun gayb âlemi ile ilişki içerisinde olması, onun açıklama üslubunda insanın eğitim ve hidayetinin merkez oluşu ve ayrıntılara geçmeden önce temel ilkelerin açıklanması bazı ayetlerin mücmel olmasının sebeplerindendir; ilahî hikmet gereğince bu ayetler ya diğer ayetler vesilesiyle ya da Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt tarafından açıklanmıştır. Burada Ehl-i Beyt'in tefsir rivayetlerinde geçen mücmel ayetlerin diğer ayetlerle açıklanışının bazı örneklerine değineceğiz:

Basra halkı İmam Hüseyin (a.s)'e bir mektup yazarak ondan “samed” kelimesinin anlamını sordular. İmam (a.s) onların mektubuna karşı şu cevabı yazdı:

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla Kur'an'da (düşünceye) dalmayın ve onun hakkında mücadele etmeyin. Bilginiz olmadan onun hakkında konuşmayın. Çünkü dedem Allah Resulü (s.a.a)'nın şöyle buyurduğunu duydum: Kim bilgisi olmadan Kur'an hakkında konuşursa cehennem ateşinde yerini hazırlamış olur. Allah-u Teâlâ “es-samed” kelimesini tefsir etmiştir: “Allah-u ahed, Allah-u samed” buyurmuştur. Daha sonra onu tefsir ederek “lem yelid ve lem yuled ve lem yekûn lehu kufuven ehad” buyurmuştur. “Lem yelid”, yani O'ndan evlat ve yaratılmışlardan çıkan diğer maddi şeyler gibi hiçbir maddî şey çıkmamıştır. Aynı şekilde nefis ve yine uyuklamak, uyku, düşünce, keder, üzüntü, sevinç, gülme, ağlama, korku, ümit, iştiaç, tembellik, açlık, tokluk gibi latif şeyler çıkmaz. O, kendisinden bir şey çıkmasından veya O'ndan maddi veya latif bir varlığın doğmasından yücedir. “Ve lem yuled”,

yani bir şeyden doğmamıştır ve bir kısmı diğer bir kısmından çıkan zaid maddî şeyler gibi bir şeyden çıkmamıştır; birbirinden çıkan ağaçlar, canlılar, yerden çıkan bitkiler, su kaynakları ve meyveler gibi -bir şeyden çıkmamıştır.– Gözden çıkan görme, kulaktan kaynaklanan duyma, burundan kaynaklanan koklama, dildeki tatma, dilden kaynaklanan konuşma, kalpten kaynaklanan tanıma ve teşhis etme ve taştan çıkan ateş ve diğer latif şeyler gibi bir şeyden çıkmaz.

Aksine O, ne bir şeyde, ne bir şeyde ve ne de bir şeyin üzerinde olan samed ilahtır; O kendi gücüyle eşyayı yoktan var eden, yaratan ve meydana getirendir. O'nun gücüyle fani olmak için yaratılan bir şey dağılacaktır ve O'nun ilmi ile kalıcı olması için yaratılan şey ise kalacaktır. Ne doğan ve ne de doğrulan, gizli ve saklıyı bilen, yüce ve ulu olan ve hiçbir şey dengi olmayan "Allah-u Samed" budur."¹

2– İbn Mes'ud şöyle demektedir: **"İnananlar ve imanlarını bir haksızlıkla bulamayanlar... İşte güven onların ve doğru yolu bulanlar da onlardır."**² ayeti nazil olduğu zaman insanlara ağır geldi, dolayısıyla, "Ey Allah'ın Resulü! Aramızdan kendisine zulmetmeyen bir kimse var mıdır?" diye sordular. Hazret (s.a.a) şöyle buyurdu: **"Sizin kastettiğinizi ayet kastetmiyor. Allah'ın salih kulunun şöyle buyurduğuna dikkat etmemiş misiniz: 'Oğulcağızım! Allah'a ortak koşma; çünkü Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür.'**"³

1– Et-Tevhid, s.90.

2– En'am, 82.

3– Biharu'l-Envar, c.66, s.150.

3– İmam Muhammed Bakır (a.s), Zurare ve Muhammed b. Müslim'in seferde namaz kılama hükmünü sormaları üzerine onlara şu cevabı vermiştir: **"Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: 'Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman inkâr edenlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Muhakkak ki kâfirler, sizin açık düşmanınızdır.'**"¹ Buna göre, seferde namazı kısaltmak sefer dışında namazı tam kılmak gibi farzdır."

Zurare ve Muhammed b. Müslim şöyle demektedirler, "Biz şöyle dedik: Allah-u Teâlâ, **"Size bir günah yoktur."** buyurmuştur; ama "yapın" buyurmamıştır. O halde, seferde namazı kısaltmak nasıl sefer dışında tam kılmak gibi farzdır?"

İmam (a.s) şöyle buyurdu: **"Allah-u Teâlâ 'Safa ile Merve Allah'ın nişanlarındandır. Kim Ev'i hacceder ya da umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Kim kendiliğinden bir iyilik yaparsa bilsin ki, Allah karşılığını verir, (yaptığını) bilir.'**"² Safa ile Merve arasında sa'y yapmayı farz kıldığını, Allah-u Teâlâ'nın Kitabında ondan söz ettiğini ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'ın de ona uyduğunu görmüyor musunuz? Seferde namazı kısaltmak da böyledir: Resul-i Ekrem (s.a.a) onu uygulamış ve Allah-u Teâlâ da onun hükmünü Kur'an-ı Kerim'de açıklamıştır."

4– Hureyz İmam Cafer Sadık (a.s)'tan şöyle nakletmektedir: **"Kendilerine kitap (Tevrat ve İncil) verdiklerimiz, onu, (Hz. Muhammed -s.a.a-'i) oğullarını tanıdıkları gibi**

1– Nisa, 101.

2– Bakara, 158.

tanırlar.”¹ Ayeti Yahudiler ve Hristiyanlar hakkında nazil olmuştur; çünkü Allah-u Teâlâ Tevrat, İncil ve Zebur’da Hz. Muhammed (s.a.a)’in özelliklerini, ashabının hususiyetlerini, peygamberliğe gönderileceği yeri ve hicretini onlara nazil etmişti; Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Muhammed Allah’ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar, kâfirlere karşı katı, birbirlerine karşı merhametlidirler. Onların, rükû’ ve secde ederek Allah’ın lütuf ve rızasını aradıklarını görürsün. Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır. Bu onların Tevrat’taki vasıflarıdır ve İncil’deki vasıfları da şöyledir...”** (Feth, 29) Bunlar Resul-i Ekrem (s.a.a) ve ashabının Tevrat ve İncil’deki sıfatlarıdır. Dolayısıyla, Allah-u Teâlâ onu peygamberliğe gönderdiği zaman ehl-i kitap onu tanıyorlardı; nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Yanlarındakini tasdik etmek üzere onlara Allah katından bir kitap gelince, onu inkâr ettiler...”**^{2,3}

Ehl-i kitabın Resul-i Ekrem (s.a.a)’i tanıdıklarını bildiren bu rivayette, **“Kendilerine kitap (Tevrat ve İncil) verdiklerimiz, onu, (Hz. Muhammed -s.a.a-’i) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.”** Ayeti, diğer iki ayetle tefsir edilmiştir: Birinci ayet, onların tanıma yollarından, yani semavî kitaplar olan Tevrat, İncil ve Zebur’dan söz eden ayettir. Ehl-i kitap arasında yaygın olan ve ellerinde bulunan bu kitaplarda Resul-i Ekrem (s.a.a)’in özellikleri apaçık bir şekilde kaydedilmiştir;

Diğeri ise, ehl-i kitabın bu özellikleri Hz. Muhammed

1– Bakara, 146 ve En’am, 20.

2– Bakara, 89.

3– Tefsir-i Kummî, c.1, s.33.

(s.a.a)’de bulup onu tanıdıklarını, fakat buna rağmen ona inanmaktan sakındıklarını vurgulayan ayettir.

3– Kur’an’ın Mutlak Buyruklarını Mukayyetlere Döndürmek

Şüphesiz Kur’an’ı Kur’an ile tefsir etmenin yollarından biri de Kur’an’ın mutlak buyruklarını ondaki mukayyetlere döndürmektir. Aşağıdaki hadislerde bu metodun Ehl-i Beyt tarafından kullanıldığını apaçık bir şekilde görmekteyiz:

1– Adamın biri İmam Cafer Sadık (a.s)’a şöyle arz etti: “Allah-u Teâlâ **“Bana dua edin, duanızı kabul edeyim”** (Mümin, 60) buyuruyor. Ben Allah’a dua ediyorum, fakat duam kabul olmuyor!”

İmam (a.s) şöyle buyurdu: **“Çünkü siz Allah’a verdiğiniz sözü tutmadınız; Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım.”¹ Allah’a and olsun; eğer siz Allah’a verdiğiniz sözü tutsaydınız Allah da size verdiği sözü tutardır.”²**

2– Zuhri Mekke yolunda İmam Zeynelabidin (a.s) ile karşılaşarak ona, “Siz, cihad ve onun zorluklarını bırakarak kolay olan hacca yönelmişsiniz. Oysa Allah-u Teâlâ, **“Allah, müminlerden, canlarını ve mallarını, kendilerine cennet vermek üzere satın almıştır: Allah yolunda çarpışacaklar da öldürecekler ve öldürülecekler. Bu, Tevrat’ta da, İncil’de de Kur’ân’da da Allah’ın kendi üzerine yüklediği bir ahittir. Allah’dan ziyade ahidine riayet edecek kim vardır? O halde yaptığımız alış – veriş**

1– Bakara, 40.

2– Tefsir-i Safi, c.1, s.123.

ahdinden dolayı size müjdeler olsun! Ve bu büyük bir kurtuluştur.”¹ buyurmaktadır” dedi.

İmam Zeynelabidin (a.s) “*Sonraki ayeti de oku*” buyurdu ve sonra kendisi okumaya başladı: “*(Onlar) Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten men edenler ve Allah’ın sınırlarını koruyanlardır... İşte o mü’minleri müjdele (ne mutlu onlara)!*”²

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: “*Bu sıfatlara sahip olan kişileri bulabilirsek, onlarla birlikte cihad yapmak hac yapmaktan daha faziletlidir.*” buyurdu.³

4– Nasih Ayetlerle Mensuh Ayetleri Ayırmak

Ehl-i Beyt nasih ayetlerle mensuh ayetleri birbirinden ayırmayı kendi tefsir üsluplarının özelliklerinden saymış ve Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetlerini nesh kuralından yararlanarak tefsir etmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1– İmam Ali (a.s) bir rivayette şöyle buyurmuştur: “*...Cahiliye döneminde kadınların beklediği iddet süresi bir yıldı. Bir erkek ölseydi, kadın sırtına bir miktar hayvan pisliği veya benzeri bir şey asarak, “koca (yeni bir koca) benim için bundan daha değersizdir” diyor, bir yıl boyunca gözlerine sürme sürmekten, saçlarını taramaktan, güzel koku kullanmaktan ve evlenmekten sakınıyordu. Bu durumda, onu bir yıl boyunca evinden dışarı çıkarmıyorlar ve bu süre içerisinde kadının geçimini kocasından geriye kalan mal varlığından temin ediyorlardı. Bu nedenle sadr-ı*

1– Tevbe, 111.

2– Tevbe, 112.

3– Kâfi, c.5, s.22.

İslam’da Allah-u Teâlâ “*İçinizden ölüp geriye eşler bırakan(erkek)ler eşlerinin, (evlerinden) çıkarılmadan bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyyet etsinler* (ve onları kocalarının evinden çıkarmasınlar).”¹ Ayetini nazil etti.

İslam dini güçlenince Allah-u Teâlâ, “*İçinizden ölenlerin, geriye bıraktıkları eşleri, dört ay on gün (bekleyip) kendilerini gözetlerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için uygun olanı yapmalarında size bir günah yoktur...*”² Ayetini nazil etti.”³

2– İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Allah-u Teâlâ Muhammed (s.a.a)’i beş kılıçla gönderdi: Bir kılıçla ehl-i zimme karşısındadır; Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “İnsanlara güzel söz söyleyin.”* (Bakara, 83) *Bu ayet ehl-i zimme hakkında nazil olmuştur. Sonra, “...Allah’a ve âhiret gününe inanmayanlarla... küçül(üp boyun eğ)erek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın.”* (Tevbe, 29) *buyuran diğer ayet nazil oldu. Bu ayet, birinci ayeti nesh etti. Dolayısıyla, İslam beldesinde bulunan her ehl-i zimmenin cizye vermesi veya öldürülüp malı alınması ve soyu esir edilmesinden başka bir şey kabul edilmez; cizye verecek olurlarsa onlarla evlenmek ve onların kestiği hayvanlardan yemek bize helal olur. Onlardan cizye ödemeleri veya öldürülmelerinden başka hiçbir şey kabul edilmez.*”⁴

1– Bakara, 240.

2– Bakara, 234.

3– Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.122; Biharu’l-Envar, c.90, s.6.

Vesailu’ş-Şia, c.22, s.237.

4– Müstedrek-u Vesaili’ş-Şia, c.11, s.26; Tefsir-i Ayyaşî’de ha-

3– Emirü'l-Müminin İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın Kitabında öyle bir ayet var ki benden önce kimse o ayete uymamıştır, benden sonra da kimse ona uymayacaktır. O ayet gizli konuşma ayetidir. Benim bir dinarım vardı. Onu on dirheme bozdurdum ve Allah Resulü (s.a.a) ile gizli konuşmadan önce her defasında bir dirhem sadaka verdim. Sonra, **“Gizli konuşmanızdan önce sadaka vermenizden korktunuz mu?... Allah yaptıklarınızı bilmektedir.”**¹ Ayeti nazil olarak önceki ayeti nesh etti.”²

5– İşaretin Delaletinden Yararlanmak

Birkaç ayetin anlamını birlikte göz önünde bulundurarak sonuç olarak bir konuyu çıkarmak da Kur’an’ın Kur’an ile tefsirinde Ehl-i Beyt tarafından kullanılan yollardan biridir. Bu konuda örnek olarak şuna işaret edebiliriz:

Yunus’un, Hasan’dan naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: Bebeğini altı aylık doğuran bir kadını Ömer b. Hattab’ın yanına getirdiler. Halife Ömer (zina suçlamasıyla) kadını taşlatmaya karar verdi. Emirü'l-Müminin Ali (a.s) Ömer b. Hattab’a şöyle buyurdu: “Eğer bu kadın Allah’ın kitabından delil getirerek seninle tartışacak olursa seni alt eder; çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Ana karnında) Taşınması ile süttten kesilmesi otuz ay sürdü.”** (Ahkaf, 15) Ve buyuruyor ki: **“Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için tam iki yıl**

disin Arapçasında “helle lena nikahuhum” yerine, “Ma helle lena nikahuhum” ifadesi kullanılmıştır. Bk. Ayyaşî Tefsiri, c.2, s.86.

1– Mücadele, 13.

2– Tefsir-i Kummî, c.2, s.358.

emzirirler.”¹ O halde, tam süt verme dönemi iki yıl, hamilelik ve süt verme dönemi -toplam– otuz ay ise, (24 ayı otuz aydan düştükten sonra) bu süreden geriye kalan altı aydır.”

Bunun üzerine Ömer b. Hattab o kadını bıraktı ve bu, sabit bir hüküm olarak kaldı; bu olayı kaynak bilen ashap, tabiin ve diğerleri günümüze kadar bu görüşe uydular.²

Bunlar Kur’an’ın Kur’an ile tefsirinin örnekleridir. Bu örnekleri dikkatle gözden geçirecek olursak, Ehl-i Beyt’in Kur’an-ı Kerim tefsirinde kendi üsluplarını, (bir ayetin anlamını açıklarken diğer ayetlere dayanmak) açıklayarak ashaplarına Kur’an-ı Kerim’i doğru bir şekilde tefsir etmelerini istediklerini bildirmişlerdir. O halde, muteber bir kanal ile Ehl-i Beyt’ten nakledilen tüm rivayetleri göz önünde bulundurarak, bazılarının Kur’an-ı Kerim tefsirini hatta aklen anlama ve anlatmada dayandıkları metotlar ve Ehl-i Beyt tarafından kullanılan üsluplar çerçevesinde bile caiz görmemeleri temelsiz bir sözdür.

Burada, Kur’an-ı Kerim’in Kur’an ile tefsir edilmesinin caiz olduğu yönünde bir şüpheye cevap vermemiz yerinde olacaktır.

Kur’an’ı Kur’an’a Çakıştırmaktan Sakındıran Rivayetlerin İncelenmesi

Bazı hadislerde Kur’an’ın bir bölümünün diğer bir bölümüyle çatıştırmaktan şiddetli bir şekilde yasaklanmıştır. Hatta bu konuda şöyle rivayet edilmiştir: “*Kim Kur’an’ın*

1– Bakara, 233.

2– El-İrşad, c.1, s.207; Ed-Durru'l-Mensur, c.1, s.88; Vesailu's-Şia, c.21, s.382.

bir kısmını diğer bir kısmıyla çatıştırırsa (çelişecek şekilde yorumlarsa) kâfir olur.”¹

Merhum Şeyh Saduk (r.a) şöyle demektedir: Muhammed b. Hasan b. Velid’den bu hadisin anlamını sorduğumda şöyle dedi: Bunun anlamı şudur: Birine bir ayetin tefsirini sordukları zaman o adamın ona diğer bir ayetin tefsiriyle cevap vermesidir.²

O halde, bazıları, Kur’an’ın Kur’an ile tefsir edilmesinin “Kur’an’ın bir bölümünün diğer bir bölümü ile çatıştırılması” olduğu yönünde bir şüpheye kapılabilirler. Dolayısıyla, bu metot şer’î açıdan sakıncalıdır.

Cevap: Kur’an’ın üzerinde düşünmeye ve bütün konularda Kur’an’a müracaat etmeye davet eden çok sayıdaki ayet ve rivayetleri ve yine dolaylı olarak tefsir usul ve ilkelerine riayet ederek Kur’an’ı Kur’an ile tefsir etmenin meşruiyetine delalet eden rivayetleri ve bunun Ehl-i Beyt İmamlarının hayatında yer aldığını göz önünde bulundurarak, bu hadisten maksadın, ayetlerinin anlamını onlarla ilgili diğer ayetlerin ışığında incelemektir, söylemenin bir anlamı yoktur; zira açıktır ki, diğer ayetleri tefsir etmek için ayetlere istinat etmek zaruri ve kaçınılmazdır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’in nasih ve mensuhu, genel ve özeli, mutlak ve mukayyedi, mücmel ve mübeyyeni vardır ve kesinlikle doğru bir tefsir sunmak için mensuhun nasihin yanında, âmmin hassın yanında, mutlakın mukayyedin yanında yer alması gerekir. Aksi takdirde, nasihi göz önünde bulundurmadan mensuha, özel ve mukayyedi göz önünde bulundurmadan genel ve mutlaka istinat etmek yanlış bir tef-

1– Usul-i Kâfi, c.2, s.632.

2– Meani’l-Ahbar, s.190.

sirdir.

Bu rivayet için kabul edilebilecek tek anlam şudur: Hiçbir bilimsel ölçüyle bağdaşmayan keyfi bir şekilde ve zanla ve yine Ehl-i Beyt’in hadislerini göz önünde bulundurmadan Kur’an’a müracaat etmek ve ayetleri karıştırarak tefsir etmek isteyen bir kimse hata yapmış olur; bu durumda muhkem yerine müteşabihe, özel yerine genele ve nasih yerine mensuha uymuş gibi olur.

Kur’an’ı Kur’an ile çatıştırmanın açıklaması hakkında İmam Cafer Sadık (a.s)’tan da böyle nakledilmiştir:

“...Ve bunun nedeni ise şudur: Onlar Kur’an’ın bazı ayetlerini diğer bazılarıyla çatıştırıp mensuhu nasih zannederek onunla delil getirdiler, müteşabihin muhkem olduğuna inanarak onunla istidlal ettiler, özeli genel sanarak onunla delil getirdiler, ayetin tevil nedenini görmezden gelerek, sözün başını ve sonunu dikkate almayarak, onun yerini ve kaynaklarını tanımadan baş tarafını delil olarak sundular; çünkü onu ehlinde almadılar, bu nedenle saptılar ve diğerlerini de saptırdılar...”¹

Molla Salih Mazenderanî’nin bu hadisin açıklamasındaki sözleri de bunu teyit etmektedir:

(Kur’an’ı Kur’an ile çatıştırmak) Kur’an’ın mücmel, müevvel, mutlak, genel, mecaz, müteşabih ve diğer durumlarında kendi görüşünü uygulamak ve hayali itibarlarla, gevşek ve uydurma icatlarla onları bir araya toplayıp görüşünün doğru bir senedi olmadan veya Ehl-i Beyt’ten açık ve net bir hadis sunmadan onlardan bir takım hüküm-

1– Biharu’l-Envar, c.93, s.3.

ler çıkarmaktır.¹

Kısacası; Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmek doğru usullere dayanır veya Ehl-i Beyt'e müracaat edilerek yapılırsa, bu metottan sakındırılmadığı gibi Ehl-i Beyt İmamlarının büyük önem verdiği üsluplardandır.

D– Kur'an'ı Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hadislerine Müracaat Ederek Tefsir Etmek

Ehl-i Beyt bazen kendi tefsirlerinde Resul-i Ekrem'in (s.a.a) hadislerine sarılıyor ve böylece Kur'an'ı tefsir etmenin yollarından birinin, ayetin anlamını Allah Resülü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in buyruklarında aramak olduğunu gösteriyorlardı. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin rivayetleri, Kur'an-ı Kerim'in diğer ayetleri gibi vahyin delaletlerini anlamının sürekli olmayan karinele-rindendir ve bir ayetin anlamı ve Allah-u Teâlâ'nın maksadını anlamak için Kur'an-ı Kerim'in diğer ayetlerinden ve ayetlerinin açıklaması olan Peygamber ve Ehl-i Beyt'in rivayetlerinden yararlanılmaktadır. Bunun delili ise, Kur'an-ı Kerim'i öğretme ve açıklama sorumluluğunun Allah-u Teâlâ tarafından Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in üzerine bırakılmış olmasıdır. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: “...Sana da o Zikr'i indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın, tâ ki düşünüp öğüt alsınlar...”²

Ve yine Cuma Sûresi'nin 2. ayetinde Allah'ın mesajının özünü ulaştırma vazifesine işaret ettikten sonra onu öğret-

1– Bk. Şerh-u Usul-i Kâfi, Mevla Muhammed Salih El-Mazenderanî, c.11, s.83.

2– Nahl, 44.

meyi de Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vazifesi sayarak şöyle buyurmuştur: **“O'dur ki ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları yücelten, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler.”**¹

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu makamı Sekaleyn hadisi gereğince onun halifelerine (12 İmama) intikal etmiştir. Biz bunun delillerini kitabımızın önceki bölümlerinde, özellikle “Kur'an-ı Kerim Tefsirinde Sünnetin Hüccet Oluşu” konusunda zikrettik.

Yetersiz senet ve belgelere dayanarak Kur'an-ı Kerim tefsirinde hadis önemli bir rolünün olmadığını ve tefsirlerinde Kur'an'ın tek başına yeterli olduğunu ısrarla vurgulayanlar, bu sözlerinin “bize Allah'ın kitabı yeter” sloganını güçlendirip insanların Ehl-i Beyt'ten kopmalarına neden olacağını bilmeleri gerekir. Çünkü birçokları bu algılamasının etkisiyle hadise müracaat etmeden Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye girişecek Kur'an'dan algılamalarını Kur'an'ın görüşü olarak sunacaklar ve Kur'an'dan böyle bir algılamının yapılması birçok yerde dinin temel ilkele-riyle çelişecektir.

İşte bu nedenle Ehl-i Beyt, mütevatir hadislerde, kendilerine müracaat etmeden Kur'an'ı tefsir etmekten sakındırılmış, bunun sapmaya neden olduğunu vurgulamış ve Kur'an'ı tefsir ettiklerini iddia edenlerle mücadele etmişlerdir.

İmam Muhammed Bakır (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Kur'an tefsiri kadar insanların aklından uzak olan bir şey yoktur; bir ayetin baş tarafı bir şey hakkında, orta-*

1– Cuma, 2.

sı başka bir şey hakkında ve sonu ise ayrı bir şey hakkındadır..."¹

Bunun en açık örneği Tathir ayetidir; bu ayetin baş ve son tarafı Resul-i Ekrem (s.a.a)'in eşleri hakkında, ortası ise Ehl-i Beyt hakkında nazil olmuştur. Aynı şekilde humus, meveddet, tebliğ, ikmalu'd-din, zikir ehlinden sorma ve emir sahiplerine itaat etme ayetleri de bunun diğer örneklerindendir. Açıktır ki, sünnetten yararlanmadan, "Ehl-i Beyt" ve "El-Kurba" kelimelerinin anlamın ne olduğunu ve onların kimler olduklarını belirtmeden ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt tarafından nüzul sebepleri açıklanmadan bu gibi ayetlerin anlamını öğrenmek mümkün değildir.²

Şimdi Ehl-i Beyt'in hadislerinde Resul-i Ekrem'in (s.a.a) buyruğu ile Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin bazı örneklerini gözden geçirelim:

1– Emirü'l-Müminin Ali (a.s) Allah-u Teâlâ'nın, **"İyiliğin karşılığı, yalnız iyilik değil midir?"** (Rahman, 60) buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur: *"Allah Resulü*

1– Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.17; Vesailu's-Şia, c.27, s.204.

2– Bu sözü, Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etme üslubuyla yazılmış olan ve algılamalarında önemli bir soruna rastlanmayan El-Mizan tefsiri ile çürütmek doğru değildir; çünkü El-Mizan tefsirinin yazarı Merhum Allame Tabatabaî ömrünü Ehl-i Beyt hadislerinin içerisinde geçirmiştir; dolayısıyla, onun tefsir konusundaki görüşü hiçbir şekilde pratikte Ehl-i Beyt hadislerinden farklı olamazdı. Fakat böyle bir hazırlığı olmadan, hadisleri göz önünde bulundurmaksızın, sadece ayetlerin akışına ve benzeri şeylere dayanarak bir tefsir sunmak isteyen bir kimse, kesinlikle birçok yerde İslam dininden ve Ehl-i Beyt mektebinden uzaklaşacaktır.

*(s.a.a)'nün şöyle buyurduğunu duydum: Benim kendisine tevhid inancını verdiğim kimsenin mükâfatı cennetten başka bir şey değildir."*¹

2– Bir gün Me'mun, İmam Ali b. Musa Er-Rıza (a.s)'ya şöyle bir soru sordu: "Ey Allah Resulü (a.s)'nün oğlu! Allah-u Teâlâ'nın **"Rabbin isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı. O halde sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın?"**² Buyruğunun anlamı nedir?"

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurdu: *"Babam Musa b. Cafer babası Cafer b. Muhammed'den, o da babası Muhammed b. Ali'den, o da babası Ali b. Hüseyin'den, o da abası Hüseyin b. Ali'den, o da babası Ali b. Ebu Talib'ten şöyle rivayet etmiştir: Müslümanlar Resul-i Ekrem (s.a.a)'e, "İnsanları İslam dinini kabul etmeye zorlayabilirsen sayımız çok olur ve düşmana galip geliriz" dediler. Hazret (s.a.a), "Ben Allah-u Teâlâ'nın, hakkında bir şey söylemediği bir konuda bidat yapmam, kendi yanımdan bir şey söylemem" buyurdu. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ şu ayeti nazil etti: **"Rabbin isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi -dünyada zorla ve mecbur kalarak– mutlaka inanırdı..."** Nitekim herkes ölümü tadıp ahirette azabı gördüğü zaman mümin olacaktır. Onlara böyle davranacak olursak artık insanlar azap ve mükâfatı hak etmezler. Ben ise onların Allah'a yaklaştırmaya layık olmaları ve ebedi cennette kalma saygınlığına ulaşmaları için kendi iradeleriyle ve zorlanmadan iman etmelerini istiyorum. **"O halde, sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın?"**"¹*

1– El-Emalî, Şeyh Saduk, s.387.

2– Yunus, 99.

1– Et-Tevhid, 342.

3- Muhammed b. Müslim, İmam Muhammed Bakır (a.s)’dan şöyle rivayet etmiştir: **“Kötülük yapan, onunla cezalandırılır.”**¹ Ayeti nazil olduğu zaman aşıptan bazıları, “Ne kadar ağır bir ayet!” dediler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) onlara, “Acaba mallarınızla ilişkili olarak kendiniz ve evlatlarınız belaya uğramıyor musunuz?” buyurdu. Onlar, “Evet” dediler. Allah Resulü (s.a.a) bunun üzerine şöyle buyurdu: “Bu, Allah-u Teâlâ’nın sizin için hasaneleri yazdığı ve kötülükleri sildiği şeylerdendir.”²

E- Ayetlerin Anlamlarını Açıklama

Ehl-i Beyt’in tefsir rivayetlerinin çoğu, bazen ayetin ihtimalleri arasından bir ihtimali belirtmek ve bazen bir sözcüğün veya ayetin bir bölümünün anlamını anlatmak, bazen ise namaz veya oruç ya da hac hükümlerinin açıklanması gibi, Kur’an-ı Kerim’de genel olarak emredilen ahkâmın ayrıntılarını açıklamak için ayetlerin anlamlarını ve Allah-u Teâlâ’nın maksudını belirtmekle ilgilidir.

1- Ahkâmla İlgili Olmayan Ayetlerin Açıklanması

Bazı müfessirler, tefsirde Kur’an’ın lafızlarının zahirleriyle yetinerek, onun gerçek müfessirleri olan Ehl-i Beyt’ten yardım almamaları nedeniyle şaşkınlık içerisinde kalmış ve bir ayetin anlamında birçok ihtimaller zikretmişlerdir; Kur’an-ı Kerim’in tefsirinde bunun birçok örneklerine rastlamaktayız. Hatta bazı büyük müfessirlerin dediğine göre Bakara Sûresi’nin 102. ayetinin tefsirinde, müfessirlerin sözlerinden bir milyon iki yüz altmış bin ihtimal çıkarı-

1- Nisa, 123.

2- Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.277.

labilir. Bu şaşkınlık ve onunla ilgili ihtimaller, pratikte etkisi olan ahkâmla ilgili ayetlerdekinde de vardır. Örneğin humus ayeti hakkında onlarca ihtimal verilmiştir. Bütün bunlar, Allah-u Teâlâ tarafından Kur’an tefsiri için konulan ölçülere doğru bir şekilde bağlı kalmamaktan kaynaklanmaktadır. Bu ölçülerin başında Kur’an tefsirinde Ehl-i Beyt’e müracaat etmek gelmektedir. Ayrıca Kur’an’ın anlamları genellikle gayb âlemi ile ilgilidir; dolayısıyla, onları doğru bir şekilde anlamak için ledünni ve vehbî ilimle madde ötesi ve gayb âlemini bilen kimselerin açıklamasına gerek vardır.

Aşağıda, ayetlerin anlamlarının açıklanmasıyla ilgili olan Ehl-i Beyt’in tefsirlerinden bazı örneklerle değineceğiz:

İbn Ebi Ye’fur şöyle diyor: İmam Cafer Sadık (a.s)’a Allah-u Teâlâ’nın, **“O ilktir; O sondur”** buyruğunun anlamını sorarak, “Allah’ın ilk olmasının ne anlama geldiğini bildik; bize O’nun “son” olmasının ne anlama geldiğini açıklayın” dedim.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Âlemlerin Rabbi Allah’tan başka hiçbir şey yoktur ki bozulmasın veya değişmesin ya da değişime uğrayıp yok olmasın veya renkten renge, biçimden biçime, nitelikten niteliğe girmesin, çokluktan azlığa ve azlıktan çokluğa geçmesin. Çünkü O geçmişte ve gelecekte her zaman vardır ve hep aynı durumdadır. O her şeyden önce var olan ilktir ve her şeyden sonra var olmaya devam edecek sondur. Diğerlerinde (insanda) olduğu gibi O’nun sıfatları ve isimler değişmez. Örneğin insan bir defasında topraktır, bir defasında et ve bir defasında da kan. Bir defasında çürümüş kemiktir veya hurma bir merhalede olgunlaşmamış, bir merhalede olgunlaşmış ve taze ve bir merhalesinde de kurumuş olur. Bunlar için

kullanılan isim ve sıfatlar değişirler; fakat Allah-u Teâlâ için bunların aksi bir durum söz konusudur.”¹

1– İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur: “Kalbinde beyaz bir nokta bulunmayan bir kul yoktur. Kul günah işlediği zaman bu beyaz noktanın ortasında siyah bir nokta belirir. Kul tövbe edince siyah leke silinir. Günahlara devam ederse siyahlık gittikçe büyür; derken beyaz noktayı bütünüyle kapsar. Beyaz nokta da kaybolunca, artık kişinin hayra dönmesi ebediyen mümkün olmaz. İşte şu ayet buna işarettir: **“Hayır, doğrusu, onların işleyip kazandıkları şeyler, kalplerinin üzerine pas olmuştur.”** (Mutaffifin, 14)”²

2– İmam Rıza (a.s), “Dünyada hakiki bir nimet yoktur (dünya nimetleri hakiki ve kalıcı değildir)” buyurdu. Bunun üzerine, “Allah-u Teâlâ, **“Sonra o gün, (size verilen) ni'metten sorulacaksınız.”** (Tekasür, 8) buyurmuştur. Dünyadaki bu nimet nedir? Denildi. Bu nimet serin su mudur?” denildi.

İmam Rıza (a.s) yüksek bir sesle, “Siz bu nimeti böyle mi yorumluyorsunuz? Bu nimeti nasıl tanıtıyorsunuz?” buyurdu; “Bir grup serin sudur diyor. Başka bir grup, temiz yemektir diyor. Ayı bir grup, iyi bir uykudur diyor. Babam, babası İmam Cafer Sadık (a.s)’tan şöyle naklediyor: Sizin bu ayetin tefsiriyle ilgili görüşleriniz onun yanında söz konusu edildi. İmam Cafer Sadık (a.s) öfkelenerek şöyle buyurdu: Allah-u Teâlâ kullarından onlara bağışladığı şeylerden sormayacak, bu konuda onlara minnet bırakmayacaktır. Kulların verdikleri (maddî) nimetlerden dolayı

1– Usul-i Kâfi, c.1, s.115.

2– Usul-i Kâfi, c.2, s.273.

minnet bırakması çirkindir. O halde, kulların yapmaya yanaşmadığı bu iş nasıl Allah'a nispet edilebilir? Aksine, -Allah-u Teâlâ'nın sorguya tabi tutacağı şey– biz Ehl-i Beyt'in sevgi ve muhabbetidir; Allah-u Teâlâ tevhid ve peygamberlikten sonra bizim velayetimizden dolayı sorguya tabi tutacaktır; kul, eğer bu nimete sadık kalmışsa, onu cennetin tükenmez nimetlerine ulaştıracaktır.”¹

3– İmam Hasan Askerî (a.s) bir hadiste Allah-u Teâlâ'nın, **“Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı.”**² Buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur: “Nuh'tan sonra hilekâr sihirbazların sayısı arttı. Allah-u Teâlâ zamanın peygamberine sihirbazların yaptıklarını öğreten, sihirbazların sihrini bozan ve hilelerini etkisiz hale getiren iki melek gönderdi. Peygamber bunları o iki melekten öğrendi ve Allah'ın emriyle insanlara da öğretti. İnsanlara bu vesileyle sihri bilip sihirbazların sihrini çürütmelerini emretti. Onları, öğrendikleri şeylerle insanlara sihir yapmaktan sakındırdı. Tıpkı zehri tanıtip onun ilacını öğreten kimse gibi... Nihayet diyor ki: **“Hâlbuki o iki melek,”** sihir ve onu çürütmeyi öğrettikleri **“herkese: Biz ancak -kullara– imtihan için gönderildik -diyorlardı–”** Tâ ki onlar öğrendikleri sihirle Allah'a itaat etsinler, onunla sihirbazların hilesini çürütsünler ve insanları sihirlemesinler. Dolayısıyla, sihri yaparak, onunla insanlara zarar vererek ve senin sihirle insanları dirilttiğine ve öldürdüğüne, -Allah'tan başka– diğerlerinin yapamadığı bir şeyi yaptığına inanmaya davet ederek kâfir olma! Çünkü bu küfürdür... Ancak **“Onlar, kendilerine fayda vereni**

1– Vesailu's-Şia, c.24, s.298–299; Uyun-i Ahbari'r-Rıza, c.2, s.129.

2– Bakara, 102.

değil de zarar vereni öğrenirler.” Çünkü insanlar sihir yapıp diğerlerine zarar vermek için sihir öğrenince, sonuçta dinleri için zararlı olan ve yararı olmayan bir şeyi öğrenmiş oldular...”¹

2– Ahkâmla İlgili Ayetleri Açıklamak

Kur'an-ı Kerim'deki ahkâmı açıklamak Allah Resulü (s.a.a) ve değerli vasilerinin vazifelerindendir. Bu gibi açıklamaların tesis yönü olmadığı ve sadece Allah-u Teâlâ'nın Kur'an ayetlerinden maksadını açıklama yönü olduğu için Kur'an tefsiri kapsamına girmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de namaz, oruç, hac ve benzeri şeyleri yerine getirmeye yönelik yapılan genel emirlerden sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamlarının buyrukları o emirleri açıklama konumundadır; yoksa o emirlerin yanında veya çerçevesinde yeni bir şey tesis etmek değildir. Dolayısıyla, bazılarının bu açıklamaları tefsir bilmeyip, bunların Kur'an'a oranla büyük millet meclisinde onaylanan kanunlar konumunda olduğunu sanmaları doğru değildir.² Çünkü normal kanunlar çoğu yerde anayasanın yanında veya çerçevesinde yeni itibar ve kurallar tesis etmek konumundadır. Dolayısıyla tefsir, anayasa olarak kabul edilmeyebilir. Oysa Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin Kur'an'daki hükümlerle ilgili buyrukları Allah Teâlâ'nın muradının açıklaması konumunda olup belirsiz noktaları açıklığa kavuşturduğunu net bir şekilde görmekteyiz; tefsir nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bu gibi açıklamaları kapsamına almaktadır.¹

1– Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c.1, s.266; Vesailu's-Şia, c.17, s.147.

2– Bk. Tefsir-i Tensim, c.1.

1– Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.a)'den bu şekilde nakledilen sahih

Dolayısıyla, ahkâm alanında rivayet edilen hadislerin çoğu Kur'an-ı Kerim'in ahkâm ayetlerinin bir tefsiridir; bu hadisleri dört bölümde inceleyebiliriz:

- 1– Kur'an'daki ahkâmın felsefe ve önemini açıklayan rivayetler
- 2– Kur'an'daki ahkâm ve konuları açıklayan rivayetler.
- 3– Kur'an'daki ahkâmın genel veya kısmî örneklerini açıklayan rivayetler.
- 4– Kur'an'daki ahkâmın şartlarını açıklayan rivayetler.

Burada direkt olarak ahkâm ayetlerini tefsir eden bazı rivayetleri nakledeceğiz:

1– İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Ramazan ayında, “Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al.”* buyuran zekât ayeti nazil olunca Resul-i Ekrem (s.a.a) bir münadiye, insanların arasına, “Allah size namazı farz kıldığı gibi zekâtı farz kılmıştır” diye nida etmesini emretti. Sonra Allah Teâlâ altın, gümüş, deve, koyun, arpa, hurma ve üzümünden zekât verilmesini farz kıldı. Peygamberin (s.a.a) münadisi (nida eden) Ramazan ayında halkın arasında bağırarak bu konuyu ilan etti ve Allah Resulü (s.a.a) diğer şeylerden zekât almadı.

Resul-i Ekrem (s.a.a), onların mallarının belli bir bölümünü zekât için vermelerini belirtmedi; bir yıl böyle geçti; insanlar oruç tuttular ve Ramazan bayramında iftar ettiler. Sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) münadisine insanların arasın-

rivayetlere tefsir denilmiştir. Bk. “Ehl-i Beyt ve Kur'an Tefsiri” bölümünün baş tarafında, Tefsirin Anlamı kısmına.

da şöyle nida etmesini emretti: “Ey Müslümanlar! Namazınızın kabul olması için mallarınızın zekâtını verin.” Sonra Allah Resulü (s.a.a) -zekât almaları için- zekât ve vergi memurlarını gönderdi.”¹

2- Abdulazim Hasenî şöyle demektedir: İmam Muhammed Cevad (a.s)’dan Allah’tan başkası için boğazlanan hayvanın hükmünü² sordum. İmam (a.s), “Maksat put veya bir ağaç için boğazlanan hayvanlardır. Allah-u Teâlâ leş, kan ve domuz etini haram ettiği gibi bu şekilde boğazlanan hayvanları da haram etmiştir. O halde, aşırı gitmemek ve haddi aşmamak kaydıyla çaresiz kalan bir kimse leş (murdar) etinden yiyebilir.”

Ben, “Ey Allah Resulü (s.a.a)’nın oğlu! Çaresiz kimseye leş eti ne zaman helal olur?” diye sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Babam babasından şöyle riva-yet ediyordu: İnsanlar Resul-i Ekrem (s.a.a)’den, “Ey Allah’ın Resulü! Biz şiddet, baskı ve açlık içerisinde kaldığımız bir bölgede bulunuyoruz. Leş eti bize ne zaman helal olur?” diye sordular. Hazret (s.a.a) şöyle buyurdu: “Gezinme ve keyif sürmek için gitmemişseniz veya orada açlığınızı giderebilmeniz için bir bitki ve yeşillik bulunmazsa, bu durumda çaresiz kalmış olursunuz ve leş eti yemeniz helal olur.”

Abdulazim şöyle diyor: Ben, “Ey Allah Resulü’nün oğlu! **“Ama kim mecbur kalırsa, (başkasına) saldırmadan ve sınırı aşmadan (bunlardan) yemesinde bir günah yok-**

1- El-Kâfi, c.3, s.497.

2- Bk. Bakara Sûresi, 173. ayet.

tur.”¹ Ayetinin anlamı nedir?” diye sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Ayette geçen “âdin” (sınırı aşan) kelimesinden maksat hırsızdır. “Bağı” ise, ailesi için yemek amacıyla değil, zaman geçirmek ve boş yere avlanmaya giden kimsedir. Bu ikisi çaresiz de kalsalar, leş etini yemeleri normal şartlarda olduğu gibi çaresizlik durumunda da onlara haramdır. Bu ikisi seferde namaz ve oruçlarını kısaltma hakkına sahip değillerdir.”

Abdulazim şöyle diyor: Ben, **“Boğulmuş, (tahta veya taş-la) vurul(arak öldüröl)muş, yukarıdan düşmüş, boy-nuzlanmış ve canavar parçalayarak ölmüş olan hayvanlar -henüz canları çıkmadan kestikleriniz hariç-”**² ayetinden maksat nedir?” diye sordum. İmam (a.s) şöyle cevap verdi:

“-Ayetin Arapçasında geçen- ‘Munhanika’ boğulmuş hayvandır. ‘Mevkuze’ hastalanan ve hastalığı onu artık hareket edemeyecek bir hale düşüren hayvandır. ‘Muterredkiye’ yüksek bir yerden veya dağdan düşen veya kuyuya düşerek ölen ve ‘Netiha’ başka bir hayvanın boynuzlayarak öldürdüğü hayvandır. ‘Ma ekele’s-sebu’ ise yırtıcı hayvanların parçalayarak öldürdüğü hayvandır. ‘Mâ zubihe ale’n-nusub’ cahiliye döneminde bir taş veya bir put karşısında boğazlanan hayvanlardır. (Bu haramdır) henüz canları çıkmadan kestikleriniz hariç.”³

3- Zurare şöyle diyor: İmam Muhammed Bakır (a.s)’a tememmüm hakkında sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

1- Bakara, 173.

2- Maide, 3.

3- Men La Yehzuru’l-Fakih, c.3, s.343-345.

“Ammar Yasir, Allah Resulü (s.a.a)’nın yanına gelerek, “Cenabet oldum ve su da yoktu” dedi.

Allah Resulü (a.s), “Peki ne yaptın ey Ammar?!” diye sordu. Ammar, “Elbiselerimi çıkardım ve sonra kendimi top-rağa sürdüm” cevabını verdi. Resul-i Ekrem (s.a.a), “Eşek böyle yapar” buyurdu; “Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **‘Yüzünüze ve ellerinize yerden meshedin.’** Allah Resulü (s.a.a) daha sonra iki elini yere vurdu. Onları birbirine sürdükten sonra alnından iki kaşının altına kadar çekti. Sonra da sağ elinden başlayarak ellerinden birini diğer elinin üstüne çekti.”¹

4– İmam Muhammed Bâkır (a.s) Allah-u Teâlâ’nın, **“De ki: Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir.”**² buyruğunun anlamı hakkında, “Yani onların oruçları, iftarları ve hacları için -vakit ölçüleridir-” buyurdu.³

5– Muhammed b. Müslim şöyle demektedir: İmam Muhammed Bakır (a.s), **“Oruca (güç) dayananların fidye vermesi, bir yoksulu doyurması lâzımdır.”**⁴ Ayeti hakkında şöyle buyurmuştur: “Maksat yaşlı adam ve susama hastalığına yakalanan kimsedir.” **“Buna da gücü yetmeyen (oruç tutamayan), altmış fakiri doyurmalıdır.”**⁵ Ayeti hakkında ise, “Maksat, hastalık veya susuzluk nedeniyle -oruç tutamayan kimsedir-?” buyurdu.¹

1-Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.302; Mustetrefat-i Es-Serair, s.554. ve Vesailü’ş-Şia’da, c.3, s.360’da.

2– Bakara, 189.

3– Tehzibu’l-Ahkâm, c.4, s.166.

4– Bakara, 184.

5– Mücadele, 4.

1– Tehzibu’l-Ahkâm, c.4, s.237.

6– İmam Muhammed Bakır’dan (a.s), **“Nikâhı arzulamayan oturan (ihtiyar) kadınların...”**¹ Ayetinde, kadınların hangi örtülerini bırakabilecekleri kastediliyor?” diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Dış örtülerini -bırakabilecekleri– kastediliyor.”²

7– İmam Cafer Sadık (a.s), **“Onlar zuru (batılı) görmezler.”**³ Ayeti hakkında, “Zur’dan maksat ginâdır.” buyurdu.⁴

F– Ayetleri Tevil Edip Batinî Anlamlarını Açıklayarak Tefsir Etmek

Çeşitli hadislerle göre şurası kesindir ki, Kur’an-ı Kerim’in zahiri anlamlarının ötesinde, bir takım batini anlamları da vardır; bu batınî anlamları, normal konuşmaları anlamada kullanılan metotlarla anlamak mümkün değildir, aksine, normal insanların anlayamayacağı normal hakikatlerin ötesindeki bu hakikatleri anlamak için özel bir manevî temizlik makamına sahip olmak şarttır. Şurası kesindir ki, bu makama en mükemmel şekilde sadece Resul-i Ekrem (s.a.a), Ehl-i Beyt İmamları ve Hz. Fatıma (s.a) sahiptir. Bazı araştırmacılara göre,⁵ gerçi normal insanlar bu ma-

1– Nur, 60.

2– El-Kâfi, v.5, s.522.

3– Furkan, 72.

4– El-Kâfi, c.6, s.431.

5– Feyz-i Kaşanî (r.a) bu konuda şöyle buyurmuştur: Sadece Allah’a itaat eden, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt’e tabi olan, ilmini -ilim kaynağı olan– onlardan alan, o yüce şahısların eserlerini araştıran ve ilimde derinleşerek onların sırlarını genel olarak bilen bir kimse tanınmasında emin olur, kalp gözleri açılır, eşyalar hakkında bilinç sahibi olma akımıyla karşılaşır ve yakın ruhu ile birlikte olur. Yemek için keyif sürenlerin geçilmez ol-

kama tam olarak ulaşamazlarsa da ondan tamamen mahrum da olmazlar. Onlar da tamamen Ehl-i Beyt'e tabi olarak manevî temizliğin bazı derecelerine ulaşabilir ve Kur'an'ın bazı manevî anlamlarına vakıf olabilirler. Bunlara örnek olarak Hz. Selman-i Farsî, Uveys-i Karanî, Meysem-i Temmar ve Cabir-i Cu'fî'yi gösterebiliriz.

Yukarıda değindiğimiz şu noktayı yine tekrarlıyoruz: Şia'nın Kur'an ayetlerinin batını anlamı ve tevili olduğuna inanması Kur'an'ın zahirini reddetmesi anlamına gelmez; aksine, Şia'nın, Kur'an'ın zahirinin ilk etapta hüccet olduğuna, sonraki merhalede, Kur'an'ın batınî anlamlarının da Peygamber ve Ehl-i Beyt'ten nakledilen rivayetler gibi kesin bir delille ispatlanması durumunda onun da hüccet olduğuna inandığı aydınlık kazanmıştır. Dolayısıyla, Şia'nın Kur'an'ın batını anlamı ve te'viline inanmasını onları eleştirmek için vesile edip “Şia Kur'an ayetlerinin tevili olduğuna inandığı için Kur'an'ın tefsiri olmadığını kabul ediyor” diye söyleyenlerin sözü kasıtlı veya cahilce bir sözdür.

Tevilin kendisinin çeşitli kısımları vardır; onlardan bazıları şöyledir:

duğuna inandıkları zor yollardan geçer, cahillerin dehşet ettiği şeylerle ünsiyet kurar ve cismi dünya ile istinbat eder; elbette böyle bir lütfе uğramak Allah-u Teâlâ'nın yüceliğinden uzak değil ve O'nun kereminden böyle bir şeyin sergilenmesi şaşılacak bir durum değildir.

Ve yüce Ehl-i Beyt İmamları yukarıdaki makama sahip olan as-haplarından bazılarını kendilerinden sayarak, “Selman biz Ehl-i Beyt'tendir” buyurmuşlardır. O halde, bu özelliklere sahip olan bir kimsenin ilimde rüşuh edip derinlere inenlerden olması uzak bir ihtimal değildir. Bk. Tefsir-i Safî'nin mukaddimesi.

Zahirî anlamla birlikte ayet için yeni anlam zikretmek;

Belli bir kavim hakkında nazil olan ayetleri yeni örneklerine genişletmek;

Ve ayetin anlamında tasarruf etmeyi gerektiren örnekler zikretmek.

Şimdi, Ehl-i Beyt'in, yukarıdaki kısımların birinin çerçevesinde ayetlerin batını anlamlarını açıklamalarından bazı örnekler verelim:

1– Merhum Tabersî “Mecmau'l-Beyan” adlı eserinde şöyle demiştir: Mu'tasım'ın İmam Muhammed Cevad (a.s)'a Allah-u Teâlâ'nın, “**Mescidler, Allah'a mahsustur. Allah ile beraber hiç kimseye yalvarmayın.**” (Cin, 18) buyruğunun ne anlama geldiğini sordu. İmam (a.s), şöyle buyurdu: “*Mescitlerden maksat, insanın üzerinde secde ettiği yedi uzvudur.*”¹

Yukarıdaki hadiste “El-mesacid” kelimesi için zahiri anlamı dışında batınî bir anlam da zikredilmiş ve bu anlam fıkıhta, hudud babında şerî bir hükmü ispatlamanın kaynağı olmuştur.

2– Mufazzla b. Muhammed şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)'a, Allah-u Teâlâ'nın, “**Andolsun, Kitap ehlin-den hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak**

1– Vesailu's-Şia, c.6, s.345. Bu anlamda Kâfî kitabında da bir hadis nakledilmiştir: İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Secdenin yedi uzvun üzerinde yapılması farzdır; Allah-u Teâlâ Kitabında bunu zikrederek, “Secde yerleri, Allâh'a mahsustur. Allah ile beraber hiç kimseye yalvarmayın” buyurmuştur. Bu uzuvlar şunlardan ibarettir: Alın, iki elin içi, iki diz kapağı ve iki ayağın başparmağı. Burnu yere koymak ise sünnettir.*

olmasın.”¹ ayeti hakkında sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Bu ayet yalnız bizim hakkımızda nazil olmuştur. Fatıma evlatlarından hiç kimse masum imamın imamlığını ikrar etmeden önce ölmez; tıpkı “Vallahi dediler, Allah seni bizden üstün kıldı. Doğrusu biz suç işlemiştik!”*² diyerek Yusuf’a ikrar eden Yakub evlatları gibi.”

Bu hadiste, bir kavim hakkında nazil olan ayet diğer örneklerine de genişletilmiştir.

3– İmam Cafer Sadık (a.s), Allah-u Teâlâ’nın **“Ve işaretler koydu. Yıldızla da yollarını bulurlar onlar.”**³ ayeti hakkında şöyle buyurmuştur: *“Bu ayetin zahiri ve batını vardır. Onun zahiri Kutup yıldızıdır ve kible onunla bulunur; karadaki ve denizdeki insanlar onun vesilesiyle yollarını bulurlar; çünkü bu yıldız hiçbir zaman yok olmaz.”*⁴

Diğer bir hadiste ise şöyle geçer: İmam Muhammed Bâkır (a.s) Allah-u Teâlâ’nın **“Ve işaretler koydu. Yıldızla da yollarını bulurlar onlar.”** buyruğu hakkında, *“-Bu ayet-teki- “necm” (yıldız)den maksat biziz.”* buyurdu.

Bu ayette “necm”in Ehl-i Beyt İmamlarına tatbik edilmesi, ayette geçen “necm” kelimesinin anlamını geniş tutmayı gerektiriyor.

4– Ali b. Cafer şöyle demektedir: İmam Musa b. Cafer (a.s)’e, “Allah-u Teâlâ’nın **“De ki: "Baksanıza, eğer suyunuz çekilse, size kim bir akarsu getirebilir?"**”¹ buy-

1– Nisa, 159.

2– Yusuf, 91.

3– Nahl, 16.

4– Biharu’l-Envar, c.24, s.82.

1– Mülk, 30.

ruğunun tevili nedir? Diye sordum. Hazret (a.s) şöyle buyurdu: *“İmamınızı bulamayıp onu göremediğiniz zaman ne yaparsınız?”*¹

Su insanların maddî hayatlarının, masum imam ise onların manevî hayatlarının kaynağıdır. Bu nedenle, ayet-i kerime su geniş bir bakışla masum imamı da kapsamına almaktadır. Bu esas üzerine, suyun yere çekilmesinin, İmam Mehdi (a.f)’nin gaybet dönemine işaret ettiği söylenmiştir.

Aynı şekilde Ehl-i Beyt imamaları “karye”, “emn”, “seyr”, “şemse”, “kamer” ve “sefine” gibi kelimelerin anlamlarını genişleterek ayetlerin zahiri anlamının yanında diğer örnekler de zikretmişlerdir. Örneğin:

5– Ebu Hamza Sumalî şöyle demektedir: Hasan Basrî, İmam Muhammed Bakır (a.s)’ın huzuruna çıktı. İmam (a.s), (onunla yaptığı bir mübahasede) şöyle buyurdu: *““Onlarla, içinde bereketler yarattığımız kentler arasında, açıkça görünen kentler var ettik ve bunlar arasında yürümeyi takdir ettik: "Onlara da geceleri ve gündüzleri güven içinde yürüyün" (dedik).”*² Ayeti hakkında görüşün nedir? Ey Hasan! Bu ayet hakkında senin “maksat Mekke’dir” diye görüş belirttiğini haber verdiler.”

İmam Muhammed Bakır (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: *“Acaba Beytullah’a gitmek isteyen bir kimseden çalınır mı?”* Veya Mekke halkı korkmuyor mu ve malları yok olmuyor mu acaba? O halde onlar ne zaman güven içerisindedirler? Hâlbuki Allah-u Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de bu örnekleri bizim için vermiştir: Biz Allah-u Teâlâ’nın bereket

1– El-Gaybe, Şeyh Tusî, s.160.

2– Sebe, 18.

verdiği kentleriz. Allah-u Teâlâ'nın buyruğundan maksat budur; çünkü Allah-u Teâlâ sürekli bize doğru gelmelerini, bizim faziletlerimizi ikrar etmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Onlarla, içinde bereketler yarattığımız kentler arasında.”** Yani onlarla ve Şiileri arasında bereket verdiğimiz kentler vardır. O kentler apaçıktır; apaçık kentler elçiler, bizden Şiilerimize rivayet edenler ve rivayeti takipçilerimize aktaran Şiilerimizin fakihleridir.

*Allah-u Teâlâ'nın, “Bunlar arasında yürümeyi takdir ettik” buyruğu ilim için yapılan misali seyirdir. Onun vesilesi ile yürüyün. “Geceleri ve gündüzleri” geceleri ve gündüzleri helal ve haram, farzlar ve ahkâm hakkında bizim vesilemizle onlara intikal eden ilim için bir misaldir. Ve onlar orada “Güven içinde”dirler. Eğer bunları, almakla yükümlü oldukları madenlerinden alacak olsalar şüphe ve sapmadan “güven”de olurlar; çünkü onlar ilmi öyle kimselerden almışlardır ki, ilmi onlardan almakla haklarında Allah'ın mağfireti sabit olur; zira onlar Hz. Âdem'den sonuna kadar ilmin mirasçılarıdır ve onun seçkin soyundandırılar. Hepsi aynı olan pak soydandırılar; bu paklık ve temizlik size değil, bize ulaşmıştır. Biz o soydanız, sen ve benzerlerin değil...”*¹

Bu rivayette geçen ayet (Sebe Sûresi'nin 18. ayeti), Sebe kavmine verilen nimetler hakkında nazil olmuştur. Bu ayetten, nimetlere nankörlük etmeleri nedeniyle onların üzerlerine ilahî azabın indiği anlaşılmaktadır. Ama acaba bu ayet sadece bu anlamla mı sınırlıdır, yoksa ayeti yeni örneklerle de uyarlayabilir miyiz? Yukarıdaki hadis bu ayetin, Sebe kavmine verilmiş nimetlerle ilgili olan zahiri an-

1– Biharu'l-Envar, c.4, s.233.

lamı dışında canlı bir örneği de olduğunu ve onun bu ümete verilen en önemli nimet, yani Ehl-i Beyt olduğunu bildirmektedir.

6– İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmaktadır: *“İşte bu nedenle Allah-u Teâlâ Muhammed (s.a.a)'i güneşe ve vasisi Ali (a.s) 'yi ise aya benzetmiştir. Allah-u Teâlâ'nın buyruğu ise şöyledir: ‘Güneşi aydınlık, ayı da ışık vesilesi kıldı’”*¹

Güneş, güneş sisteminin merkezidir; ışık, enerji ve hatta bu sistemin maddî sebep açısından ayakta kalması güneşin varlığına bağlıdır. Ay da aydınlığını güneşten alıp yere yansıtır. Fakat mana âleminde ve kulların Hakk'a kılavuzluğunda Hz. Muhammed Mustafa (s.a.a), varlık âleminin nur vericisi ve herkesin hidayetçisidir. Hz. Ali (a.s) de tıpkı ay gibi sürekli karanlık gecede onun nurunu mahlûkata yansıtır ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in üstlendiği hidayeti üstlenmiştir.

7– Abdullah b. Zurare şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s) bana şöyle buyurdu: *“Benim selamımı babana ulaştır ve ona de ki: Ben seni savunmak için kusurunu söylüyorum; çünkü halk ve düşmanlar bizim kendimize yakın görüp konumunu övdüğümüz kimselere derhal eziyet ediyorlar. Onu, bizim kendisine sevgi beslememiz ve onun bize yakınlığıyla suçluyorlar; onu incitip öldürmek istiyorlar. Bizim kötü saydığımız kimseleri ise övüyorlar; dolayısıyla, senin hakkında kötü şeyler söylememin tek sebebi bize olan konumun ve yönelişinle meşhur olmandır; sen bizi sevip bize meylettiğin için halkın yanında övülmeyip kınanmaktasın.*

1– El-Kâfi, c.8, s.379 ve bk. Nuru's-Sekaleyn tefsiri, c.4, s.384.

Dolayısıyla, ben sana kusur bularak bu vesileyle seni övmek ve böylece onların şerrini senden defetmek istedim. Allah-u Teâlâ şöyle buyuruyor: “O (yaraladığım) gemi, denizde çalışan yoksullarındı. Onu kusurlu yapmak istedim, çünkü onların ilerisinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı.”¹ Allah tarafından nazil olan budur. Gemi sağladı. Allah’a and olsun ki o gemiyi sadece kralın elinden kurtarmak ve onun eline düşmemesi için kusurlu etti. O gemi sağladı ve kusurlu değildi. Allah’a hamd olsun.

O halde bu misali idrak et; Allah sana merhamet etsin. Allah’a and olsun ki sen benim yanımda insanların en sevimlisin, babamın hayatında ve vefatından sonra onun yarenlerinin en sevimlisin! Çünkü o su ile dolu büyük denizin en iyi gemisisin ve arkanda da hidayet denizinden gelen tüm sağlam gemileri içindikilerle birlikte gasp etmek için onların geçişini gözeten zalim ve gasbeden bir padişah var. Hayatında Allah’ın rahmeti ve ölümünde de O’nun rahmet ve rızvanı senin üzerine olsun.”²

G– Tarih Vesilesiyle Kur’an’ı Tefsir Etmek

Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetleri, bir takım tarihî olaylara işaret etmektedirler; fakat Kur’an-ı Kerim sahip olduğu hidayet edicilik hedefi nedeniyle, sadece o olayların önemli bölümlerini nakletmiş ve onları daha geniş bir biçimde incelemeyi insanların üzerine bırakmıştır. Ehl-i Beyt olaylarının açıklanmasına, Kur’an-ı Kerim’in daha iyi anlaşılmasına veya ayetten yeni konuların elde edilmesine yardımcı olan yerlerde, ilgili olayları beyan ederek, ayetleri açıkla-

1– Kehf, 79.

2– Ricalu’l-Keşşî, s.133.

yıp tefsir ediyorlardı. Burada örnek olarak onlardan bazılarına değineceğiz:

İbn Cerir, Ebu’l-Şeyh ve İbn Merduveyh Hz. Ali (a.s)’den şöyle rivayet etmektedirler: “*Resul-i Ekrem (s.a.a) Bedir savaşı gecesi arka arkaya namaz kılarak “Allah’ım! Bu grup (Müslümanlar) helak olacak olursa, artık sana ibadet edecek kimse kalmayacak” buyurdu. O gece şiddetli bir yağmur yağdı. Allah-u Teâlâ’nın, “Üzerinize sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi (birbirine) bağlamak ve ayakları(nızı) pekiştirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu.”¹ Buyruğunun anlamı da budur.”²*

2– Hasan b. Veşşa şöyle demektedir: İmam Rıza (a.s)’dan şöyle duydum: “İsrailoğullarında hakemlik etme ve hüküm verme kanunu şöyleydi: Birisi bir şey çalacak olsaydı, bu nedenle köle edilirdi. Yusuf küçük yaşta halasının yanında kalıyordu ve halası onu çok seviyordu. İshak peygamberin Yakub’a taktığı bir kemeri vardı. O kemer Yusuf’un kız kardeşinin yanındaydı. Yakub, Yusuf’u halasından almak isteyince halası üzülerek Yakub’a, “Bekle onu sana göndereyim” dedi. Sonra o kemeri (küçük bir çocuk olan) Yusuf’un elbisesinin altından beline takarak gönderdi. Yusuf babasının yanına gelince halası gelerek kemerin çalındığını söyledi. Sonra Yusuf’un üzerini aradı ve kemeri Yusuf’un üzerinde buldu.

İşte bu nedenle, Yusuf ölçeği kardeşinin yüküne yerleştirdikten sonra onlara, yükünde “kayıp eşya” bulunan kim-

1– Enfal, 11.

2– Ed-Dürri’l-Mensur, c.3, s.171; bk. Biharu’l-Envar, c.63, s.453.

senin cezası nedir?” dedi. Dediler ki: “Bunun cezası, aralarındaki sünnetin uygulanmasıdır.” Dolayısıyla, Yusuf aramaya kardeşlerinin yükünden başladı ve ölçeği kardeşinin yükünde buldu. Bu nedenle Yusuf’un kardeşleri, **“(Bu) çaldıysa bundan önce kardeşi de çalmıştı.”**¹ —Yusuf’un kardeşlerinin— maksatları bu kemerd. Yusuf bu gerçeği içinde sakladı ve onlara açmadı.”²

3— Eban Ahmer şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)’a Allah-u Teâlâ’nın **“Ve kazıklar sahibi Firavun-a?”**³ buyruğu hakkında “Neden Firavun’a “Zu’l-evtat” (kazıklar sahibi) denilmiştir?” diye sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Çünkü Firavun birine işkence yapmak istediği zaman, onu yüz üste yere yatırıyor, ellerini ve ayaklarını çekerek açıp kazıkla yere çiviliyordu. Bazen onu geniş bir tahtanın üzerine yatırarak ayaklarını ve ellerini dört kazıkla çiviliyordu. Sonra ölünceye kadar onu o halde bırakıyordu. Bu nedenle Allah-u Teâlâ onu **“Kazıklar sahibi”** diye adlandırmıştır.”⁴

4— İmam Muhammed Bakır (a.s) şöyle buyurmaktadır: “İmran’ın eşi rahmindeki bebeğini hür köle etmeyi adadı. Hür köle, mescide ait olan ve doğumundan sonra mescide götürülen ve asla mescitten çıkmayan köleye deniliyordu. İmran’ın eşi Meryem’i doğurunca, **“Allah onun ne doğurduğunu bildiği halde yine şöyle söyledi: "Rabbim, onu kız doğurdum, erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrin-**

1— Yusuf, 77.

2— Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.186; bk. Yusuf, 76–77.

3— Fecr, 10.

4— İlelu’ş-Şerayi, c.1, s.69–70.

den sana ısmarlıyorum.”¹ Peygamberler, Meryem’in bakımını üstlenmek için kura çektiler. Kura Zekerıyya’nın adına çıktı. Zekerıya, İmran’ın eşinin kız kardeşinin eşi idi. Zekerıya Hz. Meryem’in bakımını üstlendi ve onu mescide yerleştirdi. Meryem kadınların gördüğü aybaşı görme yaşına ulaştığı zaman bütün kadınlardan güzeldi. Namaz kıyor ve mihrap onun nuruyla aydınlatıyordu. Zekerıya, Meryem’in evine girince onun yanında yaz mevsiminde kış meyveleri ve kış mevsiminde yaz meyveleri olduğunu görüp, **“"Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor?" dedi. (O da) "Bunlar, Allah katından geliyor" dedi... Orada Zekerıyyâ, Rabbine dua etmişti.”** Demişti ki: **“Doğrusu ben arkamdan, yerime geçecek yakınlar(ımın iyi hareket etmeyecekler)inden korktum.”**²...³

H– Benzetme Yoluyla Tefsir

Şüphesiz muhatapları tanımak ve onların bilgi seviyesini bilmek, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt’in Kur’an ayetlerinin tefsirinde dikkat ettikleri hususlardandır; tefsir rivayetleri arasında Ehl-i Beyt İmamlarının, bazen ayetlerin anlamlarını anlaşılır kılmak ve kolaylaştırmak için benzetme yaptıklarını ve gözle görülebilir ve hissedilebilir basit örnekler vererek, görünüşte anlaşılması zor olan mefhumları muhataba aktardıklarını görmekteyiz. Onlardan bazıları şöyledir:

1— İbn Abbas şöyle demektedir: Yahudi bir adam Hz. Ali (a.s)’ye, “Rabbi’nin yüzü nereye dönüktür?” diye sordu. Hz. Emirü’l-Müminin Ali (a.s) bana, **“Ey İbn Abbas! Ateş**

1— Âl-i İmran, 36.

2— Âl-i İmran, 37.

3— Tefsir-i Ayyaşî, c.1, s.171.

ve odun getir” buyurdu. Ben gidip ateşle odun getirdim. Hazret (a.s) odunları yakarak, “*Ey Yahudi! Bu ateşin yüzü hangi yöndedir?*” diye sordu. Yahudi, “Ateşin yüzü olduğunu bilmiyorum” dedi. Bunun üzerine İmam, “*Benim Rabbim bu benzetmeden daha yücedir. Doğu ve batı O’nundur. “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır.”*¹ Buyurdu.²

2– “**Derileri piştikçe azabı tatsınlar diye onlara başka deriler vereceğiz! Şüphesiz Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.**”³ İmam Cafer Sadık (a.s)’a bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak, “Nasıl başka deriler verilir?” diye sordular. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “*Bir kerpici alıp kırarak ezsen ve böylece toprak yapsan ve sonra tekrar kalıba döksen; bu aynı kerpiç olur mu? Şüphesiz bu onun aynıdır. Sadece onda bir değişim olmuştur; fakat aslı aynıdır.*”⁴

3– Abdulmelik b. Amr şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s), “**Ve harcadıkları zaman, ne israf ederler ne de cimrilik ederler; harcamaları, bu ikisinin arasında dengeli olur.**”⁵ Ayetinin anlamını sordum. Bunun üzerine İmam (a.s) bir avuç çakıl taşı alıp elini yumarak, “*Bu Allah’ın, Kitabında buyurduğu az vermektir*” buyurdu. Daha sonra bir avuç daha açıp elini açarak, “*Bu da israf ve aşırıcılıktır*” buyurdu. Peşinden bir avuç daha aldı. Onun bir miktarını döktü ve bir miktarını da tutarak, “*Bu ise ikisinin*

1– Bakara, 115.

2– El-Hisal, c.2, s.595–597.

3– Nisa, 56.

4– Tefsir-i Kummî, c.1, s.141; Biharu’l-Envar, c.8, s.288.

5– Furkan, 67.

ortasıdır” buyurdu.¹

I– Nüzul Sebebinin Açıklayarak Tefsir Etmek

Ayetlerin nüzul sebeplerine vakıf olmanın, Kur’an-ı Kerim ayetlerinin mefhum ve delaletlerini anlamada çok önemli bir rolü vardır; çünkü müfessirin ayetlerin nüzulünün tarihî atmosferinden haberdar olması ona tahlil ve açıklama yolunu gösterir ve onun ihtimaller girdabında dönüp durmasını engeller. Esasen ayetin nazil olma sebebi, zaman ve mekândan ibaret olan ve sözlü olmayan karinelerdir; dolayısıyla, her müfessirin tefsirinin itibar ve değeri, onun bu gibi şeyler hakkındaki geniş ve derin bilgisiyledir. Ehl-i Beyt birçok yerde nüzul sebepleri ilminin önemine işaret ederek bu ilme vakıf olmayı, kendilerinin özelliklerinden saymışlardır:

1– İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: “*Allah’a and olsun ki, ne hakkında ve nerede ve kimin hakkında nazil olduğunu bilmediğim bir tek ayet bile yoktur. Allah-u Teâlâ bana anlayan bir kalp ve konuşan bir dil vermiştir.*”²

2– Yakub b. Cafer şöyle demektedir: İmam Hadi (İmam Ali en-Naki) (a.s) ile birlikte olduğum bir sırada adamın biri İmam’a (a.s), “Sen Allah’ın Kitabından duymadığın bir şeyi tefsir ediyorsun” dedi.

İmam (a.s) ona şöyle cevap verdi: “*Kur’an insanlara nazil olmadan önce bize nazil olmuş, insanlar için tefsir edilmeden önce bize tefsir edilmiştir. Onun helal ve haramını, nasih ve mensuhunu, yolculukta nazil olan ayetlerini, yolculuk dışında nazil olan ayetlerini, hangi gecede, kaç ayet,*

1– El-Kâfi, c.4, s.55.

2– Şevahidu’t-Tenzil, c.1, s.46.

kimin hakkında ve hangi konuda nazil olduğunu biz biliyoruz. Biz Allah'ın yeryüzündeki hâkimleri ve kulları üzerine şahitleriyiz. Bu da Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğudur: “Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir.” (Zuhruf, 19) Şahitlik bizim içindir, sorguya çekilmek ise bizim tanık olduğumuz insanlar içindir. Bu, sana ulaştırdığım bir ilimdi ve benim üzerime gerekli olan şeyi sana eda ettim. Kabul edecek olursan Allah'a şükret; fakat eğer terkedersen, -bil ki- Allah her şeye tanıktır.”¹

NÜZUL SEBEPLERİNİ TANIMANIN ETKİ VE FAYDALARI

Kur'an bilimleri âlimleri, ayetlerin nüzul sebeplerini tanımanın çok önemli etki ve faydaları olduğunu vurgulamışlardır; onlardan bazıları şöyledir:

1- Haklarında Bir Ayet Nazil Olan Kişileri Tanımak

Sadr-ı İslam'daki insanlar arasından olumlu ve olumsuz örnekleri belirtmek, söz ve davranışları sonraki dönemlerde yaşayan Müslümanlar için örnek olması gereken kişileri tanımak, İslam tarihinde vukû bulan olayları doğru tahlil etmek ve sapık akımlarla doğru akımları birbirinden ayırt etmek sadr-ı İslam'ın şahsiyetlerini tanımaya bağlıdır.

Örneğin, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin önemli bir bölümü Ehl-i Beyt ve onların yaşam tarzı ve yine düşmanlarının onlara karşı tutumları hakkında nazil olmuştur. Bu ayetleri inceleyerek onların kişiliklerinin çeşitli yönlerini anlayabiliriz. Ve bu tanımayla, Resul-i Ekrem'den (s.a.a) sonraki olayların değerlendirmesi de Kur'an'ın bu temellerine dayandırılacaktır.

“Tathir” ayeti, “Velayet” ayeti, “İnzar” ayeti, “Yakınlarına hakkını ver” ayeti ve diğer birçok ayetin nüzul sebebini incelemek, Ehl-i Beyt'in ümmeti üzerindeki hakları ve bu hakların karşısında olumlu veya olumsuz tutumlar sergileyen ve İslam tarihinde bugüne kadar rol oynayan olayları aydınlığa kavuşturmaktadır.

Kâfirler, münafıklar ve muhalif olaylar hakkında da birçok ayet vardır. Onların da nüzul sebeplerini bilmek, muhalif akımların temellerini ve günümüze kadar uzantılarını ta-

1- Besairu'd-Derecat, s.199.

nıma da oldukça etkili rolleri vardır. Bu bölümde, Ehl-i Beyt'in nüzul sebepleri açıklamalarından birkaç örnek vereceğiz:

1– Muaviye b. Ammar şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık'ın (a.s), **“Ey peygamber, ellerinizde bulunan esirlerle söyle: "Eğer Allah, sizin kalplerinizde bir hayır olduğunu bilirse, size, sizden alınan(fidye)den daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar.”**¹ Ayeti hakkında şöyle buyurduğunu duydum: *“Bu ayet Abbas, Akil ve Nevfel hakkında nazil olmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.a) Bedir savaşında Haşimoğullarından hiç kimsenin ve Ebu'l-Bahterî'nin öldürülmemesini emretti. Dolayısıyla hepsi esir düştüler. Allah Resulü (s.a.a) Hz. Ali (a.s)'yi, “Bak Haşimoğullarından kim var?” diye gönderdi. Emirü'l-Müminin Ali (a.s) yolda Akil b. Ebu Talib'e rastlayınca yolunu değiştirdi. Akil, Ali (a.s)'ye, “Ey anamın oğlu Ali! Allah'a andolsun ki sen beni ve benim -zor- şartlarımı gör-dün.” dedi.*

Emirü'l-Müminin Ali (a.s) Allah Resulü (s.a.a)'nın yanına dönerek, “Abbas falancanın elinde, Akil filancanın elinde ve Nevfel b. Haris ise falan kesin elindedir” dedi.

Resul-i Ekrem (s.a.a) yerinden kalkarak Akil'in yanına gidip, “Ey Eba Yezid! Ebu Cehil öldürüldü” dedi.

Akil, “Öyleyse artık Tehame'de savaş olmayacaktır” dedi; “Onlara ağır yaralar vurmuş iseniz iyi; aksi takdirde onların boynuna binin ve onlara sıkı tutun.”

Sonra Abbas'ı da getirdiler. Hazret ona, “Kendin ve kardeşinin oğlu için fidye ver” buyurdu.

1– Enfal, 70.

Abbas, “Ey Muhammed! Benim Kureyş'ten dilenmemi mi istiyorsun?” dedi.

Hazret şöyle buyurdu: “Ümmü'l-Fazl'ın yanında bırakıp, “Bu yolda başıma bir iş gelirse onu kendin ve çocukların için harca” dediğin maldan ver.”

Abbas, “Ey kardeşimin oğlu! Bunu size kim haber verdi?” dedi.

Resul-i Ekrem (s.a.a), “Bu haberi Cebrail Allah-u Teâlâ tarafından bana getirdi” buyurdu.

Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: “Allah'a andolsun ki ben ve Ümmü'l-Fazl'dan başka hiç kimsenin bu olaydan haberi yoktu. Şahadet ederim ki sen Allah'ın peygamberisin.”

*Böylece Abbas, Akil ve Nevlet'den başka müşrik esirlerin tümü geri döndüler ve bu ayet onların hakkında nazil oldu.”*¹

2– İmam Muhammed Bakır (a.s) veya İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: **“(Ey müşrikler siz), hacılara su verme ve Mescid-i haram'ı şenlendirmeyi; Allah'a, ahiret gününe inananla... bir mi tuttunuz? Bunlar, Allah katında bir olmazlar. Allh, zalimler topluluğuna yol göstermez.”**² Ayeti Hamza, Ali, Cafer, Abbas ve Şeybe hakkında nazil olmuştur. Onlar (Abbas ve Şeybe) hacılara su vermek ve Mescid-i Haram'ın perdecisi olmakla iftihar ediyorlardı. Allah-u Teâlâ onun için bu ayeti nazil etti. Ali, Hamza, Cafer (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Allah'a iman etmiş, kıyamet gününe inanmış ve Allah yolun-

1– El-Kâfi, c.8, s.202.

2– Tevbe, 19.

da cihad etmişlerdir. Bu iki grup eşit değillerdir.”¹

3– İbn Abbas, **“Mallarını gece gündüz, gizli ve açık Allah yolunda verenlerin ödülü Rableri yanındadır.”²**

Ayeti hakkında şöyle demiştir: “Bu ayet sadece Ali b. Ebu Talib hakkında nazil olmuştur. Ali (a.s.)’nin birkaç dinarı vardı. Onun bir miktarını geceleyin, bir miktarını gündüz, bir miktarını gizli ve bir miktarını da açıkça Allah yolunda sadaka verdi.”³

4– Resul-i Ekrem (s.a.a) rüya âleminde, Emevilerin, minberine maymunlar gibi yapıştıklarını gördü. Bu rüya Hazreti rahatsız etti; öyle ki, ölüm anına kadar yüzü gülmedi. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ şu ayeti nazil etti: **“Sana gösterdiğimiz rü’yâyı ve Kur’ân’da la’netlenmiş ağacı, insanları(n imanını) sınama (aracı) yaptık.”^{4,5}**

5– Ebu Basir şöyle demektedir: İmam Muhammed Bakır (a.s) veya İmam Cafer Sadık (a.s)’a Allah-u Teâlâ’nın, **“Allah’a karşı yalan uydurandan, ya da kendisine bir şey vahy edilmemiş iken ‘Bana vahyolundu’ diyenden daha zalim kim olabilir?”⁶** buyruğu hakkında sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Bu ayet, Osman’ın Mısır valisi tayin ettiği İbn Ebi Serh hakkında nazil olmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekke’nin fethinde onun kanını akıtmayı helal bilmişti. O, Allah Resulü (s.a.a) için yazıyordu (Peygamberimizin döneminde vahiy kâtiplerindendi). Allah-u*

1– El-Kâfi, c.8, s.203.

2– Bakara, 274.

3– Vesailu’ş-Şia, c.9, s.394.

4– İsra, 60.

5– El-Umde, s.943.

6– En’am, 93.

Teâlâ, “İnnellahe azizun hâkim” ayetini nazil ettiği zaman, o, “innellahe alimun hâkim” yazıyordu. Resul-i Ekrem (s.a.a) de ona, “Bırak kalsın; çünkü Allah-u Teâlâ (gerçekte) âlim ve hâkimdir de” buyuruyordu (oysa “azizun hâkim” diye nazil olmuştur)!

İbn Ebi Serh, münafilekara, “Ben öylece kendi kafamdan yazıyordum ve o da hiçbir zaman beni reddetmiyordu” di-yordu. Bunun üzerine onun hakkında bu ayet nazil oldu.”¹

Yukarıdaki ayetin nüzul sebebine dayanarak Abdullah b. Ebi Serh’in kişiliğini daha iyi tanıyabilir ve onun Osman’ın döneminde rolü hakkında hüküm verebiliriz.

6– İmam Muhammed Bakır (a.s), **“Benim ayetlerimi birkaç paraya satmayın.”²** ayetinin nüzul sebebi hakkında şöyle buyurmaktadır: *“Her yıl Yahudiler tarafından Hayy b. Ahtab, Ka’b b. Eşref ve Yahudilerden diğer bir grup için çok şatafatlı bir misafirlik toplantısı düzenleniyordu. Bu kişiler Kur’an’ı tasdik ederek menfaatlerini kaybetmek istemiyorlardı. İşte bu nedenle Tevrat’taki Hz. Muhammed (s.a.a)’in sıfatlarıyla ilgili ayetleri tahrif ettiler. Ayette geçen “Birkaç para”dan maksat budur.”³*

2– Kur’an-ı Kerim’in Mucizesini Tanımak

Kur’an-ı Kerim’in belagat mucizelerini tanımak bazı durumlarda ayetlerin nüzul sebeplerini tanımaya bağlıdır; çünkü belagat teşhisi, yani sözün durum ve konumun gereksinimleriyle uyumluluğu, ayetin nazil olmasına sebep olan şart ve ortamları tanımaya bağlıdır.

1– El-Kâfi, c.8, s.200.

2– Bakara, 41.

3– Mecmau’l-Beyan tefsiri, c.1, s.186.

Aynı şekilde Kur'an'ın mucizeliği, gaybi haberler açısından da doğal olarak o ayetin nüzulünün tarihî alt yapılarını tanımaya bağlıdır; tıpkı Kur'an-ı Kerim'in Rumların Farslara galip geleceğini haber vermesi gibi.¹

3– Ayetlerin Sahih Delaletlerine Vakıf Olmak ve Onların Zahirî Çehresinden Belirsizliği Gidermek

Nüzul sebeplerini tanımak, müfessire ayetin sahih delaleti ve maksatlarına ulaşması için yardımcı olan etkenlerdendir; çünkü nüzul sebeplerini göz önünde bulundurmazsa her ayet hakkında çeşitli ihtimaller söz konusu olabilir. Ama nüzul sebeplerini tanıma vesilesiyle ayetlerin anlam ve maksatlarını elde edebilir, onlardaki belirsizliği giderebilir veya en azından bir ayet hakkındaki farklı ihtimallerin dairesini daraltabiliriz.

Örneğin: Bazen ayetteki sorudan, onun hakiki anlamı mı yoksa mecazî anlamı mı olduğunun teşhisi, nasıl beyan edildiğine ve yine karinelere ve diğer belirtilere bağlıdır; tıpkı soru cümlesi bazen gerçek talepte, bazen ibahede (mubah olma) ve bazen tehditte ve bazen de emredilen kişinin acizlik ve güçsüzlüğünü ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Ayetlerdeki soru ve emrin kullanım yerlerinden olan bunlardan her birinin kullanımı, bu konuda yardımcı olabilecek nişaneleri tanımaya bağlıdır. Bu karinelere biri, nüzul sebeplerini tanımadır.

Ehl-i Beyt aşağıdaki yerlerde nüzul sebebini açıklayarak ayetin anlamını beyan etmiştir:

1– Musa b. Cafer (a.s) şöyle buyurmaktadır: “‘Raina’ kav-

1– Bk. Mevsuatü'l-Tarihî'l-İslâmî, c.1, s.679 ve Tarih-i Taberî, c.2, s. 185 ve Mecmau'l-Beyan, c.8, s.461.

ramı Müslümanların Allah Resulü'ne (s.a.a) arz ettikleri sözcüklerden biriydi. Yani: Bizim durumumuzu göz önünde bulundur ve bizim seni dinlediğimiz gibi sen de bizi dinle.

Bu kavram Yahudilerin dilinde, “duy ki duymazsın” anlamında kullanılmaktaydı. Yahudiler, Müslümanların bu kavramı Resul-i Ekrem (s.a.a) için kullandıklarını duyunca, “Biz şimdiye kadar Allah Resulü (s.a.a)'ne gizlice küfrediyorduk; gelin bundan böyle açıkça küfredelim” dediler. Dolayısıyla Allah Resulü (s.a.a)'ne hitaben, “Raina” diyor ve bu sözle küfrediyorlardı.

Sad b. Muaz bu olayın farkına varınca dedi ki: “Ey Allah'ın düşmanları! Allah'ın laneti sizin üzerinize olsun; görüyorum ki, Allah Resulü (s.a.a)'ne küfrediyorsunuz ve sizin de bizim gibi peygamberle konuştuğunuzu sanmamızı istiyorsunuz. Allah'a andolsun ki, birinizden bu sözü duyacak olursam boynunu vururum. Ben önce davranarak, Allah Resulü (s.a.a) ve onun kardeşi ve vasisi olan, ümmetin işlerini üstlenen ve Peygamberin halifesi olan Ali b. Ebu Talib'ten izin almadan bir girişimde bulunmak istemiyorum. Aksi takdirde, şimdiye kadar bu sözü duyduğum kimselerin boynunu vururdum.”

Bunun üzerine Allah-u Teâlâ şu ayeti nazil etti: “Yahudilerden öyleleri var ki, kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar. Dillerini eğip bükerek ve dini taşıyarak: ‘İştittik ve isyan ettik’, ‘dinle, dinlemez olası’ ve: ‘râ'inâ’ diyorlar...’¹ Ve nihayet buyuruyor ki: ‘Pek az inanırlar.’ Ve yine şöyle nazil etti: “Ey iman edenler ‘rainâ’ demeyin.” Bu düşmanınız olan Yahudilerin Peygamberinize küfretmek için söyledikleri bir kavramdır; siz ise ona sarılıyor-

1– Sebe, 46.

sunuz. “Söyleyin ki: Bize bak.”, yani “ra’ina” değil, bu kavramı söyleyin; çünkü “bize bak” kavramında “raina” sözünde olan şey yoktur. Ve bunlar “raine” kavramında olduğu gibi onun vesilesiyle size küfredemezler. “Ve dinle” ifadesi Resul-i Ekrem (saa)’in bir şey söylediği zamanda olur. “Ve itaat edin” “kâfirler için” sözü, yani, Allah Resulü (s.a.a)’ne küfreden Yahudiler tekrar küfredecek olurlarsa dünyada “acı bir azap” vardır ve ahirette ise bu azap cehennem ateşinde ebedi olarak kalmak şeklinde gerçekleşecektir.”¹

2– Muaviye b. Ammar, İmam Cafer Sadık (a.s)’tan şöyle nakletmiştir: *“Müslümanlar Safa ile Merve arasında sa’y etmenin müşriklerin geleneği olduğunu sanıyorlardı. Dolayısıyla, Allah-u Teâlâ, “Safa ile Merve Allah’ın nişanlarındandır. Kim Ev’i hacceder, ya da umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur.”² ayetini nazil etti.”³*

Nüzul sebeplerini bilmenin diğer yararları da vardır; onlardan bazıları şöyledir: Hükmün nüzul sebebine has olduğu yerleri teşhis etmek, lafzın umumiyetine itibar etmemek, teşriatta hikmetin sırrını bilmek, nüzul sebebinin ayetin hükmünün dışına çıkmayı, hakikî sınırlama değil izafî sınırlama olduğu yerlerde sınırlama kuruntusunu defetmek, ayetleri ezberleyip anlamayı kolaylaştırmak.

Sebebin Hususiyeti Değil, Lafzın Umumiyeti Ölçüsü

Kur’an-ı Kerim öğretileri evrensel ve ebedidir ve kesinlik-

1– Tefsir-i İmam Hasan Askerî, s.479.

2– Bakara, 158.

3– El-Kâfî, c.4, s.246.

le zaman, mekân veya olay ve özel bir grupla sınırlı olamaz. Dolayısıyla, Kur’an-ı Kerim’in ifadesi genel olursa, nüzul sebebinin özel olması ayetten anlaşılan hükmün o özel yerle sınırlandırılmasına neden olmaz; aksine, ayetteki hüküm, nüzul sebebi ve nüzul sebebiyle benzerliği olan tüm yerleri kapsamı altına almaktadır. Ehl-i Beyt’ten rivayet edilen hadislerde bu anlam apaçık bir şekilde beyan edilmiştir.

Amr b. Yezid şöyle demektedir: **“Ve onlar Allah’ın bitiş-tirilmesini istediği şeyi bitiştirirler.”¹** Ayetini İmam Cafer Sadık’a (a.s) okudum. İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Bu ayet Muhammed (s.a.a)’in Ehl-i Beyt’inin hakkında nazil olmuştur; ancak kişinin kendi akrabalarının da hakkındadır.”* İmam (a.s) daha sonra şöyle ekledi: *“Sen, bu ayet tek bir şey hakkındadır diyenlerden olma.”²*

Diğer bir rivayette ise şöyle geçmektedir:

Abdurrahim Kasir şöyle demektedir: Bir gün İmam Muhammed Bakır (a.s)’ın yanındaydım. İmam (a.s), *“Ey Abdurrahim!”* buyurdu. Ben, *“Efendim”* dedim.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Allah-u Teâlâ’nın “Sen, ancak bir uyarıcısın, her toplumun bir yol göstericisi vardır.”³ Buyruğu, Resul-i Ekrem (s.a.a)’in “Ben uyarıcıyım, Ali ise yol gösterici (hidayet edici” buyurduğu zaman nazil oldu. Fakat bugün yol gösterici kimdir?”* Ben uzun bir süre sessiz kaldıktan sonra başımı kaldırıp, *“Fedanız olayım!”* dedim; *“Bu ayet sizin hakkınızdadır; her biriniz tek*

1– Ra’d, 21.

2– El-Kâfî, c.2, s.156.

3– Ra’d, 7.

tek bu ayeti miras alıyorsunuz. Fedanız olayım! O hidayet edici sizsiniz.”

İmam (a.s) şöyle buyurdu: “*Evet, doğru söylüyorsun ey Abdurrahim! Kur’an diridir, ölmemiştir. Bu ayet de diridir ve ölmemiştir. Bir ayet bir kavim hakkında nazil olmuşsa (sadece onlar hakkında olursa) o kavim ölünce Kur’an da ölür; fakat ayet öncekiler hakkında olduğu gibi onlardan geriye kalanlar hakkında da geçerlidir.*”

Abdurrahim şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “*Kur’an diridir ve ölmemiştir, güneş ve ay gibi cereyan ediyor. Bizim sonuncumuza tatbik ettiği gibi ilkimize de tatbik etmektedir.*”¹

Elbette hem sebep ve hem de lafzın özel olduğu yerlerde doğal olarak genel anlamı kollanıp hükmü genelleştirmek sadece şu yollardan birine dayanarak gerçekleşmektedir:

1– Konuşma kuralları açısından, ayetin özel özellikleri ondan çıkarılabilecek genel anlama dâhil değildir. Örneğin, özel bir gruba, mesela erkeklere hitap eden ayetlerin hükmünde kadın veya erkek olmanın hiçbir rolü olmadığı için bu hüküm diğer gruba da genişletilebilir. Bunu göz önünde bulundurarak özel bir nüzul sebebi bulunan çoğu ayetten genel bir hüküm çıkarabiliriz.

2– Hitabın özel bir kişi veya gruba tahsis edilmesinin diğerlerine oranla eğitim ve öğretim yönü olduğu, yani maksat muhatap değil, diğerlerinin olduğu yerler de bu türdendir. Açıktır ki, böyle yerlerde hitap özel olduğu halde ondan genel bir anlam irade edilmektedir.

1– Tefsir-i Ayyaşî, c.2, s.204.

İmam Cafer Sadık (a.s)’tan şöyle nakledilmiştir: “*Kur’an şöyle nazil olmuştur: Sana diyorum, komşu duysun (Kızım sana söylerim gelin duysun isterim).*”¹

3– Ayetin anlamının diğer yerlere de genişletilmesi hususunda Ehl-i Beyt’ten özel bir tefsirin nakledildiği yerler. Bunun bazı örneklerine “Ayetin batınî anlamlarını açıklamaya yoluyla tefsir etmek” bölümünde değinmiştik.

Elbette bazen de lafız genel olduğu halde belli bir örnek kastedilmiş olabilir. Bunları da Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt’in kendi buyruklarıyla ve ayetlerin kendilerinde bulunan karinelerle teşhis edebiliriz. Bunun bazı örneklerine “Ehl-i Beyt’in tefsir üslupları” bölümünde değindik.

Nüzul Sebepleriyle İlgili Rivayetlerde Tahrif

Ayetlerin nüzul sebeplerinde tahrif, ayet için nüzul sebebi uydurmak, bir veya bir takım ayetlerin nüzul kaynağı olan olayı ya da kişiyi değiştirmek veya ayeti, nüzulünde hiçbir rolü olmayan bir kişi veya olaya isnat etmektir.

Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili rivayetlerin alanında çeşitli uydurma ve tahrifler yapılmıştır. Hadislerin değerlendirilmesinde yararlanılan rivayetlerin senedinin incelenmesi, rivayetlerin Kur’an’a sunulması, tarihi olaylar, nüzul sebebinin hâkim akımların tebliğ siyasetleriyle uyumluluğu gibi usul ve karineleri göz önünde bulundurarak bu gibi rivayetlerde baş gösteren uydurmaları anlamak mümkündür.

Kur’an-ı Kerim’in ayetleri için nüzul sebebi uydurmanın en açık örneği, hakkında “**Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermemiştik ki o, temenni ettiği zaman, şeytan**

1– Usul-i Kâfî, c.2, s.631.

onun temennisine (bir düşünce) atmış olmasın. Fakat Allah, şeytanın attığını siler, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, âlim(bilen)dir, hâkim (hikmet saibi)dir.”¹ ayeti nazil olan ğeranik hikâyesidir.

Bu rivayet Ehl-i Sünnet kitaplarında nakledilmiş ve son zamanlarda bazı İslam düşmanlarının elinde bir bahane olmuştur.

Elbette bu rivayetin içeriği **“O kendi nefsinden konuşmaz; onun konuştuğu ancak vahy edilen bir vahiydir.”** ayeti gibi Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetleriyle çelişki içerisinde olduğu gibi peygamberlerin masum olmalarını gerekli kılan aklî ölçülerle de bağdaşmıyor. Bu rivayet Ehl-i Beyt’in rivayet kaynaklarında nakledilmemiş ve ayıca sahih bir senede de sahip değildir.

Ehl-i Beyt’in Tefsir Mektebi Mirası

Bazıları, Ehl-i Beyt’in tefsir mektebi mirasından sadece “Tefsir-i Ayyaşî”, “Tefsir-i Kummî”, “Tefsiru’s-Saffî”, “Tefsiru’l-Burhan” ve “Tefsir-u Nuri’s-Sekaleyn” gibi tefsirlerde toplanıp geriye kalan rivayetlerde sınırlı olduğunu sanmışlardır. Ve bu düşünce nedeniyle, Ehl-i Beyt’ten elimize ulaşan tefsiri, tefsir edilmesi gereken Kur’an ayetleri karşısında az bilmişlerdir. Hâlbuki Kur’an ve Ehl-i Beyt’in makamına geniş bir bakışla, söz, davranış veya yazılı olarak onlardan bize ulaşan Kur’an öğretilerinin tümünü Kur’an-ı Kerim’in tefsiri bilmek, Kur’an-ı Kerim’in her ayetini, o ayetle ilgili konularda elimize ulaşan bütün bilim ve öğretileri göz önünde bulundurarak tefsir edip açıklamamız gerekmektedir.

Burada şunu da hatırlatmamız gerekir ki, daha önce de değindiğimiz gibi, tefsir, sadece kelimelerin anlamlarını açıklamak ve onlardaki belirsizliği gidermeye özel bir eylem değildir; aksine, Allah-u Teâlâ’nın Kur’an-ı Kerim’deki maksatlarını anlamaya yardımcı olacak her türlü açıklama tefsirin kapsamı alanına girer.

Elbette, hâkim güçlerin, Ehl-i Beyt’in isim ve makamlarının gündeme gelmemesi yönündeki çalışmaları, kavmiyetçilik taassupları ve geçmiş toplumların kültürel duraklamaları gibi Ehl-i Beyt’in yaşadığı asrın siyasî ve toplumsal şartları, Ehl-i Beyt’ten çeşitli bilimlerin yayılmamasının önemli etkenlerinden olduğu inkâr edilemez; şöyle ki, beşer toplumu daha fazla bir liyakate sahip olsaydı çeşitli alanlarda, özellikle Kur’an-ı Kerim’in derin öğretilerini anlama konusunda Ehl-i Beyt İmamlarının ilmî feyizlerinden daha fazla yararlanabilirdi. Emirü’l-Müminin Hz. Ali (a.s) ilim ve öğretileri yaymak için kendi zamanının uygun olmadığına işaret ederek şöyle buyurmuştur:

“Eğer bana yaslanacağım bir şey bırakılırsa ona yaslanırım ve şüphesiz Tevrat ehli arasında Tevratlarına göre, İncil ehli arasında İncillerine göre, Zebur ehli arasında Zeburlarına göre ve Furkan (Kur’an) ehli arasında Furkanlarına göre hüküm veririm de parlak bir şekilde Allah’a doğru göge çıkardım.”

Fakat bütün bu sorunlara rağmen Ehl-i Beyt’ten elimize ulaşanlar az ve sınırlı değil, aksine, Kur’an-ı Kerim öğretilerinden kaynaklanan engin bir okyanus ve Kur’an-ı Kerim’i anlayıp tefsir etmek için en güzel vesiledir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EHL-İ BEYT VE KUR'AN'IN NÜZULÜ VE TOPLANMASI

Kur'an-ı Kerim Nasıl Nazil Oldu?

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim tedrici (aşamalı) olarak nazil olmuştur; şöyle ki bi'setin başından Peygamber Efendimizin (s.a.a) vefatına kadar Kur'an ayetleri tedricen nazil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin bir kısmı herhangi bir sebep olmaksızın ve diğer kısmı ise Mekke'deki kıyam ve İslamî davetin ve Medine'deki İslam toplumunun karşılaştığı çeşitli olay ve hadiselerle ilgili nazil olmuştur. Bazı ayetler ise söz konusu edilen sorular ve şüphelere cevap niteliklidir.

Yine bazı ayetler özel bir alt yapı hazırlanmaksızın insanlara ulaştırılmış, fakat “İkmal Ayeti” ve “Beraet Ayeti” gibi bazı ayetler özel bir alt yapı hazırlanarak nazil olmuştur.

Ancak tartışma konusu olan şey şudur: Acaba Kur'an ayetleri tedricî olarak nazil olduğu gibi tümü bir arada da nazil olmuş mudur? Kur'an-ı Kerim ayetleri açısından ve yine Peygamber Efendimiz (s.a.a) ve Ehl-i Beyt önderlerinin buyruklarından, Kur'an-ı Kerim'in 23 veya 20 yıl boyunca tedricî olarak nazil olmaları dışında tümünün bir arada da nazil olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: “O Ramazan ayı ki, insanları irşad için, hak ile batılı ayıracak olan, hidayet

rehberi ve deliller halinde bulunan Kur'ân onda indirildi.”¹

“Biz o(Kur'ân)'nu Kadir gecesinde indirdik.”²

Bu iki ayete birlikte baktığımızda şu sonuca varıyoruz:

Birincisi, Kur'an'ın nazil olduğu Kadir Gecesi Mübarek Ramazan ayında yer almaktadır.

İkincisi; Kur'an'ın tümü bu mübarek gecede nazil olmuştur. Çünkü yukarıdaki ayette geçen sıfatlar Kur'an'ın tümünün sıfatıdır; o halde yukarıdaki ayetin zahirinden, bu özelliklere sahip olan Kur'an'ın tamamının Ramazan ayında nazil olduğu anlaşılmaktadır.

Ama bu ayetlerden, Kur'an-ı Kerim'in nüzulünün Mübarek Ramazan ayında başladığının kastedilmesi, lafzı zahirinin aksine atfetmeyi gerektirmesi dışında Kur'an-ı Kerim'in bu konuya çok fazla önem vermesiyle de uyum içerisinde değildir; çünkü Allah-u Teala'nın şanına, halk arasındaki açılış günü yapılan şatafat değil, gerçeklere önem vermek yakışır.

Ehl-i Beytten nakledilen hadisler de Kur'an-ı Kerim'in tümünün bir defada nazil olduğunu vurgulamaktadırlar:

Merhum Kuleynî, El-Kâfî isimindeki kitabında Hafs b. Gıyas'tan şöyle nakletmektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)'a, ‘Kur'an, **“O Ramazan ayı ki, Kur'ân onda indirildi”** buyuruyor; oysa Kur'an yirmi sene zarfında nazil olmuştur; o halde bu konu ayetle nasıl bağdaşıyor?’ diye sorduğum zaman İmam (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Kur'an-ı Kerim'in tümü bir defada Ramazan ayında

1– Bakara, 185.

2– Kadir, 1.

Beytu'l-Ma'mura nazil oldu. Sonra yirmi sene boyunca nazil oldu."

İmam Sadık (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: "Allah Resulü (s.a.a) buyurmuştur ki: 'İbrahim'in suhufu Ramazan ayının ilk gecesi nazil olmuştur. Tevrat Ramazan ayının altısında, İncil on üçünde, Zebur on sekizinde ve Kur'an ise yirmi üçünde nazil olmuştur.'"¹

Kafi ve Men La Yehzuruhi'l-Fakih kitaplarında müsnet olarak şöyle rivayet edilmiştir:

Hemran der ki: İmam Muhammed Bâkır (a.s)'a, **"Biz onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede indirdik"** ayeti hakkında sorduğum zaman buyurdu ki: *'O, her yıl Ramazan ayının son on gününde yer alan Kadir gecesidir. Kur'an Kadir gecesinde nazil olmuştur. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Her hikmetli emir, o gecede ayırt edilir."*

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: "Kadir gecesinde, ister hayır olsun ister şer, ister itaat olsun ister günah, ister doğum olsun ister ecel ve ister geçim, gelecek yılın Kadir gecesine kadar o yılın tüm işleri takdir edilir."

Dedim ki: **"Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır"** buyruğuyla kastedilen nedir?"

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Bu ayda namaz, zekât ve diğer hayırlar içinde Kadir Gecesi olmayan bin ayda yapılan amellerden daha hayırlıdır. Eğer Allah-u Teâlâ'nın müminler için artırması olmasa, onlar buna ulaşamaz; ama Allah, bizi sevmeleri nedeniyle müminlerin iyi amellerini artı-

1- El-Kâfi, Kuleynî, c.2, s.629.

rır."¹

Bu gibi hadis ve rivayetlerden anlaşılan şudur: Kur'an-ı Kerim'in tamamı Ramazan ayında Beytu'l-ma'mur'a nazil olmuştur. Allah Resulü (s.a.a)'nın Beytu'l-ma'murda olanların tümünden haberi vardı. Daha sonra yirmi yıl boyunca tedricî olarak Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in kalbinden- diline aktı. Bu da, Cebrail'in vahiy getirmesi ve Kur'an ayetlerini efendimize okumasıyla gerçekleşti.

Bazı hadislerden anlaşıyor ki, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin tefsiri ve batınî tatbikleri de bir arada Kadir gecesini nazil olmaktadır. Sonra yıl boyunca bu tefsir ve tatbikler tedrici olarak yeniden Resul-i Ekerem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'e nazil olmaktadır. Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'in bir defada ve

1- El-Kâfi, c.4, s.158.

Elbette bazı hadislerde de Kur'an-ı Kerim'in Ramazan ayını ilk gecesinde nazil olduğu geçmektedir. Örneğin, Ali b. İbrahim, babasından, Abdullah b. Mugayre'den, Amr-ı Şamî'den, İmam Sadık (a.s)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Allah katında ayların sayısı on ikidir; Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Allah'ın kitabında -bunu böyle belirtmiştir.- Dolayısıyla ayın başı Ramazan ayıdır, Ramazan ayının kalbi ise Kadir Gecesidir. Kur'an, Ramazan ayının ilk gecesinde nazil olmuştur. O halde bu ayı Kur'an'la karşıla." Kuleyni, Kâfi, c.4, s.66.

Bu rivayet her yılda Kadir Gecesi'nin belli bir geceyle belirtilmemesini vurgulamak isteyebilir. Kadir Gecesi'nin Mübarek Ramazan ayının son on gününde ve 19, 21 ve 23. gecelerden birinde yer aldığına delalet eden rivayetler ise, durumun genellikle böyle olduğunu bildirmektedirler. Yine Şeyh Saduk'un da dediği gibi Kadir Gecesinde nazil olmasından maksat, onun tümünün bu gecede nazil olduğunu kastetmiş olabilir ve böylece onun Ramazan ayının ilk gecesinde nazil oluşuyla çelişmeyebilir.

tedrici olarak nazil oluşu, Kur'an'ın açıklanması ve beyanı hakkında da söz konusu olmuştur. Bunu aşağıdaki hadislerden de anlamak mümkündür:

Davud b. Ferkad, Yakub'tan şöyle rivayet etmiştir: Birinin İmam Cafer Sadık (a.s)'a, "Kadir gecesini sadece geçmiş zamanda mı olmuştur, yoksa her yılda bu gece var mıdır?" diye Kadir Gecesi'ni sorduğunu duydum. İmam (a.s) şöyle buyurdu: *"Kadir Gecesi kaldırılacak olursa Kur'an da kaldırılır."*¹

Hadiste, Kadir Gecesi kaldırılacak olursa Kur'an'da kaldırılır buyurmasının nedeni şudur: Her yıl Kadir gecesinde bir yıl ile ilgili olan Kur'an tefsirleri zamanın imamına nazil olur. Şöyle ki, o gecede Kur'an'ın mücmel (belirsiz) ayetlerinin tefsiri ve müteşabih ayetlerinin te'vili ve Kur'an'da geçen şeylerin örnek ve tatbiklerinin açıklaması her zamanın imamına nazil olur ve bu nüzul ise bir defada gerçekleşir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Her hikmetli emir, o gecede ayırt edilir."**²

O halde, eğer Kadir Gecesi olmasa, Kur'an-ı Kerim'den yeni gelişmelere ilişkin bu hükümler nazil olmayacaktır. Bu da, her iki grup (Şiiler ve Sünniler) tarafından ittifakla kabul edilen hadislerde geçtiği üzere Ehl-i Beyt ve Kur'an-ı Kerim'in ayrılmazlığının doğurduğu sonuçlardan biridir. Dolayısıyla, Kur'an ve Ehl-i Beyt İmamları uyum içerisinde birlikte hareket etmektedirler ve Kevser havuzunun başında Resul-i Ekrem (s.a.a)'in huzuruna gelinceye kadar da birbirlerinden ayrılmayacaklardır. Yukarıdaki bölümlerde Kur'an ile Ehl-i Beyt'in birlikteliğinin ne anlama geldiğini

1– Kâfi, Kuleynî, c.4, s.158.

2– Duhan, 4.

açıklamıştık.

Kısacası; **"O Ramazan ayı ki, Kur'ân onda indirildi"** ayeti ve **"Biz o(Kur'ân)'nu Kadir gecesinde indirdik"** ayetine dayanarak Kur'an-ı Kerim'in tamamının bir kerede Ramazan ayında, Kadir gecesinde nazil olduğu gerçeğini kesin olarak söyleyebiliriz. Buna göre, Kur'an'ın, Kadir gecesinden itibaren inmeye başladığı şeklindeki görüş yukarıdaki ayetin zahiriyle çelişmektedir.

Ayrıca, Allah Resulü (s.a.a)'ne Kur'an-ı Kerim'in Kadir gecesinde indirilmiş olmasını, peygamberliğin başında nazil olan birkaç ayetle sınırlandırmak, Kur'an-ı Kerim'le ve rivayetlerde geçen Kadir Gecesi hakkındaki özelliklerle bağdaşmamaktadır. Çünkü Ehl-i Beyt hadislerinde, imam ve ümmetin ihtiyaç duyduğu her şeyin Kadir gecesinde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mübarek kalbine nazil olduğu beyan edilmiştir.

Şeyh Saduk bu konuda şunları söylemektedir:

Bu konuda Şia olarak inancımız şudur: Kur'an-ı Kerim'in tamamı Ramazan ayında, Kadir gecesinde Beytu'l-Ma'mur'a nazil olmuştur. Sonra yirmi yıl boyunca Beytu'l-Ma'mur'dan Peygamberimiz (s.a.a)'e nazil olmuştur. Allah-u Teâlâ, Kur'an'ın tüm ilmini bir defada Peygamberine verdiğini şöyle ifade etmiştir: **"Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan Kur'ân'ı acele okumaya kalkma."**¹ **"(Ey Muhammed,) Onu hemen okumak için dilini kımıldatma"** (...) **"Sonra onu açıklamak da bize düşer"**.²

1– Duhan, 114.

2– Kıyamet, 16. Biharu'l-Envar, c.18, s.251. Şeyh Mufid'in (r.a)

Kur'an-ı Kerim Nasıl Toplanıp Yazıldı?

Kur'an-ı Kerim'in tedricî olarak inmesi ve sözlü olarak insanlara ulaştırılması, halkın genelinin, bu ilahî mesajı ezberlemeye çalışmasına neden oldu; çünkü Kur'an-ı Kerim tüm din öğretilerinin tek kaynağıydı ve namaz gibi bazı önemli farzları yerine getirmek de Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye bağlıydı.

Dolayısıyla, Kur'an'ı korumanın yollarından biri Kur'an ayetlerini ezberleyerek kalpte korumaktı; bu yüzden her Müslüman az veya çok, Kur'an-ı Kerim'in bir miktarını ezberlemeyi kendisi için bir vazife olarak kabul ediyordu. İçlerinden bazıları da Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezber-

bu görüşü eleştirerek söyledikleri şuna dayanmaktadır: Birincisi bu görüş, ayetlerin, haklarında nazil oldukları çeşitli olayları kapsayışıyla bağdaşmamaktadır.

İkincisi; bu görüş, Kur'an'ın kadim olduğuna inananların görüşüyle aynıdır.

Bu iki görüş eleştirilip cevaplandırılabilir.

Allame Meclisî, Biharu'l-Envar kitabında her iki eleştiriyi açık bir şekilde cevaplamıştır. Şeyh Mufid'e kısaca şu cevap verilebiliriz: Çok sayıdaki (müstefiz) ayet ve rivayetler ilahî kitapların peygamberlere nazil olmadan önce Levh-i Mahfuz'da var olduklarına delalet etmektedirler. Dolayısıyla, olayları kapsamına almak, o olayları kapsamına alan ayetlerin Levh-i Mahfuz ve Beytu'l-Ma'mur gibi yüce mertebelerde olmasıyla bağdaşmıyor.

İkinci eleştirinin cevabında şunu söylemek gerekiyor: Kur'an'ın hakikatinin nazil olmadan önce yüksek mertebelerde olması, Allah'ın kelamının kadim olmasıyla hiçbir gereksinimi yoktur ve bu iki konu birbirinden tamamen ayrılabilir; çünkü Allah'ın kelamının kadim olduğu görüşünün batıl olduğu diğer delillerle sabittir.

lemeyi başarmışlardı.

Peygamber Efendimizin (s.a.a) çeşitli şehirlere ve yeni Müslüman olan kabilelere Kur'an öğretmenleri göndererek Kur'an-ı Kerim'i öğrenip öğretmeye, onun insanlar arasında yayılması için düzenli programlar yapmaya yönelik özel uygulamaları,¹ yine yeni Müslüman olanlar için Medine'de hoca ve öğretmen tayin etmesi, Peygamber Efendimizin (s.a.a) döneminde Kur'an'ın naklinin mütevatir olarak halk arasında yayılmasını ve sonuç olarak da onun sonraki dönemlerde tahrif olma ve değiştirilme tehlikesinden uzakta kalmasını sağlamıştır.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in program ve uygulamalarının örneklerini aşağıdaki rivayetlerde görmemiz mümkündür:

Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmaktadır: *“Kur'an Allah'ın ziyafet sofrasıdır. O halde Allah'ın ziyafetinden gücünüz yettiği kadar öğrenin. Kur'an apaçık bir nur ve faydalı bir şifadır. Onu öğrenin; Allah onu öğrenmeniz vesilesiyle sizi şereflendirir.”*²

1– Allah Resulü (s.a.a) Medine'ye hicret etmeden önce Mus'ab b. Umeyr, İbn Mektum, Ammar, Bilal ve Rabi b. Malik el-Ensari'yi sırayla Medineye gönderdi. Mekke'nin fethinden sonra Muaz b. Cebel'i Mekke'ye gönderdi. Ebu Musa ve Amr b. Hazm el-Ensari'yi, Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı ve başka bir yolculukta da Muaz'ı Yemen'e gönderdi. İbad b. Beşer'i Temimoğulları kabilesine, öğretmenlerden bir grubu Azl'a ve adalara gönderdi. Bk. Siyer-i İbn Hişam, c.2, s.42; Tarih-i Taberî, c.1, s.1214; Ensabu'l-Eşrat, c.1, s.207.

2– Biharu'l-Envar, c.92, s.268. Bk. Biharu'l-Envar, c.92, s.18–19. Az bir farkla bu anlam geçmektedir. Bu hadisler bu kitabın “Kur'an Okumanın Fazileti” bölümünde de nakledilmiştir.

Hız. Ali (a.s) Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle nakletmektedir: “Sizin en üstününüz Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir.”¹

Peygamber Efendimiz (s.a.a) Kur'an öğrenmenin önemini herkesin anlayabileceği bir örnekle şöyle anlatmaktadır: “Hanginiz sabahları Mekke'deki Atik veya Betha bölgesine gitmek; kendisine büyük hörgüçlere sahip olan iki deve verilmesini ve bir günah işlemekten veya akrabalık bağını kesmeden onları ailesine götürmek ister?” İnsanlar, “Ey Allah'ın Resülü! Bunu hepimiz isteriz” dediler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz mescide gelerek bir ayet öğrenecek olursa, bu onun için bir deveden daha iyidir; iki ayet öğrenecek olursa, bu onun için iki deveden daha iyidir; üç ayet öğrenecek olursa, bu onun için üç deveden daha iyidir.”²

Yine şöyle buyurmuştur: “Allah katında peygamberlerden sonra kulların en saygını âlimlerdir; sonra Kur'an taşıyıcılarıdır. Onlar dünyadan peygamberler gibi ayrılırlar, kabirlerinden çıkarak peygamberlerle birlikte haşrolurlar, peygamberlerle birlikte sırat köprüsünden geçerler ve peygamberlerin sevabını alırlar. O halde Allah katında bu kadar saygınlık ve üstünlüklerinden dolayı ne mutlu ilim talep edenlere ve Kur'an taşıyıcılarına!”³

Resul-i Ekrem (s.a.a) başka bir hadiste Kur'an taşıyıcılarının fazileti hakkında şöyle buyurmuştur: “Ümmetimin en üstünü Kur'an taşıyıcıları ve geceyi ibadetle geçirenler-

1– Emalî, Şeyh Tusî, c.1, s.367; Vesailu's-Şia, c.4, s.825.

2– Emalî, Şeyh Tusî, s.357; Biharu'l-Envar, c.92, s.187.

3– Biharu'l-Envar, c.92, s.18–19.

dir.”¹

Ubade b. Samit'ten şöyle rivayet edilmiştir: Biri Peygambere gidecek olsaydı, peygamber onu Kur'an öğretmemiz için bizlerden birine verirdi. Mescid-i Nebevi'den yüksek sesle Kur'an okuyan insanların sesi duyuluyordu. Allah Resülü (s.a.a) onlara, hata yapmamak için sesinizi alçaltın diye emrediyordu.

Düzenli bir programla, ayetlerin anlam ve verdikleri mesajı bilerek Kur'an öğretmek ayetlerin sağlamlaşması, korunması ve onlar hakkında bilinçlenmeye neden olur.

Ebu Abdurrahman Selemî şöyle rivayet etmektedir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bize Kur'an öğreten ashabından bazıları diyorlardı ki: Ashap, Kur'an'ı Peygamber (s.a.a)'den onar ayet olarak öğrenirlerdi ve on ayeti iyice öğrenip amel etmedikçe diğer on ayeti öğrenmeye girişmezlerdi.”²

Böylece Kur'an-ı Kerim'in toplanıp yazılmasının ve sonraki dönemlerde onun üzerinde istenmeyen bir takım müdahalelerin engellenmesinin önlenmesi amacıyla atılmış adımların en önemlisi, onu öğrenip öğretmek, halk arasında yaymak ve Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in döneminde Müslümanların aklına ve kalbine yerleştirilmesi uygulamalarıdır.

Kur'an-ı Kerim'i korumanın yollarından biri de onu yazmaktır. Allah Resülü (s.a.a), Kur'an ayetleri nazil olmaya başladığı andan itibaren, Müslümanlardan bir grubu nazil olan vahiyleri yazmakla görevlendirdi. Tarihçiler bu vahiy

1– Emalî, Şeyh Saduk, s.304.

2– Munyetu'l-Murid, s.190, Biharu'l-Envar, Allame Meclisî, c.92, s.106.

kâtiplerinin isimlerini kaydetmiş ve 43 kişi olduklarını bildirmişlerdir. Ebu Abdullah Zencanî 43 vahiy kâtibinin isimleirni sıraladıktan sonra şöyle diyor: Bunların en fazla yazanı ve daha çok Resul-i Ekrem (s.a.a) ile birlikte bulunanı Zeyd b. Sabit ve Ali b. Ebu Talib idi.

Bu arada bazı sahabeler Kur'an-ı Kerim'i toplayıp onu Peygamber Efendimiz (s.a.a)'e sundular. Görünüşte toplamaktan maksat da yazmadan belgeli olarak haberdar olmaktır.

Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in beraberindekilerden büyük bir grup Kur'an-ı Kerim'i yazarak korumaya önem veriyorlardı ve bazıları da onu toplamayı başarmışlardı.

Muhakkik Zencanî şöyle yazıyor: Bazı sahabeler Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yaşadığı dönemde Kur'an-ı Kerim'in tümünü toplamışlardı. Bazıları ise Kur'an'ın sadece bir bölümünü toplamışlardı ve onun geri kalanını Peygamber Efendimizin (s.a.a) vefatından sonra tamamladılar. Muhammed b. İshak "El-Fihrist" adlı eserinde şöyle yazmaktadır: Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde Kur'an-ı Kerim'i toplayanlar şunlardır: Ali b. Ebu Talib, Sad b. Ubeyd b. Nu'man b. Amr b. Zeyd, Ebu Derda (Uveymir b. Zeyd), Muaz b. Cebel, Ebu Zeyd b. Sabit b. Zeyd b. Nu'man, Ubey b. Ka'b b. Kays, Ubeyd b. Muaviye ve Zeyd b. Sabit.

Bu arada, İmam Ali (a.s)'nin topladığı Kur'an'ın bir ayrıcalığı vardı; çünkü İmam Ali (a.s) her ortamda Allah Resulü (s.a.a)'nın yanındaydı ve efendimiz Kur'an-ı Kerim'in nazil oluşu ve tevilî konusunda ona özel bir önem

veriyordu.¹

Daha önce de naklettiğimiz aşağıdaki hadislerde bu konu apaçık bir şekilde vurgulanmıştır:

Cafer b. Muhammed, babasından, o da babaları kanalıyla İmam Ali (a.s)'den şöyle rivayet etmektedir: "*Bana Allah'ın Kitabı hakkında sorun. Allah'a andolsun! Allah'ın Kitabından gece veya gündüz, yolda veya bir yerde ikamet ettiğimizde nazil olan her ayeti Allah Resulü (s.a.a) bana okumuş, onun tevilini bana bildirmiştir.*" İbn Kevva yerinden kalkarak şöyle dedi: Ey Emirü'l-Müminin! Senin Allah Resulü (s.a.a)'nın yanında olmadığını bir sırada nazil olan ayet nasıl oluyordu?"

Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu: "*Allah Resulü (s.a.a) benim olmadığım sırada nazil olan ayetleri onun huzuruna gittiğim zaman bana okuyor ve buyuruyordu ki: 'Ey Ali! Allah senden sonra bu ayeti nazil etti ve onun tevilî şöyledir.' Kur'an'ın nazil olduğunu ve tevilini bana böyle öğretiyordu.*"²

Yine Suleym b. Kays uzunca bir hadiste İmam Ali (a.s)'den topladığı Kur'an'ın özellikleri hakkında Talha'ya hitaben şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

"*Ey Talha! Allah'ın Muhammed'e (s.a.a) nazil ettiği her ayet Resul-i Ekrem (s.a.a)'in imlâ ve kendi hattımla benim yanımda mevcuttur. Allah'ın Muhammed (s.a.a)'e nazil ettiği her ayetin tevilî, ümmetin kıyamet gününe kadar ihtiyacı olduğu her helal ve haram veya had ve hükmi, hatta*

1- «İmam Ali (a.s)'nin Kur'an ile Ünsiyeti» bölümünde bu konuyu daha fazla açıkladık.

2- Emalî, Şeyh Tusî, s.521; Biharu'l-Envar, c.10, s.126.

bir tırmalamanın hükmü bile mevcuttur.”¹

Burada söz konusu olan soru şudur: Acaba Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde gerçekleşen Kur'an-ı Kerim'in toplanması sırasında sûrelerin ayetlerinin arasındaki veya Kur'an'ın sûreleri arasındaki sıralama ve düzenleme göz önünde bulunduruluyor ve belirtiliyor muydu? Diğer bir tabirle: Acaba ayet ve sûrelerdeki sıralama Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emrine mi dayanıyordu, yoksa sadece ayetlerin kendisinin korunması ve ayetlerin bir sûreye ait olması mı göz önünde bulunduruluyordu? Bu durumda, bir surenin ayetleri ve Kur'an sûreleri arasındaki mevcut sıralamanın Peygamber Efendimiz (s.a.a)'den sonra sahabenin içtiha-dıyla gerçekleşmiştir.

Birçok işaret şunu göstermektedir: Bir sûrenin ayetleri arasındaki sıralama genellikle Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in emriyle yapılmıştır; çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde Kur'an'ın ona sunulması ve sûrelerde ayetlerin şimdiki yerinde, ne Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in döneminde Kur'an hafızları arasında ve ne de Peygamberimiz (s.a.a)'in vefatından sonra Kur'an'ın mushaf (kitap) olarak toplanması konusunda ihtilafın olmayışı, ayetler arasındaki mevcut sıralamanın genellikle Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in emriyle yapıldığını göstermektedir ve hadislerde de sûrelerin bu şekilde okunması vurgulanmıştır.

Ancak sûreler arasındaki sıralama, meşhur görüşe göre Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde yapılmamıştır; esasen bu konuda özel bir emir yoktur ve bu konu ilahî bir emre bağlı değildir; çünkü böyle bir şey olacak olsaydı kesinlikle önemli bir şey olarak nakledilir ve sahabeler kendi sırala-

malarının Allah Resulü (s.a.a)'ne isnat edildiğini ispatlamak için çalışırdı.

Her durumda, çeşitli alametler, sûreler arasındaki sıralamanın içtihadı dayandığına ve bu konuda Resul-i Ekrem (s.a.a)'den herhangi bir emrin olmadığına delalet etmektedirler; çünkü:

Birincisi; sûrelerin sırası konusunda sahabelerin mushafları arasındaki onca ihtilafa rağmen, onlar, birbirlerini Allah Resulü (s.a.a)'nün belirlediği sıralamanın dışına çıkmakla suçlamamışlardır. Bu da bu konunun efendimizin emrine bağlı olmadığını göstermektedir.

İkincisi; rivayetlerde şöyle geçmiştir: Sahabeler bazı sûreleri şimdiki yerlerine koyarken onların arasındaki uyumu bulmak için kendileri görüş belirtiyorlardı.

Üçüncüsü; İmam Ali (a.s)'nin mushafının özelliklerinden biri de, Kur'an'ı nüzul sırasına göre toplamış olmasıdır. Bu da sureler arasındaki şimdiki sıralamanın Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emriyle olmadığını göstermektedir; aksi takdirde Hz. Ali (a.s) Allah Resulü (s.a.a)'nün emrettiği sıralamadan çıkmazdı.

1– Biharul-Envar, Allame Meclisî, c.26, s.66.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN TAHRİFTEN KORUNMUŞLUĞU

“O Zikri (Kitap)ı biz indirdik ve O'nun koruyucusu da elbette biziz!”¹ Kur'an'ın doğruluğunda ve tahriften korunmuşluğunda hiçbir şüphe yoktur ve Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim'in tümünü dünyanın sonuna kadar koruyacağını garanti etmiştir. Böyle bir ilahî garanti olduğuna göre Kur'an-ı Kerim'in tahrif olması imkânsızdır.

Bütün araştırmacılar, Sünni'siyle Şii'siyle İslam dininin ileri gelen âlimleri, Kur'an-ı Kerim'in kesinlikle tahrif edilmeyeceğine inanmaktadırlar; fakat her iki gruptan çok az sayıdaki bazı kişiler bazı rivayetler nedeniyle Kur'an'ın tahrif olduğunu söylemişlerdir. Ama ne mutlu ki her iki gruptan bilinçli kişiler bu görüşü kesin bir şekilde reddetmiş ve bu rivayetleri uydurma saymışlardır ya da manevi tahrife (ayetlerin tefsirinin doğru yapılmadığına) işaret ettiğini veya Kur'an'ın tefsirinin metni ile karıştırıldığını söylemişlerdir.

Ehl-i Sünnet ve Şia'nın ileri gelen âlimlerinin apaçık bir şekilde Kur'an'ın tahrif edilmediğini vurgulamalarına rağmen, Kur'an-ı Kerim'in tahrif edildiği inancını Şia'dan bazı gruplara veya başkalarına isnat etmeye ısrar eden düşüncesiz kişiler, farkında olmadan Kur'an'a darbe indirmektedirler ve yakışsız taassupları nedeniyle bu büyük

semavî kitabın değeri konusunda şüphe uyandırmakta ve İslam düşmanlarının değirmenine su taşımaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'in, Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in döneminden itibaren toplanışının tarihî akışını incelediğimiz zaman Müslümanların onu yazma, ezberleme ve korumaya verdikleri önem ve özellikle de ilk günden itibaren vahiy kâtiplerinin bulunması, Kur'an-ı Kerim'in tahrif edilmiş olmasının imkânsız olduğu gerçeğini açıklığa kavuşturmaktadır.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Allah-u Teâlâ'nın emriyle Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve ayet ve sûreleri mümkün oldukça fazla ezberleme ve yazmayı yaygınlaştırma konusundaki yaptığı hazırlıklar sonucu bu ilahî kitap hakkındaki her türlü lâfzî tahrif alt yapısını ortadan kalkmıştır; çünkü bu hazırlıklar Kur'an-ı Kerim'in Allah Resulü (s.a.a)'nın döneminde İslam ümmeti arasında mütevatir olmasına neden olmuştur ve bu da doğal olarak Kur'an üzerinde her türlü kalem oynatmayı imkânsız hale getirmiştir.

Hız. Ali (a.s) de, gerek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde ve gerek ondan sonra Kur'an öğrenim ve öğretimini yayma, Kur'an karileri ve müfessirleri yetiştirme, Kur'an bilimlerinin ve Kur'an'ı korumak için gerekli olan bilimlerin temelini atma yoluyla Kur'an'ı koruma ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in çabasını tamamlama yolunda çok önemli bir rol oynamıştır.

Böylece, Kur'an-ı Kerim hiç bir tahrife uğramadan, eksilip artırılmadan sonraki nesillere ulaştı ve gün geçtikçe de onun parlaklığı ve kapsamlılığı daha da artmaktadır.

Bütün bunlara rağmen bu konuda her türlü şüpheyi kaldırmak için biz Allah Resulü (s.a.a) ve Ehl-i Beyt önderle-

1– Hicr, 9.

rinin buyruk ve yaşamlarına dayanarak Kur'an-ı Kerim'in her türlü tahriften güvende oluşunun delillerine işaret edeceğiz:

Ehl-i Beyt söz ve pratik yaşamları ile Kur'an-ı Kerim'in her türlü lâfzî tahriften (eksiltip artırılmadan) korunduğunu vurgulamışlardır. Kur'an-ı Kerim'in tahrif olmadığına delalet eden Ehl-i Beyt'ten nakledilen ve icmali bir tevâtüre ulaşan rivayetler on kısımda incelenebilirler:

1– Kur'an'ı okuma, ezberleme, öğrenme ve öğretmeye davet ve teşvik eden hadisler. Açıktır ki, bu teşvikin konusu halk arasındaki Kur'an'dır; özellikle namazın ilk iki rekâtında Fatıha Sûresi'nden sonra Kur'an-ı Kerim'in tam bir sûresini okumayı emreden hadisler.

Bu hadislerin çeşitli örneklerine kitabımızın birinci ve ikinci bölümlerinde değindik.

İmam Muhammed Bâkır (a.s), babası vasıtasıyla dedesi Allah Resulü (s.a.a)'nden şöyle rivayet etmektedir: *“Kim bir gecede Kur'an'dan on ayet okursa gafillerden sayılmaz ve kim elli ayet okursa zikredenlerden yazılır, kim yüz ayet okursa itaatkârlardan yazılır, beş yüz ayet okuyan içtihat edenlerden yazılır ve bin ayet okursa onun için bir kantar yazılır...”*¹

İmam Cafer Sadık (a.s) bir hadiste şöyle buyurmuştur: *“Kur'an tilavet edin; çünkü cennetin dereceleri Kur'an ayetlerinin sayısındadır. Kıyamet günü Kur'an kârisine, 'oku ve yüksel' denecektir. Her ayeti okudukça bir derece*

1– Emalî, Şeyh Saduk, s.59–60; Kâfî, Kuleynî, c.2, s.448.

*yükselecektir...”*¹

Yine İmam Muhammed Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: *“Her kim bir Cuma'dan diğer Cuma'ya kadar Mekke'de Kur'an'ı hatmederse veya bundan az ya da çok okursa ama Cuma gününde hatmederse, Allah-u Teala onun için ilk Cuma'dan son Cuma'ya kadarki ecir ve sevap miktarınca ecir ve sevap yazar; diğer günlerde hatmederse yine aynı sevabı alır.”*²

Şeyh Saduk (r.a) Kur'an sûrelerini okumanın sevabı hususundaki hadisleri sırayla açıklayarak bu hadislerle Kur'an'ın tahrif edilmediğine delil getirmiştir.³

2– Kur'an'a sarılmaya davet eden hadisler. Bu kısım da kendi arasında birkaç şıkka ayrılmaktadır.

a) Fitneler çıktığı zaman ve hakkı bulma konusunda karanlıklar belirmediği zamanda Kur'an'a sığınmayı emreden hadisler.

“Ey insanlar! Siz barış yurdundasınız; sizler yolculuk halindesiniz, sizi aceleyle götürmekte. Gece ve gündüzün, güneş ve ayın (akışının) her yeniye eksilttiğini, her uzağı yakınlaştırdığını ve her vaadi sonuna ulaştırdığını görmektesiniz. O halde uzun yolunuz için hazırlanın.”

O sırada Mikdad b. Esved ayağa kalkarak, “Ey Allah'ın Resulü! Barış yurdu nedir?” diye sordu. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu:

1– Emali, Şeyh Saduk, s.440.

2– Sevabu'l-A'mal, s.125.

3– Şeyh Saduk, El-İ'tikadat, s. 93; bk. Sevabu'l-A'mal, s. 130–158.

“Ulaşma ve kesilme yurdudur (bu dünyadan ayrılıp ebedi kalmak için ulaşacağın yerdir), O halde fitneler karanlık gecenin parçaları gibi her yeri kapladığı zaman Kur'an'a yönelin. Çünkü Kur'an şefaati kabul edilen şefaattçidir, doğrulanan şikâyetçidir. Kim onu kendisine imam ve önder kılar, onu cennete doğru çeker ve kim de onu ardına atarsa, onu cehenneme sürer. O, en hayırlı yolu gösteren kılavuzdur. O, içinde ayrıntı, açıklama ve gerçekleri gösteren bir kitaptır. Hakla batılı ayırandır; onda boş şey yoktur. Onun zahiri ve batını vardır; zahiri hüküm ve batını ise ilimdir. Zahiri güzel ve batını derindir. Onun yıldızları var ve yıldızlarının da yıldızları var (bazı rivayetlere göre Kur'an'ın derinliği ve derinliğinin de derinliği var). Hayrete düşürücü şeyleri sayılmayacak kadar çoktur, garip şeyleri eskiyip tükenmez. Onda hidayet lambaları, hikmet minareleri ve -hakkın- sıfatlarını tanıyanlar için marifet kılavuzluğu vardır. O halde insan dikkatle bakıp -hakkın- sıfatlarını gözü önüne getirerek helaketten kurtulmalı ve sıkıntıdan çıkmalıdır; çünkü düşünmek bilinçli kişinin kalbinin hayatıdır; nitekim lambanın ışığıyla karanlıklarda yürür. O halde güzel bir şekilde kurtulun ve -karanlık ve şüphelerde- uzak kalın.”¹

İmam Muhammed Bâkır (a.s)’ın Cabir b. Yezid Cu’fî’ye vasiyetinde şöyle geçmektedir: “Ve bil ki, şehrinin bütün insanları senin kötü bir insan olduğunu söylediklerinde bu söz seni üzüyorsa ve senin iyi bir insan olduğunu söylediklerinde bu söz seni mutlu ediyorsa, sen bizim dostumuz değilsin; her durumda kendini Allah’ın kitabına sun. Eğer Allah’ın yolunu izliyorsan, seni çekinmeye davet eden şeye karşı çekiniyorsan, seni rağbet ettiren şeye karşı rağbet

1– El-Kâfî, Kulenyî, c.2, s.598; bk. Biharu’l-Envar, c.47, s.134.

ediyorsan ve seni korkutan şeyin korkutmasından korkuyorsan, bu durumda sabit ol ve müjdeler olsun sana; çünkü bu durumda senin hakkında söylenenler sana bir zarar dokundurmaz. Ancak, eğer Kur'an'dan ayrı isen, o halde seni mağrur eden şey nedir? Mümin insan hevesine galip gelmek ve nefsin heveslerinin eğriliklerini düzeltmek için nefsiyle cihad eder ve Allah’ın muhabbeti yolunda nefesine muhalefet eder; bazen nefsi onu yıkar da nefesine tabi olur; ama yine Allah onu diriltir.”¹

Kur'an'a sarılmak konusunda Emirü'l-Müminin İmam Ali (a.s) bir takım tavsiyelerde bulunmuştur; biz onlardan bazılarına işaret edeceğiz. Hz. Ali (a.s), Allah Resulü (s.a.a) ve Kur'an'ın faziletlerini anlattığı bir hutbesinde şöyle buyurmaktadır:

“O’nu, Peygamberlerin gönderilmelerinin kesildiği, insanların gaflet uykusuna daldığı, uykularının uzayıp gittiği, hüküm iplerinin yıpranıp koptuğu bir zamanda gönderdi. İnsanlara kendisinden önceki hükümleri doğrulayan haberle, uyulması gereken ışıkla geldi: Bu da Kur'an'dır. Onu konuşturmaya çalışın. O, görünüşte söz söylemez, ama ben ondan size haber vereyim:

Bilin ki olacak şeylerin bilgisi, geçmiş zamanlarda yaşayanlara ait sözler, derdinizin devâsı, aranızdaki düzeni sağlayan sebep ondadır.”²

Yine şöyle buyurmuştur: “Bilin ki şu Kur'ân, öğüdünde aldatmayan, yol göstermede insanı azdırmayan, söyleyişte yalan söylemeyen bir öğütçüdür. Kur'ân'la oturup kalkan,

1– Tuhefu’l-Ukul, s.285.

2– Nehcu’l-Belaga, 158. hutbe.

doğrulukta, fazla bir şeye ulaşmayan, körlükte noksana erişmeden oturup kalkar. Bilin ki hiç kimseye Kur'an'dan sonra bir muhtaçlık, bir yoksulluk gelip çatmaz; hiç kimseye ona uyduktan sonra bir zenginlik ulaşmaz. Dertlerinize ondan şifâ dileyin; güçlüklerinizde ondan yardım isteyin; çünkü o en büyük dertlere bile devâdır ki onlar da küfür, nifâk, azgınlık ve sapıklıktır.”¹

Açıktır ki, kişisel görüş ve eğilimler, fikrî ve toplumsal akımlarda Kur'an-ı Kerim'i merkez edinmek Kur'an-ı Kerim'in doğru ve tahriften uzak olmasına bağlıdır.

b) Allah Resulü (s.a.a)'nden sonra Kur'an ve Ehl-i Beyt'e sarılmaya emreden Sekaleyn hadisi. Bu hadis mütevatir olarak Sünnî ve Şii kaynaklarında nakledilmiştir.

Bu hadiste şöyle geçmektedir:

“Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bıraktıyorum: Allah'ın kitabı ve itretim olan Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sarıldığınız müddetçe benden sonra asla sapmazsınız.”²

Eğer Kur'an tahrif edilmiş olsaydı, ona sarılmak sapmaya engel olmayacağı gibi kendisi sapmaya neden olabilirdi.

Bazı muteber nakillerde şu cümle de geçmektedir: *“Bu ikisi birbirinden ayrılmazlar.”*

Veya şöyle geçmektedir: *“Kur'an gökten yere sarkan bir iptir.”*

1– Nehcu'l-Belaga, 176. hutbe.

2– Kuleynî, Kâfî, c.1, s.294; Müsned-i Ahmed, c.3, s.14–59; Müstedreku'l-Hâkim, c.3, s.109 ve diğer muteber kaynaklar. Daha fazla bilgi için bk. Hadis-i Sekaleyn kitabı, Dünya Ehli-beyt Kurultayı incelemesi ve derlemesi.

Bu cümleler apaçık bir şekilde Kur'an-ı Kerim'in kıyamete kadar tahrif edilmeden doğru olarak kalacağına delalet etmektedirler.

3– Kur'an'ın mucize oluşuna delalet eden hadisler.

Bu hadislerden bazılarına “Kur'an'ın Mucize Oluşu” bölümünde değindik.

4– Hadisleri Kur'an'a sunmaya delalet eden hadisler. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

İmam Cafer Sadık (a.s) bir hadiste Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle nakletmektedir: *“Her hakkın bir hakikati ve her doğrunun bir nuru vardır. O halde Allah'ın kitabına uygun olanı alın ve ona muhalif olanı ise terkedin.”¹*

Eyyub b. Hurr şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)'tan şöyle duydum: *“Her şey Kitab ve sünnete döndürülür; Allah'ın Kitabıyla uyumlu olmayan her hadis batıldır.”²*

İmam Cafer Sadık (a.s) başka bir hadiste şöyle buyurmaktadır: *“Kur'an'a uymayan hadis batıldır.”³*

Yine İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: *“Resul-i Ekrem (s.a.a) Mina'da bir hutbe okuyarak şöyle buyurdu: Ey insanlar! Benden size gelen ve Allah'ın Kitabına uygun olan şeyleri ben söylemişim; size ulaşan ve Allah'ın Kitabına aykırı olan şeyleri ise ben söylememişim.”¹*

İmam Hâdî (a.s) bir hadiste şöyle buyurmuştur: *“O halde*

1– El-Kâfî, c.1, s.69; Emalî, Şeyh Saduk, s.367.

2– El-Kâfî, Şeyh Kuleynî, c.1, s.69.

3– Aynı kaynak

1– Aynı kaynak

rivayetlerin hakikati gelir de sen Kur'an'dan onların tanımlarını bulur ve o rivayetlere uygun olduğunu görürsen, bil ki delil ve kılavuzdur; bu durumda onlara uymak farzdır; onlardan inatçılarından başka kimse yüz çevirmez.”¹

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Size iki farklı hadis ulaşırsa onları Allah'ın Kitabına sunun; Allah'ın Kitabıyla uyumlu olanı alın, ona aykırı olanı ise reddedin.”²

Bu hadislerin tümü elimizdeki Kur'an'ın hiçbir artırma ve eksilme olmadan Allah-u Teâlâ tarafından Allah Resulü (s.a.a)'ne nazil olan Kur'an olduğuna delalet etmektedir; aksi takdirde, kendisi güvenilir ve sağlam değilken, başka şeylerin sağlıklı oluşunu teşhis etme ölçüsü olarak kullanılması gibi çelişkili bir durum ortaya çıkacaktır.

5– Ehl-i Beyt'in Kur'an ayetlerine istinat ettiği veya as-haplarını Kur'an'a yönlendirdikleri hadisler.

Bu gibi hadislerin birçok örneklerini Ehl-i Beyt'in Kur'an'a İstinatları ve Ehl-i Beyt'in Tefsir Metotları bölümlerinde naklettik.

6– Ehl-i Beyt'in Kur'an ile ünsiyeti ve Kur'an sûrelerini sürekli okumalarına delalet eden hadisler.

“Ehl-i Beyt'in Kur'an İle Ünsiyeti” bölümünde bununla ilgili hadislerle değindik.

7– Kur'an-ı Kerim'de manevî tahrifin olduğuna, ama pratikte ona bağlı kalmamaya delalet eden ve aynı zamanda Kur'an'ın lâfzî olarak tahrif edildiğini reddeden hadisler.

1– Tuhafu'l-Ukul, Harranî, s.343.

2– Vesailu's-Şia, c.27, s.118.

İmam Muhammed Bâkır (a.s) Sadu'l-Hayr'e yazmış olduğu bir mektubunda şöyle buyurmuştur: “Kur'an'ın harflerini ayakta tuttular; fakat onun hadlerini (hükümlerini) tahrif ettiler.”¹

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurmuştur: “Bir kişi var ki Kur'an okuyup onun harflerini korur, fakat hadlerini tahrif eder.”²

O halde, bu iki hadise dayanarak, Kur'an'ın kelime ve naslarının hiçbir tahrife uğramadan korunduğunu, sadece batıl tefsir ve tevillerle anlam ve maksatlarının manevî tahrife uğradığını ve yine pratikte onun hükümlerinin zalimler ve hak yoldan sapan kişiler tarafından tahrif edildiğini söyleyebiliriz.

8– Kur'an-ı Kerim için farklı sıfatlar sıralayan hadisler.

Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin hadislerinde Kur'an-ı Kerim için bir takım sıfat ve özellikler zikredilmiştir; hem onların tanıklığıyla elimizdeki Kur'an'da bu özelliklerin var oluşu açısından ve hem de uygulamalı bir araştırmayla bu özelliklerin Kur'an'da varlığını ispatlamak açısından, Kur'an-ı Kerim'in her türlü tahrif ve değişimden korunduğuna kesin olarak iman etmek durumundayız.

Kur'an'ın Sıfatları bölümünde, bununla ilgili hadisleri zikrettik. Burada da iki örnekle yetineceğiz.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Sonra da ona bir kitap indirdi ki o, bir nurdur, ışığı sönmez; bir ışıktır, yalımı tükenmez; bir denizdir, dibine inilmez; bir yoldur, tutan

1– Ravzatu'l-Kâfi, c.8, s.53.

2– Usul-i Kâfi, c.2, s.627.

sapmaz, yol yitirmez; bir yalımdır, alevi kararmaz. Hakkı, batılı ayırır; delili reddedilemez. Bir yapıdır, direkleri yıkılamaz. Bir şifâdır, hastalananların, onunla iyileşmeyeceklerinden korkulmaz. Bir üstünlüktür, yardımcıları bozguna uğramaz. Bir gerçektir, ona uyanlar, horluğa düşmez.

O, imanın mâdenidir, orta yoludur. İlmin kaynaklarıdır, denizleridir. Adaletin bağları, bahçeleridir, kaynakları, sularıdır. İslâm'ın esası ve yapısıdır. Gerçeğin vadileri ve dümdüz ovasıdır. Bir denizdir, ne kadar su alan olursa olsun, tükenmez. Kaynaklardır ki su alanlar, dibine varamazlar; sağraklardır, dolduruldukça doldurulur, gelenlere sunulur, suyu bitmez. Konaklardır, yolcular, yol yitirmezler. Dikilmiş alâmetler, yakılmış, yandırılmış ateşler, yol alanlar, onları görmezlikten gelemeyiz. Uyulacak kudrettir, ona uyanlar, ondan dönmezler.

Allah, onu bilginlerin susuzluklarını gidermek, din hükümlerini bilenlerin gönüllerine ilkbahar güzelliğini vermek, temiz kişilere yollarını göstermek için sebep kılmıştır. Bir ilâçtır ki onu kullanana artık hastalık gelmez; bir ışıktır ki onunla beraber karanlık hüküm sürmez. Tutunulacak düğümü sağlam bir iptir; yücesi sarp bir kaledir; ona dost olana üstünlüktür; oraya girene eminliktir; ona uyana yol gösterendir; ona mensup olana geçerli özürdür; onunla konuşana burhandır; ona uyup düşmanıya savaşına tanıktır, furkandır; onu yükleneni yüklenir; ona amel edeni taşır. Kim onu kendisine bir alâmet, bir nişan olarak alırsa delil olur ona; kim onu taşırsa kalkan kesilir ona, dinleyip öğrenene bilgi olur; O'ndan rivayet edene sözdür o, onun-

la gerçek üzere hüküm verene hükümdür o.”¹

Ali b. Salim şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)’a, “Ey Allah Resulü’nün oğlu! Kur’an hakkında görüşünüz nedir?” diye sordum. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

“Kur’an Allah’ın kelamı ve buyruğudur. Allah’ın vahyi ve tenzilidir. O etki kabul etmez sağlam bir kitaptır; batıl önden ve arkadan ona ulaşamaz. Hikmet sahibi ve övgüye değer Allah’ın tenzilidir.”²

9– Kur’an’ı zamanın geçmesiyle eksilmeyen ve öğretileri sürekli insanı Allah’a ve saadete yönelten yepyeni bir hakikat olarak tanıtan hadisler.

“Kur’an’ın Yüceliği” bölümünde bu hadislerin bir bölümüne değindik.

10– Kur’an’ı insanların okuduğu şekilde okumayı emreden hadisler. Örneğin şu hadis gibi:

Salim b. Semle şöyle demektedir: Adamın biri İmam Cafer Sadık (a.s)’a Kur’an okurken bazı harfleri diğer insanlar gibi çıkarmadığını gördüm; bunun üzerine İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu:

“Bu kıraati bırak; Al-i Muhammed’in Kâim’i zuhur edinceye kadar onu insanların okuduğu gibi oku; Al-i Muhammed’in Kâim’i zuhur edince Allah’ın Kitabını onun sınırlarına uygun olarak okuyacak ve Ali (a.s)’nin sakladığı mushaftı çıkaracaktır...”³

1– Nehcu’l-Belaga, 199. hutbe. Biharu’l-Envar, Allame Meclisî, c.98, s.21.

2– Emalî Şeyh Saduk, s.545.

3– Kâfî, Şeyh Kuleynî, c.2, s.633.

Bu hadiste kıraatte bir takım ihtilafların olduğu ve nadir kıraatlerin bulunduğu sözünün cevabında İmam (a.s), meşhur ve yaygın kıraatlere uyulması ve nadir kıraatlerden kaçınılması gerektiğini, meşhur kıraatlerde de hata olabileceğini, fakat bu gibi ihtilafların Hz. Mehdi (a.f)'nin zuhuruyla giderileceğini vurgulamaktadır. Elbette bu da Kur'an'da hata ve yanlış olduğu anlamına gelmez; çünkü Kur'an'ın kıraatıyla metni birbirinden tamamen farklı şeylerdir.

Yukarıda değindiğimiz hadislerin her bir grubunu incelediğimizde şu hakikatle karşılaşmaktayız: Ehl-i Beyt önderleri, elimizdeki Kur'an'ın her türlü tahrif ve değişime uğramaktan korunduğuna inanmışlar ve insanları bu ilahî emanetten mümkün oldukça fazla yararlanmaya yönlendirmeye çalışmışlardır; dolayısıyla bu hadisler, Ehl-i Beyt açısından Kur'an-ı Kerim'in tahrif edilmediğini apaçık bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Kur'an'ın Tahriften Korunuşuyla İlgili Şia Âlimlerinin Görüşü

Şia mezhebinin önde gelen âlimleri tarih boyunca Kur'an'ın her türlü tahrif ve değişimden korunduğunu vurgulamışlardır. Bütün tarih dilimlerinde Şia âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşü budur. Bunun aksini savunanların görüşü ise nadir bir görüş olarak kabul edilip önemsenmemiş ve bu mektebin uleması ve takipçileri arasında bu tür yaklaşımlara itibar edilmemiştir. Şia âlimleri ve ileri gelenlerinin teorik ve pratik tarihleriyle aşına olan herkes buna vakıftır.

Bu konunun daha fazla açıklık kazanması için Şia'nın Kur'an hakkındaki görüş ve inancını ortaya koyan Şia âlimlerinin önde gelenlerinin açıklamalarından bazı örneklerle değineceğiz:

1– Muhaddis Şeyh Saduk (ö: 381 hk.) şöyle yazmaktadır:

“Bizim inancımız şudur: Allah Teâlâ'nın, peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.a) indirdiği Kur'an tek cilt halinde insanların elinde bulunan kitaptır ve hiçbir zaman bundan fazla olmamıştır. Ve meşhur görüşe göre 114 sureden ibarettir... Bizim Kur'an'ımızın bundan fazla olduğunu söyleyenler kesinlikle yalancılardır.”¹

2– Şeyh Mufid (ö: 13 hk.), kitabında Şiilerle diğer ehl-i adl ve tevhit fırkaları arasında ihtilaf konusu olan İslam ilkelelerini söz konusu ederek şöyle demektedir:

“Şia'nın ileri gelenlerinden bir grup: Kur'an'ın sûre, ayet ve hatta kelimesinin azaltılmadığını söylemişlerdir; ben de bu inançtayım. Kur'an'da bir artırma olduğu sözü ise kesinlikle batıl ve yanlıştır.”²

3– Alemu'l-Hudâ Seyyid Murtaza Ali b. Hüseyin (ö: 436) Trablosiyat risalesinin meselelerinden birincisine verdiği cevapta şöyle demektedir:

“Bil ki, Kur'an'ın doğru nakledildiğini bilmek, büyük şehirleri, meşhur tarihi olayları, dünyanın meşhur kitaplarını ve Arap şiirlerini bilmek gibidir; çünkü Kur'an'a sürekli bunlardan daha fazla teveccüh edilmekteydi; zira Kur'an nübüvvet mucizesi, din bilimlerinin ve din hükümlerinin kaynağıdır. İslam âlimleri onu korumaya çok önem vermişlerdir; öyle ki, hareketlendirme, kıraat, harf ve ayet sayısı gibi küçük ihtilaf konuları da dikkate alınıyordu. Bu kadar samimi bir ilgi olduğu ve dakik bir şekilde kaydedildiği halde Kur'an'ın değişime uğraması veya eksiltilmesi

1– İ'tikadat, Şeyh Saduk, s.92 ve 93.

2– Evailu'l-Makalat, Şeyh Mufid, s.55–56.

nasıl mümkün olabilir?! Şüphesiz, Kur'an Peygamber Efendimiz (s.a.a)'ın döneminde, günümüzde olduğu şekilde toplanıp kaydedilmiştir ...”¹

4– Şeyh Tusî (ö: 460 hk.) Et-Tibyan adındaki çok değerli tefsirinde şöyle diyor: “Kur'an-ı Kerim'e bir şey eklenmiş olma ihtimali bütün görüş sahiplerince reddedilmiştir ve bunun temelsiz olduğu konusunda herkes ittifak içerisindedir. Eksik olma ihtimali de bütün Müslümanlarca reddedilmiş ve asılsız bilinmiştir. Görüşümüze uygun olan (ve rivayetlerden anlaşılan) da budur. Bunun karşısında, Şia ve Sünni kanalıyla, çok sayıda Kur'an ayetlerinin eksildiğini ve bazı ayetlerinde yerlerinin değiştirildiğini bildiren birçok rivayet nakledilmiştir; fakat bunlar ilim ifade etmeyen ve ameli de gerektirmeyen tekil rivayetlerdir. O halde onlardan yüz çevirip kendimizi onlarla meşgul etmememiz gerekir; çünkü bunları daha farklı şekilde tefsir ve tevil etmek mümkündür.”²

5– Mecmau'l-Beyan tefsirinin sahibi Allame Tabersî (ö: 48 hk.) de şöyle yazıyor: “Kur'an'a hiçbir şeyin eklenmediği konusunda herkes ittifak ve icma içerisindedir. Fakat ashabımızdan bazıları ve Ehl-i Sünnet'in Haşeviyye fırkası Kur'an'ın değiştirilerek eksildiğine dair bir takım rivayetler nakletmişlerdir; ama Şia'nın doğru görüşü bu rivayetlere aykırıdır.”³

6– Şia âlimlerinin ileri gelenlerinden Allame Hillî (ö: 726 hk.) ise şöyle yazmaktadır: “Gerçek şu ki Kur'an-ı Kerim'de hiçbir değişim, geri atma, ileri alma olmamış, on-

1– Bk. Mecmau'l-Beyan, c.1, s.15.

2– Et-Tibyan, Şeyh Tusî, c.1, s.3.

3– Mecmau'l-Beyan, c.1, s.331.

dan hiç bir eksiltme ve artırma olmamıştır. İnsanın böyle sözlere inanmasından Allah'a sığınırız; çünkü bu düşünceler Allah Resulü (s.a.a)'nın sürekli ve mütevatir olarak nakledilen mucizesi hakkında şüphe uyandırılmasına neden olur.”¹

7– Şeyhu'l-İslam, Muhammed b. Hüseyin Harisî Amilî, Şeyh Behaî (ö: 1031 hk.) şöyle demektedir: “Doğru inanç şudur: Kur'an-ı Kerim her türlü tahriften korunmuştur; Kur'an-ı Kerim'in korunacağını bildiren ayet gereğince ne artırılmış ve ne de eksiltilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinden bazı kelimelerin düştüğü yönündeki meşhur sözün bir itibarı yoktur.”²

8– Şeyhu'l-Fukaha Şeyh Cafer Kaşifu'l-Gıta (ö: 1228 hk.) değerli fıkıh mecmuası Keşfu'l-Gıta adlı eserinde, Kur'an bölümünde şöyle yazmaktadır: “Kur'an-ı Kerim'de hiçbir artırma olmamıştır; ne bir sûre eklenmiştir, ne bir ayet, ne besmele ve ne de başka bir şey; ne bir kelime ve ne de bir harf. Günümüzde bir cilt içerisinde yer alıp okunan şeyin tümü Allah'ın kelimeleridir. Şia inancı ve de İslam dini açısından bu konu kesin ve açık bir mevzudur. Her ne kadar Müslümanlarca dikkate alınmayan bazı kişiler muhalefet etseler de bu konuda Müslümanlar ittifak içerisindedirler; Allah Resulü (s.a.a) ve masum önderlerden nakledilen rivayetler buna tanıklık etmektedirler. Yine, Kur'an'ın her türlü eksiltmeden korunduğunda da şüphe yoktur; çünkü dinin sahibi olan Allah-u Teâlâ onu korumayı üstlenmiştir; nitekim Kur'an'ın apaçık ayeti ve tüm asırlardaki âlimlerin bu konudaki icması buna delalet etmektedir. Dikkate alın-

1– Ecvibetu'l-Mesaili'l-Mehnaviye, s.121.

2– Âl-i Rahman tefsiri, s. 26.

mayacak bir grubun buna muhalefet etmesine itibar edilmez ve akıl apaçık bir şekilde şu anlamdaki rivayetlerin zahirine hükmetmektedir: Kur'an-ı Kerim'in bir bölümünün eksiltildiği sözü kabul edilemez ve bu söze amel edilemez.”

9– Araştırmacı fakih Şeyh Muhammed Hüseyin Kaşifu'l-Gıta (ö: 1373 hk.) Şia'nın gerçek inancını açıklamak amacıyla mükemmel bir kitap yazmıştır; eserinin bir bölümünde Kur'an hakkında şöyle yazmaktadır:

“Elimizdeki Kur'an, Allah-u Teâlâ'nın ebedi bir mucizesi olması, peygamberimizin inkârcılara meydan okuması ve insanların Allah'ın hükümlerini öğrenip helal ile haramı birbirinden ayırt etmeleri için Resul-i Ekrem (s.a.a)'e indirdiği Kitaptır. Onda hiçbir eksiltme, tahrif ve artırma olmamıştır; bu konuda Şiiler arasında ittifak vardır. Şiilerden veya Müslümanların diğer fırkalarından Kur'an'ın tahrif olduğunu veya eksiltildiğini ileri süren bir kimse gerçekte Kur'an'ın apaçık nassını görmezden gelmiş olur; çünkü Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Gerçekten Zikr'i (Kur'an'ın) biz indirdik ve onu koruyacak olanlar da biziz.”**

Fakat Şia veya Ehl-i Beyt tarafından nakledilen ve zahirle ri Kur'an'ın eksiltildiği veya tahrif edildiğini bildiren rivayetler çok sayıdaki diğer sahih hadislere aykırı olup çok zayıftırlar; bu rivayetler ne insanı bir ilime ulaştırır ve ne de bir ameli gerektirirler; sonuçta ya bir şekilde tevil veya izah edilmeleri ya da önemsenmeyerek atılmaları gerekir.”

Kur'an-ı Kerim'in Tahrif Edildiğiyle İlgili Şüpheler ve Bu Şüphelere Cevaplar

Şüphe

Kur'an-ı Kerim'in lafız olarak tahriften korunduğu, işaret ettiğimiz bazı apaçık delillerden de anlaşılacağı gibi; fakat Ahbariler ve Haşevilerin karşılaştıkları ve bazı kasıtlı kişilerin suistimal ettiği bir yanlışlık nedeniyle Kur'an-ı Kerim'in tahrif olması hususunda bir takım şüpheler söz konusu edilmiştir. Bu şüphelerden biri Kur'an-ı Kerim'in tahrif olduğuna delalet eden rivayet ve hadislerin bulunmasıdır.

Cevap

Bu şüphe, Kur'an-ı Kerim'in tahrif edildiğini ifade eden bazı tekil rivayetlere dayanmaktadır; fakat bu rivayetlere göre hüküm verilmez. Nedenleri de şunlardır:

Birinci Delil: Senetlerinin Zayıf Oluşu

Bu rivayetlerin çoğu senet açısından zayıf, mürsel veya maktu' rivayetlerdir. Çoğunun senedi, Ahmed b. Muhammed El-Seyyarî, Yunus b. Zebyan, Menhal b. Cemil, Muhammed b. Hasan b. Cumhur ve Ali b. Ahmed El-Kufî gibi zayıf ve güvenilir kişilere dayanmaktadır; Şia mektebine mensup rical ilmi araştırmacıları bundan bin yıl önce hadiste onların güvenilir olmadıklarını apaçık bir şekilde beyan etmişlerdir. Örneğin, Kur'an'ın tahrif edildiğini bildiren rivayetlerin 150'den fazlası, rical âlimleri açısından hadis nakletme konusunda güvenilir bilinmeyen Ahmed b. Muhammed El-Seyyarî'ye ulaşmaktadır.¹ Dolayısıyla Şia

1– Bk. El-Fihrist, Şeyh Tusî, Rical-i Necaşî.

kaynaklarında Kur'an-ı Kerim'in tahrif olduğuna delalet eden sahih rivayetler Ehl-i Sünnet kaynaklarının aksine¹ çok azdır. Onlar da, ileride açıklayacağımız üzere Kur'an'ın tahrif edildiğine belge oluşturacak nitelikte değildir.

İkinci Delil: Maksat Lâfzî Tahrif Değil, Manevî Tahriftir

Kur'an-ı Kerim'in tahrif edildiğini söylerken dayanan hadislerin çoğu tahrife delalet bakımından kusurludurlar; çünkü bu hadisler Ehl-i Beyt düşmanları tarafından manevî tahrifin yapıldığına, yani Kur'an ayetlerinin anlamlarının Allah-u Teâlâ'nın maksadının aksi anlamında değiştirildiğine delalet edip Kur'an'da lâfzî tahrifin vuku bulduğuna delalet etmemektedirler.

Diğer bir ifadeyle; her ne kadar bu gibi hadislerde Kur'an'ın tahrif olduğuna işaret edilmişse de açıktır ki, bu gibi hadislerde tahriften maksat manevî tahriftir; çünkü Kur'an ve hadis dilinde "tahrif" kelimesi daha fazla manevî tahrifte kullanılmıştır.

Ragıb İsfahanî tahrif kelimesinin anlamıyla ilgili olarak şöyle diyor: "Tahriften maksat, sözün zahirini koruyarak onu, söyleyenin amacından çıkarıp onun aksine bir anlam verecek şekilde tevil etmektir."²

1– Ehl-i Sünnet'in muteber sahih ve müsnet kitaplarında Kur'an-ı Kerim'in tahrif edildiğine delalet eden çok sayıda hadisler vardır; bu hadislerden bazıları, özellikle halife Ömer ve Aişe'den nakledilen hadisler tevil edilmeyecek kadar açık ve sarih bir şekilde Kur'an'ın tahrif edildiğini bildirmişlerdir.

2– Müfredat, Ragıb İsfahanî.

Bunun en açık delili, Ehl-i Beyt önderlerinden nakledilen çeşitli hadislerdir; bu hadislerde Kur'an-ı Kerim'in ister yazılarak ve ister ezberlenip rivayet edilerek metninin korunup manasının tahrif edildiğini bildirilmiştir.

Emirü'l-Müminin Ali (a.s) bir hutbesinde Kur'an-ı Kerim'in metninin korunduğunu, ama anlamının tahrif edildiğini vurgulamıştır; bu hutbenin bazı bölümleri şöyledir:

Muhammed b. Hüseyin'den, babasından, dedesinden ve onun da babasından şöyle rivayet edilir: Emirü'l-Müminin Ali (a.s) şöyle bir hutbe okudu (bu hutbeyi başkaları farklı senetlerle rivayet etmişlerdir), hutbesinde Allah'a hamd-u senâ ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Allah-u Teâlâ kullarını, kula kulluktan kendisine ibadet etmeye, kulların ahbine yapışmaktan kendisinin ahbine sarılmaya, kullara itaat etmekten kendisine itaat etmeye, kulları veli edinmekten kendisini veli edinmeye çağırması için Muhammed'i müjdeleyici, korkutucu, Allah'ın izniyle Allah'a davet edici ve işinin başında aydın bir lamba olarak hak üzere gönderdi; böylece -hakki konuşanlar için– hüccet -batıla yönelenler için– uyarı ve korku vesilesi olmasını irade etti.

Beraberinde ayrıntılı hükümler ve sağlam açıklamalar, hakla batılı ayırt eden kitap, cahil iseler bilmeleri, ikrar ediyorlarsa ikrar etmeleri ve onu inkâr ettikten sonra onda sabit kalmaları için kullara açıkladığı Kur'an ile gönderdi. Sonra Allah insanlar kendisini görmeksizin Kitabında onlara tecelli etti ve onlara sabrını gösterdi; ne de büyük bir sabır! Onlara affını gösterdi, ne de güzel bir afy! Onlara gücünü gösterdi, ne de büyük bir güç! Onları kendi gazabından korkuttu ve nişaneleri nasıl yarattığını, günahkârları nasıl yok ettiğini ve akibetler ve cezalarla nasıl biçil-

diklerini, nasıl rızık verildiğini, nasıl hidayet edildiğini ve bağış yapıldığını onlara gösterdi. Onlara nasıl hükmettiğini gösterdi ve -insanların söyledikleri ve yaptıklarını- duyup görmeye sabretti. Evet; yüce Allah Hz. Muhammed (s.a.a)'i bu görevleri yerine getirmesi için gönderdi.

Benden sonra öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda hiçbir şey haktan daha gizli, hiçbir şey batıldan daha açık ve hiçbir şey de Allah ve Resulü adına yalan söylemekten daha fazla olmayacak. O zamanın insanların yanında -Kur'an hakkıyla ve güzel bir şekilde okununca- hiçbir ticaret eşyası Kur'an'dan daha çok zarar veren bir şey olarak görülmeyecektir. Ancak Kur'an'ın gerçekleri yerinden saptırılıp tahrif edildiği zamanlarda hiçbir şey Kur'an'dan daha değerli olmaz... Onların yanında hakkın ancak adı kalır, Kitab'ın ancak yazısı tanınır.

Allah-u Teâlâ, içinizden size öyle bir Elçi gönderdi ki sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; size düşkün, mü'minlere şefkatli, merhametlidir. Ve ona öyle bir kitap indirmiştir ki yenilgiye uğramaz, öniünden de ardından da bâtıl gelmez, hikmet sahibi, çok övülen Allah'tan, dirileri uyarmak ve kâfirlere karşı hakkı gerçekleştirmek için Aziz ve Hamid Allah tarafından indirilmiş, içinde eğrilik olmayan Arapça bir Kur'andır...

Biliniz ki siz hidayeti terk edeni tanımadıkça -hidayet- yolunu bilemezsiniz, Kitabın ahdini bozanı tanımadıkça, onun ahdini bulamazsınız, Kur'an'ı arkasına atanı tanımadıkça, ona sarılanı bulamazsınız ve Kur'an'ı tahrif edeni tanımadıkça onu hakkıyla okuyamazsınız...

Kur'an ilmini, onu tadandan, onun vesilesiyle cahilliği ilme, duymazlığı duymaya dönüştüren ve bu vesileyle kaybettiği ilmi bulan ve öldükten sonra dirilenden, Allah

yanında haseneleri sabit kalan, kötülükleri bertaraf olan ve Allah-u Teâlâ'nın rıdvan ve hoşnutluğunu idrak eden den başkası bilemez.

Onu -Kur'an bilimlerini- ehlinden isteyin; çünkü onlar aydınlık veren özel bir nurdurlar, kendilerine uyulan kılavuzdur, onlar ilmin hayatı ve cehaletin ölümüdürler. Onlar öyle kimselerdir ki -verdikleri hükümleri- size ilimlerini, -boş işler karşısında- susmaları, onların -hak- mantıklarını ve zahirleri batınlarını size bildirecektir. Söz ve davranışlarıyla dine muhalefet etmezler ve o konuda -birbirleriyle- ihtilaf etmezler. Onlar arasında o sadık bir tanık, susarken bile konuşandır, gerçeği temsil edendir. Onların hakkın tanıkları, doğru haber vericileri, söz ve davranışlarıyla hakka muhalefet etmeyen ve onun hakkında aralarında ihtilaf olmayan, Allah'ın takdirinde onlar için öncelikli velayet ve geçmiş masumiyet nimeti vardır. Bu konuda zikir ehli için bir nevi hatırlatma vardır.

O halde hakkı duyacak olursanız tam bir inançla onu koruyun, sadece rivayetle ve dilinizi oynatarak anlatıp durmayın. Çünkü Kitab'ın ravileri çok; ona riayet edenler ise azdır. Ve Allah yardım edicidir.”¹

İmam Muhammed Bâkır (a.s) Sa'd El-Hayr'e yazmış olduğu bir mektupta Kur'an'ın nass ve zahirinin korunarak manevi açıdan tahrifini Ehl-i Beytin muhaliflerine isnat ederek şöyle buyurmaktadır: “Allah, kitabını arkalarına atan her ümmetten kitabın ilmini kaldırmış ve sevdikleri düşmanını onlara dost etmiştir. Kitabı ardına atmanın örneği şudur: Kur'an'ın harf ve kelimelerini koruyup helal ve haram ahitlerini ve onun hükümlerini tahrif ettiler; on-

1- Kâfi, Kuleynî, c.8, s.387-391.

ları rivayet ediyorlar; ama ona hakkına riayet etmiyorlar. Cahiller onu rivayet etmekten hayrete düşerler ve âlimler de onun sınırlarını gözetmedikleri için üzüliirler. Kitabı arkaya atmanın bir örneği de şudur: Cahil kişileri kendilerine vali ve sorumlu etmişler ve nefsin heveslerini dâhil etmişler ve onları helakete döndürmüşlerdir, dinin direklerini değiştirmiş ve o değişikliği cahiller ve çocukların arasında miras bırakmışlar. Ümmet Allah'ın Ali'nin velayetine ilişkin emrinden halkın emrine, Allah'ın velayetinden sonra insanların velayetine, Allah'ın mükâfatından soran halkın mükâfatına, Allah'ın rızasından sonra halkın rızasına dönmüştür; ümmet böyle olmuştur.”¹

Yine İmam Ali (a.s) Basra'nın fethinden sonra bir hutbe okuyarak onda Resul-i Ekrem (s.a.a)'den Kur'an-ı Kerim'de manevî tahrifin yapıldığına işaret eden bazı konuları nakletmektedir:

“Ey Ali! Sen benden sonra kalacak ve ümmetimle imtihan edileceksin... ve ümmetimden Kur'an ve sünnetime muhalefet edip dinde kendi görüşüne göre davranan kimselerle savaşıacaksın; oysa dinde kişisel görüş yoktur; sadece Allah'ın emir ve nehyi vardır”

Ben, “Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet gününde husumet ve düşmanlık çıkınca kurtuluşa yönlendir” dedim.

Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Evet. Böyle olunca sen hidayetle yetin; kavmin hidayeti kendi heveslerine, Kur'an'ı kendi görüşlerine döndürdükleri, Kur'an'ı kendi görüşlerine göre tevîl ettikleri, dünyaya güvendikleri bir zamanda Kur'an hüccetlerini kendi heva ve heveslerine uydurdukları

1– Kafi, Kulenî, c.8, s.52–53.

rında sen kendi heveslerini Kur'an'a yönlendir. Kavmin insanı gaflete düşürecek buhranlarda, arzulatoryıcı sultanların, biatini bozan önderlerin (Nakisin), zalim grubun (Kasitin) ve helak edici yalana, azgın heves ve şüphe sahipleri olan dinden çıkan diğerlerinin (Marikin) yanında sözü yerinden saptırdıkları zaman sen akibetin faziletinden mahrum kalma; çünkü akibet muttakilerindir.”¹

Kur'an-ı Kerim'in metni korunduğu halde bu şekilde böyle bir tahrifin (Kur'an'ın manevi tahrifi) olduğunda ve halen de yapıldığında hiçbir şüphe yoktur; çünkü sapık yönelişleri olanlar, Ehl-i Beyt'i bir kenara bırakarak kendi yönelişlerini Kur'an'a uyumlu göstermeye ve Kur'an'ı kendi görüşlerine uygun anlamlandırmaya çalışmaktadırlar.

Dolayısıyla, bazı rivayetlerde yer alan Kur'an'ın tahrif edildiğine ilişkin ifadelerden maksat Kur'an'ın sözcüklerinin değil, anlam ve amaçlarının tahrif edildiğidir.²

1– Biharul-Envar, Allame Meclisî, c.92, s.422; Kenzu'l-Ummal, Muttaki Hindî, c.16, s.195.

2– Ahmed b. Muhammed Seyyari'nin Et-Tenzil ve't-Tahrif'de Haccal'den, Kutabe b. Meymundan, A'la'dan, İmam Sadık (a.s)'tan naklettiği, “Araplar sözü yerinden saptırıyorlar” - Müstedrek-u Vesaili'sh-Şia, c.4, s.279– rivayetindeki tahriften maksat, ya anlamı belirleyici karinelere dikkat etmeksizin Arap edebiyat kurallarına göre bir ayetin anlamı hakkında çeşitli ihtimaller vermektir ki, bu durumda maksat hadislerde nehyedilen manevi tarif ve kendi reyine göre tefsir etmektir ya da maksat, geçmiş karilerden almaksızın nahiv kurallarını ölçü edinip ihtimal olarak zikredilen nadir kıraatlerdir. Bu hadiste geçen tahriften maksadın lâfzî tahrif olma ihtimali doğru değildir; çünkü lâfzî tahrifle Arap edebiyat kurallarını bilmek arasında bir mü-

İkinci Şüphe

Bazı rivayetlerde Kur'an'ın nassının yanısıra bir takım metinler zikredilmiş ve bazı rivayetlerde ise o metinlerden Kur'an'ın tenzili olarak bahsedilmiştir.

Cevap

Eklenen bu metinler ayete ilişkin yeni bir metin oluşturmadığı gibi mevcut kıraatleri de eleştirmez, aksine, ya ayetlerin tefsirini açıklayıp nüzul sebeplerini veya ayetlerin örnek ve tatbiklerini beyan etmektedir.

Bu konunun açıklık kazanması için Kur'an'ın tahrif edildiği şüphesini Şia'ya isnat edenlerin esas aldıkları rivayetlerden bir örnek nakledip inceleyeceğiz:

Muhammed b. Fuzeyl, Ebu'l-Hasan Mazî'den (İmam Musa b. Cafer -a.s.-den) şöyle nakletmektedir: Ona Allah-u Teâlâ'nın, **“Ağzlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler”** ayetinin tefsirini sorduğum zaman buyurdu ki: *“Ağzlarıyla Emirü'l-Müminin Ali (a.s.)'nin velayetini söndürmek istiyorlar.”*

“Allah nurunu tamamlayıcıdır” sözünün tefsirini sorduğum zaman, *“Allah-u Teâlâ'nın **“Allah'a, resulüne ve nazil ettiği nura inananlar”** ayetinin deliliyle Allah imametini tamamlayıcıdır.* Buradaki nur imamdır.

“Elçisini hidayet ve hak dinle gönderen O'dur” buyruğundan maksat nedir? dedim.

İmam şöyle buyurdu: *“O, elçisine vasisinin velayetini emredendir; velayet ise hak dindir.”*

nasebet yoktur.

Dedim ki, **“O, (hak di)ni bütün din(ler)in üstüne çıkar-ması için”** ayeti neyi kastediyor?

İmam şöyle buyurdu: *“Hz Mehdi (a.f) zuhur edince onu bütün dinlere üstün kılacak.”* Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah”** kâimin velayet **“nurunun tamamlayıcaktır”** Ali (a.s.)'nin velayetini inkâr eden **“kâfirler istemese de.”**

Ben, “bu tefsir Kur'an'a uygun mudur?” diye sordum.

İmam (a.s), *“Evet”* buyurdu; *“bu söylediklerim Kur'an'dır; diğer tefsirler ise -itibarsız- tevillerdir.”*¹

İmam (a.s) Allah'ın nurunu “velayet” olarak tefsir etmekte ve bunun için Teğabun Sûresi'nin 8. ayetini tanık getirmektedir; çünkü Allah-u Teâlâ tarafından nazil olan bir dini takip etmek Allah'ın velayeti sayesinde mümkündür ve bu da masum imamların ve Allah Resulü (s.a.a)'nın yerine geçen kişilerin önderliğinde tecelli bulmaktadır.

Ravi İmam (a.s)'ın bu şahane tefsirinden dolayı hayretler içerisinde kaldı. İlk defa duyduğu ve kimsenin diline almadığı bu tefsiri duyunca, “Bu tefsir ayetin nüzul sebebine uygun mudur? Ayetin nazil olan anlamı bu mudur?” diye soruyor.

Bunun üzerine İmam (a.s), *“Evet”* buyuruyor; *“Bu söylediklerim ayetin gerçek tefsiridir; bu ayet hakkındaki diğer tefsirler ise delili olmayan tevillerdir.”*

İmam (a.s), Kur'an-ı Kerim'in tahrif edildiğine inananların sandığı gibi beyan ettiği şeyleri ayetin bir parçası saymıyor; aksine bu sözlerle onu tefsir ediyor. Ehl-i Beyt'ten

1– El-Kâfi, Kuleynî, c.1, s.432.

ilimde rusuh edenlerden başka kimsenin ulaşamayacağı yüce ve üstün bir tefsir ve ayet hakkındaki diğer söylenmeleri ise tahmin ve delilsiz bir tevil olarak söz ediyor.

Bu rivayetlerden bazısının senet bakımından muteber olması ve reddedilen Kur'an-ı Kerim'in tahrif edilişine delalet etmesi durumunda bile Kur'an-ı Kerim ile muhalefet etmesi nedeniyle itibarını kaybederler; çünkü sahih hadisler gereğince ölçü Kur'an-ı Kerim ile uyum içerisinde olmaktır; dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in tahrif olduğuna delalet eden her hadis Kur'an'a mualif olup itibardan düşer.

Ali (a.s)'nin Mushafı

Ehl-i Beyt'in Kur'an-ı Kerim'i korumaya önem vermelerinin somut örneklerinden biri de Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in vefatından hemen sonra Kur'an-ı Kerim'in Hz. Ali (a.s) tarafından toplanmasıdır. Diğerleri tüm çabalarını siyasî güç ve kudreti ele geçirmek için harcıyor, siyasî şeylerle ilgili olarak hilafet ve imamet konusunda Ehl-i Beyt'in hakkını görmezden geliyorlardı. Böyle bir ortamda İmam Ali (a.s) Allah Resulü (s.a.a)'nün vasiyetine uyarak Kur'an-ı Kerim'i topluyordu.

İmam'ın (a.s) bu hareketi, tarih boyunca peygamberler ve onların vasilerinin çalışma odağının siyasi güce ulaşmak olmadığını, aksine hüccetin insanlara tamamlanması ve böylece saadet yolunu seçenlerin bilinçli olarak ve helaket yolunu seçenleri de onu bilinçli olarak seçmeleri için ilahî mesajları insanlara ulaştırmak ve çeşitli dönemlerde o mesajları korumak olduğunu gösteriyor; onların hükümet kurmak ve toplumda adaleti uygulamak için sürekli çalışmalarının tümü bunun bir dalı idi. Dolayısıyla çeşitli dönem ve şartlarda bu çalışmalar farklı şekiller almaktadır, ama ilahî mesajları insanlara ulaştırmak, ilahî mesajları ko-

rumak ve hücceti tamamlamak olan o temel ve merkezde hiçbir zaman değişiklik olmaz.

Resul-i Ekrem (s.a.a) İmam Ali (a.s)'ye vasiyetinde şöyle buyurmuştur: *“Ey Ali! Kur'an yatağımın arkasında sayfalar, ipekler ve kâğıtlar üzerindedir. Onları alarak topla; Yahudiler Tevrat'ı zayi ettikleri gibi onu zayi etmesinler.”*¹

İsa Zarir İmam Musa Kâzım (a.s)'dan, babasından Allah Resulü (s.a.a)'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *“Ben vefat ettikten sonra sana vasiyet ettiğim şeyleri yapıp beni mezara bıraktıktan sonra evinde kalarak Kur'an'ı, tertibine ve hükümleri, nüzul sebeplerine uygun olarak topla.”*²

Bu konuda İmam Ali (a.s)'den şöyle nakledilmiştir:

*“Allah Resulü vefat edince Kur'an'ı toplamadıkça abamı omzuma almamaya yemin ettim. Böylece Kur'an'ı toplayınca kadar abamı omzuma almadım.”*³

Bu gerçeği Ehl-i Sünnet de itiraf etmiştir. İbn Hacer, İbn Ebi Davud'dan şöyle nakletmiştir: *“Ali (a.s)'den, Allah Resulü (s.a.a)'nün vefatından sonra Kur'an'ı nüzul sırasına göre topladığı rivayet edilmiştir.”*

Muhammed İbn Sirin diyor ki: *“O kitabı elde edecek olsaydım, onda çok miktarda bilgi vardı.”*⁴

İbn Cezzî Kelbî şöyle demektedir: *“Kur'an Allah Resulü*

1– Tefsir-i Kummî, c.2, s.451.

2– Hasaisu'l-E'imme, s.73; Biharu'l-Envar, c.22, s.482.

3– Mekatibu'r-Resul, Ahmedî Miyanecî, c.2, s.83.

4– Biharu'l-Envar, c.28, s.265, Salihî Şamî, Subulu'l-Huda ve Er-Reşad, c.11, s.335.

(s.a.a)'nın döneminde sayfalarda ve kişilerin göğüslerinde dağınmıktı; Allah Resulü vefat edince Ali b. Ebi Talib (r.a) evinde oturarak onu nüzul sebeplerine göre topladı. Ali'nin mushafı bulunsaydı onda çok miktarda ilim vardı; fakat bugüne kadar bulunamamıştır.”¹

Ali (a.s)'nin Mushaf'ının Özellikleri

Allah Resulü (s.a.a)'nden sonra Kur'an-ı Kerim'i en iyi bilen kişi olan Ali (a.s)'nin topladığı Mushaf eşsiz özellikleri vardı; onların en önemlileri şunlardır:

1– Bu Mushaf ayetlerin nüzul tarihlerine göre ve neshedilen ayetler nesheden ayetlerden öne geçirilerek toplanmıştır.

Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin nüzul sırasına göre yazmasından maksat, surelerin nüzul sırasına göre toplanmasıdır; örneğin Alak Sûresi'ni mushafın başına geçirmiştir.

Ancak ayetlere gelince; ayetlerin sırası birçok yerde ilahî emre bağlı olduğu için Emirü'l-Müminin Hz. Ali (a.s) ayetleri toplarken Resul-i Ekrem (s.a.a)'in toplama sırasına göre toplamış, fakat haşiyelerde ve sayfanın kenarına örneğin falan ayetin falan ayetten önce nazil olduğunu açıklamıştır.²

1– Et-Teshil Li Ulumi't-Tenzil, c.1, s.4.

2– Bk. Kur'an Kesinlikle Tahrif Olmamıştır, Allame Şe'ranî, s.132. Elbette bu, Kur'an-ı Kerim'de ayetlerin hiçbir şekilde yer değiştirmedikleri anlamına gelmez; aksine, uzun surelerde bilme nedeniyle ayetleri öne ve sonra ya geçirme söz konusu olabilir. Bu ise ayetlerin tedricen nazil olması ve ayetler arasındaki sıralamanın sahabe tarafından tam anlamıyla alınmamasından kaynaklanmıştır. Bunu tam anlamıyla alan kişi Hz. Ali'dir.

2– Bu Mushaf Peygamber Efendimizin yazdırması ve Hz. Ali (a.s)'nin hattıyla saklanmış olup Allah Resulü (s.a.a)'nın kıraatine uygundur.

3– Bu mushafta ayetin nüzul sebebi, nazil olduğu zaman, mekân ve sebep ve haklarında ayet nazil olan kişiler açıklanmıştır; dolayısıyla mezkûr Mushaf, davranışları İslam dinine uygun olmayan muhacir ve ensardan bir grubun rezilliklerini de içeriyordu.

4– Hz. Ali (a.s)'nin mushafında muhkem ve müteşabih ayetler belirlenmiştir.

5– Bu mushafta, Allah-u Teâlâ tarafından ayetler hakkında

Emirü'l-Müminin Hz. Ali (a.s) kendi mushafında bunu dikkate almış, fakat sahabenin onun Kur'an'ı toplamasından yüz çevirmesi nedeniyle İslam ümmeti mushaftaki diğer bilim ve yönler gibi ona ulaşmaktan da mahrum kalmışlardır. Belki de İmam Muhammed Bâkır (a.s)'ın aşağıdaki hadisi buna işaret etmektedir:

Muhammed b. Yahya, Ahmed b. Muhammed'den, İbn Mahbub'dan, Amr b. Ebi Miktam'dan, Cabir'den şöyle naklediyor: Eba Cafer (a.s)'in şöyle buyurduğunu duydum: “*Kur'an'ı nazil olduğu gibi topladığını söyleyen herkes yalancıdır. Kur'an'ı nazil olduğu gibi ancak Ali b. Ebu Talib ve ondan sonra da sonraki Ehl-i Beyt İmamları toplayıp korumuştur.*” El-Kaфі, Kuleynî, c.1, s.228.

Bu hadisin anlamı hakkında diğer bir ihtimal de şudur: Kur'an'ın zahiri ve Batınî anlamını bilmek Ehl-i Beyt'e has bir şeydir. Bunun tanığı, Kâfî kitabında, yukarıdaki hadisi altında İmam Muhammed Bâkır'dan bu anlamda nakledilen diğer bir hadistir: Cabir'den, Ebu Cafer (a.s)'den şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “*Vasilerden başka hiç kimse Kur'an'ın zahiri ve batını olmak üzere tamamının yanında olduğunu iddia edemez.*”

Allah Resulü'ne nazil olan tefsir bildirilmiştir.

6– Ayetlerin tevilini, örnek ve uygulamalarını açıklamaktadır.

Muhammed b. İbn Sirin şöyle demektedir: “Ebubekir'in Ali (a.s) ile görüşüp ona, 'Benim halife olmamdan memnun değil misin?' diye sorduğunu, bunun üzerine Ali (a.s)'nin, 'hayır; fakat ben Kur'an'ı toplamadıkça namaz dışında abamı omzuma alıp -evden dışarı çıkmayacağım- dair yemin ettim.' Ali, Kur'an'ı nazil olduğu gibi yazdı; ben o kitaba ulaşacak olsaydım, onda çok miktarda ilim vardır.”¹

Yine İkrime'nin Hz. Ali (a.s)'nin mushafı hakkında şöyle dediğini nakledilmektedir: “İnsanlar ve cinler onu bu şekilde toplamak için bir araya gelseler, başaramazlar. Bunun üzerine ben onu aradım ve Mekke şehrine onun hakkında bir mektup yazdım; fakat ona ulaşamadım.

Şeyh Mufid şöyle demektedir: Emirü'l-Müminin Ali (s.a) nazil olan Kur'an'ı başından sonuna kadar toplamış ve onu gerekli olan sırasına göre dizmiştir. Mekkî sûreleri Medenî sûrelerden, neshedilenleri neshedenlerden öne geçirmiş ve onun her şeyini olması gereken yere koymuştur.”²

Merhum Allame Seyyid Şerefuddin Mesevî şöyle demektedir: “Emirü'l-Müminin Ali (a.s)'nin yazdığı ilk şey Allah'ın kitabıdır. Ali (a.s), Allah Resulü (s.a.a)'nı defnettikten sonra Kur'an'ı toplayıncaya kadar namaz dışında başka bir şey için abasını omzuna atıp (dışarı çıkmayacağına) dair yemin etti. Böylece Kur'an'ı nüzul sırasına göre topladı...”¹

1– Şevahidu't-Tenzil, Haskanî, c.1, s.38.

2– El-Mesailu's-Seviyye, Şeyh Mufid, s.79.

dı...”¹

Ali (a.s)'nin mushafı, her türlü şek, şüphe, kişisel görüş belirtmeden uzak olarak Kur'an-ı Kerim'den tüm yönleriyle yararlanmanın kilidi konumundadır. Fakat hâkim gücün, bazı sahabelerin ve onların savunup destekledikleri bazı hareket ve akımların olumsuz rolünün ayetlerin nüzul sebebinin tefsir edilip açıklanmasıyla gün ışığına çıkmasından endişelenmesi Ali (a.s)'nin mushafını kabul etmekten sakınmalarına ve İslam ümmetini tarih boyunca böyle büyük bir kaynaktan mahrum etmelerine neden oldu. Aşağıdaki rivayet de Ali (a.s)'nin mushafının özellikleri ve ondaki ilimleri beyan etmektedir:

Ebuzer Gıfarî şöyle demektedir: “Resul-i Ekrem (s.a.a) vefat edince, Ali (a.s), Kur'an'ı toplayarak getirip Allah Resulü (s.a.a)'nın vasiyeti üzerine onu muhacir ve ensara sundu. Ebubekir onu açınca ilk sayfasında bir grubun kötü anıldığını gördü. Ömer ileri çıkarak, “Ey Ali! Onu geri götür. Bizim ona ihtiyacımız yoktur” dedi. Emirü'l-Müminin Ali (a.s) de onu alarak götürdü. Sonra Kur'an karilerinden olan Zeyd b. Sabit'i getirdiler. Ömer ona, “Ali, içinde muhacir ve ensarın kötülüklerini (ayetlerin tefsiri olarak) zikretmişti. Biz Kur'an'ı toplayıp, ondan muhacir ve ensarın kötü anılmasını engellemek istiyoruz” dedi. Zeyd onlara eşlik ederek onların istediğini yaptı.”²

Ahmet b. Ebi Nasr şöyle demektedir:

Ebu'l-Hasan İmam Rıza (a.s) bana bir Kur'an vererek ona bakmamı istedi. Ben onu açıp Beyyine Sûresi'ni okudum.

1– Kafi, Şeyh Kuleynî, c.2, s.631.

2– El-İhticac, c.1, s.155.

Onda Kuryş'ten yetmiş kişinin babasıyla birlikte isminin kaydedildiğini gördüm...”

Muhammed b. Ebi Nasr demektir: İmam (a.s), “Mushafı bana gönder” diye mesaj gönderdi.¹

Müslümanlar bu mushaftaki ilimlerden yararlanmaya hazır olmadıkları için Ali (a.s) hatta kendisi hilafete geçtiği dönemde bile onu ortaya çıkarmadı; bunun en açık örneğini İmam Ali (a.s)'nin Talha'ya verdiği cevapta görmekteyiz:

Talha, “Ey Eba'l-Hasan! Neden Kur'an konusundaki sorumu cevaplamıyorsun; onu insanlara göstermeyecek misin?” dedi.

Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Ey Talha! Kasıtlı olarak sana cevap vermekten sakınıyorum. Söyler misin bana, Ömer ve Osman'ın yazdığını okudun mu? Onun tümü Kur'an mıdır, yoksa onda Kur'an dışında başka şeyler de var mıdır?”

Talha, “Onun tümü Kur'an'dır” dedi.

İmam (a.s), “Ondaki şeyleri tutacak olursanız cehennem ateşinden kurtulur cennete girersiniz. Onda bizim hüccemiz, hakkımızın beyanı ve itaatimizin farz oluşu vardır” buyurdu.

Talha, “Bu bana yeter; bu Kur'an olduktan sonra bana yeter” dedi ve sonra şöyle devam etti: “Bana senin elindeki Kur'an'dan, onun tevilinden, helal ve haramla ilgili ilmin-den haber ver; onu kime vereceksin? Senden sonra onun sahibi kimdir?”

İmam (a.s), “Onu, Allah Resulü (s.a.a)'nın vermeme emrettiği vasım ve benden sonra insanların en üstünü oğlum

1– Kâfi, Şeyh Kuleynî, c.2, s.632.

Hasan'a vereceğim. Sonra oğlum Hasan onu oğlum Hüseyin'e verecek; sonra da biri diğerinden sonra olmak üzere Hüseyin'in nesline verilecek; nihayet onların sonuncusu havuzun başına gelecek. Onlar Kur'an iledir; Kur'an'dan ayrılmazlar ve Kur'an da onlarla birlikte, onlardan ayrılmaz.”¹

Diğer bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Ömer b. Hattab hilafete geçince Ali (a.s)'den Kur'an'ı kendisine vermesini istedi... Dedi ki: “Ey Eba'l-Hasan! Ebubekir'e verdiğin Kur'an'ı getir de hepimiz onun etrafında toplanalım.”

Fakat Ali (a.s), “Ona asla ulaşamayacaksınız; ben size hücceti tamamlamak ve kıyamet günü biz ondan gafildik veya onu bize getirmedi dememeniz için onu Ebubekir'e getirdim. Benim yanımdaki Kur'an'a tertemiz kişilerden ve benden sonraki vasilerden başkası dokunamaz.”

Ömer, “Onu belli bir zamanda mı göstereceksiniz?” diye sordu.

İmam (a.s), “Evet;” buyurdu; “Benim soyumdan olan Kâim kıyam edince onu ortaya çıkaracak ve insanları ona (uymaya) zorlayacak ve sünnet onunla uygulanacaktır.”²

Salim b. Semle İmam Cafer Sadık (a.s)'tan şöyle nakletmektedir: Hz. Ali (a.s) mushafı toplayıp onlara verince şöyle buyurdu:

“Bu Allah'ın Muhammed'e nazil ettiği Kitabı'dır; ben onu iki lehv (cilt) arasında topladım.”

Onlar, “Bizde Kur'an'ın toplandığı bir Mushaf var; senin

1– El-İhticac, c.1, s.155.

2– El-İhticac, c.1, s.157.

mushafına ihtiyacımız yoktur” dediler.

Bunun üzerine Ali (a.s), “Allah’a andolsun ki, bugünden sonra artık onu göremeyeceksiniz; onu topladıktan sonra okumanız size bildirmem gerekiyordu...”¹

Bu hadislerden ve benzeri diğer hadislerden anlaşılan, bu mushafı ortaya çıkması için ümmetin ondaki öğretileri kabul edebilecek özel bir hazırlığının olması şarttır. Bu da Ehl-i Beyt’in makamını tanımaya, onların karşısında teslim olmaya bağlıdır ve bu da Hz. Mehdi (a.f)’nin zuhuru kadar gerçekleşmeyecektir; hatta İmam Ali (a.s)’nin zahiri hilafeti döneminde bile, insanlar onun imamet ve hilafetini kabul etmesine rağmen, insanların çoğu, Allah Resulü (s.a.a)’nın vefatından sonra temelin eğri atılması sonucu imamet makamını tanıma marifetine ulaşmamışlardı.

Elbette insanların İmam Ali (a.s)’nin mushafına İmam Mehdi (a.f)’nin zuhuru kadar ulaşamaması insanların bu kaynaktan tamamen mahrum olduğu anlamına gelmez, aksine, bu kaynak Ehl-i Beyt İmamlarının elinde bulunmaktadır ve insanlar tarih boyunca onların buyruklarıyla bu değerli mushaftan yararlanmaktadırlar.²

1– Kafi, Kuleynî, c.2, s.633.

2 -İbn-i Nedim şöyle demektedir: Ali (a.s), Allah Resulü (s.a.a)’nın vefatından sonra insanların kötü harekette bulunduklarını görünce, “Kur’an’ı toplamadıkça abamı omzuma almaya çağım” diye yemin etti. Sonra üç gün evinde oturarak Kur’an’ı topladı. Bu, Ali (a.s)’nin kalbinden toplanan ilk Kur’an’dır. Bu mushaf Cafer’in ailesinin yanındaydı ve ben zamanımızda Ebu Ya’la Hamza Hasenî’nin (r.a) yanında Ali b. Ebu Talib’in hatılarıyla yazılmış olan ve bir kaç sayfası düşen bir mushaf gördüm. Zaman akışında Hasan’ın oğulları onu birbirlerinden miras alı-

Ali (a.s)’nin Mushafı ve Tahrif Şüphesi

Bazıları Ali (a.s)’nin mushafının olmasını Kur’an-ı Kerim’in tahrif edildiğini gösterdiğini sanmışlardır; çünkü o mushafla elimizdeki mushaf arasında hiçbir fark yoksa, onun sahabeler tarafından kabul edilmemesinin bir anlamı olmazdı.

Ancak bu şüphe doğru değildir; çünkü sahabenin Ali (a.s)’nin mushafını kabul etmemesinin nedeni Kur’an’ın nassının farklı oluşundan değil, aksine, Ehl-i Beyt rivayetlerinde geçtiği üzere İmam Ali (a.s)’nin mushafında ayetlerin tefsirinin bulunması, nüzul sebeplerinin açıklanması, bazı sahabelerin kötü anılması ve hak takipçilerinin faziletlerinin açıklanması nedeniyle elimizdeki mushaftan ayrılıyordu.

Dolayısıyla, Emirü’l-Müminin İmam Ali (a.s)’nin mushafı Kur’an-ı Kerim’in metni bakımından hiçbir eksiltme ve artırma olmadan Peygamber Efendimiz (s.a.a)’in dönemindeki mushafın aynısıdır; halifeler tarafından yapılan şey de, o mushafın bir nüshasının sunulmasıdır; onlar Kur’an-ı Kerim’in bir kelimesinin eksiltilmesini veya artırılmasını ne isterlerdi ne de buna güçleri yeterdi; Ali (a.s)’nin mushafının farkı sadece ayetlerin tefsiri, nüzul sebebi, nüzul tarihi ve bu gibi özellikleri taşımasıdır.

Bu iddianın en önemli delili, İmam Ali (a.s)’nin üçüncü halifeden sonra kendi hilafeti döneminde halkın elindeki mushafı ortadan kaldırmak için en küçük bir girişimde bulunmaması, o mushaf üzerinden öğretim vermesi, Kur’an

yorlardı. Sürelerin bu sıralaması o musahftandır... El-Fihrist, s.41–42.

öğretilerini yaymak için büyük bir çaba harcaması ve kendi hilafeti döneminde de bu şekilde davranması ve hatta bu konudaki çabalarını daha fazla artırması, ondan sonra Ehl-i Beyt İmamlarının da bu şekilde hareket etmeleridir. Bu gerçekler de elimizdeki mushafın mushafın metni açısından Hz. Ali (a.s.)'nin mushafıyla hiçbir farkı olmadığını ortaya koymaktadır.

Fatıma (s.a.)'nın Mushafı Bir Hadis Kaynağı

Şüphesiz Şia mektebinin iftihar kaynaklarından biri de onun Ehl-i Beyt'e has olan ilimlerden özel bir kaynağa sahip olmasıdır; diğerleri ise sadece onlardan öğrenmek ve onlara sarılmak vasıtasıyla ondan yararlanabilirler. Aksi takdirde o kaynaklardan nasipsiz kalırlar. Bu kaynaklardan bazıları bütün insanların elinde bulunmaktadır ve tarih boyunca herkes onlardan doğrudan yararlanmıştır; tıpkı Sahife-i Seccadiye gibi. Onlardan bazıları ise sadece Ehl-i Beyt İmamlarının yanındadır; tıpkı gaybî bilimleri ve kıyamet gününe kadar ümmetlerin karşılaşacağı, başlarına gelecek önemli olayların haberlerini içeren Hz. Fatıma (s.a.)'nın sahifesi gibi.

Dolayısıyla, Hz. Fatıma (s.a.)'nın mushafı Hz. Fatıma (s.a.)'dan nakledilen muteber ve müstefiz hadisleri içermektedir; bu kitabın içeriğini kutsi hadisler, Müslümanlar ve diğer milletlerle ilgili gaybî ilim ve öğretiler oluşturmaktadır.

Bu kitap, masum Ehl-i Beyt İmamlarının yanında olup onların özel ilimlerinin kaynaklarından biri sayılmaktadır.

Bu kitaba “mushaf” ismi verildiği için bazıları onun, diğer sahabelerin mushafları gibi Kur'an ayetlerini içerdiğini sanabilirler ve böylece onda toplanan Kur'an'ın, elimizde

mütevâtir olarak bulunan Kur'an ile farklı olduğu düşünülebilir. Oysa bu düşünce temelden yanlıştır; çünkü “mushaf” bir araya toplanarak iki kapak arasında kitap haline getirilen sayfalar anlamındadır ve bu kelime dinimizde kullanım açısından Kur'an'a has bir kavram değildir. Kur'an hakkında da bu kavramın kullanılmasının nedeni, Müslümanların dilinde çok kullanılmasından dolayı halk arasında böyle meşhur olduğu içindir ve bunun hiçbir şerî kaynağı yoktur. Dolayısıyla, bu mushaf Kur'an anlamında değil, sadece kitap anlamındadır; bu durumda “Fatıma'nın mushafı” “Fatıma'nın kitabı” anlamındadır.

Diğer bir ifadeyle; mushaf kelimesinin kullanımı Kur'an-ı Kerim hakkında doğru olduğu gibi sayfalara yazılı iki kapak arasında yer alan diğer kitaplar hakkında da doğrudur.

Arap sözcük bilimcileri de, mushaf kelimesinin kullanımını Kur'an'dan daha geniş bilerek bu konuda şöyle demişlerdir:

“Mushaf”a, iki kapak arasında yazılı sayfaları içerdiği için mushaf denilmektedir. Mushaf ve mushif yazılmış sayfalardan iki kapak arasında toplanan şey demektir.

Ezheri şöyle demektedir: Mushafa, iki kapak arasındaki yazılı sayfaları içerdiği için “mushaf” deniliyor.

Cevherî şöyle demektedir: “Ushifu” sayfaları onda topladım anlamındadır...¹

Hatta bazı nakillere göre Pegamber Efendimiz (s.a.a.)'den sonra Kur'an'a resmen “mushaf” denilmiştir.

O halde, Hz. Fatıma (s.a.)'nın kitabına “mushaf” denilmesi,

1– Lisanu'l-Arab, c.9, s.186; Ayn kitabı, El-Halil, c.3, s.120.

Hız. Fatıma (s.a)'nın elimizdeki Kur'an ile farklı bir Kur'an nüshasına sahip olduğu düşüncesine neden olmamalıdır; çünkü bu düşünce, Hız. Fatıma (s.a)'nın kitabı hakkında "mushaf" kelimesinin kullanılmasına dayanmaktadır ve "mushaf" kelimesinin Kur'an nüshası değil kitap anlamında olduğu açıktır.

Hız. Fatıma (s.a)'nın mushafının içeriğı hakkındaki hadisler bunu en güzel şekilde ortaya koymaktadır.

Onun hakkında nakledilen hadislere göre, Hız. Fatıma (s.a)'nın mushafının metin ve içeriğinin Kur'an ile hiçbir ilişkisi yoktur; onda Kur'an'dan bir ayet bile yoktur; aksine, onun içeriğini Ehl-i Beyt'e özel ilim ve gerçeklerle ilgili ve yine Müslümanlarla ilgili gelecek olaylar hakkındaki kudsî hadisler oluşturmaktadır; aşağıdaki hadisler bu gerçeğı çok iyi bir şekilde ortaya koymaktadırlar:

Ali b. Hamza, İmam Musa Kâzım (a.s)'dan şöyle nakletmektedir: *"Benim yanımda Fatıma (s.a)'nın mushafı var; onda Kur'an'dan bir şey yoktur."*¹

İmam Cafer Sadık (a.s), Abdullah b. Hasan'ın cıfr hakkındaki iddialarının cevabında şöyle buyurmuştur: *"Cıfr, kese gibi kesilmiş inek derisidir; onda kitaplar ve kıyamet gününe kadar insanların ihtiyaç duyduğu helal ve haramların ilmi vardır. Cıfr Allah Resulü (s.a.a)'nın imlası ve Ali'nin kendi el yazma hattıdır; onda Fatıma (s.a)'nın mushafı vardır; Fatıma (s.a)'nın mushafında Kur'an'dan tek bir ayet bile yoktur. Benim yanımda Allah Resulü (s.a.a)'nın yüzüğü, zırhı, kılıcı ve sancağı vardır. Bazıla-*

1– Besairu'd-Derecat, s.153.

*rının isteğinin aksine benim yanımda cıfr de var."*¹

Hammad b. Osman şöyle demektedir: İmam Cafer Sadık (a.s)'a Fatıma (s.a)'nın mushafının ne olduğunu sordum. İmam (a.s) buyurdu ki:

*"Allah-u Teâlâ Peygamberinin canını alınca Hız. Fatıma (s.a) o kadar büyük bir üzüntü duydu ki ancak Allah bilir! Bunun üzerine Allah-u Teâlâ onu teselli etmek ve onunla konuşmak için bir melek gönderdi. Hız. Fatıma (s.a) durumu Hız. Ali (a.s)'ye bildirdi. Bunun üzerine Emirü'l-Müminin Ali (a.s), o durumu hissettiğini ve meleğın sesini duyduğın zaman bana haber ver dedi. Fatıma (s.a) -o durumda olunca– Ali (a.s)'ye haber verdi; ondan sonra Fatıma'nın (s.a) duyduğu her şeyi Ali (a.s) yazıyordu. Nihayet o yazılardan bir mushaf oluşmuştur."*²

İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: *"O mushafta helal ve haramdan başka hiçbir şey yoktur; onda gelecekte vuku bulacak olayların ilmi var."*

İbn Ubeyde, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklettiğı bir hadiste Fatıma (s.a)'nın mushafı hakkında bir soru sorduğunu belirtiyor. İmam (a.s) uzun bir süre sustuktan sonra şöyle buyurmuştur:

"Siz istediğiniz ve istemediğiniz (size faydalı olan ve olmayan) şeyler hakkında konuşuyorsunuz. Fatıma (s.a) Allah Resulü (s.a.a)'nden sonra yetmiş beş gün yaşadı ve babasının vefatından dolayı büyük bir üzüntü yaşadı. Cebrail onun yanına gelerek babasının vefatından dolayı ona tesliyet arz ediyordu, kalbini mutlu ediyordu. Babası hak-

1– Besairu'd-Derecat, s.155.

2– Kâfi, Şeyh Kuleyni, c.1, s.240.

kında ve babasının makam ve mevkii hakkında ona bilgi veriyordu. Ve ondan sonra soyunun başına gelecek olayları haber veriyordu. Ali (a.s) de onları yazıyordu. İşte bu Fatıma'nın mushafıdır.”¹

Hız. Zehra (s.a) muhacir ve ensarın karşısında okuduğı meşhur hutbesinde Kur'an-ı Kerim'in her türlü tahritten korunduğunu açık bir şekilde dile getirmiş, onun bütün Müslümanların elinde bulunduğunu ve onun insanlar için bir hüccet olduğunu vurgulamıştır. Biz bu hutbenin Kur'an-ı Kerim ile ilgili bazı bölümlerini “Ehl-i Beyt Açısından Kur'an-ı Kerim'in Yücelik ve Fazileti” bölümünde naklettik.

Dolayısıyla, Hız. Fatıma (s.a)'nın halk arasında yaygın olan Kur'an'dan başka bir Kur'an'ı olduğu iddiası onun kendi sözleri ve tanıklığıyla da bağdaşmayıp hiçbir temel ve esas yoktur.

Burada şöyle bir şüpheyle karşılaşabiliriz: Şia, Hız. Zehra (s.a)'nın Hız. Cebrail'den bir takım ilim ve öğretiler alıp onu Ali (a.s)'ye yazdırdığına ve o yazıların Ehl-i Beyt imamlarının yanında saklanan bir kitap haline geldiğine nasıl inanabiliyor? Meleklerle konuşmak peygamberlere has bir olay değil midir?

Bu sorunun cevabı şudur: Kur'an-ı Kerim Hız. İbrahim (a.s)'in eşi, Hız. Musa (a.s)'nın annesi ve Hız. Meryem (s.a)'in meleklerle konuştuğunu bildirmekte; bu da Allah'ın izniyle peygamber olmayanların da meleklerle konuşmasının ve onlardan gaybî ilim ve haberler almalarının mümkün olduğunu göstermektedir.

1– Kafi, Kuleynî, c.1, s.241.

Hız. İbrahim (a.s)'in eşi, Hız. Musa (a.s)'nın annesi ve Hız. Meryem (s.a)'in meleklerle konuştuğunu ortaya koyan ayetler bunu açık bir şekilde bildirmektedirler.

Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

“Vay, dedi, ben yaşlı bir kadın, bu kocam da ihtiyar biriyken doğuracak mıyım? Bu, cidden şaşılacak bir şey! Dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir, ey ev halkı! O, övülmeğe lâyıktır, iyiliği boldur.”¹

“Melekler demişti ki: "Ey Meryem, Allah seni seçti, temizledi ve seni dünyaların kadınlarına üstün kıldı.”²

“Melekler demişti ki: "Ey Meryem, Allah seni, kendisinden bir kelime ile müjdeliyor: Adı Meryem oğlu İsa Mesih'dir; dünyada da, âhirette de yüzde (şerefli) ve (Allah'a) yakın olanlardandır.”³

Hadislerde de bu makama ulaşan kişilere “muhaddes” denir ve Hız. Fatıma (s.a)'nın “muhaddese” olması onun peygamber olmasını gerektirmez; aksine sadece onun Allah'ın veli kullarından biri olduğunu gösteriyor. Nitekim Sünni ve Şii kaynaklarındaki sahih hadisler onun böyle bir makama sahip olduğuna açık bir şekilde delalet etmektedirler. Biz bu hadislerden bazılarına değineceğiz:

Peygamber Efendimiz (s.a.a) Hız. Fatıma (s.a)'ya hitaben şöyle buyurmuştur: *“Allah senin gazabınla gazap eder ve*

1– Hud, 72–73.

2– Âl-i İmran, 42.

3– Âl-i İmran, 45.

*senin rızanla razı olur.*¹

Huzeyfe şöyle demektedir: Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: “*Gökyüzünden bir melek nazil oldu ve beni selamlamak için Allah’tan izin istedi. Nazil olmadan önce bana Fatıma’nın cennet kadınlarının efendisi olduğunu müjdelledi.*”²

İbn Hacer, Fethu’l-Barî’de şöyle yazmıştır: Şafii mezhebinin ileri gelen âlimlerinden birinin görüşü, kadınların en üstününü belirleme konusunda âlimler ve muhaddislerin tartışmalarına işaret ettikten sonra şöyledir:

“Ancak bizim benimsediğimiz ve onunla Allah’a yaklaştığımız görüş Fatıma’nın daha üstün oluşudur...”³

Dolayısıyla, manevi makamı sadece Hz. Meryem (s.a) gibi kişilerle mukayese edilebilecek olan Hz. Fatıma Zehra (s.a)’nın muhaddese oluşu hiçbir şekilde şaşırılacak bir durum değildir.

1– Müstedreku’s-Sahihayn, Hâkim Nişaburî, c.3, s.153; Tehzibu’t-Tehzib, c.12, s.441; Hâkim bu hadisin senedi sahihtir demiştir. Bk. Mizanu’l-I’tidal, Zehebi, c.2, s.72.

2– El-Müstedrek, Hâkim Nişaburî, c.3, s.151 ve bk. Sahih-i Buharî, c.4, s.209; Sünen-i Tirmizî, c.5, s.326; Müsned-i Ahmed, c.5, s.391 az bir farkla.

3– Fethu’l-Barî İbn Hacer, c.7, s.105; İbn Hacer daha sonra şöyle eklemiştir: Fatıma’nın üstünlüğüne hayat tarihinde geçen onun âlemdeki kadınların efendisi oluşu ile delil getirilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

KUR'AN'IN MUCİZELİĞİ

Mucizenin Hikmeti

İnsanoğlu irade ve seçme hakkına sahip ve bilgisi oranında sorumlu bir varlıktır. Allah Teâlâ insanı, akıl ve iyi ile kötüyü birbirinden ayırma gücüyle donatmış ve ona yaratılışında iyiliklere yönelme duygusu, hakkı kabul etme ve iyi işleri yapma gücü vermiştir. Bütün bunları “Batınî hüccet” başlığı altında toplayabiliriz.

Fakat insanın hedefine ulaşması için içindeki bu güçlerin tozunu alıp onları aktif hale getirecek güvenilir bir kılavuza ihtiyacı vardır. İşte bu nedenle “Zahirî hüccet” olarak onu sırat-ı müstakime yönlendirmeleri için hidayet edici mesajlarıyla peygamberler ve masum önderler göndermiştir. Bu iki hüccetten sonra artık onun bahane ve mazeret getirmesi için bir neden kalmamakta ve onun artık amellerinin tüm sorumluluklarını üzerine alması gerekmektedir.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Allah-u Teâlâ yarattıklarına marifet vermedikçe onların, kendisini tanımalarını farz kılmamıştır. Kulların Allah üzerindeki hakları, onlara kendini tanıtmaları, Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ise, onlara kendisini tanıttıktan sonra O'nu kabul etmeleridir.”¹

1– Saduk, Tevhid, s.412.

İmam Musa Kâzım (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Ey Hişam! Allah'ın insanlar üzerinde iki hücceti vardır: Zahirî (açık) hüccet ve batınî (gizli) hüccet. Zahirî hüccet elçiler, peygamberler ve imamlardır, batınî hüccet ise akıllardır.”¹

Tertemiz kalplerden şek ve şüphe tozunu temizlemek ve çeşitli zulüm ve çirkin davranışlarıyla kalplerinin marifet meşalesini söndüren insanlara hücceti tamamlamak için din literatüründe Allah'ın nişaneleri ve mucize denilen özel bir unsura da ihtiyaç vardır.

Bu nişaneler, onlarla karşılaşan herkesin doğruluklarını teşhis edebileceği bir özelliğe sahiptirler.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: “Ey Eyyub! İster hakkı kabul etsin ister reddetsin, hakkın girerek kalbini yarmadığı bir kimse yoktur. Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyurmaktadır: **‘Hayır, biz hakkı bâtılın üstüne atarız da o onun beynini parçalar, derhal (bâtılın) canı çıkar. (Allah ve yaratılışın hedefi konusunda) Allah'a yakıştırdığınız niteliklerden ötürü de vay siz(in haliniz)e!’**”²

Allah-u Teâlâ'nın, insanın açık ve gizli hüccet ile birlikte hakkı tanıma merhalesine ulaşması için sunduğu nişaneler iki kısma ayrılmaktadırlar:

1– Genel nişaneler,

2– Özel nişaneler.

Yer, ay, güneş, gece, gündüz, bulut, rüzgâr, bahar, son ba-

1– Usul-u Kâfî, c.1, s.16.

2– Ahmed b. Muhammed b. Halid-i Berkî, El-Mehasin, c.1, s.276. Enbiya, 18.

har, anne karnındaki ceninden ölüme kadar insan yaşamının aşamaları ve her biri bu âlemde özel bir sistemle yerlerinde bulunan binlerce diğer olaylar, bunların tümü Allah-u Teâlâ'nın genel nişanelerindendir. Bunların üzerinde düşünen her insan Allah-u Teâlâ'yı tanıyıp O'nun mutlak güce ve sonsuz bir ilme sahip olduğunu anlayabilir. Yine doğruluk, temizlik, emanetçilik, dünyaya gönül vermemek, takva, davranışlarında gösterdikleri direnç, ilahî kılavuzlardan ne risaletten önce ve ne sonra bir an bile ayrılmayan diğer üstün özellikler, diğer taraftan onların mesajlarının akıl ile uyum içerisinde oluşu ve yüce insanî eğilimler peygamberlerin ve masum kılavuzların davetlerinin doğruluğunun açık delilleridir.¹ Dolayısıyla, peygamberleri sürekli kendileriyle birlikte olan bir takım özellik ve nişanelerle göndermek bütün insanlar için hüccetin tamamlanmasına neden olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: “(Bunları) Müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak (gönderdik) ki, elçiler geldik-

1– Allah'ın hidayet nişanelerini kişisel ve kişisel olmayan nişaneler olarak da ayırabiliriz. Çünkü kişilerin farklı durumlarına ve onların hidayetinde ilahî hikmet ve rahmete göre, bazen bir kişiyi hidayet etmek ve ona hücceti tamamlamak için özel bir takım nişanelerin belirmesine gerek vardır. İlahî kılavuzlar, peygamberler ve Ehl-i Beyt İmamları bazen bir kişiyi hidayet etmek için onun durumuna uygun olarak bir takım nişaneler gösterirler ve bu da onun hidayete ermesine neden olur veya hüccet onunla ilgili olarak tamamlanmış olur. Bu ilahî sünnet, ilahî kılavuzların davranışlarında sık sık rastlanan bir olaydır. Masum imamın gaybet perdesinin arkasında bulunmasının bereketlerinden biri de, gaybet döneminde özel bir takım kişileri hidayete erdirmek için bu gibi nişaneleri göstermesidir.

ten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın.”¹

İnsanlardan bazıları Allah-u Teâlâ ve peygamberlerini bu genel nişaneler vesilesiyle tanıyıp mesajlarından yararlanırlar. Ancak bazıları da öylece şek, şüphe ve inkâr merhalesinde kalırlar.

İkinci gruba hakkın ispatı ve hüccetin tamamlanması için özel nişanelere veya mucizelere ihtiyaç vardır. Kur'an-ı Kerim'de, İsrail oğullarının peygamberlerinin kıssalarında işaret edilen Hz. Musa (a.s)'nın asası, Hz. İsa (a.s)'nın nefesi, Hz. Salih (a.s)'in devesi, bu tür mucizelerden sayılmaktadır.

Dolayısıyla, bazen bir kişi veya bir toplum öyle şartlarla karşı karşıya gelir ki, onun şüphe ve vesveselerin tuzağından kurtulması, hak inançlarına karşı kalbinde güven oluşması ve hüccetin tamamlanması için genel nişanelerin dışında, mucize denilen özel bir takım nişanelerin belirmesi de gerekmektedir. Bu nedenle Allah-u Teâlâ bazı peygamberlerine özel bir takım nişaneler vermiştir.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Mucize Allah'ın nişanesidir; Allah onu doğru konuşanların yalancılarından ayırt edilip tanınması için peygamberlerine, elçilerine, hüccet ve imamlarına verir.”²

Mucize diye adlandırılan Allah'ın nişanelerinin zuhuru her ne kadar da peygamberlerin sözlerinin doğruluğunun ispatlanması için olsa da, ancak bu mucizeler kesinlikle bu dünyada insan hayatına hâkim olan kural ve sünnetleri değiştirecek nitelikte değildir; çünkü insan bu dünyada sü-

1– Nisa, 165.

2– İlelu'ş-Şerayi, c.1, s.122.

rekli şeytanla ve nefsanî isteklerle mücadele halinde olup hakka ulaşmak için her an bir takım imtihanlardan geçmek zorundadır. Bu esasa göre ondan sadece kendilerindeki hakkı tanımak için Allah vergisi olan hidayet alt yapılarını yok etmeyen kişiler yararlanabilirler; eğer insan bu alt yapıları yokederse, peygamberlerin onlara Allah'ın çeşitli nişanelerini göstermeleri onları doğru yola hidayet etmez.

Belki de Kur'an-ı Kerim ve hadislerde mucizelere nişane anlamında "ayet" ifadesi kullanılması bu yüzdendir. Açık-tır ki, nişaneler sadece onlara dikkat eden, hedefe ulaşmak için onlardan yararlanmak isteyen kimseler için yararlı olurlar; yoksa sadece nişaneleri görmek insanı hedefe ulaştırmaz. Dolayısıyla Allah'ın mucizelerinin asıl hedefi insanları hakka yönlendirmektir. Her ne kadar imtihan ve vesvese yolu hiçbir zaman kapatılmasa da, bu açık nişanelerin varlığı, hak yolundan çıkan herkesin elinden her türlü bahaneyi alıp hücceti ona tamamlar.

İmam Ali (a.s) bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Allah-u Teala dileseydi, peygamberleri gönderdiği zaman altın hazinelerinin, mücevher madenlerinin ve yemyeşil bağların kapılarını onların yüzüne açar, gökteki kuşları ve yeryüzündeki vahşi hayvanları onlarla birlikte harekete geçirirdi; ancak böyle yapacak olsaydı imtihan olmaz, mükâfalandırma ve cezalandırma anlamını yitirir, ilahî haber (ve uyarılar) kaybolup gider, gün ortasında uyuyanlar içinde imtihan edilenlerin mükâfâtı farz olmazdı (yani imtihana tabi tutulanların aldığı mükâfâtı alamadan öylece uyurlardı); müminlere iyilikte bulunanların sevabı ulaşmaz, mümin, muttaki, zahid ve abid kimseler için açık bir mana ifade etmezdi. İşte bu nedenle Allah gökten bir ayet indirdiği zaman, o ayet karşısında saygıyla eğilirlerdi. Eğer böyle yapacak olsaydı imtihan bütün insanların üzerinden*

kalkardı. Fakat Allah-u Teâlâ peygamberlerini azim ve irade bakımından güçlü, zahiri durumlar açısından ise kalpleri ve gözleri ihtiyaçsızlıkla dolduran bir kanaatle birlikte fakir ve zayıf kıldı; ama onların zahiri fakirlik ve yoksullukları, gözleri ve kulakları rahatsız ediyordu.

Peygamberler karşı konulmaz bir güce, mağlup edilmez bir yenilmezliğe, insanların boyunları kendilerine doğru uzanan (kendine tamah gözü dikilen) bir hükümdarlığa sahip olsalardı ve insanlar uzak yollardan onlara varmak için yolculuğa çıksalardı, insanlar için imtihan kolay olur, müstekbirler onların karşısında saygıyla eğilirlerdi veya kendilerini kuşatan korku veya maddiyata tamah etmeleri nedeniyle iman ederlerdi. Bu durumda işlerine ilahî olmayan niyetler karışır ve iyi niteliklere çeşitli maddî amaçlar uğruna bürünürlerdi.

Ancak Allah peygamberlerine tâbi olmanın, kitaplarını doğrulamanın, kutlu zatının karşısında huzû ve huşû etmenin, emrine uymanın ve itaati için teslim olmanın, sadece kendisi için yapılan şeylerden olmasını, diğer niyetlerin karışmamasını irade etmiştir. İmtihan ne kadar büyük olursa onun sevap ve mükâfâtı da bir o kadar büyük olur..."

Daha sonra şöyle devam etmektedir: *"Allah-u Teâlâ onların kalbinden kibri çıkarmak, onları içlerinde alçak gönüllü olmaya teslim etmek ve onu kendi bağıışı için bir kapı, affı ve imtihanı için bir vesile kılmak için kullarını çeşitli zorluklarla imtihan eder, onları çeşitli çabalara zorlar ve çeşitli sıkıntılarla sınar. Nitekim şöyle buyurmuştur: 'İnsanlar yalnız "inandık" demekle, hiç sınanmadan bırakılacaklarını mı sandılar? Andolsun biz, onlardan öncekilerini sınıdık. Elbette Allah (sınayıp) doğruları ve yalan-*

cıları bilecektir.’’’¹

İmam Mehdi (a.s)’den nakledilen şu hadis de bu gerçeği vurgulamaktadır: “Muhammed b. İbrahim b. İslak-ı Talekanî (Allah ondan razı olsun) şöyle demektedir: Aralarında Ali b. İsa Kasrî de olan bir grupla birlikte Şeyh Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Ruh (k.s)’un yanında olduğum bir sırada, adamın biri yerinden kalkarak Hüseyin b. Ruh’un yanına gelip ona, “Sizden bir şey sormak istiyorum” dedi. Hüseyin b. Ruh, “Sorunu sorabilirsin” deyince adam şöyle dedi: “Acaba Hüseyin b. Ali (a.s) Allah’ın velisi midir?” Hüseyin b. Ruh, “Evet” dedi. Adam, “Acaba onun katili (Allah ona lanet etsin) Allah’ın düşmanı mıdır?” diye sordu. Hüseyin b. Ruh, “Evet” dedi. Adam, “Allah’ın, düşmanını velisine musallat etmesi caiz midir?!” diye sordu. Bunun üzerine Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Ruh o adama şöyle dedi: “Sana söylediğimi anlamaya çalış! Bil ki, Allah-u Teâlâ açıkça insanları muhatap almaz ve onlarla sözlü olarak konuşmaz. Allah-u Teâlâ insanlara kendi cinslerinden kendileri gibi beşer olan elçiler gönderir; eğer onlara kendi cinslerinden olmayan ve kendilerine benzemeyen elçiler gönderecek olsaydı ondan kaçır ve kabul etmezlerdi. İnsanlara kendi cinslerinden olan, yemek yiyen ve pazarlarda yürüyen peygamberler gelince de onlara, “sizler de bizim gibisiniz; o halde benzerini getiremediğimiz, bizim güç yetiremediğimiz, bize değil size mahsus olduğunu bildiğimiz bir şeyi getirmediğiniz kabul etmeyiz” dediler. Böylece Allah, elçilerine insanların yapmaya gücü yetmeyecek bir takım mucizeler verdi.

Onlardan bazıları, insanları korkutup hücceti tamamladık-

1– Şeyh Kuleynî, Usul-u Kâfî, c.4, s.198; Ankebut Suresi, 2–3.

tan sonra tufanı kopardılar ve sonuçta isyan edip baş kaldıranların tümü boğuldular. Bazıları ateşe atıldılar ve ateş onlar için soğuk ve esenlik oldu. Bazıları sert kayadan deve çıkarıp devenin memesinden süt akıttılar. Bazıları için deniz yarıldı ve bir taştan çeşmeler fişkırdı, kupkuru asası ejderha olup diğerlerinin yalanla uydurdukları her şeyi yuttu. Bazı elçiler anadan doğma kör ve alacalıya şifa verdi ve Allah’ın izniyle ölüleri diriltti ve insanlara yedikleri ve evlerinde biriktirdikleri şeyi haber verdi. Bazı elçiler için ay yarıldı, deve ve kurt gibi hayvanlar kendisiyle konuştu.

Bu elçiler böyle şeyler yaptıkları halde ümmetleri böyle şeyler yapmaktan aciz oldukları için Allah’ın takdiri, kullara lütfu ve hikmeti peygamberlerini bu mucizelerle bazen galip ve bazen de mağlup, bazen hâkim ve bir bazen de mahkûm etme şeklindeydi. Onları sürekli galip ve hâkim kılacak olsaydı, onları sıkıntıya düşürüp imtihan etmeseydi insanlar Allah dışında onları ilah edinirlerdi, onların belalar, sıkıntı ve imtihanlar karşısında sabır ve tahammüllerinin değeri anlaşılmazdı. Fakat Allah ıstırap, bela halinde sabırlı, sağlıklı olup ve düşmana galip geldiğinde ise şükretmeleri ve kibirli ve zorba değil, her durumda alçak gönüllü olmaları için peygamberleri diğerleri gibi kıldı. Yine insanların, onların da kendilerini yaratan ve tedbir eden bir ilahı olduğunu bilmeleri, böylece insanların Allah’a tapmaları, peygamberlerine itaat etmeleri ve Allah’ın hüccetinin peygamberlerin ölçüsünden çıkıp onların ilah olduğunu iddia edenlere veya düşmanlık ve muhalefet edenlere, peygamberlerin ve elçilerin getirdiklerini inkâr edenlere tamamlanması, böylece helak olan kimsenin açık bir delil üzerine helak olması ve yaşayanın da delil üzerine yaşaması için peygamberleri diğerleri gibi kıldı.”

Muhammed b. İbrahim b. İshak (r.a) şöyle demektedir:

“Ertesi gün içimden, “Dün Hüseyin b. Ruh bize söylediklerini kendi kafasından mı söyledi?!” diye geçirdim ve tekrar Şeyh Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Ruh (k.s)'un yanına gittim. Konuşmaya başlayarak bana dedi ki: Ey Muhammed b. İbrahim! Ben gökten düşecek olursam ve beni avlarsa veya rüzgâr beni uzak bir yere atarsa, bu benim yanımda Allah'ın dini konusunda kendi görüşümle ve kendim kafamdan konuşmaktan daha sevimlidir. Bu söylediklerim kitaptan ve Hz. Hüccet'ten (İmam Mehdi) -Allah'ın rahmet ve selamı onun üzerine olsun– duyduklarımdı.”¹

Peygamberlerin Her Birinin Farklı Mucizelere Sahip Olmalarının Nedeni

İnsanların hidayeti ve onlara hüccetin tamamlanmasında, ilahî hikmet ve rahmetin gereği, mucizelerin normal insanlar dışında toplumun ilim adamlarının ve edebiyatçıların da onun benzerini getirmekten aciz olduklarını anlamalarıdır.

Şüphesiz insan hayatının her döneminde, ortamın etkileri, zaman şartları sonucu, insanların, özellikle toplumun ilim adamları ve edebiyatçıların dikkati özel bir takımı konulara yönelmiştir. Sonuçta, o konudaki her yeni şey geniş bir insan kitlesinin dikkatini çekmekle birlikte, bölümlerinde uzman olan bilim adamları ve edebiyatçılara da o konuda daha kolay hüküm verme, o olgunun had ve sınırını ve insanın ona ulaşamayacağını anlama fırsatı vermektedir.

Dolayısıyla İmam Hâdi (a.s)'nin de buyurduğu gibi, her peygamberin mucizesi, herkesin kendisinin ve diğerlerinin

1– Şeyh Saduk, İlelu'ş-Şerayi, c.1, s.242–243.

onun bir benzerini getirmekten aciz olduğunu anlaması için, gerçekleştiği dönemdeki halkın genelinin dikkatini çeken konulara uygundur.

İmam Hâdi (a.s) İbn-i Sikkî't'e verdiği cevapta bu konuyu vurgulamıştır:

İbn-i Sikkî, İmam Hâdi (a.s)'ye şöyle sordu: “Neden Allah, Musa b. İmran (a.s)'ı asa, parlak eliyle ve sihir vesilesiyle, İsa (a.s)'ı tıp ile ve Muhammed (s.a.a.)'i söz ve hitabetiyle gönderdi?”

İmam (a.s) İbn-i Sikkî'e verdiği cevapta şu noktayı vurgulamıştır: “Allah-u Teâlâ Musa (a.s)'ı gönderdiği zaman, o dönemin insanları arasında en fazla söz konusu olan şey sihirdi; bu nedenle Musa (a.s) Allah tarafından o zamanın insanların benzerini yapamayacakları bir şey getirdi. İnsanların sihirlerini çürütebileceği ve onunla insanlara hücceti tamamladığı bir şey getirdi. Allah İsa (a.s)'ı yatalak hastalıkların yaygın olduğu bir dönemde gönderdi; insanların o dönemde tıp ve tedaviye ihtiyacı vardı; İsa (a.s) Allah tarafından, benzeri insanlarda olmayan bir şey getirdi; ölüleri diriltiyordu, Allah'ın izniyle körlüğü ve alaca hastalığını tedavi ediyordu ve bu vesileyle insanlara hücceti tamamlıyordu.

Allah Hz. Muhammed (s.a.a.)'i hitabet ve beyanın (Râvi şöyle demektedir: İmam (a.s)'ın bunlara şiiri de eklediğini sanıyorum) insanlar arasında daha çok yaygın olduğu bir dönemde gönderdi; Peygamber Allah tarafından öyle öğüt ve hikmetler getirdi ki, getirdiği bu şeylerle onların sözlerini çürüttü ve hücceti onlara tamamladı.”

Râvi şöyle demektedir: İbn-i Sikkî, İmam (a.s)'ın bu açıklaması karşısında hayretini şöyle dile getirdi: Allah'a

andolsun ki, sizin gibi birini görmüş değilim. (Sonra şu soruyu sordu:) Bugün insanlara hüccet olan şey nedir?

İmam (a.s) bu soruya şöyle cevap verdi: *“Akıl; akıl vesile-siyle Allah adına doğru konuşan kimse tanınır ve söyledikleri kabul edilir; Allah’a karşı yalan konuşan da tanınır ve yalanlanır.”*

Bunun üzerine İbn-i Sikkit, “Allah’a andolsun ki bu sorunun cevabı budur” dedi.¹

Rahmetli Ayetullah Huî her peygamberin farklı mucizelere sahip olmasının nedeni hakkında şöyle demektedir: Mucize, tabiatın kurallarını kıran, onu gerçekleştiren peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin dışında başka insanların gerçekleştirmekten aciz oldukları işe denilmektedir. Mucizeyi diğer dakik bilimsel ve fenni işlerden ancak o mucizenin benzeri bilim ve fen dallarında uzmanlığı olan kişiler ayırt edebilirler. Çünkü her mesleğin özelliklerine ve ince noktalarına diğerlerinden daha bilgili olup onun sırlarını daha iyi bilen bilim adamları ve uzmanlar onu diğerlerinin yapıp yapamayacağını anlayabilirler. İşte bu nedenle uzman kişiler ve bilim adamları, mucizeyi diğerlerinden daha erken tasdik ederler.

Fakat bilgisiz, cahil ve mucizenin benzeri bilim dallarında uzmanlık sahibi olmayan kişiler için her türlü şek ve şüphe kapısı açıktır. Böyle kişiler, iddia sahibi kişinin, mucizesinde, o alanda ancak uzaman kişilerin anlayabilecekleri bir takım sanat gösterilerine dayandığına ihtimal verirlerse böyle bir mucizeyi kabul etmeyip sürekli bir şek ve şüphe içerisinde kalırlar.

1– Usul-u Kâfî, c.1, s.24–25.

İşte bu nedenle ilahî hikmet, her peygamberin kendi zamanında yaygın olan bir meslekle benzeşen bir mucizeye sahip olmasını ve o dönemde o meslek ve ilimden anlayan çok sayıda uzman kişilerin bulunmasını gerektirmektedir; çünkü bu durumda mucize gösteren kişinin delili daha sağlam olur ve insanlar tarafından daha çabuk kabul edilir.

Bu genel kanun ve ilahi hikmet esası üzerine Allah-u Teâlâ Hz. Musa (a.s)'ya mucize olarak asayı, beyaz ve parlak eli verdi; çünkü onun zamanında sihirbazlık yaygındı ve bu alanda uzaman olan kişiler Musa (a.s)'yı diğerlerinden daha önce doğrulayıp onun getirdiği dini kabul ettiler. Çünkü Musa (a.s)'nın esasının onun emriyle ejderhaya dönüştüğünü ve kendilerinin sihirle oluşturdukları her şeyi yuttuktan sonra tekrar eski haline döndüğünü gördükleri zaman bu işin bir sihir olmadığını anlayarak onun mucize olduğuna inandılar ve böylece Firavun'un tehditlerine aldırış etmeden onun karşısında imanlarını ilân edip Musa (a.s)'nın peygamberliğini onayladılar.

Hz. İsa (a.s)'nın döneminde Yunan tıbbı zirveye ulaşmıştı; tabipler hayret verici tedaviler yapıyorlardı. Özellikle Yunan'ın sömürgesinde olan Suriye ve Filistin'de tıp ilmi özel bir canlılık ve yaygınlığa sahipti.

Allah-u Teâlâ Hz. İsa (a.s)'yı bu iki alanla ilgili olmak üzere peygamberlikle görevlendirip bu bölgede tebliğ yapmasını emredince, hikmeti, onun mucizelerini o dönemin bilim adamlarının tıbbına benzer bir şey kılmasını gerektiriyordu.

İşte bu nedenle hikmet sahibi Allah, o dönemin insanlarının bu işin beşerin gücünün dışında olduğunu, tıp kurallarıyla bir ilgisinin olmadığını ve bunun tabiat ötesine dayandığını bilmeleri için İsa (a.s)'ya ölülerini diriltme, tedavi-

si olmayan hastalıkları iyileştirme, anadan doğma körü iyileştirme mucizesini verdi.

Ama cahiliye Arabı belagat ilminde diğerlerinden ayrılmış, fesahat konusunda seçkinlik kazanmış, edebiyatta zirveye ulaşmıştı ve o günün dünyasında fesahat ve belagat ve edebi konuşmak meşhurdur; öyle ki başkalarına karşı övünmek için şiir ve hitabet meclisleri düzenlenirdi. Bazen de bu amaçla pazarlar kurulur ve Arab'ın çeşitli kabilelerinin şairleri orada en iyi şiir ve sözlerini sunar, hakemler görüşlerini ilân ederek onların en iyilerini seçer, en iyi şiir ve hitabeyi takdir ederlerdi.

Bu takdir ve övgü öyle bir safhaya vardı ki o günün en güzel şiir ve kasideleri arasından yedisini seçerek altın suyu ile yazıp Ka'be'nin duvarına astılar ve bunlar “muallâka-i seb'a” diye meşhur oldu. Ve o tarihten itibaren bütün güzel şiirleri o yedi kasideye benzetip “altın şiir” diye adlandııyorlardı.

Arap erkek ve kadınları edebiyata çok önem veriyorlardı, şiirlere, kasidelere, güzel hitabelere büyük bir ilgi duyarlardı. Bu konuda, hac mevsiminde Ukaz panayırına gelen ve kendisi için kırmızı bir çadır dikilen “Nabiġetu'z-Zeybani” hakemlik yapardı. Arap yarım adasının dört bir yanından gelen şairler onun etrafından toplanır, hakkında görüşünü belirtmesi (ve en güzel kaside ve şiirleri seçmesi) için kasidelerini ona sunarlardı.

O dönemde Arabistan ortamının durumu böyle olduğu için ilahi hikmet, İslam peygamberinin Kur'an-ı Kerim'in harikulâde beyan, fesahat ve belagati ile övünmesini gerektirdi; öyle ki Araplar onun Allah'ın kelamı olduğunu,

Kur'an'ın belagatinin insanın gücünün ötesinde olduğunu anladılar ve bunu bütün Araplar itiraf ettiler.¹

Hz. Muhammed (s.a.a)'in Mucizeleri

Ehl-i Beyt'ten rivayet edilen hadislerde Resul-i Ekrem (s.a.a)'den birçok mucize nakledilmiştir. Cansız varlıkların, hayvanların onun risaletine tanıklık etmek için konuşmaları,² namazı eda etmek için güneşi geri çevirmesi,³ gökyüzünde ayın ikiye yarılması,⁴ insanların gizli durumlarını haber vermesi, kaybolan şeylerin yerini bildirmesi, münafıkların komplolarını bildirmesi, ona verilen yemeği yemeden önce zehirli olduğunu bildirmesi ve bunun gibi hadis ve tarih kitaplarında geçen diğer mucizeler. Bu mucizelerle ilgili hadisler genel bir tevatür seviyesinde olup, kesinlikle insaf sahibi bir insan için yakîn getirecek derecededirler. Bu mucizelerden bazıları Kur'an-ı Kerim'de de geçmiştir. Bütün insanlar Kur'an-ı Kerim'e teveccüh etmelerine rağmen, bu mucizeler hakkında en küçük bir inkârın nakledilmemesi de onların gerçekleştiğinin açık bir delilidir.

Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed (s.a.a)'in En Büyük Mucizesi

Hz. Muhammed (s.a.a) kıyamet gününe kadar bütün insanlar için ilahî risaletin son elçisidir. Onun getirdiği mesajın

1— Ayetullah Hoî, El-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an, s.37.

2— Peygamber Efendimiz (s.a.a)'in döneminde cansız varlıkların ve hayvanların mucize gereği tanıklık etmeleri defalarca gerçekleşmiş bir olaydır. Bk. Ravendî, Kısasu'l-Enbiya, s.285.

3— Bk. Ravendî, Kısasu'l-Enbiya, s.290.

4— Bk. Ravendî, Kısasu'l-Enbiya, s.294; İsbatu'l-Hudat, c.1, s.379.

muhatapları, bir dönemin veya bazı dönemlerin insanları değil; aksine, kıyamet gününe kadar hangi kavim veya ırktan olurlarsa olsunlar bütün insanlar bu mesajın muhataplarıdır. Allah Resulü (s.a.a)'nın kendi ifadesiyle, bu mesaj o kadar kapsamlıdır ki, yeryüzünde bu ilahî daveti kabul ederek izzet bulmayan veya onu reddederek ebedî bir zillet ve alçaklığa uğramayan hiçbir ev kalmaz.¹

İşte bu nedenle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mucizesi, bi'set dönemindeki insanların içinde hidayet meşalesini yakıp onlara hücceti tamamlamakla birlikte parlaklık ve aydınlığı her dönemde kalacak ve onun risaletinin doğruluğuna tanıklık edecek bir şekilde olmalıydı; yani herkesin sürekli görebileceği canlı ve ebedî bir mucize olması gerekiyordu.

Bu mucize, Allah-u Teâlâ'nın bütün dünya insanları için gönderdiği Kur'an-ı Kerim'dir.

Kur'an-ı Kerim'in mucize olduğuna delalet eden çeşitli ayetler vardır; bunlardan bazıları şunlardır:

“Eğer kulumuz (Muhammed)e indirdiğimizden şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sûre getirin. Allah'tan başka bütün şâhid (yardımcı)larınızı da çağırın; eğer doğru iseniz (bunu yapın). Yok, eğer yapmadıysanız ki asla yapamayacaksınız, o halde yakıtı insanlar ve taşlar

1– Kur'an-ı Kerim peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.a)'in risaletinin evrensel oluşuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: **“De ki: "Ey insanlar, ben sizin hepinize gönderilmiş Allah'ın Elçisiyim.”** A'raf, 158. Yine şöyle buyurmuştur: **“O inkâr edenler Zikr(Kur'ân)'ı işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi. "O mecnundur" diyorlardı. Hâlbuki o, âlemler için uyarıdan başka bir şey değildir!”** Kalem, 51–52. Ve diğer ayetler.

olan, inkârcılar için hazırlanmış ateşten sakının.”¹

“De ki: "Andolsun eğer insan(lar) ve cin(ler) bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine arka ol(up yardım et)seler yine onun benzerini getiremezler.”²

Ehl-i Beyt İmamları da Kur'an-ı Kerim'in mucize olduğunu vurgulamışlardır:

Bir rivayette şöyle geçmektedir: Yahudilerden bir grup İmam Cafer Sadık'a (a.s), “Hangi mucize Muhammed'in (s.a.a) peygamber olduğuna delalet etmektedir?” diye sordular. İmam (a.s) şöyle buyurdu: *“Onun doğrulayıcı, ona bakanların akıllarını hayrete düşüren kitabı.”*

İmam Rıza (a.s) da Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğinin yüceliğini şöyle nitelendirmektedir:

Muhammed b. Musa Razî şöyle demektedir, babam bana şöyle dedi: Bir gün İmam Rıza (a.s) Kur'an'dan bahsetti, onu yücelterek bir hüccet olduğunu, ayetini, mucizevî düzenini hatırlatarak şöyle buyurdu: *“Kur'an, Allah'ın sağlam ipi, O'nun güvenilir kulpu, O'nun cennete götüren ve cehennem ateşinden kurtaran, zamanın akışıyla eskimeyen, dillerde tekrarlanmasıyla değerini kaybetmeyen örnek yoludur; çünkü Kur'an belli bir zamana ait değildir; Kur'an her insan için hüccet ve delil getirme kaynağıdır. Ne önünden, ne de arkasından onu batıl edecek bir söz gelir. (O) Hüküm ve hikmet sâhibi, çok övülen(Allah)dan indirilmiştir.”*³

1– Bakara, 23–24.

2– İsra, 88.

3– Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c.2, s.130.

Araştırmacılarından biri, Kur'an-ı Kerim'in mucize oluşunu şöyle beyan etmektedir: Allah-u Teâlâ İslam düşmanlarına, Kur'an'ın bir benzerini getirin diye meydan okudu. Onlar Kur'an'ın benzerini getiremeyince, Kur'an'ın on sûresinin benzerini getirin diye meydan okudu. On sûre getirmekten de aciz oldukları zaman meydan okumasını yükselterek onlardan onun gibi bir sûre getirmelerini istedi.

Onlar bir satır olan Kevser Sûresi kadar bir sûre getirebilselerdi bu yeni dinin temelden batıl olduğu ispatlanmış olacaktı; çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a) bu meydan okumanın neden olacağı sonucu daha önce kabullenmişti ve onlar da bu yolla kendilerini İslam diniyle karşılaşmanın sıkıntı ve problemlerinden kurtarmış olacaktı; çünkü onlar birçok faaliyetlerde bulundular, hatta Allah Resulü (s.a.a)'ne karşı savaş ilan ettiler ve bu savaşta birçok insan canını verdi; çok miktarda güçlerini kaybettiler, birçok musibet ve zorluklar gördüler ve olay onların yenilgiye uğraması, İslam ve onun büyük önderi Hz. Muhammed (s.a.a)'in zafere varmasıyla sonuçlandı.¹

Kur'an-ı Kerim'in Mucize Yönleri

Kur'an-ı Kerim, insanların daha fazla edebiyat ve beyan sanatına önem verdikleri bir dönem ve ortamda nazil olmuştur. Toplumun edebiyatçıları ve onları izleyen genel halk fesahat, belagat ve akıcı söze her şeyden daha fazla önem veriyorlardı. Bu durum ve şartlar, Allah-u Teâlâ'nın, peygamberinin davetinin doğruluğu ve hak olduğunu ispatlamak için karşısında bütün edebiyatçıların, insanoğlunun aciz olduğunu itiraf edecekleri beyan ve ifade türünden bir

1– Seyyid Cafer Murtaza, Es-Sahih Min Sireti'n-Nebiy, c.2, s.253.

mucize getirmesini gerektiriyordu. Bu mucizeyi meydana getiren harf heceleri bütün insanların elinde olduğu halde ve herkes kendi kapasitesince onları bilmesine rağmen, hiç kimse bu ilahî mucizeye karşı koyma gücüne sahip değildir. Bazı rivayetlere göre bazı sûrelerin başında yer alan mukatta harfleri de bu gerçeğe işaret etmektedirler.

İmam Hasan Askeri (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Kureyş ve Yahudiler Kur'an'ı yalanlayarak, “Bu, Muhammed'in yaptığı apaçık bir büyüdür” dediler. Oysa Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Elif lam mim. Bu bir kitaptır.” Yani ey Muhammed! Bu, bizim sana gönderdiğimiz kitap elif lam mim'in de içinde bulundukları mukatta harflerinden ibarettir. Bu Kur'an sizin dilinizde ve sizin hecelerinizledir. Dolayısıyla, eğer gerçekçi iseniz siz de onun bir benzerini getirin ve bu iş için aranızda bulunan herkesten de yardım alın. Allah-u Teâlâ bu ayetle insanların Kur'an'ın bir benzerini getirme gücüne sahip olmadıklarını açıklığa kavuşturmuştur: “De ki: «Andolsun, eğer insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir mislini getirmek üzere toplanacak olsalar, elbette onun bir mislini getiremeyeceklerdir. Hatta bazıları bazılarına yardımcı olsa bile.»”^{1,2}*

Kelam ve tefsir konusunda söz sahibi olanlar Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yönlerden mucize olduğunu sıralamışlardır; bunların en önemlileri şunlardır:

1– Kur'an-ı Kerim'in fesahat ve belagat açısından mucize

1– İsra, 88.

2– Şeyh Saduk, Meani'l-Ahbar, s.24.

oluşu.¹

2– Kur'an-ı Kerim'in özel bir nazım ve bedi' açısından mucize oluşu.²

3– Kur'an-ı Kerim'in gayıptan haber verme açısından mucize oluşu.³

1– Bazıları fesahat ve belagati Kur'an'ın iki ayrı mucize yönü olarak saymışlardır. Fesahat, sözcüklerden uygun bir şekilde yararlanmaya denir ve daha fazla sözlü yönleri kapsamına almaktadır. Belagat ise, beyanın anlamlı ve akıcı olması; az kelimelerle çok derin anlamlar beyan etmektir. (Bk. Maverdî, En-Nuket-u ve'l-Uyun, c.1, s.30–33).

2– Özel nazımdan maksat, Kur'an-ı Kerim'in nazımının Arap dilinde ve hatta diğer dillerdeki şiir, düz yazı ve yine bir konuyu sunma ve onun bölümlerindeki metotlara oranla tamamen yeni ve eşsiz oluşudur. Peygamber Efendimizin (s.a.a) döneminde ve ondan sonra edebiyatta ileri gelenler bu gerçeği itiraf etmişlerdir. (Bk. El-Cami-u Li Ahkami'l-Kur'an, c.1, s.73–78).

Bazı müfessirler Kur'an'ın mucize boyutları arasında nazım dışında özel bir üslup ve akıcılığı da zikretmişlerdir; hâlbuki bunlar da belagat dairesinin içine girmektedirler. (Aynı kaynak)

3– Örneğin Kur'an-ı Kerim'in Rumların savaşta İran'a galip geleceğini haber vermesi, geçmiş peygamberler ve ümmetlerin kıssalarını haber vermesi gibi. **“(Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları, ne sen biliyordun ne de kavmin.”** (Hud, 49) ayeti, geçmiş ümmetlerin saklı olan ve onların Kur'an-ı Kerim'de beyan edilen haberlerine işaret etmektedir. Ve **“Elif. Lâ. Mîm. Rum mağlûb oldu yeryüzünün yakınında; ama onlar bu yenilgilerinin arkasından muhakkak galebe edecekler.”** (Rum Sûresi'nin ilk ayetleri) ayeti, Kur'an-ı Kerim'in gelecekte verdiğini haberlerin bir örneğidir; yine Bedir savaşının sonucunu haber vermesi de bu türdendir. (Bk. Yusuf, 102; Âl-i İmran, 44 ve

4– Kur'an-ı Kerim'in çekicilik açısından mucize oluşu.¹

5– Kur'an-ı Kerim'in ilim ve öğretileri içermesi açısından mucize oluşu.²

diğer örnekler.)

Bazı müfessirler geçmiştekilerin kıssalarını bildirme ve gelecekte haber vermenin her birini tek başına Kur'an-ı Kerim'in mucize yönlerinden biri olarak zikretmişlerdir. (Bk. El-Cami-u Li Ahkami'l-Kur'an, c.1, s.73)

1– En-Nuket-u ve'l-Uyun, c.1, s.30–31 ve Et-Teshil, c.1, s.14.

2– Kur'an-ı Kerim'in insanlara sunduğu ilim ve öğretiler bütün alanlarda mucizedirler; ister yaratılış, yani Allah-u Teâlâ ve O'nun sıfatlarını tanıma ile ilgili bilimler olsun, ister insanı tanıma ve onun bu dünya ve ahiretteki seyrinin merhaleleriyle ilgili bilimler olsun, ister ahlakî, toplumsal, siyasî, hukukî vs. sistemleri yaşamak için Kur'an-ı Kerim'de geçen öğretiler olsun, bu alanların tümünde Kur'an-ı Kerim'in getirdikleri o döneme kadar insanoğlu için tamamen yeni ve bilinmeyen şeyler olmakla kalmamış, hatta günümüze kadar da eşi ve benzerleri olmamıştır. Akıllı başında her insan Kur'an-ı Kerim'in öğretileriyle tanışmakla bu alanların her birinde Kur'an-ı Kerim'in üstünlük ve mucize özelliğini görebilir. Kur'an-ı Kerim'in, **“De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bil-dirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?”** (Yunus, 16) ayeti onun bu mucize boyutunu beyan etmektedir.

Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in mucize boyutlarından biri, o kadar genişliğine rağmen bu öğretiler arasında herhangi bir ihtilaf ve uyumsuzluğun olmayışıdır. Kur'an-ı Kerim yirmi üç yıl boyunca nazil olmasına rağmen onda geçen konular arasında hiçbir uyumsuzluk söz konusu değildir. **“Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.”** (Nisa, 82) ayeti, Kur'an-ı Kerim'in bu mucizesine işaret

6– Kur'an-ı Kerim'in insan ve toplumu hidayet etme ve eğitime açısından mucize oluşu.¹

etmektedir. (Bk. El-Mizan, c.1, s.59–73 ve El-Beyan, c.1, s.51–114)

1– Merhum Ayetullah Huî Kur'an-ı Kerim'in bu boyutu hakkında şöyle buyurmaktadır:

Kur'an-ı Kerim'in seçkin bir özelliği daha vardır; bu özellik, bütün geçmiş peygamberlerin mucizelerinden daha üstündür. Bu özellik, onun insanoğlunu hidayet etmeyi ve onlara önderlik etmeyi üstlenmiş ve bunu sağlamış olması, onları kemal ve insanlığın zirvesine götürmesi, insanı gerçek anlamda ve çeşitli boyutlarda yetiştirmesidir. Kur'an-ı Kerim azgın ve cinayetskâr Arapları hidayet etmiş ve onları putperestlik ve ahlâksızlıklardan kurtarmış, savaş, kan dökme ve cahilîyet iftiharlarına çok kısa bir zamanda son vermiş, böyle cahil ve kan içici kişilerden yüce bir kültüre, parlak bir tarihe, tamamen ahlakî üstünlük ve insanî özelliklere sahip olan bir millet yaratmıştır.

İftiharlarla dolu İslam tarihi ile Allah Resulü (s.a.a)'nın huzurunda şehadet şerbeti içen ashabının tarihini inceleyen bir kimse, Kur'an-ı Kerim'in azamet ve önderlik makamını çok iyi bir şekilde idrak eder, Kur'an'ın hidayetinin Arap toplumunun hidayet ve önderliğindeki önem ve insanı hayrete düşüren etkisini anlar ve onları sapık cahiliyet yaşamından ilim, kemal ve insanlığın en yüce merhalesine çıkaran ve onlara, bu yolda servetini kaybetmeye önem vermeyecek, eş ve evlatlarının ölümünden dolayı en küçük bir üzüntü duymayacak şekilde şehadet, fedakârlık, inanç, hedef ve hayat verici İslam dini uğrunda kendinden geçme dersi veren tek şeyin Kur'an-ı Kerim olduğunu öğrenir.

Peygamber Efendimiz (s.a.a) Bedir savaşı için hareket etmek üzere Müslümanlarla görüş alış verişi yaparken, Mikta'd'ın Allah Resulü (s.a.a)'ne söylediği şeyler, bu gerçeği açık bir şekilde ortaya koyan en bariz örnektir. O şöyle demiştir: “Ey Allah'ın

Resulü (s.a.a)! Allah'ın emrettiği şeye doğru hareket et; biz Müslümanlar da ölünceye kadar bu yolda seninle birlikte ilerleyeceğiz. Allah'a andolsun ki İsrailoğullarının Musa (a.s)'ya söyledikleri, “Sen Rabbi'nin desteğiyle git savaş; biz burada seni bekliyoruz” sözünü sana söylemeyeceğiz. Biz diyoruz ki: Sen Allah'ın yardımıyla hareket ederek düşmanla savaş. Biz de seni destekleyerek ve seninle birlikte can-ı gönülden düşmanlarınla savaşacağız. Seni hak üzere gönderen Allah'a andolsun ki, eğer bizi denizin şahlanan ve tehlikeli dalgalarından geçirip Habeşistan'a götürecek olursa inip konaklayacağın yere kadar seninle geliriz.”

Allah Resulü (s.a.a) Mikta'd'a teşekkür etti ve onun hakkında hayır duada bulundu.

Bu, hakkın ihyası, özgürlük, şirk ve putperestliği ortadan kaldırmak uğruna inanç ve sağlam kararını bu şekilde dile getiren Müslümanlardan sadece biridir. Müslümanlar arasında tüm vücudunu ihlâs, iman ve böyle temiz ve sağlam bir inanç dolduran çok sayıda insanlar vardır.

Cahiliye döneminin putperest ve kan içen bu insanların karanlık kalbini bu şekilde aydınlatan, o merhametsiz ve vahşi insanlardan düşman ve putperestler karşısında haşin, ama tevhid ehli ve Müslümanlar karşısında şefkatli ve merhametli kişiler yaratan Kur'an-ı Kerim'dir. Diğerlerinin sekiz yüz sene içerisinde ulaşamadığı fetih ve zaferlere Müslümanların seksen sene içerisinde ulaşması da yine Kur'an'ın sayesinde olmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.a)'ın ashap ve yarenlerinin tarihini, geçmiş peygamberlerin ashabının tarihiyle karşılaştıracak olursak, bu hızlı ilerleme ve benzersiz zaferde ilahî bir sır ve manevî bir hakikat olduğunu ve bunun da, kalpleri aydınlatan, gönülleri ve ruhları din ve hedef yolunda direnç ve yaratılışa inançla birbirine kenetleyen Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'den kaynaklandığını görürüz.

Hız. İsa (a.s)'nın yarenleri ve diğer peygamberlerin ashabının tarihlerini inceleyecek olursak, onların peygamberlerini nasıl yal-

Bazıları Kur'an-ı Kerim'in sarf ilmi açısından mucize olduğunu söylemişlerdir. Şöyle ki, Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim ile mücadele etmek isteyenleri kendi gücüyle bu işten vazgeçirdi.¹ Her ne kadar bu görüş aklî açıdan sakıncasız olsa da, ayet ve hadislerin zahiriyle bağdaşmamaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim ve hadislerin zahiri, onun fesahat, belagat, gayıptan haber verme, ilahî öğretileri içermek ve insanoğlunun sözünden üstün olması gibi diğer yönlerden mucize olduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'in mucize oluşu konusunda sarf görüşü dışında yukarıda değindiğimiz yönlerin tümü doğrudur. Elbette bunlardan bazıları asıl ve önemli, diğerleri ise ayrıntıdır; dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'in asıl mucize yönünü belirtmek, Kur'an'ın mucize konularından biri olarak incelenebilir.

Kur'an-ı Kerim'in En Önemli Mucizevî Yönü

Kur'an-ı Kerim'in mucizeliği iki açıdan incelenebilir:

nız bırakıp alçalttıklarını, korku ve tehlike anlarında onları düşman karşısında nasıl yalnız bıraktıklarını anlamakta güçlük çekmeyiz. Geçmiş peygamberler, işte bu nedenle dönemlerinin zalimleri karşısında ilerleyemediler; zafer ve galebe, genelde düşmanlara nasip oluyordu. Çoğu zaman toplumdan kaçarak çöllerde ve mağaralarda yaşamak zorunda kalıyorlardı.

1– Bazıları şöyle demişlerdir: “Sarf”, Allah-u Teâlâ'nın, Kur'an-ı Kerim ile mücadele etmek isteyenlerden mücadele gücünü alması anlamındadır. Sarf görüşünü mutezile ve Seyyid Murtaza'ya isnat etmişlerdir. Merhum Hacı Nasıruddin Tusî de onu Tecridü'l-İtikad kitabında bir ihtimal olarak zikretmiştir. (Bk. Tecridü'l-İtikad, Nübüvvet konusu ve Kutbuddin Ravendî El-Haraic ve'l-Ceraih, c.3, s.991.)

A– Kur'an-ı Kerim'in bazı özel konularla ilgili mucizeleri; gaipden haber verme konusundaki mucizesi gibi.

B– Kur'an-ı Kerim'in bütün ayetlerde geçen ve belli bir sûreye has olmayan genel mucizeliği; örneğin Kur'an-ı Kerim'in belagat, fesahat, kendine has düzeni, çekiciliği açısından, hidayet ve kılavuzluk bakımından mucize olduğu gibi.

Açıktır ki, bu mucize boyutu, Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğinin asıl boyutudur; çünkü bu şekilde olan mucize belli bir sûreye has olmayıp Kur'an-ı Kerim'in tümünde vardır. Fakat Kur'an-ı Kerim'in bazı özel konularda mucizeleri, bazı sûrelerde olabileceği gibi diğer sûrelerde o özel mucize boyutu göze çarpmayabilir.

Şöyle ki, Allah Resulü (s.a.a)'nın getirdiği bir şey, insanların tanıyıp hakkında hüküm verme imkân olmadan, sırf harikulade olması insanlar için hüccet ve delil olamaz.

Aynen bir kişinin bir kasabaya girip “ben falan dili biliyorum” demesi ve orada o dili bilen kimsenin olmaması gibi; bu durumda o şehrin halkı o kişiyi doğrulayamayacağı gibi yalanlayamaz da. Fakat o adam kasaba halkının çok iyi bildiği bir konuyu iddia ederse, kasaba halkı onun iddiası hakkında hüküm verebilir.

Peygamber Efendimiz (s.a.a) bütün insanlara gönderildiği için, hüccetin herkese tamamlanması, mucizesinin, bütün insanların tanıdığı ve olağan üstü olduğunu idrak edebileceği bir şey olmasını gerektirmektedir.

Onun mucize olduğunu halkın belli bir kesiminin anlaması yetmez; çünkü o kesim hakikati itiraf etmekten sakınıp onu gizleyebilir; nitekim Yahudi ve Hristiyan âlimleri, Tevrat ve İncil'deki Hz. Muhammed (s.a.a)'in geleceğine dair

müjdeleri gizlemişlerdir.

Yine, son peygamberin sunduğu mucizesini tanımak uzun bir zamanın geçmesine bağlı olmamalıdır; örneğin uzak gelecekte vukû bulacak bir olaydan haber vermek veya uzun zamanlar sonra bilim adamlarının keşfettikleri bilimsel bir konudan haber vermek gibi olmamalıdır. Aksi takdirde bu, bütün insanlar için bir mucize olmaz.

Bütün bunlara ek olarak, Kur'an-ı Kerim'in mucizeliği, bütün surelerde tecelli etmeli ve Kur'an'ın belli bir bölümüne has olmamalıdır; çünkü Allah-u Teâlâ insanlara Kur'an-ı Kerim'in sûrelerinden bir tanesinin dahi benzerini getirmek konusunda meydan okumuştur.

Dolayısıyla, her ne kadar Kur'an-ı Kerim'in, gelecekle ilgili haberleri vermek ve bazı bilimsel keşiflere işaret etmek gibi çeşitli mucizevî yönleri varsa da, Kur'an'ın asıl mucizevî yönü, onun bütün sûrelerinde, hatta Kur'an'ın en küçük sûresi olan Kevser Sûresi'nde de görünen ve herkes tarafından teşhis edilip anlaşılan bir şey olmalıdır; o da Kur'an-ı Kerim'in gerçek anlamda belagat yönü, söyleyenin hedefi, hal ve durumu gerekleriyle uzlaşmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'in mesajı bütün zaman ve mekânlarda herkes için net ve onun hal ve durumun gerekleriyle uyum içerisinde olduğu herkes için apaçıktır. Kur'an-ı Kerim'in bu mucizevî yönü, onun diğer mucizevî yönlerini de bir şekilde içermektedir; çünkü Kur'an-ı Kerim'in çekicilik açısından mucizeliği veya ondaki uyumluluk ve bir ihtilafın olmayışı gibi diğer mucize yönleri, bu mucizeliğinin, yani Kur'an'ın belagat yönünden mucizeliğinin gereksinim ve örneklerindendir ve bazı özel sûrelerde olan özel muciz-

zeler o sûredeki belagati oluşturan etkenlerdendirler.¹

Burada şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Kur'an-ı Kerim'in genel mucizeliği onun sözcük ve kavramlarının anlaşılabilirlik, fesahat ve belagatiyle mi, yoksa onun yüce anlamlarıyla mı ilgilidir?

Bu sorunun cevabında şunu söyleyebiliriz: Kur'an'ın genel mucizeliğini onun sadece sözcükleri veya sadece içerik ve anlamları ile sınırlandıramayız; Kur'an-ı Kerim'in mucizeliği, bir taraftan da anlaşılabilirlik, beyanındaki fesahat ve belagat ve diğer taraftan anlamlarının yüceliği olmak üzere iki temel üzerine kuruludur. Belki de, bu açıdan Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğiyle ilgili yapılan en güzel tâbir onun belagatidir; çünkü belagat sözün anlaşılır olması anlamındadır ve bu da her iki yöne işaret etmektedir. Ve hidayet kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in anlaşılır olması, onun beyan gücü ve belagatiyle birlikte onun insan zihninin ufkunun dışında olan yüce anlam ve içeriğine de bağlıdır.

Kur'an-ı Kerim'in belagat açısından mucizeliği, onun diğer özel mucizevî yönlerinden daha fazla İslam düşmanlarının dikkatlerini çekmiş ve defalarca onun karşısında âciz olduklarını dile getirmelerine neden olmuştur.

Bu konuda, Peygamber Efendimiz (s.a.a)'ın döneminde Kur'an-ı Kerim'in en büyük düşmanlarından biri olan Velid b. Mugire'nin tepkisine işaret edebiliriz:

Allah Resulü (s.a.a) sürekli olarak müşriklerin ilahlarını eleştiriyor ve müşriklere Kur'an okuyordu. Onlar, "Bu Muhammed'in şiiridir" diyorlardı. Bazıları, "Bu kâhinliktir"

1– Bk. Seyyid Cafer Murtaza, Es-Sahih Min Sireti'n-Nebiy, c.2, s.253–258.

diyor ve diğer bazıları da, “hutbedir” diyorlardı.

Arabin ileri gelenlerinden ve yaşlılarından olup; insanlar, bir iş yapmak istediklerinde gidip onun görüşünü aldıkları ve şiirlerini kendisine okuyarak onun beğendiği şiiri seçtikleri Velid b. Mugire'nin çocuklarından bazıları Mekke'de ikamet ediyorlardı. Ve yine her birisinin bin dinarla ticaret yapan on kölesi vardı. Velid o dönemde bir buzağı derisi dolu altına sahipti. Allah Resulü (s.a.a) ile alay eden Velid, Ebu Cehil b. Hişam'ın amcasıydı.

Ebu Cehil ona, “Ey Eba Abdüşşems! Muhammed'in söyledikleri nedir? Büyü müdür? Yoksa kâhinlik veya hutbe midir?” diye sordu.

Velid, “Müsade edin önce onun sözlerini dinleyeyim” dedi. Sonra Hicr'de oturmuş olan Allah Resulü (s.a.a)'ne yaklaşıp “Ey Muhammed! Bana şiirlerinden oku” dedi.

Allah Resulü (s.a.a), “*Bunlar şiir değil; Allah'ın, peygamber ve elçileriyle gönderdiği buyruklardır.*” karşılığını verdi.

Velid, “Bana onlardan oku” dedi. Allah Resulü (s.a.a), “Bismillahirrahmanirrahim” ayetini okudu. Velid “Er-Rahman” kelimesini duyunca alay ederek, “Sen ismi Rahman olan Yemameli adama mı davet ediyorsun” dedi. Allah Resulü (s.a.a), “*Hayır*” buyurdu; “*Ben Rahman ve Rahim olan Allah'a davet ediyorum*” karşılığını verdi. Sonra Fussilet Sûresi'ni okumaya başladı. “**Eğer yüz çevirirlerse de ki: ‘Ben sizi Ad ve Semud’un başına düşen yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyardım’**”¹ ayetine ulaştı. Velid bu ayeti duyunca vücudu titremeye başladı; tüyleri

1– Fussilet, 13.

diken diken oldu. Sonra kalkarak Kureyş'e uğramadan direk olarak evine gitti.

Kureyş, “Ey Eba'l-Hekem (Ebu Cehil)! Abdüşşems (Velid) Muhammed'in dinine yöneldi. Görmüyor musunuz; artık bizim yanımıza gelmiyor?! Muhammed'in sözlerini kabul ederek evine gitti” dedi. Kureyşliler bu nedenle çok üzüldüler. Ertesi gün Ebu Cehil, Velid'in yanına giderek, “Amcacığım! Başımızı aşağı düşürdün; bizi rezil ettin!” dedi. Velid, “Ey kardeşimin oğlu! Ne oldu ki?!” diye sordu. Ebu Cehil, “Muhammed'in dinine mi girdin?!” dedi. Velid, “Onun dinine girmedim. Ben kavmimin ve babalarımın dini üzereyim; fakat bedenleri titreten çetin bir söz duydum” dedi. Ebu Cehil, “Şiir midir?” diye sordu. Velid, “Şiir değil” dedi. Ebu Cehil, “Hutbe midir?” dedi. Velid, “Hayır” dedi; “Hutbeler bitişik sözlerdir. Fakat bunlar dağınık sözlerdir. Birbirlerine benzemiyorlar. Muhammed'in bu güzel sözü yeni bir sözdür.” Ebu Cehil, “Kâhinlik (gayıptan haber verme) midir?” dedi. Velid, “Hayır” dedi. Ebu Cehil, “O zaman nedir?” diye sordu.

Velid, “Müsade et de onun üzerinde biraz düşüneyim” dedi. Bir sonraki gün Kureyş, “Ey Eba Abdüşşems! Ne diyorsun?” diye sordular. Velid, “Büyüdür söyleyin; çünkü insanların kalbini kendine cezp ediyor” dedi.

Bunun üzerine Allah-u Teâlâ Velid hakkında şu ayetleri nazil etti: “**Tek olarak yaratıp, kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için (nimetleri önüne) serdikçe serdiğim o kimseyi bana bırak!... Üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır.**”¹

1– Muddessir, 11–30.

Hammad b. Zeyd'in Eyyub kanalıyla Mukrime'den naklettiği rivayette şöyle geçmektedir: Velid b. Mugire Allah Resulü (s.a.a)'nın yanına gelerek ona, "Bana oku" dedi. Hazret şu ayeti okudu: **"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."**¹

Velid, "Tekrar oku" demesi üzerine Hazret ayeti bir kez daha okudu.

Bunun üzerine Velid şöyle dedi: "Allah'a andolsun ki, bu sözün bir tatlılığı, güzellik ve yeniliği var; (bir ağaç gibi) yukarısı meyve vermekte, aşağısı ise dal ve yapraklardır. Bir insan böyle şeyler söyleyemez."²

Yine, bunun diğer bir tanığı da İbn-i Ebi'l-Avca'nın tartışmasıdır.

Hişam b. Hekem şöyle demektedir: İbn-i Ebi'l-Avca, Ebu Şakir Ed-Deysanî Zındık, Abdulmelik El-Basrî ve İbn Mukaffa Ka'be'nin kenarında toplanmış, hacılarla alay ediyor ve Kur'an'a dil uzatıyorlardı. İbn-i Ebi'l-Avca dedi ki: "Gelin her birimiz Kur'an'ın dörtte birini bozalım ve gelecek yıl Kur'an'ın tamamını bozmuş olarak burada toplanmak üzere sözleşelim. Kur'an'ı bozacak olursak Muhammed'in peygamberliğini de çürütmüş oluruz; Muhammed'in peygamberliğini çürütmekle İslam'ı da çürütmüş oluruz."

Hepsi ciddi bir kararla oradan ayrıldılar. Bir sonraki yıl Ka'be'nin kenarında toplandıkları zaman İbn-i Ebi'l-Avca

1– Nahl, 90.

2– Allame Meclisî, Biharu'l-Envar, c.71, s.212.

dedi ki: Ben ayrıldığımız günden itibaren, **"Ondan umudu kesince aralarında konuşmak üzere (bir kenara) çekildiler"** ayeti üzerinde düşünüyordum; fesahat ve içerik bakımından bu ayete bir şey ekleyemedim ve bu ayet beni diğer ayetler hakkında düşünmekten alıkoydu.

Abdulmelik dedi ki: Ben de ayrıldığımız andan itibaren, "Ey insanlar, size bir temsil verildi, onu dinleyin: O Allah'tan başka yalvardıklarınız (var ya), onların hepsi bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de" ayeti üzerinde uzun uzun düşündüğüm halde onun bir benzerini getiremedim.

Ebu Şakir de dedi ki: Ben sizden ayrıldığım andan itibaren, **"Eğer yerde, gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de, gök de) bozulup gitmişti"** ayeti üzerinde düşündüm; fakat bunun bir benzerini getiremedim.

İbn-i Mukaffa ise şöyle dedi: Ey insanlar! Bu Kur'an beşerin sözü türünden değildir. Ben sizden ayrıldım andan itibaren, "Ey yer, suyunu yut ve ey gök tut! denildi. Su azaldı, iş bitirildi. (Gemi) Cudi'ye oturdu. "Haksızlık yapan kavim yok olsun!" denildi" ayeti üzerinde düşündüm, ama bu ayet hakkında tam bir marifet kazanamadım ve onun benzerini getiremedim.

Hişam b. Hekem şöyle demektedir: Bir grup bu konu hakkında konuştukları bir sırada İmam Cafer Sadık (a.s) onların yanından geçerek şu ayeti okudu: **"De ki: "Andolsun eğer insan(lar) ve cin(ler) bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine arka ol(up yardım et)seler yine onun benzerini getiremezler."**

Bunun üzerine onlar birbirlerinin yüzüne bakışarak, "İs-

lam'ın bir hakikati varsa, Muhammed'in vasiyeti Muhammed b. Cafer'den başkasına ulaşmaz. Allah'a andolsun ki, ne zaman onu gördüysek ondan korktuk, vücudumuza titreme düştü" dediler; sonra acizliklerini itiraf ederek birbirlerinden ayrıldılar.¹

Kur'an-ı Kerim'in bu mucize yönü sadr-ı İslam'dan günümüze kadar sayılmayacak kadar çok sayıda insanların hidayet bulmasına neden olmuştur.

Hadislerde Kur'an-ı Kerim'in Hidayet Yönleri

Ehl-i Beyt önderleri Kur'an-ı Kerim'in mucizesini açıklarken çeşitli mucize yönlerine değinmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in fazilet ve sıfatları konusunda Ehl-i Beyt'ten rivayet edilen hadisler Kur'an-ı Kerim'in mucizevî boyutlarını incelemek için araştırmacıların zihninde birçok ufuk açabilir. Bu hadislerin bir kısmını bir önceki bölümde nakletmiştik. Ayrıca, mucize konusunda rivayet edilen hadisler de Kur'an-ı Kerim'in çeşitli mucize boyutlarını, özellikle belagat yönünden mucizeliğini önemle vurgulamaktadırlar. İmam Hâdî (a.s) kendisinden nakledilen bir hadiste bu konuyu vurgulayarak şöyle buyurmaktadır: *"Allah Hz. Muhammed (s.a.a)'i hitabet ve beyanın (Râvi diyor ki: İmam'ın (a.s) bunlara şii de eklediğini sanıyorum) insanlar arasında daha çok yaygın olduğu bir dönemde gönderdi; Peygamber Allah tarafından öyle öğüt ve hikmetler getirdi ki getirdiği bu şeylerle onların sözlerini çürüttü ve hücceti onlara tamamladı."*

Râvi diyor ki: İbn-i Sikkit, İmam (a.s)'ın bu açıklaması karşısında hayretini şöyle dile getirdi: Allah'a andolsun ki,

1– El-İhticac, s.205.

sizin gibi birini görmüş değilim. (Sonra şu soruyu sordu:) Bugün insanlara hüccet olan şey nedir?

İmam (a.s) bu soruya şöyle cevap verdi: *"Akıl; akıl vesile-siyle Allah adına doğru konuşan kimse tanınır ve söyledikleri kabul edilir; Allah'a karşı yalan konuşan da tanınır ve yalanlanır."*

Bunun üzerine İbn-i Sikkit, "Allah'a andolsun ki bu sorunun cevabı budur" dedi.¹

Bu hadiste Kur'an-ı Kerim'in hidayet, hikmet ve öğüt boyutlarından oluşan belagatı açısından olan mucizesi vurgulanmıştır. Diğer bazı hadislerde Kur'an-ı Kerim'in mucizesi olarak gerçekten Kur'an'ın belagatinin bir göstergesi olan, onun güzel düzen ve üslubuna işaret edilmiştir.

İmam Rıza (a.s) da Kur'an-ı Kerim'in bu mucize yönünün önemli olduğunu vurgulamıştır:

Muhammed b. Musa er-Razî şöyle demektedir: Babam bana şöyle dedi: *"Bir gün İmam Rıza (a.s) Kur'an'ı, onun hüccet oluşunu, ayet ve dizilişindeki mucizeliğini yücelterek onun hakkında şöyle buyurdu: "Kur'an Allah'ın sağlam ipi, O'nun emin kulpu ve bizi cennete ulaştırıp cehennem ateşinden kurtaracak olan aydın yoludur. Zamanın geçmesiyle eskimez; çünkü Kur'an bir zaman için kılınmamıştır; aksine o her insan için delil ve hüccet kılavuzu kılınmıştır. Batıl karşıdan ve arkadan ona ulaşamaz. Kur'an hikmet sahibi ve övülmüş Allah tarafından nazil olmuştur."*²

1– Usul-u Kâfî, c.1, s.25.

2– Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c.2, s.130.

Bazı rivayetlerde, Kur'an-ı Kerim'in özel bir yenilik ve çekiciliği Kur'an'ın mucizesi olarak zikredilmiştir. Bir hadiste İmam Cafer Sadık (a.s)'a, "Neden Kur'an-ı Kerim tekrarlanıp, incelenip yayılmakla sürekli yenileniyor?" diye sorulması üzerine şöyle buyurmuştur:

"Çünkü Allah-u Teâlâ Kur'an'ı belli bir zaman ve belli bir halk için nazil etmemiştir; Kur'an kıyamet gününe kadar her zamanda ve her kavmin yanında yenidir."¹

Muhaddis Bahranî "Medinetu'l-Meaciz" adlı eserinde şöyle nakletmektedir: Hıristiyan bir ilim ehli İmam Muhammed Bâkır (a.s)'a, "Hangi delille cennet meyvelerinin her zaman taze olduğunu, sürekli cennet ehlinin emrinde bulunduğunu ve hiçbir zaman kesilmediğini iddia ediyorsunuz? Bu iddia için canlı delil ve tanığınız nedir?" diye sordu. İmam Muhammed Bâkır (a.s) ona şu cevabı verdi: "*Bu iddiamızın delili sürekli taze olan, dünyadaki bütün insanların elinde bulunan ve hiçbir zaman kesilmeyen Kur'an'ımızdır.*"²

Bazı rivayetlerde, insanoğlunun ulaşamayacağı gerçekleri öğretmesi ve gayp bilimlerine sahip oluşu Kur'an'ın mucizesi olarak sayılmıştır.

İmam Rıza (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Muhammed (s.a.a)'ın ve onun getirdiği mucizelerin ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin durumu böyledir (yani görmekle bize ispatlanmamıştır ve sadece tanıklar sonraki nesillere haber vermişlerdir). Muhammed (s.a.a)'ın nişanelerinden bazıları, onun yetim, fakir, çoban ve işçi oluşu, bir

1– Uyun-u Ahbari'r-Rıza, c.1, s.93.

2– Seyyid Haşim Bahranî, Medinetu'l-Meaciz, s.72.

kitabı öğrenmemiş ve bir öğretmenden ders almayan bir kişi oluşudur. Sonra içinde harfi harfine bütün peygamberlerin kıssaları, geçmiştekilerin ve kıyamet gününe kadar gelecek olanların haberi bulunan bir Kur'an getirmiş, sonra insanların içinden geçenleri, sırlarını ve evlerinde yaptıkları şeyleri haber vermiş ve sayılmayacak kadar çok nişaneler getirmiştir."¹

Bunlar Kur'an-ı Kerim'in mucizesine değinen hadislerden örneklerdir. Elbette işaret ettiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'in mucizeliği sadece bu birkaç boyutla sınırlı değildir; aksine, başka rivayetlerde işaret edilen başka boyutları da kapsamına almaktadır. Bu boyutların her birinin de yüzlerce ve hatta binlerce örneği vardır.

Merhum Ravendî bu konuda şöyle demektedir: Kur'an'ın tümü bir tek mucize değildir; aksine, Kur'an çeşitli ve sayısız mucizelere sahiptir. Kur'an'da kumların ve taşların sayısınca nişaneler vardır. Kur'an'ın en küçük sûresi olan Kevser Sûresi iki açıdan mucizedir:

Birincisi; vukû bulmadan önce kesin olan gaybî bir haberi bildirmiş olması ve onun aynen Kur'an'ın bildirdiği gibi gerçekleşmesidir. O haber, "Soyu kesik olan senin düşmanıdır" ayetidir. Çünkü biri, "Muhammed'in soyu kesiktir; ölünce artık insanlar arasında anılmaz olacaktır. Kendisinden sonra geriye kalacak bir oğlu olmadığı için anısı kalmayacaktır" dedi. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ bu sözü terse döndürdü ve onu bu sözü söyleyen kimse hakkında gerçekleştirdi.

İkincisi; sûrelerin bu düzenidir; çünkü bu sûre harfleri az

1– Şeyh Saduk, Et-Tevhid, s.429.

ve ayetleri kısa olmasına rağmen insanı hayrete düşüren bir düzeni var; Allah Resulü (s.a.a)'ne müjde vermekle birlikte, en yakın ifade ve en kısa beyanla ibadete davet etmektedir. Biz bu noktaya, bu konu hakkında ayrıca yazmış olduğumuz kitabımızda değindik.

Kur'an-ı Kerim'in uzun ve büyük sûrelerinde çok fazla mucizeler vardır: Düzeni, içerikli oluşu, gayptan haber veriş vs... Dolayısıyla, Kur'an'ın bir veya bin mucize olduğu veya bundan kaç kat fazla mucize olduğu söylenemez. İşte bu nedenle insanların söyledikleri, "Hz. Muhammed (s.a.a)'in bin veya iki bin mucizesi vardı" sözü yanlıştır; çünkü Allah Resulü (s.a.a)'nın mucizeleri sayılacak olursa binleri de geçer.

Merhum Allame Tabatabaî Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğinin çeşitli yönlerini şöyle açıklamaktadır:

"Şu hâlde, Kur'ân belâgat ve fesahat açısından belîğ ve etkin söz söyleyebilen insanlar için, hikmet açısından hekimler için, ilim açısından âlimler için, sosyoloji açısından sosyologlar için, yasalar açısından yasamacılar için, siyaset açısından siyasetçiler için, yönetim açısından yöneticiler için bir ayet, bir mucize olduğu gibi, tüm varlıklar için de onların birlikte ulaşamayıp çözemedikleri konular açısından, (gayb âlemi ile ilgili bilgiler, yargıda, bilgide ve ifadede görüş ayrılıklarının çözümü gibi) olağanüstü, erişilmez bir mucizedir.

Buradan da anlaşılıyor ki, Kur'ân, bütün yönlerden mucizelik niteliğine sahip olduğunu ilân etmektedir. O, insan ve cin türünün tüm bireyleri, geneli ve özeli, bilgini ve cahili, erkeği ve kadını, üstün yetenekli veya daha alt düzeydeki tüm söz anlayan akıl sahipleri açısından bir mucizedir. Çünkü insan, öz yaratılışı itibarıyla iyiliğin, üstünlüğün bi-

lincindedir; bu niteliklerin az veya çok oluşunu fark eder.

Şu hâlde her insan, kendisinin veya aile fertlerinin sahip oldukları iyi ve üstün nitelikler üzerinde gözlemci bir yaklaşımla düşünsün, sonra da algıladıklarını Kur'ân'ın içerdiği iyi ve üstün niteliklerle karşılaştırsın, o zaman hak ve adaletle hükmetsin; acaba insan gücü, gerçeklik noktasında Kur'ân'ın içerdiği bilgilere denk, kanıtlanmış ilâhî bilgiler ortaya koyabilir mi? Kur'ân'ın ortaya koyduğu ahlâkî sistemin saflığına ve üstünlüğüne denk, gerçeklere dayalı bir ahlâk sistemi ortaya koyabilir mi? Kur'ân-ı Kerim'in getirdiğine benzer, insanların bütün amellerini kapsayan eksiksiz fikhî hükümler koyabilir mi? Hem de tüm genişliğine rağmen bu hükümler çelişkiye neden olacak herhangi bir ihtilâfın bulunmaması şartıyla?! Bunun yanı sıra, her hükmünde ve elde ettiği her sonuçta tevhit ruhunu ve takva olgusunu koruyabilir mi? Koyduğu her hükmün temeline ve ayrıntısına temizliği, arınmışlığı egemen kılabilir mi? Bu olağanüstü özen ve bu akıllara durgunluk veren titizlik, insanı hayran bırakan duyarlılık, okuma-yazması olmayan bir insandan kaynaklanabilir mi? Üstelik, bu insanın içinde yaşadığı toplumun tek ayrıcalığı haksız saldırı, talan etme, çalıp çırpma, insanların mallarını zorla gasp etme, kız çocuklarını diri diri toprağa gömme, yoksulluk korkusuyla çocukları öldürme, atalarla övünme, annelerle evlenme, günahları normal sayma, bilgiyi yerme, cehaletle belirlenmiş olsa?! Ve sözde gururlu ve onurlu olmalarına rağmen, tüm zorbarların karşısında onursuzca ezilen, bir gün Yemenlilerin, bir gün Habeşlilerin, bir gün Romalıların ve bir gün İranlıların egemenliği altında yaşamış olan bir topluluk olsa, bu toplum?! Ki, Hicaz bölgesindeki cahiliye Araplarının durumu bundan ibaretti.

Bir insan, tüm âlemler için yol göstericilik iddiasıyla bir

kitap ortaya koymaya yeltensin, sonra bu kitapta gayba ilişkin bilgilere, geçmiş ve geleceğe dair haberlere, geçip giden veya ileride ortaya çıkacak toplumların hayatına yer versin; bu kitapta bir değil, iki değil, birçok kıssaya, olaylara, geleceğe ilişkin gaybî bilgilere değinsin ve ama doğrudan hiç sapmasın; bu mümkün müdür?!

Sürekli bir dönüşüm ve tekâmül içinde olan maddî doğa âleminin bir parçası olan insanın; insanlık âleminin her işine el atması, dünyaya küçük-büyük, ince-kaba her konuda bilgiler, ilimler, kanunlar, hikmetler, öğütler, örnekler ve kıssalar sunması ve fakat ömrünün sonuna kadar bütün bunların hiçbirinde en ufak bir değişiklik bile yapmaya ihtiyaç duymaması mümkün müdür?! Oysa usulüyle, fîrûuyla bütün bunlar, aşamalı bir süreçten geçmeye, değişik aşamalarda değişik değerlendirmelere tâbi tutulmaya, çeşitli deneyimlerden geçirilmeye mahkûm olan şeylerdir. Buna, bir de hiçbir insanın düşünce ve eylem noktasında kemal ve eksiklik açısından aynı yerde olamayacağı gerçeğini eklersek, Peygamber (s.a.a)'in ve getirdiği ebedî mesajın yüceliği çok daha iyi anlaşılacaktır.

Bu anlamlar üzerinde düşünebilecek aklı başında bir insan, Kur'an-ı Kerim'in kapsadığı bu genel veya başka nitelikli meziyetlerin, beşer gücünün üstünde ve doğal araçların ötesinde olduklarından kuşku duymayacaktır. Şayet bunların üzerinde düşünülebilecek kapasitede olmasa bile, insana yaraşır çizgiden sapmayacak, öz yaratılışından kaynaklanan duyarlılığı uyarınca, uzmanlık alanına girmeyen, hakkında bilgi sahibi olmadığı hususları uzmanlarına havale etmekten kaçınmayacaktır.”¹

1– El-Mizan, c.1, s.60.

Bunlar Ehl-i Beyt mektebi âlimlerinin Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğinin çeşitli boyutları hakkında söylediklerinin bir kısmıdır.